

Doktori (PhD) értekezés

**A szókezdő mássalhangzó-torlódások
az ómagyar korban**

(A helynevek hangtörténeti forrásértéke)

Kenyhercz Róbert

Témavezető:

Dr. Hoffmann István

Debreceni Egyetem

BTK

2011

Tartalom

I. A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatának lehetőségei	2
II. A vizsgálat háttéréről	5
1. A vizsgált időszak	5
2. Az elemzett nyelvi anyag	6
3. A helynevek hangtörténeti forrásértéke	7
III. A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatának elméleti és módszertani kérdései	15
1. A vizsgálatba vonható adatok	15
2. Névpárok, szinonimák és fonológiai variánsok	17
3. A nyelvhez kapcsolás nyelvi szempontjai	26
IV. Szókezdő mássalhangzócsoporthoz a régi magyar nyelvben	42
1. Az adatközlés módszeréről	42
2. Az ómagyar korban fellelhető szókezdő mássalhangzócsoporthoz	45
3. Az ómagyar kori szókezdő mássalhangzócsoporthoz elemzése	166
V. Hangváltozás, adaptáció, analógia	175
VI. Összegzés	185
Függelék	189
Irodalom	192

I. A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatának lehetőségei

A szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok kérdésköre szinte a magyar nyelvtudomány megszületésétől kezdődően magára vonta a nyelvészek figyelmét. Már a korai grammatikák szerzői is felfigyeltek arra, hogy „nincs olyan magyar szó, amelyik két mássalhangzóval kezdődne”, s ami mégis, az jövevényszó (vö. SZENCZI MOLNÁR 1610/2004: 192). A magyar nyelv e sajátosságának felismeréséből adódóan a szó eleji mássalhangzócsoporthoz később mind a nyelvek rokonsága iránt érdeklődő történeti-összehasonlító nyelvészet, mind pedig a nyelvi változások törvényszerűségeit leírni próbáló újgrammatikus iskola számára hasznos vizsgálódási terepnek bizonyultak. A 19. század végén a rendszerebb kutatások eredményeképpen már széles körben elfogadottá vált az az elképzelés, miszerint két mássalhangzó kapcsolata szó elején a magyarban szokatlan, VÁMBÉRY ÁRMİN szavaival „hallatlan, sőt egyáltalában lehetetlen” (1882: 229). MUNKÁCSI BERNÁT egyenesen úgy fogalmaz, hogy efféléket a „magyar nyelv nem tud kimondani”, mert mássalhangzó-torlódással kezdődő szavak a magyarban „sohasem fordulnak elő” (vö. 1882: 553). Nem meglepő tehát, hogy a kérdést központi témaként tárgyaló munkák elsősorban arra tettek kísérletet, hogy feltárják azoknak a feloldási módoknak a hangtani jellegzetességeit, szabályszerűségeit, amelyek megszüntették a magyar hangszerkezet szempontjából szokatlan szó eleji mássalhangzó-kapcsolatokat (vö. pl. KESZLER 1969, NYÍRKOS 1993b: 29–109, 1997, illetve legújabban TÓTH V. 2003). Ezzel szemben nagyon kevés az olyan írás, amelyik a jelenség másik oldalát próbálta volna bemutatni, mégpedig azt, hogy melyek azok a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok, amelyek megmaradtak a magyarban (vö. PROHÁSZKA 1928, részben NYÍRKOS 1997).

Azt gondolom, hogy a korábbi munkáknak ez a fajta irányultsága jól tükrözi a hangtörténet elvi álláspontját a szó eleji mássalhangzócsoporthoz illetően, miszerint az érintett lexémákban a feloldási tendencia már-már hangtörvényszerű következetességgel bekövetkezett. A kérdés efféle megközelítése pedig valóban azt sugallhatja a nyelvtörténettel foglalkozók számára, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódásokkal kapcsolatban az egyedüli vizsgálati tárgy csak az a feloldási mód lehet, amellyel a mássalhangzó-kapcsolat megszűnik. Az a torlódásos fok pedig, ami a feloldódás előtt sokszor több évszázadon keresztül adatolható (vö. BÁRCZI 1958b: 139, KESZLER 1969: 5), valamint a magyarban végleg meggyökeresedő szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok időben egyre szaporodó száma lényegében csak járulékos kérdése egy világosan értelmezhető nyelvi változásnak.

Én ezzel szemben úgy gondolom, ha pusztán arra helyezzük a hangsúlyt, hogy adott hangtani felépítésű jövevényszavakat milyen módokon integrált hangszerkezeti rendszerébe a magyar nyelv, a nyelvi változás egy nagyon lényeges elemét hagyhatjuk figyelmen kívül. Mégpedig azt, hogy az idegen nyelvi hatás következtében a magyar fonotaktikai rendszer is változásnak indult. Szinte minden szerző felveti, hogy a jövevényszavak hatására az idők során vélhetően csökkent a feloldási tendencia ereje, azaz tulajdonképpen a magyar nyelv ellenállása az idegen szerkezeti mintával kapcsolatban, ám az ebből adódó következtetést senki nem vonja le (vö. pl. BÁRCZI 1958b: 139).¹ Még NYÍRKOS ISTVÁN is, aki a torlódásban érintett közsavakat a legrégebbi adatoktól kezdve feldolgozta, írása végén a példák egyértelmű valótlomása ellenére meglehetősen óatosan fogalmaz a torlódó szókezdetek megítélésével kapcsolatban: „A magyar nyelv azonban mintha ügyelt volna arra, hogy ezek a beszélők széles körére azért ne terjedjenek ki korlátlanul, s ne zavarják meg radikálisan a megszokott formák rendszerét, s különösen a beszédbeli gyakoriságuk lehetőleg ne emelkedjék a megtűrhető hányad fölé” (1997: 118).

Pedig közismert, hogy egy hangtani változásnak nemcsak oka, hanem legtöbbször következménye is van a nyelvben, s NYÍRKOS említett dolgozatából is kiolvasható, hogy a jövevényszavak hatására a magyar nyelv ősi fonológiai-fonotaktikai jellege fokozatosan átalakult, s így egy idő után többek között már nem volt szükségszerű a szó eleji mássalhangzókapcsolatok megszűnése. Gyakran megemlítik, hogy egyes nyelvjárásokban újabb jövevényszavak esetében a mai napig bekövetkezik a torlódás feloldása, én azonban — egyetértve SIPTÁR PÉTER és TÖRKENCZY MIKLÓS ez irányú fonológiai érvelésével (vö. SIPTÁR 1980, illetve TÖRKENCZY 2001: 293–294) — úgy vélem, ma ez már semmiképpen nem tekinthető a magyar nyelv fő törekvésének, hanem csupán egy hangváltozáshoz gyakran kapcsolódó regressziós jelenségről lehet szó.

Disszertációmban én ezért a mássalhangzó-kapcsolatok szó eleji történetét nem abból a napjainkig általánosnak mondható nézőpontból igyekszem megközelíteni, hogy története során a magyar nyelv miként küzdött a torlódások ellen.² Sokkal inkább azt a folyamatot próbá-

¹ Különösen jellemző PAPP ISTVÁN leíró hangtanának jelen idejű megfogalmazása a szókezdő mássalhangzó-torlódások státuszával kapcsolatban: „Magyar szótagot egynél több mássalhangzó nem kezdhet.” Persze ő is hozzáteszi, hogy ez az első szótagra csak bizonyos megszorításokkal érvényes, de azt is, hogy szó eleji mássalhangzócsoporthoz csak olyan idegen eredetű szavakban fordul elő, „amelyeknek hangalakja még nem magyarosodott meg teljesen” (1966: 150).

² Ennek a szemléltetéséhez elegendő, ha csak egy pillantást vetünk a témával kapcsolatos könyvek, könyvfejezetek, tanulmányok címére: „A mássalhangzó-torlódások feloldása” (BÁRCZI 1958b: 137–140), „A szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldása korai jövevényszavainkban” (KESZLER 1969), „A szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldásának módjairól” (NYÍRKOS 1997), továbbá „Szókezdő magánhangzók fejlődése” (HORGER 1921), „A szókezdő mássalhangzócsoporthoz egyik feloldási módja a

lom feltárni, amely során a minden kétséget kizáróan idegen fonotaktikai minta idővel a magyar hangszerkezeti rendszer részévé vált. A változáshoz természetesen a megmaradt torlódások mellett a torlódások feloldására irányuló törekvés is ugyanúgy hozzátartozik. Így disszertációmban a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok tárgyalása mellett azok feloldódásának kérdéskörét is érintem. Azt gondolom, hogy a két tendencia azonos jogú, ugyanarra a jelenségre adott kétféle válaszként való együttes vizsgálata nem csak ebben a kérdésben, hanem általában is pontosíthatja a jövevényszavak fonológiai integrációjával kapcsolatos hangtörténeti tudásunkat.

magyarban” (KÁLMÁN 1953), valamint NYÍRKOS ISTVÁN inetimológikus magánhangzókról írott további cikkei (1972, 1981, 1992, 1993a) és könyve (1993b) stb.

II. A vizsgálat háttéréről

1. A vizsgált időszak

Disszertáciomban a szókezdő mássalhangzócsoporthoz tartozók történetét az ómagyar kor végéig kísérem nyomon. Ezért mind az adatgyűjtésben, mind a hangtörténeti folyamatok értelmezésében tartom magam a mohácsi vész által kijelölt felső időhatárhoz. Alkalmanként azonban célravezetőnek tűnik túllépni a választott időkereteket, ugyanis egy-egy szó filológiai problémája kapcsán annak későbbi története is megfontolandó tanulságokkal szolgálhat. Másrésztől közismert, hogy az ómagyar kor utáni időszakok vizsgálatba vonása elméleti és módszertani szempontból gyakran a régebbi korokra vonatkoztatva is használható tapasztalatokkal bír.

Azt gondolom, a vizsgálat alá vont korszak megválasztása — a határok meghúzásából adódó önkényesség mellett — könnyen indokolható. Az ómagyar kor volt ugyanis az az időszak a nyelvtörténetben, amely során a magyar nyelvben elsőként megjelentek a szó eleji mássalhangzócsoporthoz tartozók. Disszertációm egyik fő előzményének számító „A szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldása korai jövevényszavainkban” című monográfiájában KESZLER BORBÁLA az adatgyűjtésének az időbeli határait praktikus okokra, ti. az adatok nagy számára hivatkozva lezárja az Árpád-kor végénél (vö. 1969: 3). Én viszont úgy vélem, hogy az ómagyar kor egésze figyelemre méltó a változás szempontjából. Éppen a szókezdő mássalhangzó-torlódások körüli változás jelöli ki a maga első, élesebb cezúráját valahol a 16. század első harmadában, amikor is már adatokkal alátámasztható módon a belső keletkezésű szavakban is megjelentek a két vagy több mássalhangzót tartalmazó szókezdetek (vö. pl. 1517: *prwchek*, EWUng. *prücsök*, 1527: *Ptrewffzkeleonek*, EWUng. *prüszköl*). Ezért gondoltam úgy, hogy a vizsgálatom időbeli határát az ómagyar kor végénél húzom meg, hiszen ekkorra lényegében lezajlott a tárgyalt nyelvi változás első, nagyobb, s a vizsgálódás szempontjából intenzívnek mondható periódusa.¹

KESZLER választása azonban — miszerint csak az Árpád-kor végéig követte nyomon a szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok feloldásának alakulását — a körültekintő indoklás hiánya ellenére korántsem mondható elhibázottnak. Az ómagyar kor ugyanis valóban heterogén-

¹ Nem véletlen, hogy a hangtörténeti tankönyvek is az ómagyar kori hangváltozások között tárgyalják a szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldását, noha utalnak arra is, hogy a változás nem zárult le teljesen a korszak végére (vö. BÁRCZI 1958b: 137–140, E. ABAFFY 2003: 309–310).

nek látszik abban a tekintetben, hogy egyes évszázadaiban miként alakult az efféle szerkezetek sorsa. Más a változás jellege a korszak első felében, az Árpád-kor időszakában, amikor a honfoglalás következtében megváltozott nyelvi környezet hatására először jelentek meg a magyarban több mássalhangzóval kezdődő szavak, és más akkor, amikor ezek már nagyobb számban elterjedtek, s ebből adódóan a magyar nyelv hangszerkezeti jellege is fokozatosan átalakulni látszik. Amennyire lehetséges, igyekszem a változás kronológiáját is minél pontosabban feltárni. A régiségből származó adatok fennmaradásának esetlegessége, sok esetben kérdéses olvasata azonban legtöbbször lehetetlenné teszi az esetenként rövid idő alatt lezajló hangtörténeti változások alaposabb megfigyelését.

2. Az elemzett nyelvi anyag

Ami a vizsgálat alá vont nyelvi anyagot illeti, ismét KESZLER BORBÁLA dolgozatát kell megemlítenem. A szerző a szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldásának Árpád-kori történetét bemutató munkájához írt előszavában célkitűzéseit illetően úgy fogalmaz, hogy részben az addigi kutatások eredményeire, részben minél teljesebb szóanyagra támaszkodva kívánja újra megvizsgálni a mássalhangzó-kapcsolatok kérdését a korai jövevényszavak kapcsán (vö. 1969: 3). Ennek érdekében adatgyűjtése során minden olyan hozzáférhető forrást feldolgozott, amely a torlódásokat érintő változás korai történetéhez közszavakat, illetve tulajdonneveket szolgáltatott. Az értekezés megjelenése óta eltelt több mint negyven évben azonban olyan alapvető forráskiadványok és szótári feldolgozások láttak napvilágot, amelyeknek a nyelvtörténeti kutatásokban betöltött kiemelkedő szerepét nem is szükséges különösebben hangsúlyoznom. KESZLER ugyanis a közszavak etimológiai vizsgálatában ma már elengedhetetlen „A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára”-nak csak az első kötetét használhatta. Egyéb tekintetben csupán a különböző folyóiratokban, könyvekben szétszórta megjelent etimológiaiakra támaszkodhatott. Rendszeres helynévi adatokhoz pedig csak CSÁNKI DEZSŐ történeti földrajzából, illetve GYÖRFFY GYÖRGY „Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza” című munkájának első kötetéből juthatott. A további GYÖRFFY-kötetek, az ehhez kapcsolódó „Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból”, illetve „Korai magyar helynévszótár” csak jóval később jelentek meg, akárcsak a szintén etimológiai alapként számító „Földrajzi nevek etimológiai szótára” — hogy csupán a legfontosabbakat említsem.

Az, hogyha egy hangtörténeti munka keletkezésének idejéből adódóan nem tartalmazza a ma rendelkezésre álló összes adatot, önmagában természetesen még nem jelenti azt, hogy a megállapításait, következtetéseit elavultnak, esetleg tévesnek kellene tartanunk. A magam

részéről mégis szükségét láttam egy újabb, főként a tulajdonneveket, azon belül is elsősorban a helyneveket érintő korpuszvizsgálatnak. Az új gyűjtést valójában nem csak az indokolta, hogy minden korábbi munkánál több adaton tudjam újra megvizsgálni a szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok kérdéskörét. Hiszen — ahogy az várható volt — új feloldási módokat, korábban teljesen ismeretlen mássalhangzó-kapcsolatokat stb. a nagyobb adatállomány összeállítása révén sem fedeztem fel. Sokkal inkább azért volt szükség a források újbóli és kibővített feldolgozására, mert a bevezetőben vázolt kutatási hipotézis az előzményekhez képest némiképp más adatgyűjtési és -értékelési módszert kívánt meg. A korpuszvizsgálat háttérében meghúzódó elvi és módszertani megfontolások pontosabb megvilágításához mindenekelőtt ki kell térnem a nyelvemlékek hangtörténetírásban történő hasznosíthatóságának néhány kérdésére.

3. A helynevek hangtörténeti forrásértéke

1. A nyelvtörténet forrása lehet minden olyan nyelvi adat és tényanyag, amely a nyelvek történetének kutatásában valamilyen módon felhasználható — írja KISS JENŐ a legújabb magyar nyelvtörténeti tankönyv bevezető fejezetében (vö. 2003: 18). Ez a munka — mint általában a magyar nyelvtörténeti összefoglalások — a rokon nyelveket, a kontaktusnyelveket, a mai nyelvet, illetve a nyelvemlékeket említi meg mint alapvető nyelvtörténeti forrásokat. Az nyilvánvaló, hogy egy-egy probléma feltárásakor ezeknek a forrásoknak az együttes felhasználása vezet a legmegbízhatóbb eredményekre, mégis bizonyos, hogy — ha valamilyen formában rendelkezésre állnak — a nyelvemlékek képezik minden nyelvtörténeti vizsgálat legbiztosabb kiindulási alapját.

2. Köztudott, hogy a középkori magyar írásbeliség jellegéből adódóan az ómagyar korból — különösen annak korai időszakából — a legtöbb nyelvi információt egyetlen nyelvemléktípus szolgáltatja: legkorábbi adataink a magyar nyelvre vonatkozóan az oklevelek szórványai, főként helynevek és személynevek. A szakirodalomban joggal hangsúlyozzák több helyen, hogy a szórványemlékek helynévi adatainak nyelvtörténeti, s ezen belül főként hangtörténeti forrásértéke éppen régiségük és jelentékeny számuk miatt felbecsülhetetlen szerepű a szókincs más elemeihez képest (vö. BÁRCZI 1958b: 13). S noha mára már az oklevelek szórványainak feldolgozottsága viszonylag gazdagnak és megbízhatónak mondható, ha megnézzük akár az ómagyar korra vonatkozó összefoglaló, akár a részkérdésekkel foglalkozó hangtörténeti munkák zömét, úgy tűnik, mintha a közszavak mégis valamiféle prioritást élveznének a leírásban a helynevekkel szemben: a legtöbb hangváltozást, hangfejlődési tendenciát ugyanis

közszoí mintákon bemutatva olvashatjuk. S ha köztük mégis helynévi példákra bukkanunk, akkor azok szinte mindig tartalmaznak közszoí párhuzammal rendelkező névrészt, s a név így csupán az adott közszo nyelvi fejlődését, pontosabban a közszo által demonstrált hangváltozás irányát hivatott alátámasztani, de általában csak addig az időszakig terjedően, amíg fel nem tűnnek az adott lexéma közszoí előfordulásai. Olyat azonban nagyon ritkán látunk, hogy magyar közszoí párhuzam nélküli helynevet használnának fel hangtörténeti folyamatok szemléltetésére. S mivel a hangtani változások zöme jórészt független a magasabb nyelvi szintektől — úgymint morfológia és jelentés —, a hangtörténeti kutatások nagyszámú nyelvi adattól esnek el a közszoí lexémát nem tartalmazó helynevek hangalakai változásainak figyelmen kívül hagyásával. Ez BÁRCZI 1958-as hangtörténete esetében még magyarázható a források feldolgozottságának hiányával, az újabb nyelvtörténetek hangtörténeti fejezeteinek esetében azonban már kevésbé.

Pedig a helynevek, amellet, hogy már a legkorábbi nyelvemlékes időktől kezdve segítetik az ómagyar kor hangtanának leírását, további előnnyel is rendelkeznek a közszoavakhoz képest. BENKŐ LORÁND egy helyütt felhívja a figyelmet e szófajta vizsgálatának a tudományos hasznosságára, amely abból adódik, hogy a helynevek — szemben a közszoavakkal — területileg kötöttek, s ezért: „adott helyen, illetőleg közvetlen környezetében élők nyelvi jellegzetességeit tartalmazzák” (BENKŐ 1998: 112). BENKŐ elsősorban település- és népességtörténeti összefüggésben mondja ezt, de megállapításai a nyelvi változás vonatkozásában is helytállóknak tűnnek, s e tekintetben a helynevek a hangtörténetírás számára is különösen értékes forrásanyaggá válnak.

Helyhez köthetőségük legfontosabb következménye, hogy nem csupán önmagukban vizsgálhatók, hanem megragadható a névkörnyezetük, ezzel összefüggésben pedig rekonstruálhatóak az adott területen uralkodó nyelvi-etnikai viszonyok. Így végső soron a névrendszer más tagjaihoz viszonyítva megrajzolható a tulajdonképpeni kontextusuk. Ebből adódóan pedig könnyebb közvetlen etimonjuk megállapítása, keletkezésük időhöz kötése, s ráadásul adott esetben leírható segítségükkel egy hangváltozás területi elterjedésének íve — hogy csak néhány előnyt említsem a helynevek hangtörténeti felhasználásának. Ezeket a szempontokat figyelembe véve a helynevek általában is, de különösen a nyelvi változásokat illetően sokatmondóbbak, mint a közszoavak.

Egy közszoí lexéma hangfejlődési sora — noha szótörténeti szempontból kétségkívül hasznos — a nyelvi változás egészét érintő kérdésekről jóval kevesebb ismerettel szolgál számunkra. Nézzük ennek szemléltetésére a szókezdő mássalhangzó-torlódás előtéthanggal történő feloldásának demonstrálására használatos *eszterág* ’golya’ jelentésű lexémának az

esetét! Az TESz. szerint a magyarba egy közelebbről meg nem határozható déli szláv nyelv R. **strk* < **stbrk* 'gólya' szava kerülhetett át. A magyar alakváltozatok közül a *sztrak* ~ *sztrag* a legrégebb. A 14–15. század fordulójára datálható „Besztercei szójegyzék” és a „Schlögli szójegyzék” egy-egy adatában egyaránt ez a hangalak tükröződik (vö. 1395 k.: *ftrak*, 1405 k.: *ztrag*, RMGl. 207). Ebből aztán a szó eleji mássalhangzó-torlódást szabályosan feloldva lett a 16. századi forrásokkal alátámasztható *esztrag* ~ *isztrag*, majd az *eszterák*, *esztrág*, *eszterág* (pl. 1519. *eztragoth* gr., TESz. *eszterág*, 1533: *Ezterag*, RMGl. 207, 1566: *isztrag*, TESz. *eszterág* stb.). Abból, hogy déli szláv eredetű jövevényelemről van szó, s hogy viszonylag sok nyelvemlékes előfordulása van már a középkorból, illetve hogy a 19. században még a Székelyföldön is élt tájszóként, talán következtethetünk arra, hogy a szó a magyar nyelvterület nagyobb részén volt használatos. A nyelvemlékek azonban az *eszterág* elterjedésére vonatkozóan ennél pontosabb fogódzót nem adnak számunkra, azaz a szó átvételét és történetét illetően túl sok konkrétumot nem tudunk kideríteni, s így a benne lezajló hangváltozásról sem. S mivel az egyes alakok lokalizálhatatlanok, előfordulhat az is, hogy az említett források az ország különböző részeiről, azaz különböző beszélőközösségekből származnak, különböző helyen élők nyelvi jellegzetességeit tükrözik. Mindezek és a más, hasonló szerkezetű közszavak története alapján — a hangtörténeti munkákkal egybehangzóan — annyit állapíthatunk meg tehát, hogy a szláv eredetű, szókezdő pozícióban mássalhangzó-torlódást tartalmazó szó hangszerkezete idővel, feltehetően az ómagyar kor vége felé, szabályosan, előtét hangzó betoldásával idomult a magyar nyelv hangszerkezeti jellegéhez.

Hasonló végeredményre jutunk, ha a tárgyalt lexéma helynévként való alakulásának történetét tekintjük át, ám a változás lényegéről, a szókezdő mássalhangzó-torlódásokról alkotott összképünk jóval komplexebb lesz. Hiszen pusztán már a név kontextusából adódóan számos többletinformációval fogunk rendelkezni a tendenciát illetően. Létezik Baranya megyében Szalánta belterületétől délkeletre egy *Eszterágpuszta* nevű hely, amely az Árpád-korban még önálló településként élt. A FNESz. szerint ugyanúgy, ahogy a tárgyalt közszó, ez is a délszláv 'gólya' jelentésű elemre vezethető vissza, ám a helynév valószínűleg nem közvetlenül a szláv vagy a már magyar közszóból alakult, hanem személynévi áttétellel keletkezett. Ennél sokkal lényegesebb azonban az, amiről ez a név, illetve a névnek a nyelvi fejlődése árulkodik a tárgyalt hangfejlődési tendencia Árpád-kori történetét illetően. Noha mindössze három adatunk van a településről a korai ómagyar korból: 1329/14. sz.: *Straak*, 1336: *Ztraak* (Gy. 1: 301), 1338: *Ztraak* (Cs. 2: 529), s esetleg MELICH JÁNOS véleménye alapján még ide vonható az OklSz. 1369-es *Eztrak* adata is (vö. EtSz. *eszterág*), a helynevek vizsgálatának előbb említett előnyei miatt mégis jóval részletesebb képet kapunk a név hangalakjában lejátszódó folyama-

tokról. A közsói párhuzamával ellentétben adatai pontosan lokalizálhatóak, így vizsgálható a névkörnyezete, s ebből következően az a nyelvi-etnikai közeg, amelyben a név hangalakja formálódott az ómagyar korban. A névkörnyezetéből, ti. sok szláv eredetű, sőt szlávos hangszerkezetű helynév volt a korabeli Baranya vármegyében, pl.: 1336: *Zalanta* (Gy. 1: 380), illetve 1341>1424: *Crakkoo* (Gy. 1: 322), 1341: *Stara* (Gy. 1: 394), illetve a történeti kutatások alapján rendelkezésünkre álló információkból eleve tudjuk azt, hogy az ország ezen részén az ómagyar korban erőteljesebb déli szláv nyelvi hatás érvényesült. S mivel a mássalhangzó-torlódások körül kibontakozó tendencia tipikusan az eltérő nyelvi rendszerek közötti szembenállásból adódik, ez valóban lényeges információ a változásba bevonható egyes elemek adatainak részletekre kiterjedő feldolgozása szempontjából. A maga konkrétságában és egyediségében vizsgálható ugyanis, ahogyan szembekerült egy finnugor eredetű hangszerkezeti minta, amely nem ismerte szókezdő helyzetben a mássalhangzó-kapcsolatokat, illetve egy szláv, amely viszont igen. Ez a nyelvi feszültség a közsó esetében is sejthető, viszont a hangváltozás nyelvi kontextusban való vizsgálata csak a helynevek esetében lehetséges. Ez esetben például azáltal, hogy biztosan idekapcsolható adat a régiségben nem utal a mássalhangzó-torlódás feloldására.

A baranyai név esetében ráadásul további összefüggések felállítására is lehetőségünk adódik, hiszen viszonylag közel, Zala megyében is találunk egy azonos etimonra visszavezethető nevet. A két név hangalaki fejlődésének saját kontextusuk szem előtt tartásával való összevetése meghatározható feltételek között ugyanazon nyelvi változás kétféle realizációjának megfigyelését teszi lehetővé (vö. BENKŐ 1975). A zalai helynév esetében talán eltérő nyelvi környezetről beszélhetünk, hiszen első fennmaradt adatai kivétel nélkül a feloldódott szerkezetet mutatják (vö. 1359: *Istrog*, 1408: *Eztreggh*, Cs. 3: 51). Egyéb adat híján még azt sem vehetjük biztosra, hogy közvetlen közsói vagy személynévi előzménye mássalhangzó-torlódással kezdődött, ami aztán a helynévben később előtérhanggal feloldódott. További kérdéseket vet föl, hogy a torlódásos formák miért csak akkor jelennek meg e zalai név adatai között, amikor már mellette *alio nomine*-szerkezetben önállóan szerepel a hely későbbi *Sziget* elnevezése is (1450 k. *Zthrak al. nom. Zygeth*, de 1479: *Eztraghzygethe*, Cs. 3: 51). Úgy gondolom, ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása nemcsak az adott névről, hanem általában a tárgyalt hangfejlődésről való tudásunkat is gazdagíthatja. Ilyen összehasonlításra, illetve a változás részleteinek efféle vizsgálatára az *eszterág* közsó esetében, lévén lokalizálhatatlan, nincs lehetőségünk.

Természetesen nem azt akarom állítani, hogy a közsóavak hangtörténeti forrásként való alkalmazása feltétlenül téves eredményekre vezetne. Csak éppen a nyelvi változás sokkal összetettebb és bonyolultabb folyamat annál, mint amit 3-4 nyelvi adat egymás után való illesztése

illusztrálhat. S mivel a diakrón vizsgálódás legfőbb kerékkötője az időbeli távolság és a források elégtelen volta, lehetőség szerint minél több támpontot kell felhasználnia a kutatónak, amikor bármilyen nyelvtörténeti kérdéshez hozzászól. S e tekintetben a helynevek alapvetően sokkal többet nyújtanak a közneveknél. Nem új gondolat ez, BÁRCZI GÉZA már majd fél évszázaddal korábban egy helyütt megjegyezte, hogy a helynévi szórványok feldolgozása és a kutatásokba való beépítése forradalmasítani fogja az egész magyar nyelvtörténetírást (vö. 1958a: 144). Ide kapcsolható NYÍRKOS ISTVÁN megjegyzése is, ti. hogy egyes hangtörténeti jelenségeknek a helynevekre történő kiterjesztése számtalan új eredménnyel gazdagíthatná nyelvtörténeti ismereteinket (vö. 1997: 256). HOFFMANN ISTVÁN pedig azt írja, hogy „a magyar hangtörténet újra tárgyalása nem történhet meg a helynévállománynak, főleg az ómagyar kori helynévkincsnek minél teljesebb figyelembevételét lehetővé tevő feldolgozása nélkül” (1997: 95). Ennek a szemléletnek az eredményei azonban még — véleményem szerint — nem nagyon tükröződnek a mai hangtörténetírás módszertanában. Ezért dolgozatomban annak is példáját szeretném adni, hogy a helynévi adatok felhasználásának milyen tényleges előnyei lehetnek az egyes hangtörténeti folyamatok leírásában.

3. A fent megfogalmazott hiányérzet mellett mindazonáltal az utóbbi időben születtek olyan — elsősorban névtani indíttatású — munkák is, amelyek speciálisan a földrajzi nevek hangtörténeti fejlődésének bemutatására is vállalkoztak egy-egy zártabb névrendszerre (vö. RÁCZ A. 2005, TÓTH V. 2001b) vagy egy-egy hangtörténeti jelenség kapcsán akár az egész magyar nyelvterületre vonatkozóan (vö. RÁCZ A. 2002, 2003, TÓTH V. 2003, 2004a). Ez utóbbi csoportba sorolható áttekintő munka KISS LAJOS „Földrajzi neveink nyelvi fejlődése” című értekezése is, amely mű háttérében meghúzódó elvek jelölhetik ki gondolatmenetem továbbhaladási irányát. A szerző a címből következően elsősorban a helynevek nyelvi változását vizsgálja, de azt a közszavakéhoz is hozzáméri, azokhoz viszonyítja (1995). KISS LAJOS műve elsősorban nem elméleti jellegű írás, de abból, ahogyan a szerző a kérdést kezeli, egyértelmű állásfoglalásokat lehet leszűrni felfogását illetően. Ahogy HOFFMANN ISTVÁN fogalmaz a munkáról írott recenziójában: a „Földrajzi neveink nyelvi fejlődése” „alighanem a legizgalmasabb általános névtörténeti kérdést érinti: a tulajdonnevek nyelvi jellege — s ennek vetületeként a fejlődése — miben különbözik a szókincs más elemeitől, illetőleg milyen egyezéseket mutat ezekkel” (1997: 88). Ahhoz, hogy valóban helyesen tudjuk látni, hogy mennyit ér a helynevek nyelvtörténeti, s most főként hangtörténeti feldolgozása és esetleges „bedolgozása” a magyar hangtörténetbe, folyamatosan szem előtt kell tartanunk azt a problémát, amire KISS LAJOS könyve kapcsán HOFFMANN utalást tesz. Felmerülhet ugyanis a kérdés, hogy az alapos leírásokból csupán a helynevek nyelvi fejlődésének jellegzetességeire lehet-e következtetni,

vagy pedig annak általános hangtörténeti vonatkozásai is vannak? Semmiképpen nem kerülhető ki tehát a helynevek és a közszavak nyelvi fejlődésének bonyolult kérdésköre.

Arról, hogy van-e generikus különbség a két szócsoporthoz, a szakirodalomban sokféle elméleti megfontolást olvashatunk. Egyes szerzők azt mondják, hogy a tulajdonnevek, s természetesen ezen belül a helynevek is, mind hangtanilag, mind alaktanilag markánsan elütnek a szókincs más részeitől (BALÁZS 1970: 296). Más vélemények szerint a tulajdonnévnek a magyarban nincs fonológiai ismérve (BARABÁS–KÁLMÁN–NÁDASDY 1977: 144). Nyelvtörténeti megközelítésből idézhetjük BÁRCZIT, aki hangtörténetében úgy fogalmaz, hogy „[a] tulajdonnevek általában ugyanazon törvényszerűségek szerint fejlődnek, mint a köznevek” (1958b: 13, de vö. GOMBOCZ 1950: 8 is), s példaként a *Balaton* és az *asszony* lexémák hangzóinak labializációját hozza fel, ti. hogy mindkét szóban végbement a hangváltozás. A kérdést BENKŐ LORÁND is felvetette, ám kicsit árnyaltabb választ talált rá, s a nyelvi változás szempontjából megállapította a tulajdonnevekről, hogy „[n]yelvtörténeti fejlődésük, hangtani, alaktani változásuk ugyan általában lassúbb ütemű a közszavakénál, de lényegében ugyanazon törvények szerint megy végbe” (1967: 375). Más helyütt azt írja, hogy a „földrajzi tulajdonnevekben megőrződött közszavak általában archaikusabb hangtani arculatúak, mint az ugyanazon a területen élő, velük azonos közszavak” (1965: 72). Ha ez valóban így van, akkor a helynevek valóban célravezetőbb terepe a vizsgálatoknak, hiszen a korai adatolás hiányából fakadó űr a helynevek archaizmusából adódóan kikövetkeztethető és így kitölthető lenne. A közszavak és helynevek nyelvi fejlődésének összevetéséből értelemszerűen következik tehát az archaizmusok és neologizmusok kérdésköre.

A szakemberek a helyneveket általában a szókincs leginkább konzervatív, leginkább archaikus rétegének tekintik. TÓTH VALÉRIA azonban rámutat arra, hogy ez a névtani tétel többnyire a kutatók intuícióján és bizonyos névismeretén alapul, igazolására nem nagyon vállalkozott senki (vö. 2004a: 184). A szerző a témáról írt meggyőző tanulmányában — módosítva a nevek archaikusságának axiómáját — arra a következtetésre jut, hogy a közszoói elemeket is tartalmazó helyneveinkben az archaizmusokhoz (pl. *Zereda* szemben a közszoói *szerda* lexémával) hasonló gyakorisággal jelentkeznek neologikus hangtani vonások is (pl. *Nemti* a közszoói *német*-tel szemben) (i. m. 204). Ennek okaként a szerző azt jelöli meg, hogy amikor egy helynév megszületik, önálló lexikális egységként rögzül a névhasználó közösség tudatában, s ily módon bizonyos értelemben elszakad — ha volt neki egyáltalán — a közszoói előzményétől. S ettől kezdve azonos nyelvi törvényszerűségeknek engedelmessé válik, mint a közszavak, és nem azért változik meg egy helynév közszoói párhuzammal rendelkező névrésze, mert a közszoói párhuzam időközben megváltozott, hanem attól függetlenül. Ebből a függet-

lenségből adódóan mindkét irányba szétválhat a közszó és az eredetileg vele kapcsolatban lévő helynév hangalakja, azaz őrizhet archaikus formát is a helynév, de mutathat újítást is. Éppen ezért a szerző tanulmánya végén azt javasolja, hogy a hangtörténetben megfigyelhető jelenségeket célszerűbbnek tűnik nem a párhuzamos közszoí használatú formákhoz mérni — hiszen nem is minden helynévi elem rendelkezik ilyennel —, hanem azokat minden esetben a helynévrendszeren belül maradva kell vizsgálni. Mert egyébként az egyik legfontosabb jegyüket, a tulajdonnévként való funkcionálásukat nem vesszük figyelembe (i. m. 206). TÓTH VALÉRIA a témából adódóan közszoí elemeket tartalmazó neveket vizsgált, de gondolatmenetéből egyértelműen adódik, hogy nem járhatunk el másként olyankor sem, amikor a vizsgált név nem tartalmaz közszoí névrészt, vagy pedig nem a közszoí elemet tartalmazó részét vesszük vizsgálat alá.

Mindezen szempontok alapján talán megfogalmazhatjuk azt a következtetést, hogy a közszoók és a helynevek nyelvi fejlődése között megfigyelhető különbségek a lényegi hasonlóságok ellenére is legalább óvatosságra intik a kutatót, miközben a két szócsoporthoz elemeit vizsgálja. Felmerülhet a kérdés, hogy az esetleges különbségekből adódóan — még ha azok több esetben csak kronológiai eltérések is, ahogy azt BENKŐ megállapította — lehet-e reflektálatlanul közszoókkal és helynevekkel vegyesen illusztrálni egy hangváltozást, mint ahogy azt a hangtörténettel foglalkozó munkák általában teszik? A már idézett legújabb nyelvtörténeti tankönyv, a „Magyar nyelvtörténet” például a labiális *a* tárgyalása kapcsán egy helyütt a HB. *achfin* közszoí adatát említi mint illabiális *ā*-t, illetve az [1237–1240]-es *Ohzynfolua* helynevet mint *o*-val jelölt labiális *a*-t tartalmazó alakot egymás után (vö. E. ABAFFY 2003: 325). A végeredmény lényegét tekintve mai ismereteink szerint helyes, de ez a többnyire meg nem fogalmazott módszertani eljárás akár azt is sugallhatná az olvasónak, hogy a közszoók és helynevek között, lévén hangtörténeti tendenciák elemzésekor egymást váltogatva szerepelnek, nincs semmiféle különbség a hangtörténet szempontjából. Pedig — nézetem szerint — éppen a hangtörténet szempontjából van igazán.

Természetesen nem azt akarom sugallani, hogy kétféle hangtana lenne az ómagyar korszaknak vagy bármely más időszaknak. Nem hiszem, hogy amikor az ómagyar fonotaxist próbáljuk rekonstruálni, s abban a különböző nyelvi folyamatokat elhelyezni, külön le kellene írunk az ómagyar kori helynevek, illetve a közszoók fonológiáját. A neveket és a közszoókat érintő folyamatok általában ugyanazok, a hangváltozás nincs tekintettel a szó helynévi vagy közszoói jellegére, de adott esetben a változás lefolyása s olykor a végeredménye rendkívül összetett okok miatt különbözhet egymástól. Érdemes lehet a fent említett szempontok miatt óvatosabban bánni tehát a két szótípusból, azok egybevetéséből, valamint a két szócsop-

port hangtörténetének vegyítéséből levonható következtetésekkel. Ezért a következőkben mind az adatközlés, mind az elemzések során külön, de egymástól nem függetlenül kezeltem a közszavakat és a tulajdonneveket.

III. A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatának elméleti és módszertani kérdései

1. A vizsgálatba vonható adatok

1. A szókezdő mássalhangzó-torlódásokhoz kapcsolódó hangtörténeti folyamatok korai szakaszának vizsgálata során alapvető elvi és módszertani kérdéssé válik, hogy az elemzésekbe milyen adatokat érdemes és szükséges bevonni. Mivel célkitűzéseimnek megfelelően a hangsúlyt nem a mássalhangzó-kapcsolatok megszűnésére, hanem azok minőségi és gyakorisági összetevőinek vizsgálatára helyeztem, adataim összegyűjtésekor értelemszerűen csak olyan helyneveket vettem figyelembe, amelyeknek mássalhangzó-torlódást tartalmazó formája is adatolható a régiségben. Ennek a határnak a meghúzásával a kizárólag az etimológián alapuló hangtörténeti következtetések számát próbáltam csökkenteni.

1.1. A hagyományosan már etimologikus érintettségnek tekintett nyelvi viszonyok háttérében ugyanis nagyon gyakran nem mutatható ki a két elem közvetlen érintkezése. Ennek oka nyilvánvalóan az, hogy időben visszafelé haladva a nyelvtörténeti forrásoknak és elméleti alapvetéseknek való kiszolgáltatottság miatt az átvételek sokszor egyre inkább csak rekonstruálhatók válnak, mintsem pontosan leírhatók. Példa erre a mai *Nagybaracska* településnév története. Az etimológiai irodalom egyetért abban, hogy a település neve végső soron visszavezethető egy mássalhangzó-torlódást tartalmazó személynévre (vö. FNEsz. *Nagybaracska*, PÓCZOS 2001: 86–87), viszont a település nevére vonatkozóan már csak torlódásmentes adatok maradtak fenn (1320: *Baraccha*; [1322 u.]: *Barscha*, s talán idevonható a „Várad Regestrum” *Porozka* adata is, KMHsz. 1: *Baracska* 2.). Így az etimológiai kapcsolat ellenére közvetlen érintettsége a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok körüli tendenciákban adatok hiányában kimutathatatlan. Az előzményeül szolgáló személynévben ugyanis egyaránt adatolható a szó eleji *br*- hangkapcsolat (1163: *Broccha*, FNEsz. *Nagybaracska*, valamint 1200 k.: *Brucsa*, *Brugsa*, ÁSz. *Brucsa*), illetve annak feloldott formája is (1211: *Boroccha*, *Borocsa*, ÁSz. *Borocsa*). Ebben az esetben tehát — hacsak időközben nem kerül elő egy *br*- mássalhangzó-kapcsolattal kezdődő helynévi adat — eldönthetetlen, hogy a település egy torlódásos, vagy pedig egy torlódást már nem mutató személynévből keletkezett-e. Ezért ennek a Bodrog vár-megyei településnek az adatait a gyűjtés során figyelmen kívül hagytam. Kizárni ugyanis nem

lehet, hogy a mássalhangzó-torlódás feloldódása már a személynév esetében megtörtént, így a helynév maga már nem vett részt a tendenciában, s így lényegében kívül esik a hangtörténeti vizsgálódáson. Ebből a szempontból természetesen nincs jelentősége annak, hogy a végső soron azonos személynévre visszavezethető, de egészen máshol lévő helyek nevei között több esetében adatolható a mássalhangzó-torlódás, ld. a Bars és a Fejér megyei *Baracska* történetét (vö. 1325: *Brakcha*, KMHsz. 1: *Baracska* 1., illetve 1373: *Brachka*, Cs. 3: 318).

1.2. De még azokban az esetekben sem árt az óvatosság, amikor nagy biztonsággal rekonstruálható a magyarba kerülő jövevényszó pontos hangalakja, mint például *Balaton* víznév az esetében. A feloldási módok vizsgálata során az efféle nevek egyértelmű ügyeknek számítanak, hiszen ha van egy biztos etimonunk, továbbá adatunk annak magyarrá formált, torló-dásmentes alakjáról, akkor lényegében megállapíthatjuk, hogy az adott szóban a *bl*- mássalhangzó-torlódás — mint rendesen — bontóhanggal oldódott fel. Mindebből viszont nem következik automatikusan, hogy a mássalhangzó-kapcsolat a magyarban valaha is megvolt. HOFFMANN ISTVÁN a szó első megjelenése kapcsán a közvetlen átvételkor történt hangtani adaptáció lehetőségét sem zárja ki (vö. 2010: 48). Végső soron elmondható, hogy torlódásos adat nélkül a biztos etimológiák sem alkalmasak arra, hogy a magyarban is meglévő mássalhangzó-kapcsolatokat vezessünk le belőlük.¹ Azaz a fenti példából csak a mássalhangzó-torlódás bontóhangos feloldása következtethető ki, a magyarban meglévő *bl*- hangkapcsolat viszont már nem. S mivel az adaptációt és a nem regisztrált torlódásos fokot az okleveles adatok fennmaradásának esetlegességéből adódóan véleményem szerint egymástól elválasztani nem lehet, az ilyen nevekkel sem számoltam a vizsgálatok során. Bármennyire is korai a *Balaton* 1055-ös *balatin* és *bolatin* adata, az átvétel és az első lejegyzés között akár generációnyi idők is eltelhettek. De erre az időszakra vonatkozóan semmiféle közvetlen, nyelvi következtetéseket is megengedő bizonyítékkal nem rendelkezünk.² A *Balaton* nevének torlódásos fokára azt sem tartom elégséges bizonyítéknak, hogy az ugyanarra az etimonra visszavezethető, de területileg máshol előforduló nevekben adatolható a torlódás (pl. 1225: *Blata*, Gy. 3: 241, 1261: *Blathan*, KMHsz. 1: *Blatan*), mivel nem ugyanakkor és főként nem ugyanolyan nyelvi körülmények között történt az esetleges átvételük.

¹ A mássalhangzó-torlódások adaptáció útján történő feloldására, s az abból levonható következtetésekre az V. fejezetben részletesebben is visszatérek.

² Máskor előfordul olyan eset is, amikor a név keletkezésének idejére vonatkozóan pontos ismereteink vannak. Ilyen pl. a környéken lévő *Apáti* helynév, amely éppen az oklevélben kimondott tulajdonjogi változások következtében jött létre (vö. HOFFMANN 2010: 99).

Ezzel az adatgyűjtési módszerrel azok a nevek is óhatatlanul kikerültek a vizsgálatból, amelyek ugyan nem a szókezdet adaptációjával együtt integrálódtak a magyar nyelvbe, de mivel adatok híján a bennük lévő torlódás nem igazolható, a nyelvtörténeti kutatások számára ebben a tekintetben hozzáférhetetlenek maradnak. A dolog természetéből adódóan ezeknek a neveknek a számát megbecsülni sem lehet, de véleményem szerint kihagyásuk inkább erősíti, semmint gyengíti a vizsgálatom eredményeit.

2. A sokszor töredékes adatokra és etimológiákra való utaltság mellett további problémát jelent a vizsgálatba vonható lexémák nyelviségének meghatározása. A köznevek esetében ez többnyire nem jelent gondot, hiszen azok legkorábbi előfordulásai jórészt már magyar nyelvű szövegekben, valamint a nyelvhez tartozást egyértelművé tévő szójegyzékekben maradtak fenn. A helyneveket illetően azonban — amelyek éppen jelen vizsgálat gerincét is alkotják — más a helyzet. Az ómagyar kori szórványemlékekről ugyanis általában nem derül ki egyértelműen, hogy milyen nyelvűek voltak, így könnyen előfordulhat, hogy az elemzések során nem magyar adatokból vonunk le következtetéseket az ómagyar nyelvre vonatkozóan. Kulcsfontosságú tehát annak az átgondolása, hogy mi alapján tekinthető egy helynévi szórvány magyar, német, román vagy valamelyik szláv nyelvhez tartozónak.³ A következőkben az ezt lehetővé tevő szempontokat tekintem át. Célszerűnek tűnik mindenekelőtt a kérdést a többnevűség jelensége felől megközelíteni.

2. Név párok, szinonimák és fonológiai variánsok

1. A mai romániai *Botfalu* település magyar neve az ómagyar korban is *Botfalva* ~ *Botfalu* volt (1368: *Bathfalua*, Gy. 1: 827, 1415: *Botfalu*, Zs. 5: 253), viszont előfordul mai német nevének (*Brenndorf*) előzménye is: 1377: *Brigondorf* (F. 9/5: 158), 1421: *Bringendorf* (Zs. 8: 82). KNEZSA ISTVÁN ennek háttérében kettős névadást lát (KNEZSA 1943/2001: 97–98.). A *Botfalu* és *Brenndorf* nevek keletkezésének nyelvi háttérével kapcsolatban a történeti, etimológiai, morfológiai és névadási körülmények ismerete alapján valóban megállapítható, hogy az első magyar, a második német névadás eredménye. Könnyen adódhat tehát a következtetés, hogy a német névalak — noha mássalhangzó-kapcsolattal kezdődik — alapvetően kizárható a magyar mássalhangzó-torlódások vizsgálatából, mivel azt az ott élő szász etnikum adta és

³ Hangsúlyozni kell, hogy minden egyes szórvány egyedi elbírálás alá kell, hogy essen, hiszen egy-egy hely története során különböző nyelvű közösségek által lett megnevezve. Az egyedi vizsgálat azonban nem képzelhető el a név más korból származó adataival, valamint az egyes névrendszerek egészének változásaival történő összevetés nélkül.

használta. Egyelőre tekintsünk el attól, hogy a fenti megállapítások leginkább a névadók, s nem pedig a névhasználók etnikai viszonyaira vonatkozóan szolgálnak információval (vö. HOFFMANN 2007: 73–77). A kérdést leegyszerűsítve induljunk ki tehát abból, hogy az egy denotátumra vonatkozó, különböző névrendszerekből származó nevek nyelvhasználati különbségekre is utalnak. Ahhoz, hogy a kérdést alaposabban is meg tudjuk vizsgálni, célszerűnek tűnik a fent vázolt kettős névadás kapcsán a névpárok és a szinonimák fogalmának világos elkülönítése.

PÓCZOS RITA a német névtani szakirodalom alapján névpároknak nevezi azokat a neveket, amelyek „azonos helyet jelölnek, tagjaik pedig különböző nyelvekből származnak” (2010: 48). A névpárok egymáshoz való viszonyuk alapján további három csoportba oszthatók: léteznek fonológiaiilag kötött, szemantikailag kötött és szabad névpárok (vö. i. h.). Fonológiaiilag kötött névpárnak tekinthető az általam vizsgált anyagból pl. a m. *Barakony* ~ szlk. *Brakoň*, szemantikailag kötött a m. *Barátudvar* ~ ném. *Mönchhof*, illetve szabad névpár a m. *Keresztes* ~ rom. *Oprișani* ’Opriș emberei, Oprișék’ (vö. FNEŠz. *Keresztes*). Szempontunkból lényeges, hogy a névpárokat alkotó nevek egymáshoz való viszonya nemcsak nyelvi, hanem névhasználati szinten is megragadható, mégpedig az újabban a helynevek kapcsán is használt szinonimitás fogalmával. Ennek a terminusnak a használatával kapcsolatban azonban bizonyos megszorításokra van szükség. TÓTH VALÉRIA szerint valódi szinonimáknak „csak azokat a névpárokat tekinthetjük, amelyek azonos névhasználati körben [...] szerepelnek” (2008: 60). A vizsgálatok fényében hozzá kell fűzni: függetlenül attól, hogy a nevek esetleg fonológiai, szemantikai vagy szabad névpárt alkotnak-e. Mivel a *Botfalu* kapcsán említett két név keletkezésében nagy biztonsággal két különböző nyelv névrendszeréhez köthető, s a felbukkanó adatok fonológiai-morfológiai struktúrájában semmi nem utal komolyan adaptációs folyamatokra,⁴ könnyen elképzelhető, hogy szinonim viszony sem állt fenn közöttük. Ennek következtében annak ellenére, hogy a magyar etnikumhoz tartozók jól ismerhették a velük együtt élő szászok nyelvében előforduló névalakot is, a magyar nyelvű használatban feltételezhetően nem váltakozott szabadon e két névalak egymással.⁵ Így idegen névként közvetlen hangszerkezeti hatást a magyarban a *Bringendorf* ~ *Brenndorf* névalaknak vélhetően nem kell tulajdonítanunk.

Mindezek alapján első lépésként tehát a hangtörténeti vizsgálatok során is célravezetőnek tűnik az adatok összegyűjtését névrendszertani összefüggésbe helyezni. Triviális megfogal-

⁴ Helynevekre vonatkoztatva ezeket a folyamatokat névintegrációnak is nevezzük (vö. PÓCZOS 2006: 89).

⁵ Mint ahogy ilyen névrendszerek közötti váltakozást a mai névpárok használata esetében sem tapasztalhatunk.

mazásnak tűnhet, de használható támpontnak tűnt az adatok válogatása során abból kiindulni, hogy nem az a helynév számít magyar adatnak, amit a magyar etnikumhoz tartozó névhasználók ugyan ismerhettek, olykor-olykor kölcsönvéve — lényegében idegen szóként — használhattak is, de a név nem váltotta fel az addig használt magyar nyelvű névalakot, és szinonim használatba sem került vele,⁶ hanem az, amelyik jövevénynévként hosszabb-rövidebb időre a magyar helynévrendszer része lett. Ez természetesen csak többnevűség esetén szolgálhat kiindulásul, s ott is csak akkor, ha mögötte nyelvi különbségek is kimutathatók. Így a reláció értelemszerűen már nem állítható fel egynevű vagy szomszédos helyek megnevezése esetében. Végző soron tehát azokat a neveket vettem számításba, amelyekről semmilyen külső vagy nyelvi érv alapján nem tudtam kizárni a magyar helynévrendszerhez, s így a magyar nyelvhez való tartozását. Ugyanis ha egy adott név nem került át a magyar helynévrendszerbe, azaz nem kezdték el a hely magyar neveként használni, akkor értelemszerűen a magyar nyelv részeként sem kell számolnunk vele, legfőleg csak az idegen nyelvű környezet hatásának egy elemeként. Ez utóbbi a nyelvi interferenciára vonatkozó mai kutatások alapján a kétnyelvűség mértékétől függően olykor egyáltalán nem elhanyagolható, de az idegen nyelvi hatást szórványemlékes időkre vonatkozóan csak a magyarba került idegen elemek hatásaként áll módunkban megvizsgálni, s ez névhasználói közösségenként egy-két név. Az is világos, hogy a névpárok háttérében meghúzódó többnyelvű környezet hatása az ott élők nyelvhasználatára nem csak egy-egy név szintjén jelentkezhetett, de ennek a mértékét nyelvtörténeti távlatokban általában még megbecsülni sem tudjuk (vö. ehhez a névmodellek kölcsönhatásával összefüggésben PÓCZOS 2010: 108).

2. *Botfalu* egyértelműnek látszó esetétől eltérően olykor nem kell etimológiai módszerekre hagyatkozni az oklevelekben felbukkanó névpárok megítélése kapcsán, mert már az oklevél megszövegezése egyértelművé teszi a nevek különböző névrendszerhez való tartozását. A magyar és német nyelvű nevek megkülönböztetését látjuk az egykori Szepes vármegyéhez tartozó *Lassúpatak* 1344-es említésében: *in vulgari Lassyupatak in teutonico nomine Stilbach vocata* (Cs. 1: 262). A soproni *Pinnye* német névpárjával együtt 1360-ban *Punye in vulgari teutonicorum Freyndorf* (Cs. 3: 624) formában tűnik fel. De előfordul a magyar és szláv nevek párhuzamos említése is. A mai *Soltészperecsény* melletti erdő 1408-ban *silvam vulgio Altialbyk alias sclauonicum Prechnabukowyna* (Zs. 2/2: 154) szerkezetben fordul elő, illetve ugyanebben határleírásban szláv párjával együtt szerepel a *Nadálýsár* nevezetű hely is: *locus*

⁶ Azt sem lehet kizárni, hogy az esetek egy részében mind a magyar, mind az idegen nyelvű adat ugyanattól az adatközlőtől is származhatott.

arenosus seu viminosus vulgo Nadaalsaar autem slavonice Pyewyczneblatho (Zs. 2/2: 153). A latin szöveg megfogalmazásán túl morfológiai szerkezetüket is figyelembe véve elég egyértelműnek tűnik, hogy sem a németként megjelölt *Stilbach* és *Freyndorf*, sem a szláv nyelvűnek nevezett *Prechnabukowyna* és *Pyewyczneblatho* nem jöhet közvetlenül számításba magyar hangtörténeti vizsgálat során.

2.1. A névrendszerre való világos utalás hiánya miatt talán kevésbé egyértelmű a nyitrai *Vágőr* egy 1335-ös oklevél hátoldalára 15. századi kiegészítésként felkerült *Ewr vulgariter Straso* (Gy. 4: 441) adata. TÓTH VALÉRIA szerint e szemantikailag kötött névpár második eleme semmiképpen nem lehet a magyar helynévrendszer része. Ennek bizonyítékát a *strázsa* közszó kései felbukkanása mellett (1535: *ztrassaywl*, EWUng. *strázsa*) leginkább abban látja, hogy az oklevél megszövegezése *vulgariter* kitételrel hangsúlyozza a *Strázsa* név névszociológiai helyzetét az *Őr* névváltozattal szemben (vö. 2008: 291). A települést 1493-ban ugyancsak *Strazye*-ként (Gy. 4: 441) említik, de ez utóbbi névalak morfológiai felépítése kapcsán (vö. FNESz. *Vágőr*) erős a gyanú, hogy szintén nem magyar nyelvű adatról van szó. Azt, hogy az *Őr* névalak nem vészett ki a használatból, mutatja, hogy 1519-ben ismét *Ewr*-ként jelenik meg (TÓTH K. 2001: 189). Mindenesetre ha elfogadjuk TÓTH VALÉRIA álláspontját, s ezt a nevet ki is zárjuk a vizsgálatból, arra még nem feltétlenül következtethetünk, hogy a régiségben gyakran felbukkanó egyéb *Strázsa* név is csak szláv névrendszerekhez tartozott volna. Függetlenül attól, hogy közszóként vagy az efféle helynevek közvetítésével került-e a magyarba, a *strázsa* közszó viszonylag kései felbukkanása nem bizonyítja okvetlenül, hogy előtte — legalább nyelvjárási szinten — ne fordulhatott volna elő a magyarban. Számos olyan közszavunk van ugyanis, amelyik első helynévi és közszói előfordulása között több évszázadnyi különbség van (pl. *pacsirta*: 1338: *Pacirtasteluk* hn. ~ 1525 k.: *pachyrta*; *disznó*: 1055: *gisnav* hn. ~ *[1237–1240]: *goznoov*, *guznoov*; 1395 k.: *emegizno*; *molnár*: 1275: *Nobiles de Molnar* hn.; 1324/1361: *Monar* hn. ~ 1538: *Molnar*; *sár*: 1055: *sar feu* hn. ~ 1372 u.: *farual*, stb. vö. EWUng.). Mindez persze lehet pusztán a régi adatok keletkezési és fennmaradási körülményeinek a következménye is. S mivel más *Strázsa* nevek esetében nincs az oklevélben támpont a név nyelvhasználói körével kapcsolatban, analógiaként nem vihetjük át rá a nyitrai példát.⁷

⁷ Ebből a szempontból figyelmet érdemel az 1421-es *Strefalwa et Stryzfalwa* (Cs. 2: 107). Történelmi álláspontok szerint ez is határvédelmi feladatot betöltő település volt (vö. KRISTÓ–MAKK–SZEGFÜ 1973: 653), amit nem feltétlenül cáfol, hogy esetében valószínűleg személynévi áttétellel kell számolnunk. KÁZMÉR MIKLÓSNak a helynévkutatásban alapműnek számító vizsgálatából kiderül, hogy a birtokos közneve is állhat a *-falva* köznév előtagjaként, de sem az ő anyagában, sem máshol

2.2. A fent bemutatott névpárok azonos denotátumra való vonatkozásához nem fér kétség. Az sem szokatlan jelenség azonban, hogy a latin *alio nomine*-féle szerkezettel együtt említett nevek nem azonos, hanem szomszédos helyeket jelölnek (vö. TÓTH V. 2008: 291–292). Ennek a gyanúja áll fenn a régi Pozsega vármegyei *Paka* esetében is: 1455-ben *Kyspaka al. nom. Zentkathalena, Zenthkatherina*, 1461-ben *Kispaka al. nom. Zwerinacz*, illetve *Kispaka al. nom. Emrehowcz* (Cs. 2: 420). Itt vélhetően nem kell közvetlen névpárokat vagy szinonimákat keresnünk a szerkezet mögött, hanem csak szomszédos helységek neveit. A korábbi példákkal ellentétben itt tehát már nem tűnik kizáró oknak a nevek változatként való feltüntetése.

2.3. Más szempontból sem árt óvatosan kezelni a többnevűség kérdését. Olykor ugyanis feltételezhető, hogy a névpár idegen eleme — még ha átmenetileg is — a magyar név szinonimájává lép elő. A mai *Tormafalu* magyar neve a régiségben *Herény* (1265: *Heren*, Cs. 3: 610), német neve *Krensdorf* (1232: *Chrenstorf*) volt (vö. FNEsz. *Tormafalu*). A *Botfalu* kapcsán elmondottak tehát itt is helytállónak tűnnek. A helység említését egy 1367-es oklevélben azonban *Hereyngh alio nomine Keresdorff* (Cs. 3: 610) formában találjuk. Ha nem az oklevél-író nyelvi lenyomatáról van szó, a *Keresdorff* egy mássalhangzóval kezdődő formája mögött akár magyar névhasználatot is sejthetünk. Hogy ez valóban magyar használatra utal-e, egy-egy adat alapján biztosan megítélni nem lehet, s itt az oklevél sem jelez egyértelmű nyelvi különbséget, mint azt a *Stillbach* vagy *Straso* esetében láthattuk. Mindenesetre a helység neve 1429-ben már ismét *Creynsdorff*, sőt 1433-ban *Cremstorf ... wlgo Thormaskeer vocata* (Cs. 3: 610) egyértelműnek tűnő megfogalmazásban fordul elő. Kérdés marad, hogy magyar hangtörténeti szempontból a *Krensdorf* névalaknak a 14. század második felében szükséges-e bármi-féle jelentőséget tulajdonítani, vagy pedig a névpár német eleme az 1367-es adat ellenére teljes mértékben kizárható a vizsgálatból.

Az ilyen esetek nem egyedülállóak az adatállományomban. Hasonló jelenség figyelhető meg a mai *Szepesszentlőrinc* — szlovák nevén *Brutovce* — ómagyar kori említései kapcsán is. A település eleinte *Szentlőrinc* formában szerepel az iratokban (1319: *Scentlewrinch*, 1465: *Zenthlewryncz*, FEKETE NAGY 1934: 156), s ez a névalak a mai napig nem halt ki a használatból. Azonban szláv eredetű névpárja is folyamatosan adatolható: 1319: *Brotouch*;⁸ 1494: *Bruttocz* (FEKETE NAGY 1934: 156–157). KISS LAJOS véleménye alapján a *Brutóc* névalak eredetijét a mai szlovák változattal megegyező **Brutovce* formában rekonstruálhatjuk (vö.

nem találtam példát — ezen kívül — arra, hogy az *őr* ~ *strázsa* mint foglalkozásnév közszóként vált volna helynévalkotó elemmé (vö. 1970: 108–112).

⁸ FEKETE NAGY a szláv névváltozat korai előfordulását a későbbi másolatba történő beszúrásnak értelmezi (vö. 1934: 156).

FNESz. *Szepesszentlőrinc*). Mindezekből az sejthető, hogy a *Brotouch* és *Bruttocz* már magyar névhasználatot tükröz a szokványosnak mondható szl. -ovce > m. -óc szóvégi változás alapján (erről részletesen később).

2.4. Végül azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy bizonyos esetekben nemcsak átmenetileg, hanem a névcseré egyik fázisaként is föltűnhet a szinonim viszony.⁹ S ezeket az eseteket részben másként kell értelmeznünk, mint a hagyományosan párhuzamos neveknek is nevezett névpárokat. Az 1496-os *Gyepew alio nomine Prezaka* (Cs. 2: 39) szemantikai névpár (vö. rom. *prisacă* 'kerítés, barikád, gyepű', vö. KRISTÓ–MAKK–SZEGFÜ 1973: 645, SÓFALVI 2008: 159) okleveles említése még akár a fentiekhez hasonló, névrendszerbeli eltérést is mutathat. De ha figyelembe vesszük, hogy a korábban csak *Gyepü*-ként említett hely (1412, 1445: *Gyepew*, Cs. 2: 39) később már csak *Preszaka*-ként fordul elő (1561: *Priseka*, *Priszaka*, *Preszeka*, PESTY 1878: 457), felmerülhet a névcseré gyanúja. Azonban az, hogy a névcseré hátterében a román nyelvű lakosság tényleges számbeli fölülkerekedése áll-e, s ha igen, akkor a magyar nyelvű lakosság — ha folyamatosan éltek a környéken — használta-e a román eredetű névalakot az ómagyar korban, az egyszeri páros említés, valamint a továbbélés alapján megnyugtatóan nem dönthető el. Azt gondolom, hogy ezek alapján teljes biztonsággal kizárni sem lehet a *Prezaka* előfordulást a vizsgálatból.

Ennél meggyőzőbb bizonyítékát találjuk a magyarban végbemenő névcserének *Turócbalázsfalva* esetében. Az imént említett szóvégi adaptáció miatt az 1505-ös *Mezewhaza aliter Blazsouc* is talán már szinonim használatra utal. A település elsődleges neve *Mezőháza* volt (vö. 1343: *Mezeuhaz*, F. 9/1: 192), viszont a magyarral párhuzamos szlk. *Blažovce* később a magyarban is használatos lett (vö. FNESz. *Turócbalázsfalva*, valamint különösen 1736: *Blaschótz Slauis Blazowcze*, EB. 154). Úgy tűnik, az 1505-ös oklevél éppen e névcseré egyik, szinonimitás fokát mutató fázisát regisztrálja.¹⁰

2.5. Összefoglalva az említett példák tanúságát elmondható, hogy a névpárok alapvetően jó kiindulópontjai lehetnek a névrendszerek elkülönítésének, ám az világosan látszik, hogy a névrendszerek — mint ahogy az a névtani-etimológiai irodalomban régtől ismeretes — akkor is kölcsönhatásban vannak egymással, ha az adott területen élő etnikumok saját névadás eredményeként megszülető névvel is rendelkeznek. Ennek az okait kimutatni nem tartozik e

⁹ A névcseré fogalmának részletesebb kifejtéséhez ld. TÓTH V. 2008: 62–63.

¹⁰ A szinonim viszonyra, azaz az egynyelvű használatra itt is a szl. -ovce > m. -óc változásból következtethetünk. A konkrét példában természetesen az sem zárható ki, hogy a *Mezőháza* változatot 1505-ben már csak az oklevél őrizte.

dolgozat feladatai közé, mindenesetre ahol azt az adatok lehetővé tették, figyelembe vettem a névpárok integrálódásának a lehetőségét is.

3. A fentiekben elsősorban a hangalakjukban lényegesen különböző szemantikailag kötött, illetve a szabad névpárok kapcsán felmerülő szempontok kerültek elő. Egészen más ügy azonban az akár névcsere következtében előálló pusztán fonológiai változatosságot mutató nevek, illetve névpárok esete. Ezek megítélése talán az előzőeknél is bonyolultabb feladat. A már említett mai m. *Barakony* ~ szlk. *Brakoň* fonológiai névpár világosan mutatja, hogy bizonyos esetben csak a szókezdő mássalhangzó-torlódás az, ami utal a két név nyelvi különbségére. A mássalhangzó-kapcsolatok ómagyar kori történetét tanulmányozva viszont világossá válik, hogy ez a különbség — noha jelölője lehet a névrendszerbeli eltéréseknek — önmagában még nem jelent nyelvi különbséget. A magyar hangtörténeti szakirodalomban általánosan elfogadott vélemény szerint a hangváltozások ingadozások időszakon keresztül mennek végbe, s ezekben az átmeneti időszakokban „a régi és az új alakok között küzdelem folyik” (BÁRCZI 1958b: 9), s filológiai szempontból ez az analógia hatására bekövetkező feloldási folyamatokra is érvényes. Hangtörténeti szempontból tehát megkerülhetetlen annak az átgondolása, hogy adott esetben vajon fonológiai névpárral vagy pedig egy éppen zajló hangváltozással állunk-e szemben.

Szerencse, hogy a mai *Barsbaracska* — szlovákul *Bardoňovo* — régi *Barakcsa* nevére a 14. század első feléről számos adatunk fennmaradt, így jól nyomon tudjuk követni a név fejlődését. Az eredeti oklevelekből származó adatok a következők: 1321: *Braccha*; 1322: *Barakcha*, *Brakcha*; 1324: *Baraccha*; 1325: *Brakcha*; 1327: *Barakcha*; 1330: *Barakcha*; 1337: *Baraccha*; 1340: *Barachka*, *Barakcha*; 1341: *Brachka*; 1347: *Barathka* (KMHsz. 1: *Baracska* 1.). A szinte évről évre — 1322-ben egy éven belül kétszer is¹¹ — váltokozást mutató adatok háttérében talán mégsem olyasféle nyelvi párhuzam áll, mint a korábban említett *Botfalu*, *Pinnye* vagy éppen *Barakony* esetében. Azaz nem feltétlenül kell arra gondolni, hogy a változatok között névrendszerbeli különbségek lennének, miszerint a feloldott forma mindig magyar, a feloldatlan pedig mindig szláv nyelvű adat lenne. Meggyőző bizonyíték erre a magyarban bekövetkező hangátvetés utáni szerkezetet mutató 1341-es *Brachka* adat. A középkori oklevelezés gyakorlatából, az oklevelekben megmutatkozó nyelvi presztízsvizonyokból adódóan HOFFMANN ISTVÁN egyébként valószínűnek tartja, hogy a periférikus nyelvek — esetünkben valamelyik szláv nyelv — helynévalakjai „csakis ott kerülhettek be a diplomákba,

¹¹ Az oklevelek keltezése április 19. (DI 62476), illetve december 4. (DI 62477).

ahol más nyelvnek a használata egyáltalán nem volt jellemző” (2007: 91).¹² Ezt figyelembe véve — még ha kivételek természetesen előfordulhatnak is, ahogy erre az előzőekben láttunk példát — valószínűtlennek tűnik, hogy egyik évben magyar, másik évben szláv adatokat rögzítettek volna az irat elkészítésekor olyan területen, ahol a feloldott forma bizonyítja bizonyos arányú magyar etnikum folyamatos létét és névhasználatát is. Még csak az sem valószínű, hogy a fel nem oldott formák mögött valamiféle nyelvi bizonytalanság vagy szláv átvétel állna.¹³ Azt gondolom, hogy ebben az esetben valóban arról lehet szó, hogy a két névváltozat egyenrangú fonológiai variánsként egyszerre volt része a magyar névrendszernek.

Más helyütt *Gutkeled Joachim* tárnokmester tisztségének néhány említéséből is arra a következtetésre juthatunk, hogy a feloldódott és a torlódásos formák — ha nem is mindig, de — sok esetben magyar fonológiai variánsként éltek. 1272. november 27-én *Joachino magistro tavarnicorum comite de Plys*, a két nappal később, november 29-én kelt oklevélben viszont már *Joachyno magistro tavarnicorum comite de Pylis* (Gy. 4: 692) szerkezetben szerepel. Ha másra nem, arra mindenképpen következtetni tudunk ebből, hogy az oklevél lejegyzője vagy hitelesítője számára az egyébként a határrészneveknél és kisebb településeknél jóval szélesebb körű ismertséggel és jelentőséggel bíró vármegye nevében megmutatkozó variabilitás sem nyelvi, sem jogi különbséget nem jelenthetett. S ebből a szempontból lényegtelen, hogy esetleg latinizáló, archaizáló vagy valamilyen más törekvés erősítette-e az elsődleges *[plis]* név használatát.¹⁴

Ennél is szembetűnőbb bizonyosságai a fonológiai variánsok oklevélbe való bekerülésének az olyan esetek, amikor ugyanazon iraton belül fordul elő a kétféle névforma. A hunyadi *Barincska* 1503-as említései például a *Baranchka* alakok mellett a *Branchka* is felbukkan ugyanarra a helyre vonatkozóan. Az elírás azért nem lehet komoly ellenérv ebben az esetben, mert a név folyamatosan két alakban is adathozható.¹⁵ Az esetleges idegen nyelvűsége ellen szól, hogy birtokosának a környéken említett egyéb birtokai is szinte kivétel nélkül magyar

¹² ABRAM DE SWAAN szerint a nyelvek a presztízviszonyaik alapján hierarchikus rendszert alkotnak, amelynek különböző szintjein állnak a periférikus, centrális, szupercentrális és hipercentrális nyelvek. HOFFMANN ISTVÁN mindezt a Kárpát-medence középkori viszonyaira vonatkoztatva hipercentrális szerepűnek a latint tekinti, szupercentrálisnak pedig a magyart. Emellett egyes területeken a német is centrális szereppel bírt, míg a korbeli magyar királyság többi nyelve kevés presztízzsel bíró periférikus nyelv volt (vö. 2007: 90–91).

¹³ Az V. fejezetben erre is részletesebben kitérek majd.

¹⁴ Második tárnokmesteri ciklusa során fent nevezett *Joachim* tisztségének megnevezését ismét a *comite Posoniensi de Plys* (1273. június 7., Gy. 4: 692) formában jegyezték le.

¹⁵ További adatai a 15–16. század fordulójáról: 1482: *Branchka*; 1492: *Baranchka*; 1516: *Baranchka*, *Branczka*; 1518: *Baranchka*; 1519: *Branchka al. nom. Barinchka*; 1520: *Branchka* (Cs. 5: 72).

névadásra vagy névhasználatra utalnak (*Repas, Kysbesan, Fenesthorok, Zerbfalwa, Thothboz Baresd, Rabesd Gywlakwtha* és *Alsotarnocza*, vö. Dl. 29974 és regesztá), ami egyrészt mutatja a magyar nyelvű lakosság egyértelmű jelenlétét a környéken, másrészt azt, hogy ha éltek is nagyobb számban román, szláv vagy német nyelvű etnikumok a területen (vö. *Zerbfalwa, Thothboz*, a későbbi *Olahboz*, Cs. 5: 79), azok névváltozatai nem kerültek be az ekkor tájt kelt oklevelekbe. Így azt gondolom, nyugodtan megfogalmazhatjuk, hogy a *Branchka* és a *Baranchka* alakok ismét nem nyelvi különbségre utalnak, hanem nézetem szerint egymás egynyelvű fonológiai változatai voltak ebben az időszakban.

Végül találunk olyan eseteket is, amikor nem csak külső szempontok alapján tudjuk megítélni a fonológiai variánsok nyelviségét. A *-falwa* magyar közszói utótag miatt nagy bizonyossággal magyarnak tekinthető a zempléni *Sztára* környékén említett *Burucfalwa* ~ *Brutfalwa* is, amelynek adatai alapján szintén efféle szinkrón fonológiai változatok meglétére következtethetünk: 1335: *Buruchfalua*; 1337: *Bruthfalwa* (Cs. 1: 389). Mindezek föltehető magyarázatához érdemes visszatérnünk a többnevűség oklevelekben való megjelenésének a kérdéséhez.

3.1. TÓTH VALÉRIA a településnevek vizsgálata kapcsán egy helyütt arról ír, hogy az oklevelekben föltűnő gyakori szinonim kapcsolatok ellenére latin vagy lagosságot kifejező szerkezetekben szinte kizárólag olyan nevek szerepelnek, amelyek szemantikai és lexikális struktúrája lényeges különbséget mutat. Az oklevelek megfogalmazásának vizsgálatából azt a következtetést vonja le, hogy „»más név«-ként a névhasználók csak a valódi szinonimákra tekintenek, az alakváltozatok nem minősülnek »más név«-nek: azaz a *Szancsal* > *Böszörményszancsal*, *Cseh* > *Csehi*, *Páli* > *Páltelek* változások nyomán kialakult variánsokat a névkompetencia hajlamos azonos neveknek tekinteni” (TÓTH V. 2008: 292). Véleményem szerint ezt támasztja alá, hogy — mint az imént láthattuk — általában a fonológiai variánsok és a fonológiai névpárok sem kerültek megfogalmazásra az oklevélben, hiszen az iratok számára ezek még abban az esetben sem voltak igazán „más nevek”, ha esetlegesen két különböző helynév-rendszerhez is tartoztak.¹⁶

A nyelvi variánsok a mai nyelvben is természeteseek, de hogy erre vonatkozóan ne csak a mai, némiképp azért megváltozott társadalmi és nyelvi tapasztalatokból következtethessünk, érdemes a vizsgált korszakhoz időben közelebb álló SZENCZI MOLNÁR ALBERT megállapítása-

¹⁶ Az ettől való eltérésre egyébként egyetlen példát találtam az adatbázisomban: a fenti *Barincska* 1519-ben *Branchka alio nomine Barinchka* (Cs. 5: 72) szerkezetben fordul elő, pedig — mint már említettem — kizárhatónak tűnik a változatok mögötti nyelvi különbség, továbbá semmi nem utal arra sem, hogy jelen esetben szomszédos helyek megjelölésére szolgált volna az *alio nomine*-szerkezet.

it is figyelembe venni. Az egyébként éles megfigyelőnek tartott SZENCZI így ír a mássalhangzó-torlódások kapcsán az efféle hangtani variánsokról: „*daraga [...] a. plerique tamen exprimunt draga*”, illetve „*drabant tamen frequentius scribitur darabant*” (SZENCZI 1610/2004: 192). A jelen idejű megfogalmazásai — ti. ’sokan mégis így mondják’, illetve ’helyette gyakrabban írnak’ — éppen alátámasztják, hogy a mássalhangzó-torlódás és annak feloldása — más, szerkezetileg kevésbé feltűnő nyelvi elemhez hasonlóan — variációkat hozott létre, s változatokban élt addig, amíg az egyik forma nagyobb részt ki nem szorította a másikat. Azt gondolom, ebből a szempontból közszo és tulajdonnév között nincs lényeges különbség.

S hogy ne csak nyelvészeti érdeklődésű szerző által megfogalmazott észrevételeket idézek, pontosan ugyanez látszik a Jókai-kódex *hyfpitalba* és *Spitalaban* párhuzamosan előforduló alakjai esetében is (vö. EWUng. *ispotály*).

3.2. Mindezek alapján kényelmes, ugyanakkor hibás lenne arra a következtetésre jutni, hogy a régiségben minden szinkrón ingadozást mutató helynévi adat egynyelvű variáns lenne. Nyilvánvaló, hogy ezek mögött nemcsak a neologizmus és archaizmus viszonyait láthatjuk. Hogy csak egyetlen példát említsek, a mai *Ószalónak* 1456-os *Castellum [...] in ungarico Zalonok in theutonico vero Slanyk vocatum* (Cs. 2: 719) említése ezt egyértelműen bizonyítja. Éppen ezért az ilyen ügyek megítélése a lehetőségekhez mérten minden esetben nagy körültekintést igényel.

A bizonytalanságok ellenére az viszont jól látható, hogy a mássalhangzó-torlódással kezdődő és az azt már feloldott szavak egyidejű jelenléte semmiképpen nem utal kizárólagos kétynyelvű használatra. A problémát leginkább az jelenti, hogy megfelelő számú adat hiányában többnyire nem lehet biztosan elválasztani egymástól a fonológiai variánsokat és a fonológiai névpárokat. Erre vonatkozóan a többynyelvű, szinkrón névrendszerek vizsgálata, illetve az azokból levonható következtetések talán nyújthatnak majd némi segítséget (vö. PÓCZOS 2010).¹⁷

3. A nyelvhez kapcsolás nyelvi szempontjai

1. A fent említett esetektől eltérően a régiségre vonatkozó forrásaink többnyire nem biztosítanak sem elegendő háttér-információt, sem megfelelő számú adatot annak az eldöntéséhez,

¹⁷ Tanulságos, s a lényeget érinti CSÁNKI DEZSŐ megfogalmazása is a kolozsi *Esztána* újabb kori neve kapcsán: „Ma inkább Sztána [...]. De a magyarság a környéken ma is használja az Esztána nevet” (Cs. 5: 348).

hogy egy szórványként felbukkanó helynév valóban része volt-e a magyar nyelvnek. Ám a nevek keletkezési körülményeiből és az átvett nevekhez kapcsolódó névintegrációs folyamatok jellegzetességeiből mégis több esetben pusztán nyelvi érvek alapján is valószínűsíthető egy-egy adat magyar névhasználókhöz való kapcsolása. A következőkben ezeket a jól ismert szempontokat tekintem át a szókezdő mássalhangzó-torlódást tartalmazó nevek példáján.

2. A névtörténeti szakirodalomban általánosan elfogadott nézet, hogy biztosan magyar névadásról van szó azokban az esetekben, amikor egy személynév mindenféle formáns nélkül válik helynévvé. A pusztai személynévi névadásnak nevezett névalkotási mód a környező népekre ugyanis nem volt jellemző.¹⁸ Ezek alapján az abaúji *Golop* település nevének már a mássalhangzó-torlódást tartalmazó 1258-as *Glup* (KMHsz. 1: *Golop*) előfordulása is magyar nyelvű névnek tekinthető, hiszen — ha az eredeztetés helyes — közvetlenül egy szl. *Hlúp* < *Glúp* 'ostoba' jelentésű személynévre vezethető vissza (vö. FNESz. *Golop*). Az etimológiai háttérre való hagyatkozás azonban mindig okot ad némi óvatosságra. Különösen azokban az esetekben, amikor a föltételezett személynévi előzmény hangszerkezete ellenére a helynévben nem adatható mássalhangzó-torlódás. Ennek hátterében állhat a metonímia alapjául szolgáló konkrét személynév rekonstruálhatatlansága, de a helynév keletkezésétől időben távolabb eső első okleveles felbukkanása is.¹⁹ Néhány név kapcsán ráadásul nincs egyértelműen bizonyítva, hogy valóban pusztai személynévi névadásról van-e szó, vagy pedig egy idegen eredetű helynév átvételéről. A somogyi *Boronka* közvetlen előzménye ismeretlen, de a szláv nyelvekben az 1121/1420-as *Brunca* előfordulásához hasonló hangalakú személynéveket (vö. blg. *Брънка*, le. *Bronka*) és helyneveket (vö. f.-or. *Бронка*, le. *Bronka*) egyaránt találni (vö. FNESz. *Boronka*). Fenn kell tehát tartani annak a lehetőségét is, hogy itt mégis egy szláv helynév átvételéről van szó, nem pedig pusztai személynévi névadásról. A kettő pedig nyilvánvalóan egészen más összefüggésbe helyezi az idézett adat értelmezését.

Az is magától értetődik, hogy a pusztai személynévi eredet valójában csak a név keletkezésére vonatkozóan nyújt biztos információkat, a név későbbi életével kapcsolatban akár téves következtetések alapjául is szolgálhat. Ismét csak *Ószalónak* példáját kell említenem. Pusztai személynévi háttere miatt elfogadhatjuk, hogy magyar eredetű névről van szó (vö. FNESz. *Ószalónak*). Első adataiban etimologikus szó eleji mássalhangzó-torlódást mutat: 1271/1272: *Zloyemuk*, 1273: *Castrum Zlaunuk* (Cs. 2: 719), amelyeket így nagy biztonsággal be is vonha-

¹⁸ A kérdés szakirodalmának újabb feldolgozásához és problémáihoz ld. RÁCZ A. 2005: 90–98, TÓTH V. 2009: 43–44.

¹⁹ Ennek a kérdésnek a részletesebb kifejtéséhez ld. a Bodrog vármegyei *Nagybaracska* kapcsán írottakat (vö. 1. alfejezet 1.1. pontja).

tunk a vizsgálatba. Később pedig már a torlódás feloldását látjuk: 1371: *Castrum Zalonuk*, 1430 k.: *Castrum Zolonak* (Cs. 2: 719), azaz a mássalhangzó-torlódás feloldását is regisztrálhatjuk. A 15. század közepétől azonban újra felbukkannak torlódásos adatai is, ám ezeket az oklevél szövegének alapján egyértelműen a német névpár feltűnésének kell tekintenünk: 1446: *Geschloss zum Slenyck*, illetve a már idézet 1456: *in theutonico vero Slanyk vocatum* (Cs. 2: 719). Ez a példa arra figyelmeztet, hogy még a pusztai személynévi eredetű nevek esetében sem kerülhet be automatikusan minden torlódásos adat a magyar hangtörténeti vizsgálatokba, hiszen mögöttük olykor idegen nyelvű használat is állhat. S ha *Ószalónak* esetében az oklevél megszövegezése a már említett nyelvi presztízisviszonyok miatt segítségünkre is van, más nyelvek esetében már szinte sohasem nyújt támpontot.

3. Biztosabb következtetést tesz lehetővé, ha nemcsak a név keletkezésében, hanem — magyar helynévképző vagy közszó formájában — morfológiai szerkezetében is találunk valamilyen magyar helynévrendszerre jellemző elemet.

3.1. A szókezdő mássalhangzó-torlódást tartalmazó nevek körében a helynévképzők viszonylag ritkának számítanak. Ennek hátterében azonban korántsem hangszerkezeti okok húzódnak. A nem helynévként a magyarba kerülő mássalhangzó-torlódással kezdődő szavak többsége ugyanis személynév. Személynévből pedig a helynévképző mellett pusztai személynévként és közsói utótaggal is keletkeztek helynevek az ómagyar korban. Összegegyített névanyagom speciális egyenetlensége miatt erre vonatkozóan vizsgálatot nem tudtam végezni, de vélhetően e három névalkotási mód személynévekre vonatkoztatott gyakorisági különbségében és kronológiájában kell keresnünk a választ arra, hogy a több mássalhangzóval kezdődő szavak körében miért is olyan alacsony a képzett helynevek száma.

Mindenesetre akad néhány példa magyar képzéssel alakult helynévre is, s így végső soron a képzők is felhasználhatók a nyelvi azonosításban. A *-d* képző miatt a Zala megyei *Istvánd* település 14. század közepéről származó *Stephand* (Cs. 3: 63–64) előfordulását, valamint a mai *Taliándörög*d 1270 előtről származó *Drugd* (Gy. 2: 584) alakját is magyar adatnak tekinthetjük. Hasonló érveléssel magyarnak vehető *Zobordarázs* 1113-as *Drasey* adata is. KISS LAJOS szerint benne az *-ei*, BÉNYEI ÁGNES szerint a *-j* helynévképző *-ej* alakváltozata található meg (vö. BÉNYEI 2007: 70, FNEsz. *Zobordarázs*, Gy. 4: 369). Ugyanebben az oklevélben szerepel *Királyi* 1113-as *Crali* (Gy. 4: 408) adata is, aminek pedig az *-i* képző bizonyítja a magyar helynévrendszerhez való tartozását (vö. KNIEZSA 1949/2003: 194–195). Végül az *-s* képző található Anonymus *Blundus* (Cs. 4: 65) helynévadatában. Igaz, ebben az esetben való-

színűbb, hogy nem képzéssel jött létre a helynév, hanem inkább az eredeti szláv -c képző tudatos cseréjéről van szó (vö. BÉNYEI 2010: 101–102).

Az -n ~ -ny helynévképzővel alakult névre biztos példát nem találtam anyagomban, csak olyan átvételeket, amelyek az -n ~ -ny képzős — vagy -n ~ -ny végződésű — nevek hatására analógiásan nyerték el végleges magyar alakjukat, pl. a *Trencsén* vagy az *Ösztörmény* nevek esetében (vö. BENKŐ 2003b: 127). Ezek tehát valójában nem a helynévképzés körébe tartoznak, ezért más szempontból később visszatérek a tárgyalásukra. A régi helynévképzők közül még a -ka/-ke jöhetne számításba, de mivel egy hozzá hasonló alakú helynévképző a szlávban is megvan, bajosan lenne alkalmazható azonosító erejű morfémaként (vö. BENKŐ 1950).

3.1.1. A képzők közül az -i képzővel álló nevekhez kapcsolódó problémákat szeretném kiemelni. A magyar -i helynévképző ugyanis alakilag egybeesik a latin -i genitivusraggal.²⁰ Így a latinra fordított birtokos szerkezetek alapján rendszerint lehetetlen a magyar helynév hangalakjának a rekonstruálása. Ráadásul sok esetben az sem bizonyítható egyértelműen, hogy ezek a latin közszókból és valamilyen személynévből felépülő szerkezetek valóban létező helynevet takarnak-e, vagy pedig csak a megnevezett személy birtokában lévő falunak a körülírásaként jelennek meg (vö. HOFFMANN 2004: 31). Az 1320-as gömöri *uille Stephani* mögött rejlő magyar név így egyaránt lehet a 'Stefán nevű személy falva' jelentésű körülírás, a *Stefáni* -i képzős magyar helynév, valamint *Stefánfalva* is. Arról sem szabad azonban megfeledkeznünk, hogy a zsidó-keresztény kultúrkörből származó személynéveket birtokos jelzői szerkezetben nagyon gyakran latinra fordították (vö. HOFFMANN 2004: 33). Így a *uille Stephani* egyaránt szolgálhatott az 'István nevű személy falva' birtokos szerkezet, az *Istváni* és az *Istvánfalva* helynév jelölésére is. E közül a hat logikai úton feltehető variáns közül talán az *Istvánfalva* tűnik a legvalószínűbbnek, ugyanis a település 1384-ben egy másik oklevélben már *Esthfanfalua*-ként szerepel (FNESz. *Kisistvánd*). Ennek ellenére természetesen a *Stefánfalva* alakot sem lehet teljes bizonyossággal kizárni, s ezáltal a név közvetlen érintettségét sem a szókezdő mássalhangzó-torlódások megjelenésében és azok feloldásában. Nem áll rendelkezésünkre ugyanis az 1320-as *uille Stephani*-t megelőző vagy közvetlenül utána keletkezett adat, ami esetleg bizonyíthatná egyik vagy másik forma létezését. Ráadásul ilyen nevek máshol is előfordultak, vö. pl. 1474: *Stepanfalwa* (Cs. 1: 256).²¹ Mindezeket figyelembe véve

²⁰ Az -y szláv többesjel, illetve az abból alakult helynévképző (vö. KNIEZSA 1960: 24) kérdését a képzők adaptációjánál tárgyalom.

²¹ A *Stefáni* és az esetleges *Stefán* alak valószínűségét némiképp csökkenti, hogy ennek a személynévnek metonimikus, illetve -i képzővel alakult helynévi változatára nem találtam példát. Egyrészes névként csak a -di képzőbokkal bukkan elő. A továbbélést tekintve nem túl valószínű, de a gömöri

a latinra fordítható személynévből és a *villa* közszóból alakult birtokos szerkezeteket önma-
gukban sohasem tekintettem a magyarban is megjelenő mássalhangzó-torlódás bizonyítéká-
nak.

Némiképp más a helyzet azokkal a személynévvel, amelyek esetében a latinra fordítha-
tóság lehetősége nem állt fenn, mint az 1264-es *villa Stoyani* (Cs. 1: 267) szerkezet esetében
(vö. HOFFMANN 2004: 33–34). A továbbélését figyelembe véve (1340: *Stoyanfalua*, Cs. 1:
267) nem is a mássalhangzó-torlódás léte, hanem pusztán az marad a kérdés, hogy a 13. vagy
a 14. század közepétől számolhatunk-e a magyar (hely)névrendszer elemeként e névvel.

3.2. A képzőknél gyakrabban és nagyobb biztonsággal használható fel az adatok nyelvhez
kötésében a kétrészes nevek azon csoportja, amely valamilyen magyar jelzői előtagot vagy
földrajzi köznévi utótagot tartalmaz. Nem igazán férhet kétség ahhoz, hogy magyar nyelvűnek
kell tekintenünk azokat a neveket, amelyekben a mássalhangzó-torlódást tartalmazó névrész
előtt az *alsó*, *felső*, *kis*, *nagy* vagy egyéb jelzői előtag szerepel — legyenek azok alkalmi vagy
állandósult névelemek (vö. TÓTH V. 2008: 38) —, így pl. 1439: *Also Streche*, *Felse Streche*
(FN. 189), 1437: *Kyspriboy* (Cs. 2: 106), 1439: *Noghtankouecz* (FN. 188), 1408: *Narad*
Dragozlay, *Narad Drugany* (Cs. 2: 53). Arra is akad példa, amikor a jelzői előtagba kerülő
név tartalmaz torlódást: 1390: *Stregenchy Zenthpeter* (jelzői szerepéhez vö. 1410: *Poss.*
Sentpeterfalua in territorio Strigench, Cs. 2: 646), 1403: *Crasoucenmiclos* (Cs. 2: 456) stb.

Az is egyértelműnek látszik, hogy a magyarban jövevénytárolóként ki nem mutatható jelzői
előtagokat tartalmazó névalakokat viszont értelemszerűen idegen nyelvű adatként kell értel-
meznünk, pl. 1464: *Welyka bryschanna* (Cs. 2: 401), 1468: *Cleyne Schwren*²² (FNESz., Kis-
csűr). Ugyanez érvényes természetesen a latinra fordított előtagokra is: 1461: *Minor*
Zlawnicze (FN. 185), 1474: *Chrna parva* (FN. 107), 1495: *Superior Drietoma* (FN. 113) stb.

3.2.1. A magyar jelzői előtaghoz hasonlóan a magyar névrendszerhez tartozás jelölőjének
tekinthetjük a torlódást tartalmazó előtag után álló, vele sokszor birtokos szerkezetet alkotó
magyar közszói utótagok meglétét is, pl. 1336: *Dragyzteleke* (Cs. 2: 306), 1477–1478:
Slamerfalua (Cs. 2: 354), 1414: *Crusolwagasa* (Cs. 1: 301), 1331/1394: *Brizoberche* (Gy. 3:
229), 1320: *Thretefeu* (KMHsz. 1: *Tret(y)e-fő*) stb. S mivel anyagomban általában birtokos

név mögött akár még a szláv *Stepanovice*, *Stepanovo selo* vagy a német *Stefansdorf* alak is elképzelhe-
tő, ahogy arra BENKŐ LORÁND is utal az efféle szerkezetek kapcsán (vö. 1998: 115). HOFFMANN IST-
VÁN példákat is hoz arra, hogy olykor német vagy szláv (eredetű) neveket is lefordítottak latinra (vö.
2007: 34).

²² Itt természetesen magának a jelzői előtagnak a mássalhangzó-torlódása volt az, amit figyelmen
kívül hagytam.

szerkezetben szerepel, a szláv eredetű, de a magyarban széles körben elterjedt *patak* utótagot is nagy biztonsággal fel lehet használni az adatok válogatása során, pl. 1321: *Blasyneupataka* (Cs. 1: 265), 1324: *Klukuch pataka* (Gy. 4: 326).²³

Érdemes óvatosabban bánni a szintén szláv jövevényként a magyarban is meglévő *lehota* '(adó)kedvezményben részesülő telepesjogú község' és *láz* 'tisztás, szénatermő hely, rét, irtvány' lexémát tartalmazó nevekkel. Adatgyűjtésem során ezeket egyértelműen magyarnak csak birtokos szerkezetben tekintettem, pl. 1393: *Stoklehutaya* (Gy. 4: 293, de vö. FNEsz. *Felsőlehota*).²⁴ Az 1412-es *Kralychynlaaz* már gyanúsabbnak tűnik, főként, hogy vele szinte egy időben, 1414-ben *Karulfalua*-ként is találjuk (Cs. 2: 415). Ebben az esetben fennáll az esélye, hogy mégis inkább magyar–szláv névpárról van szó.²⁵ De idekapcsolható a *szád* 'hegyszorosnak, völgynek stb. kezdete, bejárata' (vö. TESz. *szád*) jelentésű közszo is. Elképzelhető, hogy a valkói 1437: *Crysewzaad* (Cs. 2: 327) adat esetében ezt a névrészt találjuk, de a trencsényi 1461: *Hlwczisad* (FN. 171) névelőfordulás kapcsán ez talán már kizárható. Utóbbi ugyanis gyümölcsös megnevezésére szolgált, így az utótagja vélhetően a 'kert, liget' jelentésű szláv *sad* (vö. ŠMILAUER 1970: 17), s nem a magyar *szád*.

Más szempontból problémás a német *Feld* 'mező, földterület' és a magyar *föld* köznévi utótagok elkülönítése. A két szó hangtani és jelentéstani hasonlósága miatt ahol az etnikai viszonyokból adódóan felmerül a gyanú, legmegnyugtatóbban csak a magyar birtokos személyjel megléte esetében tulajdonítható a névnek magyar nyelvű használat, vö. 1271: *Zloukfelde* (Cs. 3: 251), 1297: *Prepostfelde* (Gy. 2: 546). Máskor azonban csak helyesírási szempontból tűnik elkülöníthetőnek a kettő: az 1269: *Kreynfeld* német, az 1291: *Kleenfeuld* s az előtag miatt különösen a *Keleenfeuld* magyar adat (Gy. 4: 571–573).

A jelzői előtagokhoz hasonlóan az utótagok esetében is általában kizáró oknak tekintethetjük a magyarban jövevénytörőként meg nem jelenő, idegen utótagokat, pl. 1212/1231: *Cruzpurg* (KMHsz. 1: *Kreuzburg*), 1325: *Krizovy dub* (FN. 110), 1387: *Dwinka reka* (FN. 110), 1439: *Drenowastudnicze* (FN. 66) stb. Ami ezzel kapcsolatban némi bizonytalanságra mégis okot ad, az az, hogy úgy látszik, alkalmanként ezeknek az idegen nyelvű kétrészes neveknek a — vélhetően egyrészes névként való — átvétele is előfordulhatott. A mai *Szelistye*

²³ A *bérc* közszo is szláv eredetű, de hangtani szempontból nem fér kétség ahhoz, hogy az oklevelekben előforduló nevek általában ne magyarok lennének (vö. pl. cseh *Brdce* helynév, EWUng. *bérc*).

²⁴ A néhol adatolható *lhota* forma nagy valószínűséggel szláv nevek utal: 1458: *Krebrenowalhatha*, *Krebrenowalhota* (FN. 141), 1471: *Knezwolhotha* (FN. 135).

²⁵ Igaz, a *láz* a szláv nyelvekben általában többes számban, *lazy*-ként fordul el. Mindenesetre tovább bonyolítja a helyzetet, hogy ez a földrajzi köznévi a románban is meghonosodott (vö. FNEsz. *Sebesláz*, KNIEZSA 1943/2001: 144). A *láz* közszo problémájához ld. még PÓCZOS RITA „Jövevénytörő, jövevénytörő” című tanulmányát (vö. 2007: 23).

elsődleges neve *Nagyfalu* volt (vö. 1354: *Nogfalu*). Ami különössé teszi, hogy emellett 1383-ban *Gorozdorph*-ként is előfordul, ami a német párhuzamos nevének (*Großdorf*) magyarrá formált alakja lehet (vö. FNESz., *Szelistye*). De említhetném akár *Csongrád* vagy *Visegrád* esetét is, amelyek soha nem szerepelnek magyarra fordított alakban, noha azok 'vár' jelentésű utótagja könnyen fordítható lett volna (vö. FNESz. *Csongrád, Visegrád*, illetve KRISTÓ 1986).

A korabeli presztízsvizonyok és az oklevelezés összefüggése miatt ez a probléma nehezen hozzáférhető a régiségben, így érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy ilyen jellegű névpárok a mai helynevek körében is megfigyelhetők. PÓCZOS RITA mai kétnyelvű területek névanyagán végzett vizsgálatában hasonló átvételeket ír le: m. *Szunyogvár* > ném. *Szunyogvár*, m. *Vadkert* > ném. *Vadkert*, illetve ném. *Schweizerhof* > m. *Svájcerhóf*, ném. *Rosenberg* > m. *Rózenberg* (vö. 2010: 186). Különösen nagyszámú átvétellel találkozunk egyes magyar-román vegyes lakosságú területeken. A magyar > román átvételek kapcsán KNEIÉZSA rengeteg példát hoz arra, amikor a magyar kétrészes név a románban lényegében véve változtatás nélkül honosodik meg: m. *Apahida* ~ rom. *Apahida* (vö. 1943/2001: 121), m. *Pósalaka* ~ rom. *Poșalaca*, m. *Bábahalma* ~ rom. *Bobohalma*, m. *Tótháza* ~ rom. *Tothaza*, m. *Királyfalva* ~ rom. *Craifalău* (KNEIÉZSA 1943/2001: 36–37) stb. Ugyanígyen átvétel német > román viszonylatban is előfordul: ném. *Eibesdorf* ~ rom. *Ibișdorf* (i. m. 60). Ha ma nem is okoz gondot ezek elkülönítése, a középkorban alkalmazott helyesírás szerint ezek a formák jórészt megkülönböztethetetlenek egymástól. Ami mégis a morfológiai szerkezeten alapuló következtetéseket megbízhatóvá teszi, az az, hogy a magyar nyelv ómagyar kori szupercentrális szerepéből adódóan nagyon nehezen képzelhető el, hogy például magyar-román kétnyelvű területen ne a magyar használatú név, hanem a románban esetlegesen átformált szerkezet került volna be az oklevélbe (vö. HOFFMANN 2007: 91). A szláv nyelvekre vonatkozóan nem találtam hasonló példákat.

3.3. Az óvatosságra intő esetek ellenére a nevek morfológiai felépítésének a vizsgálata általában megbízható szempontként működik az egyes nevek helynévrendszerhez kötésében. Az adatállományban azonban számos olyan név szerepel, amelyek esetében sem az oklevél szövege, sem a név etimológiája, sem pedig alaktani felépítése nem nyújt semmiféle támpontot annak az eldöntésére, hogy idegen nyelvű névről vagy pedig már jövevénynévről van-e szó. E tekintetben azonban az adott lexéma hangalakjának vizsgálata önmagában sem teljesen reménytelen vállalkozás. HOFFMANN ISTVÁN a névátvételek megítélése kapcsán erről azt írja, hogy a névadatnak „valamely nyelvhez való kapcsolásában további hangtani szempontok is

figyelembe vehetők, főleg olyanok, amelyek a nevek fonológiai struktúráját, fonotaktikai szerkezetét érintik” (2007: 84, a kiemelés tőlem: K. R.).

4. A magyarral a régiségben érintkező nyelvekben — részben a pusztá személynévi névadás híján — magas a képzőkkel létrehozott helynevek aránya. Ezek közül a képzők közül némelyik teljesen azonos formában integrálódott a magyarba. Így pl. a szl. *-ka/-ke* vélhetően a hasonló alakú magyar képző miatt: 1234: *Plyske, Pyliske* (Cs. 3: 13, 23), 1419: *Nemethporupka, Prubka* (Cs. 1: 396) stb. De gyakorlati szempontból idekapcsolható a rom. *-ești* is. Noha kiejtésben elkülönül egymástól a román helynévképző és annak magyar *-est* változata (vö. pl. FNEsz. *Bukarest*), a román szóvég palatalizációját az oklevelek rendre *t* és *th* jelöléssel adták vissza, akárcsak a magyar *-t*-t ugyanebben a pozícióban. Így e képző alapján magyar hangtörténetre vonatkozó következtetéseket ismét nem lehet levonni, hiszen mind az 1415-ös *Fratest* (Zs. 5: 310), mind az 1468-as *Dragobratesth ~ Dragobrathesth* (Cs. 5: 87) adat egyaránt lehet magyar és román név is. Némelyik helynévképző viszont a magyarba kerülve jellegzetes hangtani változásokon ment keresztül, így ezek vizsgálata már tényleges kiindulópontként szolgálhatnak az átvétel tényének megállapításában. Mivel nem tartozik szorosan dolgozatom témájához az idegen névvégződés magyar fejlődésének története, a következőkben csak az adatállományomban gyakran előforduló, ezáltal jól használható eseteket veszem sorra.

4.1. A névvégeket érintő változások közül talán a leggyakoribb a szl. *-ovъci* > m. *-óc* (> m. *-olc*) változás (vö. KNEZSA 1943/2010: 10, az *-l* betoldódásához pedig ld. TÓTH V. 2004: 456–457). A már magyar nyelvi fejleménynek tekinthető *-ovc* > *-ouc* > *-óc* > *-olc* végződésre, s ezáltal magyarnak tekinthető nevekre ld. pl. 1277: *Dragouch* (Cs. 2: 406), 1366: *Crisanouch* (Cs. 2: 769), 1435: *Hrwsouc* (Cs. 2: 411), illetve 1367: *Crystanoch* (Cs. 3: 75), 1396: *Hrusoch* (Cs. 2: 411), 1440: *Dragamanocz* (Cs. 1: 761), valamint 1302: *Brestowch* (Cs. 2: 402), 1395: *Dragilowch* (Cs. 2: 306), 1445: *Breztowcz* (Cs. 2: 402), továbbá 1365: *Predonolch* (Cs. 2: 787), 1411: *Blasolch* (Cs. 3: 37), 1440: *Breztolcz* (Cs. 1: 760).

Az adatok írásképe alapján általában nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy a szóvég megváltozása a magyarban — ahogy KNEZSA ISTVÁN nevezi egy helyen az efféléket (vö. 1943/2001: 43) — szóvég-helyettesítéssel vagy pedig lépésenként ment-e végbe, s ha utóbbi történt, akkor az adott névalak a változás melyik fokán áll. Az *ou ~ ó* hang jelölésére helyesírásunk korai történetében ugyanis sokféle megoldás létezett. A hosszú magánhangzó kialakulása előtti időszakban, de még kialakulása után is a diftongus hangértékéből következő *ou* jelölés terjedt el. Még a 14. század közepén is az *ou* vagy az *ow* jelölés fordul elő leggyakrab-

ban, s csak ritkán az o, kivételesen az oo (vö. KNIEZSA 1952: 56). Ezek közül az ow betűkapcsolat éppen a szláv eredetű helynevek -*óc* végződésének jelölésében konzerválódott a későbbi századokban is. KNIEZSA ISTVÁN ennek háttérében azt sejtí, hogy az idekapcsolódó nevek helyesírására „hathatott a horvát -*ovac* ~ -*ovca*, szlovák -*ovec* ~ -*ovca*²⁶ stb. v-vel való ejtése” (i. m. 60). 1513-ból származó példáiban valóban releváns különbség figyelhető meg a magyar és a szláv eredetű nevek hangjelölésében: *Also-Maysa*, *Zenthmiclos*, *Thothfalw*, *de: Hemowcz*, *Werhowcz*, *Kowachowcz* (vö. i. h.). Noha nem teljesen világos, hogy a szláv helynévképzők ejtismódja pontosan miként hatott a magyar *ó* írásmódjára, KNIEZSA észrevételéből az is következhet, hogy az idegen minta hatására olykor a kiejtésben is megőrződhetett vagy előállhatott az [-*ovc*] olvasatú végződés. Noha a nevek integrációjának ez a foka is már magyar használatra utal, csak a régi szláv nyelvjárások pontos ismeretében lehetne biztosan kijelenteni, hogy ezek az alakok kizárólag magyar használatban jöhettek létre.

A szl. -*ovci* fent bemutatott magyar fejleményeit tartalmazó szavak magas számával szemben meglepően kevés az olyan név, amelyben a képző eredeti formája volna adatolható. Adatállományomból 129 név hozható összefüggésbe a tárgyalt helynévképzővel,²⁷ de ebből a 129-ből mindössze 21 esetében számolhatunk az eredeti, szláv hangzású névalak megjelenésével okleveleinkben: pl. 1497: *Draskowecz* (FN. 112), 1522: *Plwzkowecz* (FN. 63), valamint 1477: *Brathysynowcze* (Cs. 1: 761), illetve 1476: *Cruchanowczy*, *Cruthanowczy* (Cs. 2: 327), 1476: *Drugowczy* (Cs. 2: 306), 1477: *Sthoyanowczy* (Cs. 2: 760). Ezek egy része mellett ráadásul a magyaros változat is adatolható: pl. 1412–1440: *Zkorenocz*, *Zkronovecz* (Cs. 2: 120), 1440: *Breztolcz*, 1477: *Brethowecz* (Cs. 1: 760), 1447: *Krwssowcz*, *Krwssowecz* (Cs. 2: 48) stb. Közös ezekben az adatokban, hogy jórészt a 15. század második feléből származó oklevelekben bukkannak fel. Korábbi példát a KMHsz. első kötetének teljes anyagában nem torlódásos alakokban sem találtam. Különösen feltűnő egy 1478-as zalai oklevélben az efféle formák relatíve nagy száma: *Brezowecz* (Cs. 3: 39), *Cristanowecz* (Cs. 3: 75), *Drastkowecz* (Cs. 3: 48), *Drusilowecz* (Cs. 3: 48), *Krachinowecz* (Cs. 3: 74), *Kralowecz* (Cs. 3: 75), illetve *Plestkowecz* (Cs. 3: 94).²⁸

²⁶ Inkább -*ovce* (vö. KNIEZSA 1960: 22).

²⁷ A szókezdő mássalhangzócsoporthoz hasonlóan nyilván ezeknek a neveknek az esetében is számolni kell a fennmaradt adatok esetlegességéből és kis számából óhatatlanul adódó bizonytalansági tényezőkkel, úgymint etimológia, helyesírás stb. Ennek a megvizsgálása már nem tartozik szorosan a dolgozat tárgyához, de a következmények mérlegelésekor mindenképpen számolni kell az ezekből adódó torzítás lehetőségével is.

²⁸ Ezeket az adatokat még gyanúsabbá teszi, hogy ugyanebben az oklevélben a nem mássalhangzótorlódással kezdődő nevek is szinte mind ilyen formában fordulnak elő: *Jwrsowecz*, *Paulowecz*, *Deasiniewecz*, *Paulinowecz*, *Jwrsawecz*, *Henischowecz*, *Eschehowecz*, *Pustakowecz*, *Opporowecz*,

A magyaros végződésű alakok magas arányának okai között egyébként az a legkézenfekvőbb, hogy a magyarba kerülésükkor a szl. *-ovъci* képzőt tartalmazó nevek többnyire változásnak indultak. Szinte biztosra vehető azonban, hogy vegyes lakosságú területeken az oklevélben feltűnő magyar neveknek a szláv fonológiai párja is használatban volt. A valóságban e téren vélhetően kiegyensúlyozottabb volt a helyzet az iratokban rögzítettéknél, ám a szláv nyelvek periférikus szerepéből adódóan a szláv variánsok egész egyszerűen nem kerültek bele az oklevélbe (vö. HOFFMANN 2007: 91). A képző szláv nyelvekben való gyakorisága és a magyarban rendszeren bekövetkező *-óc-cá* alakulása idővel ráadásul olyan jellegzetes, már-már sztereotip fonológiai párhuzamot eredményezhetett, hogy annak is felmerül a gyanúja, hogy a nevek rögzítése nem mindig tükrözi hűen az elhangzott névformát. A fonológiai variánsok esetében korábban láttuk, hogy az esetleges hangtani-hangszerkezeti eltéréseknek jogi vonatkozása és következménye nem nagyon lehetett. Úgy tűnik továbbá, hogy bizonyos szintig a név hangalakjába való mesterséges beavatkozás sem a név azonosító erejét, sem az oklevél jogbiztosító szerepét nem sértette. Elég, ha a gyakran csak éppen a szóvéget módosító latinizáló eljárásokra gondolunk. S mivel a korban a magyar nyelvnek is kimagasló presztízse volt a szláv nyelvekkel szemben, nem tartom kizárhatónak, hogy az *-óc* végű szláv eredetű nevek nagy száma mögött is valamiféle okleveles gyakorlat magyarító eljárását találjuk. Ennek bizonyítására az általam megvizsgált anyag nem elegendő, ez esetben ráadásul éppen csak az akár tisztán hangtörténetileg is levezethető hiány utal a nevek esetleges mesterséges magyarosítására. A kérdésre talán a hasonlóan jellegzetes fonológiai párhuzamok együttes vizsgálata adhatna valamiféle választ.

Jelenlegi ismereteink alapján a tárgyalt képző megváltozása mögött többnyire talán mégis magyar nyelvhasználatot sejthetünk. Ám ebből semmiképpen nem következik az, hogy egy-egy névadat magyar nyelvhez kapcsolásában a szláv hangszerkezet önmagában kizáró ok volna. A szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok példáján is látható, hogy azok feloldása nem automatikus, s még ha sokszor átmenetileg is, de megmaradtak a magyarban is. Ugyanígy a szóvégek eredeti formája sem bizonyíték az idegen nyelvűségre vonatkozóan. Találunk ugyanis egyértelmű példát arra, hogy a szláv végződés magyar használatban is felbukkan:

Michalowecz, Gardenowecz, Decanowecz, Nouakowecz, Pribislawecz, Zawkawecz, Ibanowecz, Tottowecz, Kursawecz, Orechowecz, Bogdanowecz, Michalowecz, Wlkanowecz, Lohowecz, Martinstowecz, Turpkowecz, Otthowecz, Gywrkawecz, Bwkwowecz, Gerkowecz, Kwrswowecz (Dl 18143 és regeszta). A képző birtoklást kifejező jelentéstartalmából következően összességében azt sem tartom kizárhatónak, hogy itt — legalábbis a nevek egy részében — a már tárgyalt latin *villa* + személynév (+ *-i* genitivusrag) szerkezetek szláv megfelelőjét láthatjuk. S mivel nagy részüknek ez az egyetlen adata, s nagyrészt továbbélésük sincsen, talán nem is mindegyik forma mögött állt valódi helységnév. Mindezek alapján megkérdőjeleződik a szó eleji torlódással kezdődő nevek megbízhatósága is.

1439: *Noghstankouecz* (FN. 188), ugyanakkor e név máskor *Stanuk* (1345) és *Kysthank* (1488) (FN. 188) formában kerül elő. Így lehet, hogy az 1447-ből fennmaradt *Krwssowcz* ~ *Krwssowecz* (Cs. 2: 48) névpár mögött is csak hangtani, s nem névrendszerbeli különbségek állnak.

4.1.2. Szintén gyakori a szl. *-ovъ, -ova, -ovo* > m. *-ou ~ -ó* változás (vö. KNIEZSA 1943/2001: 10, KNIEZSA 1960: 23). Ezzel kapcsolatban lényegében hasonló helyesírási problémák merülnek fel, mint az imént tárgyalt szl. *-ovъci* esetében is. Az *ó* és *ov* jelölésének esetleges egybeesése miatt csak azok a nevek tekinthetők biztosan magyarnak, amelyek írott alakjában a szóvégi magánhangzó már *o*: 1341/1347: *Hraho* (Gy. 3: 269), 1414: *Grebo* (Cs. 1: 295), 1422: *Clechano* (FNESz. *Klacsanó*), esetleg *oo*: 1341>1424: *Crakkoo* (KMHsz. 1: *Karakó*) jelöléssel szerepel. Többnyire *ó*-t vagy *ou*-t takarhat szó végén az *ou* betűkapcsolat is (vö. KNIEZSA 1952: 51): 1289/1291: *Krasou* (KMHsz. 1: *Bonahidakrassó, Krassó*), 1323: *Treboztou* (KESZLER 1969: 33), 1343: *Castrum Sturgou* (Cs. 3: 16).

Az *ov* vagy *ow* jelölés természetesen ebben az esetben sem kizáró ok, hiszen ez egyrészt jelölhet magyar *ó*-t is, másrészt itt sem volt törvényszerű, hogy ezek a végződések a magyarban közvetlen átvételkor vagy rövid időn belül átalakuljanak. Nem könnyű eldönteni, hogy bennük *-ou ~ -ó* vagy *-ov* olvasható, de a mássalhangzó-torlódás feloldódása vagy a közzói utótag miatt magyarnak tekinthető nevek pl.: 1293: *Horsov* (KMHsz. 1: *Hrussó*), 1314: *Karason* (KMHsz. 1: *Karasó* 2.), valamint 1341: *Barassow* (KMHsz. 1: *Brassó*), 1347: *Karakow* (Gy. 4: 415), illetve 1321: *Blasynowpatak, Pochproch al. nom. Lazsnowpataka* (Cs. 1: 265). Az *-ova, -ove* formájú változata esetében kevésbé merülnek fel olvasati problémák, így ennek a kapcsán még inkább látható, hogy a képző megváltozása nem szükségszerű a magyarban. Előfordulása vélhetően már magyar nevekben: +1293/+1293: *Derenoua* (Gy. 4: 411), 1325: *Breztouarete* (Gy. 1: 197), 1474: *Thernowe* (FN. 194), 1525: *Harabowa* (FN. 125).

4.1.3. Egy-egy nyelvi forma konkrét nyelvhez kapcsolásának alkalmanként alapját képezhetik a szláv népnevek és foglalkozást jelentő szavak (esetleg személynevek) többes nominativusából létrejött helynevek végződésében²⁹ bekövetkező változások is. A kérdést némiképp bonyolítja, hogy ez a szláv névformáns alakilag egybeesik a latin *-i* genitivusraggal, valamint a funkcionális szempontból hozzá hasonló magyar *-i* helynévképzővel és végső soron a melléknévképzővel is.

A nyelvi azonosítás kapcsán mégis felhasználhatóvá teszi az a körülmény, hogy ez a képző a régiségben a magyarba kerülve a tővégi magánhangzóval együtt rendre lekophatott (vö.

²⁹ A képző jellemzőihez ld. KNIEZSA 1960: 24.

KNIEZSA 1949/2003: 244). Erre utal a körösi *Zdenci* 1244-es *Ezdench* és 1249-es *Zdency* (FNESz. *Zdenci*) adata közti különbség. Így ebből talán arra is lehet következtetni, hogy a szlk. *Prusy* helynévből eredeztethető trencsényi *Poroszi* 1208-as *Prus* alakjában tükröződő redukció ismét magyar névhasználatot takar. A kérdést bonyolítja, hogy a név 1389-ben ismét az etimologikus *Pruzy* formában szerepel egy oklevélben, de ez akár már a magyar *-i* képző is lehet (vö. FNESz. *Poroszi*). Hasonló fejlődést mutat a szintén trencsényi *Bánnýíres* régi neveinek fejlődése: 1323: *Brezolup*, 1389: *Presalub*, 1470: *Brezolwpy*, 1483: *Prezolouppy*, 1499: *Brezolup* (FN. 104), ahol az *-y* elmaradása szintén magyar fejlemény lehet. További példák még: *Szebelléb*: 1156: *Scebechleb*, 1222: *Zbehleb*, *Zebehleb* (< szlk. **Seběchlěby*, FNESz. *Szebelléb*); *Vágrákó*: 1262: *Rakulup*, de 1501: *Hrakolupi*, *Hrakwlwpa*, *Rakolwp*, *Rakolwpy*, *Rokolwpy* és 1505: *Rakolup* (FN. 178); *Prilesz*: 1510: *Prieles*, *Przilesi* (FN. 175).

KNIEZSA mindezekkel kapcsolatban azonban némi óvatosságra int. Meglátása szerint sok esetben, ahol az *-y* többes nominativusi végződés eltűnését keressük, nem ezt, hanem szláv többes genitivusi alakokat találunk, amelyek viszont a tövégi félhangzó lekopása után már a szláv nyelvekben is mássalhangzóra végződtek (vö. 1949/2003: 244). Ebből adódóan csak azokban az esetekben tekinthető egy név magyar nyelvűnek, amelyekben a szláv többes nominativusi *-y* is adatolható. Ez viszont sajnos könnyen összekeverhető a magyar vagy a latin *-i* végződéssel.

4.1.4. Az előzőekhez hasonlóan magyar átvételt mutathatja a déli szláv nyelvekben meglévő *-inec* személynevekhez kapcsolódó helynévképző megváltozása is. A példák legnagyobb részében ismét csak a már redukálódott *-inc* végződéssel találkozunk: 1422: *Blasincz* (Cs. 2: 259), 1458: *Dragosincz* (Cs. 2: 118), 1462: *Kraksyncz* (Cs. 2: 323), 1484: *Wrathysyncz* (Cs. 2: 363). A kérdés tárgyalását megnehezíti, hogy ezek a nevek jórészt egyszeri előfordulással bírnak, másrészt a több mint húsz névből összesen háromnak van újabb kori továbbélése, ám ezek idevonása sem biztos, ráadásul a mai névalakjukban kicserélődött a képző is: *Brathyncz* (Cs. 2: 298) ma *Batrovci*, 1366: *Brezzench* (Cs. 2: 739) ma *Brezovci*, *Stanicz* ~ *Zthanyncz* (Cs. 2: 801) ma *Stanjevci*.

Mindezek mellett néhány adat utal csak az eredeti alakváltozat megmaradására: 1478: *Bratishinecz* (Cs. 3: 39),³⁰ 1478: *Pretetinecz* (Cs. 3: 96), 1478: *Strahoninecz* (Cs. 3: 113) és talán 1478: *Wlczetinecz* (Cs. 3: 124), ám ezek egyetlen oklevélből származnak, mégpedig a 4.1.-es pontban a szl. *-ovbci* képző kapcsán már említett Dl. 18143-as számúból. Az adatok megbízhatóságát ebben az esetben mutatja, hogy mind a négy névnek hasonló formában van

³⁰ Ez korábban 1458–1564: *Brattysincz* alakban is előfordul (Cs. 3: 39).

továbbélése is. Mindenesetre a szláv hangszerkezet önmagában ismét nem lehet bizonyíték a kizárólagos szláv használatra. A *Pretetinecz* formában adatolt név később ugyanis ebben az alakban a magyarban is használatos volt. Régi adatot nem találtam rá, de VÁLYI ANDRÁS 18. századi munkájában a következőképpen szerepel: „Pretetinecz. Alsó, és Felső Pretetinecz, vagy Petelincz” (1799: 147).

Azt, hogy az *-inc* alakok szinte kizárólagos megjelenése mögött magyar nyelvi folyamatok vagy pedig az oklevelezési norma áll-e, néhány példa alapján nem lehet megállapítani. További vizsgálatokat, valamint alaposabb szlavisztikai ismereteket igényelne annak az eldöntése is, hogy a fent tárgyalt végződésnek van-e köze a szintén csak a déli területeken adatolható *-enc* (pl. 1487: *Blasencz*, Cs. 2: 295), *-anc* (pl. 1435: *Blathanch*, Cs. 2: 402) és *-onc* (1427: *Protonch*, Cs. 2: 345) formákhoz, amelyek mögött szintén rövidülés sejthető.³¹

5. Végül érdemes megemlíteni néhány egyéb hangtani folyamatot is, amelyek az ómagyar nyelvben akár tendenciaszerűen, akár szórványos változásként zajlottak le, ám egy-egy név esetében elárulják annak magyar nyelvű használatát.

5.1. Ezek közé a változások közé sorolható egy-egy inetimologikus mássalhangzó megjelenése a névalakokban. Az inetimologikus mássalhangzókról NYÍRKOS ISTVÁN egész könyvet írt (1987), a helynevekben való megjelenését pedig néhány éve TÓTH VALÉRIA is alaposan összefoglalta (2004b). E két munkából is látszik, hogy viszonylag gyakori jelenségről van szó. Adatállományomban viszont csak néhány példában fordul elő szervetlen hang megjelenése. Szinte kizárólagos az *l* hang betoldódása. A szl. *-ovъci* > m. *-óc* > m. *-olc* változásról a 4.1.-es pontban már részletesebben szóltam. Az elsődleges *-óc*-ból létrejött *-olc* szóvégeket TÓTH VALÉRIA jellegzetesen helynévi fonológiai típusnak tartja, hiszen az efféle szerkezet közsavakban alig fordul elő, helynevekben viszont gyakran (vö. 2004b: 454–457). Mindazonáltal jórészt már maga az *-óc* végződés is megbízhatóan utal a név magyar használatára.

A mássalhangzós és intervokális környezetben előforduló inetimologikus hangok egyébként is csak néhány esetben használhatóak fel a nyelvhez kapcsolás kérdésének eldöntésében. Az 1228/1383/1407: *Brezthnyche* (KMHsz. 1: *Breznica*) adatban például a szervetlen *t* megjelenése teszi csak egyértelművé a név magyar használatát (vö. TÓTH V. 2004b: 467), hiszen az előzményként feltételezett névnek egyes szláv nyelvekben magas hangrendű változata is előfordul (vö. cseh Březnice, FNEsz. *Berzence*). Továbbá vélhetően a *p* hang betoldódását láthatjuk az 1420-as *Stremptura* (Cs. 2: 66) esetében. Az *-olc*-hoz hasonlóan az esetek nagy ré-

³¹ Az *-onc* egyébként a szl. *-ovъci*-ből alakult magyar *-óc* inetimologikus *n*-nel való kiegészülésének is lehet az eredménye (vö. TÓTH V. 2004b: 462–463).

szében azonban a szervetlen hang megjelenését már a mássalhangzó-torlódás feloldásával vagy egyéb magyar nyelvre jellemző fonológiai átalakulással együtt regisztrálhatjuk, amelyek viszont általában önmagukban is elégséges bizonyítékai a név magyar nyelvhez való kapcsolódásának. Ehhez ld. pl. 1458: *Strwpcowcz*, Cs. 3: 102; illetve 1506: *Deremphy*, Cs. 2: 600, TÓTH V. 2004b: 464).

5.2. A szl. $\varphi \sim \epsilon$ nazális magánhangzók *-om*-ként vagy *-em*-ként való átvételét a szakirodalomban hagyományosan az átvételek korára vonatkozóan szokták felhasználni (vö. KNIEZSA 1943/2001: 12). A magyarban végbemenő hanghelyettesítés azonban a magyar nyelvű használatra is utal. A szókezdő mássalhangzó-torlódást tartalmazó szavak körében egyedül a *Korompa*-típusú nevek mutatják ezt a változást: 1113: *Crumba* (KESZLER 1969: 29), 1364: *Krompach* (Cs. 1: 261), 1246/1269/1338: *Krumpach* (FNESz. *Korompa*).

Szintén elsősorban az átvétel korának megállapítását teszi lehetővé a szlovák nyelvben végbemenő $g > h$ változás, amely a szakirodalom szerint a 12. század vége előtt befejeződött (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). Ebből következik, hogy ha egy névben a 13. század elején a h -val kezdődő mássalhangzós szókezdet mellett g -vel kezdődő is adatolható, akkor utóbbi már biztosan magyar lesz. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ez az oppozíció a magyar nyelven belül is felállhat, nem szükséges névpárokat sejtenünk mögötte, hiszen találunk arra is példát, hogy egy név a 13. század előtt g -vel került át a magyarba, de később a szlávban kialakult h -s szókezdet is meghonosodott: 1352: *Garbolch*, 1427: *Garabolch*, illetve 1492: *Hrabocz* (Cs. 1: 295); 1329: *Garadma*, 1493: *Kyshradna*, *Naghradna* (FN. 126).

Azt azonban hangsúlyozni kell, hogy mind a nazális magánhangzók, mind a $g > h$ változás esetében alkalmanként a visszakölcsönzést sem lehet egyértelműen kizárni, így egyértelműsége ellenére e két változás is magában rejt némi bizonytalanságot.

5.3. Utolsó szempontként a hangrendi kiegyenlítődés és a hangrendi átcsapás kérdéséről is érdemes néhány szót ejteni. Köztudott, hogy a magyar nyelvbe bekerülő vegyes hangrendű szavak magánhangzói hangrend szempontjából nagyon gyakran hasonultak vagy a mély, vagy a magas hangrend irányába (vö. BÁRCZI 1958b: 102–106), de gyakori volt a veláris hangrendű szavak palatálissá változása is a magyarban (BÁRCZI 1958c: 9–10). Mivel a régiségben mindkét folyamat elsősorban csak a magyar nyelvre volt jellemző, az ezek eredményeképpen létrejött szóalakok mögött magyar használatot lehet föltenni. Így nagyobb valószínűséggel tekinthető magyarnak a nógrádi *Szklabonya* 1323-as *Sclabonia* (Gy. 4: 300) és 1330-as *Sklabanya* (FNESz. *Szklabonya*) adata is, hiszen szlovák névpárja mai napig az eredetétől szolgáló szl. *sklabina* $\sim$ *šklabina* 'rés, hasadék' jelentésű szó hangalakját tükrözi (*Sklabiná*), míg a ma-

gyarban már az ómagyar korban megszűnt a vegyes hangrend (vö. FNEsz. *Szklabonya*). De hasonló példaként megemlíthető még a mai *Brodski Stupnik* 1358-as *Stupnok* (Cs. 2: 428) adata is, s nem kizárt, hogy a sárosi *Berzevice* 1429-es *Brezewicze* (Cs. 1: 290) adata mögött is magyar használat állt (vö. cseh *Březovice*, szlk. *Brezovica*, FNEsz. *Berzevice*). Főként akkor nem, ha párhuzamként mellé állítjuk az 1448-as *Castrum Brzozowytza* (Cs. 1: 280) adatot, amely magyar nyelvűsége a hármas mássalhangzó-kapcsolat miatt már nem valószínű. Ugyanígy a hangrendi átcsapásra is találunk példát a mássalhangzós szókezdetekkel kapcsolatba hozható nevek között. Véltetően erről van szó egy somogyi helynév esetében is: 1346-ban *Daragunya*, 1375-ben *Dregne* és 1425-ben pedig *Deregnye* formában tűnik fel (Cs. 2: 600).

Itt is, mint bármely más hangtani változásnál, a változás hiánya természetesen nem zárja ki a magyar nyelvű használatot. Már az ómagyarban is voltak vegyes hangrendű szavak, ráadásul elhasonulással újak is keletkeztek (vö. BÁRCZI 1958b: 104–106). KNIEZSA egy helyen hangsúlyozza, hogy „az illeszkedés a magyarban csak tendencia volt, amelyet azonban a nyelv sohasem valósított meg tökéletesen” (1949/2003: 241). Így nem meglepő, hogy a vegyes hangrendű és a már magas hangrendűvé változott névalakok sokszor egymás mellett éltek, mint a zempléni *Perecseny* 1364-es *Perecha*, *Pereche* (Cs. 1: 359) előfordulásából is látszik. Ugyanígy vegyes hangrendje ellenére magyar adatról van szó 1455-ös *Alsohrwstycza*, *Felsewhrwstycza*, *Kezepsewhrwstycza* (Cs. 2: 411) névadatok esetében.

Olykor azért nem árt óvatosnak lenni, hiszen a barsi *Nagyherestény* 1293-as *Chraccan seu Herestény* (KMHsz. 1: *Hrascvány*) említése mögött már talán nyelvi különbségek is állhatnak. Az 1293-as adat *Chraccan* előfordulása a név szlovák használatú változatára vonatkozhat (FNEsz. *Nagyherestény*, TÓTH V. 2001a: 202), hiszen a név a magyarban máshol mindig magas hangrendű, s nem tartalmaz mássalhangzó-torlódást. A mérlegeléskor nehézséget okoz, hogy erre a helyre vonatkozóan nincsenek megbízható korai adatok,³² s legközelebb csak 1347-ben tűnik fel, de akkor már egyértelműen magyaros formában: *Kysheresthan*, *Kysheresthen* (KMHsz. 1: *Kisherestény*).

6. Összefoglalva elmondható tehát, hogy bizonyos keretek között a szavak hangalakjában bekövetkező változások is kiindulópontként szolgálhatnak az egyes adatok nyelvhez kapcsolásában, ám ezeket a szempontokat sem árt óvatosan kezelni, hiszen amellett, hogy az elemzéseket olykor ellehetetlenítik a helyesírási és olvasati problémák, számolni kell azzal is, hogy

³² Az +1209/17. sz.: *Herestien* (KMHsz. 1: *Herestény*) adatból nem biztos, hogy messzemenő következtetéseket lehet levonni.

akár a magyar hatására, akár tőle függetlenül a Kárpát-medencében élő népek nyelveiben — legalább nyelvjárási szinten — bekövetkezhettek hasonlóan értelmezhető változások. Végül egyelőre az oklevelezési normával kapcsolatban is nagyon kevés tudással rendelkezünk ahhoz, hogy egyes alakok kapcsán egyértelműen el tudjuk különíteni egymástól a valós hangtani folyamatokat az oklevélíró nyelvi lenyomatától.

IV. Szókezdő mássalhangzócsoporthok a régi magyar nyelvben

1. Az adatközlés módszeréről

1. A következő fejezetben sorra veszem mindazokat a szó eleji mássalhangzókapcsolatokat, amelyek léte ómagyar korból származó adatokkal is igazolható. A korábbiakban elmondottak alapján az adattár elsősorban helyneveket tartalmaz. Ennek nemcsak elvi okai vannak: a két szócsoporth mennyiségi összefüggései önmagukért beszélnek. A helynévi adatoktól elkülönítve — mintegy kontrollként — mindenesetre a régi adattal bíró köznévi előfordulásokat is bemutatok.

1.1. A nyelvi folyamatok mind teljesebb szemléltetése érdekében az ómagyar korban adatható szókezdő mássalhangzó-torlódásokra vonatkozóan a most következő fejezetben nem csupán az adott lexéma egy-egy torlódásra utaló formáját közlöm, hanem minden esetben az első általam ismert előfordulását is — kezdődjön az mássalhangzó-kapcsolattal vagy a nélkül —, valamint azokat, amelyek a szókezdet vagy a nyelviség megítélésének szempontjából valamiféle változást mutatnak a korábbi állapothoz képest. A dolog komplexitásából adódóan, azt gondolom, ez az eljárás mindenképpen indokolt. Bizonytalan olvasatú, idegen nyelvűnek vagy megbízhatatlan forrásból származónak tűnő adatok esetében — amennyiben rendelkezésre áll — megerősítésként egy-egy hasonló szerkezetű, de biztosabban értelmezhető névalakot is felveszek. Céлом az adatok közlésével nem csupán a változások szemléltetése és a bizonyítás volt, hanem az is, hogy adattárrammal esetlegesen kiindulásként szolgáljak más, szókezdetre vonatkozó hangtörténeti kutatás számára.

Az adatok csoportosítása nem a forráskiadványok és a nevek esetleges továbbélése alapján megalkotott címszavak szerint történik, hanem mindig az első adat betűhív formáját adom meg. Mivel nem szótárról, hanem adatközlésről van szó, véleményem szerint ez a megoldás lényegében biztosítja az adatok hangtörténeti szempontból történő áttekinthetőségét, azonosíthatóságát és rendszerezhetőségét. Abban az esetben, ha latinizált vagy vélhetően romlott formájú az első fennmaradt névadat, akkor döntően az első népnyelvinek és megbízhatónak tűnő előfordulást tekintem címszónak.

Az adatok azonosítását megkönnyítendő az egykori vármegyei beosztáson kívül településnevek esetében szögletes zárójelben a mai továbbélésüket is közlöm. Ha a magyar név idő-

közben — többnyire hivatalos névváltoztatás miatt — elvesztette közvetlen etimológiai kapcsolatát az ómagyar kori névvel, akkor /-jellel elválasztva tőle az eredetibb hangalakot őrző idegen nyelvű alakot is felveszem. Néhány esetben előfordul, hogy valamely egyéb hangváltozás következtében egy-egy név többféle szókezdő mássalhangzó-kapcsolatra is példát szolgáltat. Ilyen esetekben csak utalok a nevek többfelé tartozására, az adatokat csak az időben legkorábbi mássalhangzó-torlódásnál közlöm. Az oklevelek dátumának jelölésében a „Korai magyar helynévszótár” gyakorlatát követtem.

1.2. Az előző fejezetekben amellet próbáltam érvelni, hogy a helynévi adatok lokalizálhatóságukból adódóan a hangtörténeti kutatásokban általában hatékonyabban használhatóak a közszavaknál. Míg a közszavak esetében egy-egy szó története csak nagy általánosítások közepe követhető, a helyneveknél szerencsés esetben egy beszélőközösségen belül is. A helynevek helyhez kötöttségét ezért minden esetben figyelembe vettem. A szerkezetileg vagy etimológiailag összekapcsolható neveket így annyi alkalommal vettem külön-külön számításba, ahány különböző denotátumhoz kötődően azok torlódásos formája előfordult. Ezt a megoldást mind elvi, mind gyakorlati szempontból szükségesnek láttam. Az ugyanis könnyen belátható, hogy a korabeli viszonyok között az egymástól több száz kilométerre fekvő, leginkább csak lokális jelentőségű helyek nevei között közvetlen nyelvi kapcsolat aligha tehető fel. Ráadásul még az általánosan ismert közszavakból vagy személynevekből keletkezett helynevek is olykor eltérő irányú és sajátosságú hangtörténeti változásokon mentek keresztül.

A metonimikusan vagy jelentésbővüléssel létrejött névbokrokat viszont egyetlen vizsgálati egységként értelmeztem. Így a várak, apátságok, a hozzájuk tartozó települések nevét, valamint az azonos gyökerű, de idővel különváló településrészek nevét, a területileg a településekhez vagy várakhoz tartozó földek, patakok, kiemelkedések stb. nevét lényegében véve azonosnak tekintettem, még abban az esetben is, ha az egyes névfajták megnevezései között olykor szinkrón hangtani vagy szerkezeti különbségek is mutatkoztak. A korábban elmondottak alapján ezek megítélése nagy körültekintést igényel. Mivel azonban a névbokor minden eleme egy szűkebb, azonosnak tekinthető nyelvhasználó közösség ajkán élt, feltételezhető, hogy a bekövetkező hangtani változások lényegében hasonló módon zajlottak le bennük, ezért az esetleges torzításokat is figyelembe véve ezeket egyetlen lexéma alakváltozatainak tekintem (pl. *Balasnicha [...] iuxta fluvium Blasnicha*, FNESz. *Bolvásvölgy*, 1422: *Alsorosnicha*, *Kozephrusnicza*, Cs. 2: 411). Ennek az eljárásnak a háttérében természetesen nem csak elvi megfontolások állnak. Az oklevelekben a különböző denotátummal rendelkező helyneveket ugyanis gyakran egyetlen, összefoglaló szerkezettel nevezik meg, vö pl. *Utraque Berezna* (Cs.

1: 388), *a parte ville et sylue Suine* (Gy. 4: 300), *Castrum et districtus Orbowa* (Cs. 2: 391) stb. Így valójában nem is minden esetben lehetséges egy-egy névbokor elemeit biztosan elkülöníteni egymástól. Egyedül a nagyobb kiterjedésű folyóvizek neveinek esetében tettem kivételt (pl. *Dráva, Körösök*). Ezek neve ugyanis több, egymással sokszor nem érintkező névrendszerben is élt, s szolgált alapul nevek vagy névrészek keletkezésének.

1.3. Az egyes adatok nyelvhez kapcsolásának a kérdéseivel az előzőekben részletesen foglalkoztam. Az ott kifejtett elvi álláspontok módszertani következményeként az adatok közlésében és további elemzésében is az adatok differenciálására törekszem. Ennek érdekében külön sorolom fel azokat a neveket, amelyek biztosan a magyar nyelv részének tekinthetők (I), illetve azokat, amelyek olvasatuk, filológiájuk vagy nyelvi megítélésük bizonytalansága miatt nem szolgálhatnak szilárd kiindulópontként hangtörténeti vizsgálatokhoz (II). Az adatközlésben való tájékozódás elősegítése érdekében az adatokat további alcsoportokba osztottam:¹

I/A: A belső keletkezésű vagy később a magyarban jelzői előtaggal vagy közzói utótaggal bővült nevek (vö. a III. fejezet 3. alfejezetének 2. és 3. pontja).

I/B: A III. fejezet 2. alfejezetének 3. pontja alapján a magyar nyelvben meglévő fonológiai variánsoknak tekintett nevek.

I/C: Az átvett nevek magyar használatát egy csak a magyarra jellemző hangtani változás bizonyítja (vö. a III. fejezet 3. alfejezetének 4. és 5. pontja).

I/D: Egyéb, eseti indoklás miatt magyarnak tekinthető nevek.

II/A: Sem nyelvi, sem nyelven kívüli szempontok alapján nem tűnt eldönthetőnek a torlódást mutató adatok nyelvhez kapcsolásának kérdése.

II/B: Csak olyan latin nyelvű előfordulásban adatható szókezdő mássalhangzó-torlódás, amelyből nem lehet egyértelműen rekonstruálni a magyar névformát (vö. elsősorban a III. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1. pontja).

II/C: A forrás megbízhatatlansága vagy egyéb filológiai probléma (olvasat, helyesírás stb.) miatt bizonytalan megítélésű nevek.

II/D: Egyéb, eseti indoklás miatt bizonytalan megítélésű nevek.

¹ Egy-egy név olykor több csoportba is besorolható. Ilyen esetekben mindig a legkorábbi azonosítást lehetővé tevő szempont szerinti csoportban közlöm az adatokat.

2. Az ómagyarban föltehető szókezdő mássalhangzócsoporthok

Az ómagyar korra vonatkozóan a következő mássalhangzó-kapcsolatokkal lehet számolni szó eleji pozícióban:

b + d:

II/A

1. **Bdechew** (Pozsega): 1435: *Bdechew*; 1470: *Bdechew* (Cs. 2: 400).

Etimológia és biztos olvasat híján a név — s így a mássalhangzó-kapcsolat megítélése is — bizonytalan marad.

b + l:

I/A

2. **Balaszfalwa [Blezseny]** (Zaránd): 1439: *Balaszfalwa*; 1525: *Blasanfalwa* (Cs. 1: 726).

A magyarban a román *Blăjeni* névváltozat hatására másodlagosan alakult ki a *Blasanfalwa* névforma, majd később teljesen a románhoz igazodva a magyar név is *Blezseny* lett (FNESz. *Blezseny*).

3. **Bilsa [Bölzse]** (Abaúj): 1257: *Bilsa*; [1272–1290]: *Belsa*; *Belse*; *Blesa* (KMHsz. 1: *Bölzse*).

Pusztai személynévi névadás eredménye, vö. FNESz. *Bölzse*. A csupán egyszer előforduló *Blesa* névalak a személynév szláv párhuzamából nem magyarázható (vö. szb.-hv. *Bilša*, *Bijelša* szn., TÓTH V. 2001a: 34.), kialakulása a magyarban is elképzelhető. Igaz, szókezdő mássalhangzó-torlódást eredményező hangátvetés rendszeren hármasszó belseji mássalhangzó-kapcsolatok feloldásakor következik be (*pántlika* > *plántika*, *forspont* > *frospont*), de a *Blesá*-hoz hasonló rendhagyó változásra más példát is találunk, pl. *térgyel* > *trégyel* (vö. DEME 1943: 36–37). Azt, hogy a *Blesa* nem íráshiba, esetleg erősítheti az egyébként nem túl megbízható *1280/1643/1755-ös *Belese* (KMHsz. 1: *Bölzse*) adat is, amely egy hasonló szerkezetű név feloldott formájának tűnik. Ami miatt talán érdemes mégis óvatosabban kezelni ezt a nevet, hogy ilyen jellegű hangátvetés a nyugati szláv nyelvekben egyébként szabályosnak tekinthető (vö. CARLTON 1991: 232, 239). Ld. talán még

Bleza (29).

4. **Blastelke [Balázstelke]** (Küküllő): 1373: *Blastelke*; 1374: *Balaasteleke* (Cs. 5: 868).
5. **Blasyneupataka ~ Lazsnowpataka [Lazonpatak]** (Szepes): 1321?: *Blasyneupataka*, *Blasynowpatak*; *Pochproch al. nom. Lazsnowpataka* (Cs. 1: 265).
6. **Blundix [Bolondóc]** (Trencsén): 1208: *Blundix*; 1210 k.: *Blundus*; 1219: *Blonduch*; 1389: *Bolunduz* (Cs 4: 65, 86).

A név magyar képzéssel alakult, vö. III. fejezet 3. alfejezetének 3.1-es pontja.

I/B

7. **Balasnicha ~ Blasnicha [Bolvásvölgy]** (Krassó): 1376: *Balasnicha [...] iuxta fluvium Blasnicha* (FNESz. *Bolvásvölgy*).
8. **Blathka** (Pozsega): 1250: *Blathka*; 1329: *Blacha*, *Balacha*; 1413–1416: *Balacza*, *Blacza*; 1427: *Blachcha* (Cs. 2: 399).
9. **Byluga** (Veszprém): 1233: *Byluga*; 1440: *Blyge*, *Bylyge*; 1488: *Bylyge* (Cs. 3: 223).

Ha összefüggésbe hozható a *Belud ~ Beleg* személynévvel, akkor az 1440-ben föltűnő *Blyge* mássalhangzó-torlódása másodlagos fejlemény (vö. FNESz. *Beled*, *Beleg*, *Billege*).

I/C

10. **Balaselch** (Zala): 1381: *Balaselch*; 1411: *Blaselch* (Cs. 3: 37).
11. **Blakintz** (Valkó): 1427?: *Blakintz* (Cs. 2: 295)
12. **Blasenc** (Valkó): 1487: *Blasencz* (Cs. 2: 295).
13. **Blasewlcz** (Valkó): 1446: *Blasewlcz* (Cs. 2: 295).
14. **Blasincz** (Szerém, Valkó): 1422: *Blasincz* (Cs. 2: 259).
15. **Blathanch** (Pozsega): 1435: *Blathanch* (Cs. 2: 402).
16. **Blazsouc [Turócbalázsfalva]** (Turóc): 1505: *Mezewhaza aliter Blazsouc* (FNESz. *Turócbalázsfalva*).
17. **Bleskouch** (Baranya): 1407: *Bleskouch* (Cs. 2: 473).
18. **Blezna** (Valkó): 1244: *Blezna*; 1282: *Berezna*; 1374: *Bresna*; 1422: *Belezne* (Cs. 2: 294).

A magyarban végbemenő $l > r$ változáshoz/váltakozáshoz ld. BÁRCZI 1958b: 130.

19. **Bleznicha ~ Blyznicha** (Baranya): ld. **Brethnyche** (120).

II/A

20. **Blachcha** (Ung): 1419: *Blachcha* (Cs. 1: 388).
Vö. **Blathka** (8), FNEsz. *Baláca*.
21. **Bladost** (Temes): 1430: *Bladost*; 1447: *Wladisty*; 1454: *Wladesth* (Cs. 2: 70).
A nyelviség kérdésén kívül ebben az esetben azt is nehéz eldönteni, hogy hangtani vagy pusztán helyesírási különbségek húzódnak-e meg a fenti adatok eltérő írásmódja mögött. Jelenlegi ismereteink szerint mindkettő elképzelhető (vö. BÁRCZI 1958b: 109, 127).
22. **Blagai [Blagaj]** (Szlavónia): 1332–1337/PR.: *Blagay*; 1352: *comes de Blagai* (FNEsz. *Blagaj*).
KISS LAJOS szerint egy szb.-hv. név átvétele (vö. FNEsz. *Blagaj*). A pusztai személynévből keletkezett helynév -i képzős vagy latin genitivusi szerkezetben történő előfordulása megfelelő személynévi előzmény hiányában nem valószínű.
23. **Blata** (Bars): 1329/1520: *Blata* (KMHsz. 1: *Blata*).
24. **Blata** (Hont): 1225: *Blata* (Gy. 3: 241).
25. **Blathan** (Abaúj): 1261: *Blathan* (KMHsz. 1: *Blatan*).
26. **Blatnica [Blatnica]** (Turóc): 1230/1285: *Blatnica* (FNEsz. *Blatnica*).
27. **Blavva** (Nyitra): 1113: *Blavva*; 1229: *Balaua* (Gy. 4: 328, 362, 369).
28. **Bleigrob [Ólmod/Bleigraben]** (Sopron): 1387: *Bleigrob*; 1397: *Plegrob*; 1410: *Pereglen, Pereglem* (Cs. 3: 601).
Az 1410-es *Pereglen ~ Pereglem* névalakok hangszerkezete arra enged következtetni, hogy a név már az ómagyar korban is előfordult magyar használatban. Ezek a névformák összefügghetnek a település későbbi *Pleigram* névváltozatával (vö. FÉNYES 1851: 3/240). Ebből viszont meggyőző adatok híján torlódó magyar alakra következtetni nem lehet, legfőljebb egy német-magyar névpár magyar elemének a meglétére. Az esetleges magyar *l > r* változáshoz/váltakozáshoz ld. BÁRCZI 1958b: 130.
29. **Bleza** (Baranya): 1312: *aqua Strusicha al. nom. Bleza vocatum*; 1319: *Wleza* (KMHsz. 1: *Bleza*).
A *b ~ v* kérdéséhez ld. **Bladost** (21). Esetleges személynévi előzményéhez talán ld. **Bilsa** (3).
30. **Blezna** (Hont): 1337: *Blezna*; 1497: *Beleзна* (Gy. 3: 151).

31. **Blezó** (Hont): 1308: *Blezo* (Gy. 3: 229).

Talán összefügghet a környéken említett *Brizó bérce* nevű hellyel (vö. Gy. 3: 229).

II/B

32. **Balashfalwa** [**Balászfalva**] (Küküllő): 1332–1337/PR.: *Blasii*, *Blasy*; 1346: *Balashfalwa* (FNESz. *Balászfalva*).

Személynévi eredete miatt sem a pápai iratból származó latinizáló alakok, sem a magyarból való későbbi román *Blaj* nem perdöntő bizonyíték a magyar név más-salhangzó-torlódására (vö. FNESz. *Balászfalva*).

33. **Balasethe** [**Balászfa**] (Pozsony): 1260: *Balasethe*; 1296: *ad terram Blasy fily Georgy* (FNESz. *Balászfá*).

34. **blasii** (Trencsén): 1208: *terra blasii* (FN. 102).

35. **Zentbalas** [**Zalaszentbalázs**] (Zala): 1320: *Zentbalas*; 1382: *Santus Blasius* (Cs. 3: 104)

A megyében található másik *Szentbalázs*-nak sincs mássalhangzó-torlódásos magyar adata (vö. Cs. 3: 104).

36. **Zenthbalas** [**Szentbalázs**] (Somogy): 1332–1337/PR.: *S. Blasio*; 1464: *Zenthbalas*; 1478: *Zenthbalas*; 1493: *Zenthbalas* (Cs. 2: 643).

Egyéb latin nyelvű adatahoz ld. még 1346: *Sanctus Blasius*; 1376: *Ecclesia Sancti Blasii* (Cs. 2: 643).

II/C

37. **Balase** (Valkó): 1332–1337/PR.: *Balafe*, *Balase*, *Balaso*, *Blase*; 1481: *Balase* (Cs. 2: 292).

Ebben az esetben csak a nem túl megbízható pápai regestrumkönyv egyik adata utal mássalhangzó-torlódásos szókezdetre. A helynév vélhetően egy a latinban is meglévő személynévből keletkezett, így a leírásánál nemcsak a magyar helynév, hanem a latin személynév hatása sem zárható ki.

Közzsói előfordulásához ld.:

bolond: 1372 u./1448 k.: *bolondyt* gr. (EWUng. *bolond*). Az EWUng. a **Blundix** (6) helynevet tekinti a köznév első felbukkanásának, noha a közszó és a konkrét tulajdonnév között

csak közvetett kapcsolat áll fenn (vö. FNEsz. *Bolondóc*). Így adatok hiányában nem zárható ki, hogy a közszóban már közvetlenül az átvételkor feloldódott a mássalhangzó-torlódás.

b + r:

I/A

38. **Also Breznek ~ Felsew Breznek [Briznik]** (Hunyad): 1491: *Also Breznek, Felsew Breznek* (Cs. 5: 80).
39. **Alsobrwma ~ Felsebrwma** (Arad): 1479: *Alsobrwma, Felsebrwma* (Cs. 1: 763).
Alsóbruma Alsóbánya néven is szerepel, vö. 1479: *Alsobanya* (Cs. 1: 763).
40. **Barachka [Baracska]** (Fejér): +1092[1325 k.]/+1274/1365/1399: *Barachka*; 1210 k.: *Brucsa, Brugsa*; 1212: *Boroksa*; 1373: *Brachka*; 1421: *Barachka* (Cs. 3: 318, Gy. 2: 348).
Pusztá személynévből keletkezett (vö. FNEsz. *Nagybaracska*). Az első adat (*Barachka*) egy hamis oklevél többszörös átírásából származik, ezért hangtörténeti szempontból aligha megbízható. Részletesebben ld. a III. fejezet 1. alfejezetének 1.1-es pontjában.
41. **Barakcha [Barsbaracska]** (Bars): 1269>1343: *Barakcha*; 1293: *Barakcha*; 1298/1350: *Brakcha*; 1321: *Braccha*; 1322: *Barakcha*; 1325: *Brakcha*; 1327: *Barakcha*; 1341: *Brachka*; 1347: *Barathka* (KMHsz. 1: *Baracska* 1.).
Pusztá személynévből keletkezett (vö. FNEsz. *Barsbaracska*).
42. **Belseubezterche [Alsóbeszterce, Felsőbeszterce, Középbeszterce]** (Zala): 1381: *Belseubezterche*; 1389: *Kylseubreztriche, Belseubestriche*; 1411: *Utraque Bestricze* (Cs. 3: 37).
A *br-* szókezdet kérdéséhez ld. **Byztrycze (124)**.
43. **Berechte [Marosbrettye]** (Hunyad): 1289: ? *Berechte*; 1453: *Berekthe*; 1516: *Bretthe*; 1518: *Berekthe* (Cs. 5: 76, Gy. 3: 291).
KISS LAJOS a *berek* 'ingoványos szegélyerdő' és a *tő* 'alsó rész' összetételének tartja (vö. FNEsz. *Marosbrettye*).
44. **Berekthe [Magyarbrettye, Oláhbrettye]** (Hunyad): 1406: *Berekthe*; 1458: *Breththe*; 1462: *Berethe*; 1502: *Brethe*; 1503: *Berekthe*; 1505: *Olahbrech*; 1505: *Olah Berethe*; 1511: *Bretthe, Berethe*; 1520: *Brethe*; 1524: *Berekthe, Olahbrethe* (Cs. 5: 76).
Eredetéhez ld. **Berechte (43)**.

45. **Beretke [Beretke]** (Gömör): 1286: *Beretke*; 1427: *Berethke, Brethke* (Cs. 1: 131, Gy. 2: 487).
Pusztaszemélynévi eredetűnek tűnik (vö. pl. ÁSz. *Bratka, Berethke*).
46. **Berezna [Kisberezna, Nagyberezna]** (Ung): 1409: *Berezna*; 1427: *Nagbrezna, Kysbrezna*; 1461: *Utraque Berezna* (Cs. 1: 388).
47. **Bracha** (Somogy): 1348: *Bracha* (Cs. 2: 596).
Pusztaszemélynévi eredetűnek látszik (vö. ÁSz. *Bracha*).
48. **Brachouanfalfa** (Pozsega): 1367: *Brachouanfalfa* (Cs. 2: 402).
49. **Braczafalfa** (Temes): 1471: *Braczafalfa* (Cs. 2: 30).
50. **Bramffalfa** (Temes): 1408: *Bramffalfa* (Cs. 2: 30).
51. **Brancfolua** (Krassó): 1343: *Brancfolua* (Cs. 2: 99).
52. **Brathamerfalfa** (Temes): 1447: *Brathamerfalfa* (Cs. 2: 34).
53. **Brathkofalfa** (Baranya): 1506: *Brathkofalfa* (Cs. 2: 467).
54. **Brathokenezfalfa** (Temes): 1459: *Brathokenezfalfa* (Cs. 2: 11).
55. **Brathonafalua** (Valkó): 1409: *Brathonafalua*; 1435: *Brathoyech* (Cs. 2: 298).
Fonológiai szerkezete alapján az 1435-ös adat magyar nyelvhez kapcsolhatósága már nem egyértelmű.
56. **Brathymafalfa** (Temes): 1471/1477: *Brathymafalfa*; 1483: *Brethynofalfa* (Cs. 2: 16).
57. **Brathynoyhegye** (Pozsega): 1435: *poss. Brathynoyhegye* (Cs. 2: 402).
58. **Bratiberuk** (Heves): 1275: *Bratiberuk* (Gy. 3: 82, 86, 118).
59. **Bratizlofalua** (Temes): 1365–1420: *Bratizlofalua* (Cs. 2: 58).
60. **Bratka [Baratka]** (Bars): 1156/1347: *Bratka*; [1158 k.]: *Bratka*; 1209 P: *Bretka*; 1347: *Barathka* (KMHsz. 1: *Baratka*).
Pusztaszemélynévi eredetűnek tűnik (vö. pl. ÁSz. *Bratk, Bratka, Berethke* stb., illetve TÓTH V. 2001a: 179).
61. **Bratossafalua** (Valkó): 1422: *Bratossafalua*; 1474: *Bradosynfalua* (Cs. 2: 298).
62. **Bratulfalua** (Temes): 1410: *Bratulfalua* (Cs. 2: 33).
63. **Bratusafalua** (Valkó): 1364: *Bratusafalua*; 1484: *Brathesewcz* (Cs. 2: 298).
64. **Brayatheleke** (Valkó): 1337: *Brayatheleke* (Cs. 2: 298).
65. **Brekene potoka** (Nógrád): 1268: *Brekene potoka* (Gy. 4: 210, 271).
66. **Brencu [Berencs]** (Nyitra): 1156: *Brencu*; 1244: *Berench*; 1299/1317/1729: *Brench*; 1332/PR.: *Berenis, Berans* (Gy. 4: 353–354).
Pusztaszemélynévből keletkezett magyar névadással (vö. FNEsz. *Berencs*).

67. **Brendykfalwa** (Valkó): 1474: *Brendykfalwa* (Cs. 2: 298).
68. **Bresnyhavelge [Breznica Ďakovačka]** (Valkó): 1422: *Bresnyhavelge* (Cs. 2: 298).
69. **Brethokuta** (Trencsén): 1328: *Brethokuta* (FN. 206).
70. **Breznam [Breznóbánya]** (Zólyom): 1310: *Breznam*; 1380/1381: *Brizna iuxta Gron*; 1404/1439/1494: *Bryznabanya* (FNESz. *Breznóbánya*).
71. **Brezouica [Lendvanyíres/Brezovica]** (Zala): 1379: *Brezouica*; 1381: *Brezenyche*; 1524: *Brezowiczalakos* (Cs. 3: 39).
A *lakos* utótaghoz ld. JUHÁSZ 1988: 88. Az 1379-es adat magyarhoz kapcsolása bizonytalan.
72. **Breztouarete** (Árva): 1325: *Breztouarete* (KMHsz. 1: *Bresztova rétje*).
73. **Brihiny [bármelyik somogyi Berény lehet]** (Somogy): 1086: *Brihin* (KESZLER 1969: 24).
CSÁNKI (2: 592) alapján egyik Somogy vármegyében fekvő *Berény* helynévnek sincs később mássalhangzó-torlódással kezdődő alakja. A *berény* vélt törzsnév problematikájához ld. RÁCZ A. 2007: 45–50., illetve KESZLER 1969: 24).
74. **Brizo** (Pest): [1272/1280]: *Brizo*; 1280 k.: *Brizo* (Gy. 4: 559, 564).
Pusztaszemélynévből keletkezhetett (vö. ÁSz. *Brizo*, *Brizou*). Esetleg összefügg a szláv nyelvekben meglévő *Brezovo* helynévvel (vö. FNESz. *Rimabrézó*). Mindkét említést magyar nyelvű adatnak kell tekintenünk.
75. **Brizoberche ~ Brizoubeerche** (Hont): 1331/1394: *Brizoberche*, *Brizoubeerche* (Gy. 3: 229).
76. **Brothonya [Brotuna]** (Zaránd): 1439: *Brothonya* (Cs. 1: 728).
Pusztaszemélynévi névadás eredménye (FNESz. *Brotuna*).
77. **Brumfeulde** (Szepes): 1435: *Brumfeulde* (Cs. 1: 256).
78. **Brunca [Boronka]** (Somogy): 1121/1420: *Brunca* (FNESz. *Boronka*).
Pusztaszemélynévi eredetűnek látszik (FNESz. *Boronka*).
79. **Buruchfalua** (Zemplén): 1335: *Buruchfalua*; 1337: *Bruthfalwa* (Cs. 1: 389).
80. **Kysbriznicze ~ Nagbriznicze [Kisberezsnye, Nagyberezsnye]** (Zemplén): ld. **Wrezniche** (1395).
81. **Szayarbrien [Vörösberény]** (Veszprém): 1102 e./1109: *σαγάρβρεν*; 1109: *zaarberin* (FNESz. *Vörösberény*).
A *berény* vélt törzsnév problematikájához ld. RÁCZ A. 2007: 45–50., illetve KESZLER 1969: 24).

82. **Vybarfalua [Újbárd]** (Máramaros): 1389: *Vybarfalua*; 1430: *Vybard*; 1464: *Vybrad* (Cs. 1: 453).

Az 1464-es *Vybrad* alak létrejötte etimologikusan nem magyarázható, hiszen a név etimológiájában a rom. *Barb(u)* személynévhez kapcsolódik (vö. FNEsz. *Bárdfalva*). A 15. századtól kezdődően népetimológia hatására a név összefüggésbe került a *bárd* 'balta, fejsze', ebből pedig az 'erdőrész, amit egy ember egy nap alatt bárdal kivág' jelentésű közszóval, esetleg annak egy **brad* alakjával is (vö. óe. szl. *brady*). A név magyar nyelvűsége ellenére egyéb megbízható adat hiányában az íráshiba vagy más oklevélírói beavatkozás lehetőségét sem lehet teljesen kizárni.

I/B

83. **Barana [Baranya]** (Baranya): 1093/1404: *Barana*; 1138/1329: *Brana*; 1141–1161: *Brangna*; 1192/1374/1425: *Barona*; 1193: *Braina*; 1210 k.: *Borona*; 1212/1397/1405: *Braigna*; 1221/550: *Barona*; 1227/443: *Brana*; 1232: *Barana*; 1239: *Brai(n)gna*; 1245: *Barana*; 1263 P: *Bragna*; 1264 P: *Baragna* (KMHsz. 1: *Baranya II. 1.*).
84. **Baranska [Branyicska]** (Hunyad): 1323/1364 e.: *Baranchka*; 1482: *Branchka*; 1492: *Baranchka*; 1503: *Baranchka, Branchka*; 1516: *Baranchka, Branczka*; 1518: *Baranchka*; 1519: *Branchka al. nom. Barinchka*; 1520: *Branchka* (Cs. 5: 72). A részletekhez ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 3. pontját.
85. **Barath [Győrújbarát]** (Győr): 1211: *Barath*; 1232: *Borat*; 1251/1263/1398: *Barathy*; 1252: *Brath*; [1252–1265]: *Baraty*; +1252[1270]: *Barath*; 1261/1411: *Barath*; 1262: *Barath*; 1266/1270/1499: *Brath*; 1269: *Baraty* (Cs. 3: 545, Gy. 2: 580–581).
86. **Berethelen** (Hunyad): 1474: *Berethelen*; 1494: *Berethel, Brethelym*, 1506: *Michael Brethelyn de Thewrsekes* (Cs. 5: 76).
87. **Bord ~ Brod** (Tolna): 1324: *Bord, Brod*; 1346: *Bord* (Cs. 3: 408).
88. **Borogen ~ Brogen [Brogyán]** (Bars): 1293: *Borogen, Brogen*; 1295: *Baragan*; 1327/1519: *Baragian* (KMHsz. 1: *Borgyán*).
89. **Brodno ~ Brodnja ~ Budno [Borodnó]** (Trencsén): 1438: *Brodno, Brodnja, Budno*; 1507: *Budna*; 1508: *Brodna* (FN. 104).

Nem világos, hogy a *Budno* és *Budna* formák feloldódott hangalakot tükröznek-e, vagy pusztán íráshibáról van szó. Előbbit valószínűsíti, hogy -u első szótagi ma-

gánhangzó mellett kétszer is előfordul -r nélkül leírva.

90. **Brodnuc** (Nyitra): 1156: *Brodrinc* [ɔ: *Brodnuc*]; 1251/1281: *Borodnik*; 1252: *Brodnuk* (Gy. 4: 358).

Ez esetben az 1252-es hangrendje is a magyar nyelvű használat mellett szól.

I/C

91. **Barasu [Brassó]** (Brassó): 1252/1758: *Barasu*; 1252>1479: *Barasu*; 1271: *Brasu*; 1341: *Barassow*; 1348: *Brassow*; 1349: *Braso* (KMHsz. 1: *Brassó*).

92. **Barathkolch** (Zala): 1381: *Barathkolch*; 1411: *Bradkolch* (Cs. 3: 39).

93. **Barhanocz** (Valkó): 1422: *Barhanocz*; 1428: *Brahnolch* (Cs. 2: 298).

CSÁNKI elképzelhetőnek tartja az 1428-as *Barynocz* idekapcsolását is (Cs. 2: 293).

94. **Berzeuice [Berzevice]** (Sáros): 1317: *Berzeuice*; 1427: *Brezeuiche*, *Brezeuice*; 1429: *Brezewicze* 1448: *Castrum Brzozowytza*; 1458: *Castellum Berzevicze*; 1469: *Berzewicze* (Cs. 1: 280, 290).

A hangrendi kiegyenlítődés miatt a *br*-vel kezdődő névformák magyar használatot tükröznek (vö. cseh *Březovice*, szlk. *Brezovica*, FNESz. *Berzevice*). A *brz(s)*- szókezdetet mutató 1448-as *Brzozowytza* adat magyar nyelvhez kötése kétséges.

95. **Borosthfalwa [Páfrányos/Brusturi]** (Zaránd): 1464: *Borosthfalwa*; 1525: *Brosd* (Cs. 1: 727).

Az 1525-ös adat keletkezhetett ellipszissel, de az sem kizárt, hogy román hatást mutat (vö. mai román nevével, illetve ld. hozzá KNIEZSA 1943/2001: 37). A szóvégi -d kérdéséhez ld. pl. **Zlasd (1411)**.

96. **Brachewcz** (Valkó): 1477: *Brachewcz* (Cs. 2: 297).

97. **Bradasowcz** (Valkó): 1422: *Bradasowcz* (Cs. 2: 297).

98. **Brakolcz** (Pozsega): 1428: *Brakolcz*; 1454: *Berakowcz* (Cs. 2: 402).

99. **Brankowcz** (Valkó): 1437: *Brankowcz* (Cs. 2: 298).

100. **Branocz [Vranovci]** (Pozsega): 1422: *Branocz*; 1428: *Vranolcz* (Cs. 2: 431).

A *b ~ v* kérdéséhez ld. **Bladost (21)**.

101. **Brassó** (Temes): 1467: *Brasso* (Cs. 2: 26).

102. **Brasyncz** (Baranya): 1506: *Brasyncz* (Cs. 2: 476).

103. **Brathazewcz** (Valkó): 1506: *Brathazewcz* (Cs. 2: 298).

104. **Brathyncz [Batrovci]** (Valkó): 1484: *Brathyncz* (Cs. 2: 298).

105. **Brattysincz [Murasiklós/Vratišinec]** (Zala): 1458–1564: *Brattysincz*; 1478: *Bratischinecz* (Cs. 3: 39).

106. **Bresna** (Valkó): ld. **Blezna** (18).
107. **Bresthyenowcz** (Valkó): 1477–1478: *Bresthyenowcz* (Cs. 2: 298).
108. **Brestowch [Brestovac]** (Pozsega): 1302: *Brestowch*; 1445: *Breztowcz* (Cs. 2: 402).
Az 1327-ben és 1336-ban föltűnő *Bereztolch*, valamint az 1421-es *Brezthovich* adatok idevonásával kapcsolatban felmerülnek kételyek (vö. Cs. 2: 402). Hangtörténeti szempontból nem zárna ki semmi idetartozásukat.
109. **Bresztw** (Bereg): 1333/1335: *Bresztw* (KMHsz. 1: *Bresztó*).
110. **Brethyanowlcz** (Valkó): 1477–1478: *Brethyanowlcz* (Cs. 2: 298).
111. **Brezenc [Vasnyíres/Brezovci]** (Vas): 1366: *Brezench* (Cs. 2: 739).
112. **Brezenche [Garamberzence]** (Zólyom): 1424: *Brezenche* (FNESz. *Garamberzence*).
Hangrendi fejlődéséhez ld. FNESz. *Berzence*.
113. **Brezkolowcz** (Pozsega): 1422: *Brezkolowcz*; 1428: *Berchkocz*; 1448: *Breczkouc*; 1482: *Wechkowcz* (Cs. 2: 400).
A $b \sim v$ kérdéséhez ld. **Bladost** (21).
114. **Brezkowcz** (Trencsén): 1408: *Brezkowcz* (FN. 135).
115. **Brezniche** (Krassó): 1390: *Brezniche* (Cs. 2: 402).
Vö. **Breznycha** (116).
116. **Breznycha [Bresnica]** (Pozsega): 1375: *Breznycha*; 1421: *Brezniche* (Cs. 2: 402).
A déli szláv nyelvekben a név *Brěznica*, azaz vegyes hangrendű formában fordul elő (vö. FNESz. *Berzence*). Ehhez képest az 1421-es névalak magyar fejleménynek tűnik.
117. **Brezolup [Bánnnyíres/Brezolupy]** (Trencsén): 1323: *Brezolup*; 1389: *Presalub*; 1470: *Brezolwpy*; 1483: *Prezolouppy*; 1499: *Brezolup* (FN. 104).
Részletesebben ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 4.1.3-as pontjában.
118. **Brezou [Rimabrézó]** (Kis-Hont): 1334: *Brezou* (Gy. 3: 267).
119. **Brezova [Csehberek/České Brezovo]** (Nógrád): 1331/1332/18. sz.: *Brezova*; 1332: *Berzua*; 1435: *Bryzow* (Gy. 4: 233).
Az első adat minden bizonnyal a kései másolatok helyesírását tükrözi.
120. **Brezthnyche** (Baranya): 1228/1383/1407: *Brezthnyche*; 1228/1423: *Breznicha*; [1259–1266]/14. sz.: *Bryzlice*; 1281/1364: *Bleznicha*, *Blyznicha* (KMHsz. 1: *Breznica*).
A $r > l$ változáshoz/váltakozáshoz ld. BÁRCZI 1958b: 130. Ez vélhetően már a

magyarban ment végbe. A *Brezthnyche* névforma létrejötté inetimologikus *t* betoldódásával magyarázható (vö. FNESz. *Berzence*, NYÍRKOS 1987: 40, TÓTH V. 2004: 467).

121. **Breztolcz** [Aga/Brestovǎj] 1. (Arad): 1440: *Breztolcz*; 1477: *Brezthowecz* (Cs. 1: 760).
122. **Brisneborod** (Bars): 1228: *Brisneborod* (KMHsz. 1: *Briznyeborod*).
Az utótag mássalhangzó-torlódásának feloldása magyar használatra utalhat (vö. TÓTH V. 2001a: 185).
123. **Brotouch** [Szepesszentlőrinc/Brutovce] (Szepes): 1319: *Brotouch*; 1494: *Bruttocz* (FEKETE NAGY 1934: 156–157.).
Részletesebben ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 2.3-as pontjában.
124. **Byztrycze** (Somogy): 1480: *Byztrycze*; 1498: *Bryztricze* (Cs. 2: 593).
Sem a név etimológiájában, sem az azonos eredetű szláv nyelvű nevekben nem szerepel szókezdő mássalhangzó-kapcsolat (vö. FNESz. *Beszter*, *Beszterce*, *Besztercebánya*, *Besztercsény*, *Beszterec*). Az 1498-as adat ezért tévesztés és inetimologikus mássalhangzó betoldódása egyaránt lehet (vö. NYÍRKOS 1987: 138–139). Utóbbi elképzelést erősítheti egy hasonló eredetű név 1389-es *Kylseubreztriche* előfordulása, vö. **Belseubezterche** (42). Egy időben talán *Berzice* formában is élt (vö. 1479: *Berzicze*, Cs. 2: 593), ám ennek a névváltozatnak nincs torlódásos adata.

II/A

125. **Berzen** [Litvaberzseny] (Trencsén): 1393: *Berzen*; 1473: *Brezen* (FN. 103.).
A másodlagosan föltűnő *Brezen* — később *Breznw*, *Brezanw*, *Brezanow* (FN. 103.) — névalak szláv hatást tükröz, ám az etnikai és nyelvi viszonyok átrendeződésének pontos ismerete nélkül kizárni sem lehet a nevet a vizsgálatból.
126. **Borod** [Laborcrév/Krásny Brod] (Bereg): 1264/1270: *Borod*; 1296: *Brod* (KMHsz. 1: *Bród*).
A két névforma adatai közötti harminc év különbség már kétségesse teszi azok fonológiai variánsként való értelmezését.
127. **Borynka** [Szuhabaranka] (Bereg): 1273: *Borynka*; 1454: *Boronica*; 1463: *Bronyka* (Cs. 1: 447, KMHsz. 1: *Baranka*).
Pusztaszemélynévből keletkezhetett (vö. FNESz. *Szuhabaranka*). A személynévi előzmény *Borinka* ~ *Baranka* formájú volt, így az 1463-as adat mögött talán már

szláv hatást kell keresnünk (vö. a mai ukrán névalak *Бронька*). Ez ugyan nem zárja ki teljesen, de megkérdőjelezi a névalak magyar nyelvű használatát. Az 1454-es *Boronica* ehhez képest másodlagos fejleménynek látszik. Esetleges szláv előzményéhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 2-es pontjában. Vö. még KMHsz. 1: *Baranka útja*.

128. **Bracku** (Hont): 1238: *Bracku*; 1244: *Brech* (Gy. 3: 184).
129. **Bradach** (Hunyad): 1377: *Bradach* (Cs. 5: 79).
130. **Bradna [Baradna]** (Gömör): 1467: *Bradna* (FNESz. *Baradna*).
A település elsődleges neve *Lacháza* volt (1413: *Lachhaza*, Cs. 1: 139), amit később felváltott a *Bradna* névváltozat.
131. **Bradyczel [Bradacsel]** (Hunyad): 1468: *Bradyczel* (Cs. 5: 79).
Eredetéhez ld. FNESz. *Bradacel*.
132. **Brahwacz** (Valkó): 1474: *Brahwacz* (Cs. 2: 298).
CSÁNKI elképzelhetőnek tartja az 1428-as *Barynocz* idekapcsolását is (Cs. 2: 293).
133. **Braian** (Bars): 1075/+1124/+1217: *Braian*; +1124/+1217//1328: *Brayan* (KMHsz. 1: *Braján*).
Etimológiája ismeretlen. Esetleges személynévi párhuzamához ld. **Brayatheleke (64)**. Ugyanakkor szláv formánssal is alakulhatott (vö. KNEZSA 1943/2003: 93, KNEZSA 1960: 24–25).
134. **Bralanchtykun** (Vas): 1392: *Bralanchtykun*; 1392?: *Bralanchchyken* (Cs. 2: 739, 742).
Kétrészes név, utótagja önállóan is előfordul (1392: *Chyken*, Cs. 2: 742).
135. **Branischa** (Sáros): 1403: *Branischa* (Cs. 1: 319).
136. **Brasnicza** (Valkó): 1422: *Brasnicza* (Cs. 2: 298).
137. **Bratasynathya ~ Brathasthynathya** (Arad): 1479: *Brathasthynathya*, *Bratasynathya* (Cs. 1: 763).
138. **Brathenycz** (Valkó): 1446: *Brathenycz* (Cs. 2: 298).
139. **Brathesth** (Arad): 1479: *Brathesth* (Cs. 1: 763).
140. **Brathianecz** (Zala): 1478: *Brathianecz* (Cs. 3: 39).
141. **Brathonych [Bratonci]** (Zala): 1389: *Brathonych* (Cs. 3: 39).
142. **Brathwtesth** (Hunyad): 1468: *Brathwtesth* (Cs. 5: 79).
143. **Brathyaza** (Hunyad): 1506: *Brathyaza* (Cs. 5: 80).
144. **Brathysynowcze** (Arad): 1477: *Brathysynowcze* (Cs. 1: 761).
145. **Brauch** (Trencsén): 1522: *Brauch* (FN. 63).

146. **Brawznicza [Borosnya/Brusnica]** (Zemplén): 1430: *Brawznicza* (Cs. 1: 344).
147. **Brayan** (Krassó): 1464: *Brayan* (Cs. 2: 98).
Magyarázatához ld. **Braian (133)**.
148. **Braynch** (Valkó): 1398: *Braynch* (Cs. 2: 298).
Elképzeltető, hogy azonos az 1484-ben említett *Roincz*-cal (Cs. 2: 298).
149. **Braythawaz** (Valkó): 1477–1478: *Braythawaz* (Cs. 2: 298).
150. **Brazia [Brázova]** (Hunyad): 1366: *Brazia* (Cs. 5: 80).
151. **Bredeth** (Hunyad): 1436: *Bredeth in districtu de Haczak* (Cs. 5: 80).
152. **Bredeth** (Hunyad): 1491: *Bredeth* (Cs. 5: 80).
153. **Bresst [Drávaszilás/Podbrest]** (Zala): 1478: *Bresst* (Cs. 3: 39).
154. **Bresten [Beresztény]** (Trencsén): 1493: *Bresten* (FN. 104).
155. **Brethonia [Várhely]** (Hunyad): 1315: *Brethonia*; 1475: *Berthonia* (Cs. 5: 76, Gy. 3: 290).
Magyar nevén *Várhely*-ként is említik (vö. 1398/1402: *Vorhel*; 1417: *Brytonia al. nom. Warhel*, Gy. 3: 290).
156. **Brezna ~ Brezyna** (Liptó): 1391: *Brezna*; *Brezyna* (Gy. 4: 57).
157. **Breznycze [Alsónyíresd/Dolná Breznica, Felsőnyíresd/Horná Breznica]** (Trencsén): 1262/1372: *Breznycze*; 1388: *Breznycze*; 1471: *Malabreznycza, Welikabreznycza*; 1515: *Berzencze, Naghberzencze* (FN. 114).
Csak a már feloldott formákról bizonyítható egyértelműen a magyar nyelvű használat. Az első két adat hangrendje ebben a megyében nem kizárt, hogy szláv nyelvi fejlemény (vö. cseh *Březnice*, FNESz. *Berzence*, TÓTH V. 2001a: 182, illetve a tövégi *a ~ e* kérdéséhez TÓTH V. 2001a: 28–29, 182).
158. **Brezowecz [Brezovec]** (Zala): 1478: *Brezowecz* (Cs. 3: 39).
159. **Brezowycza** (Valkó): 1506: *Brezowycza* (Cs. 2: 299).
160. **Brezthacz [Bresztacs]** (Szerém): 1520: *Brezthacz* (Cs. 2: 259).
161. **Breztow [Laborcbér/Brestov nad Laborcom]** (Zemplén): 1436: *Breztow*; 1463: *Berezthew* (Cs. 1: 344).
162. **Bristem [Felsőszil/Brestovany]** (Pozsony): 1113: *Bristem*; 1524: *Brestowan* (FNESz. *Felsőszil*).
KISS LAJOS szerint a magyar *Szil* párhuzamos szláv neve (vö. 1229: *Scel*, FNESz. *Felsőszil*). A szláv név később a magyarban is felülkerekedett, azaz nem kizárt, hogy legalább a korszak végéről származó adatok már megvoltak a magyarban is.
163. **Brizona ~ Brzioua** (Nyitra): 1262: *Brizona* [ɔ: *Brzioua*]; 1262/1270: *Brezoua*,

Brizona [ɔ: *Brizoua*] (Gy. 4: 361, 441).

Az 1262-es adat kapcsán figyelemre méltó GYÖRFFY GYÖRGY javítása.

164. **Brod** (Valkó): 1506: *Brod* (Cs. 2: 299).
CSÁNKI ugyan külön tárgyalja, de lehet, hogy összefügg **Reufalu** (174) és **Revfolu** (175) helynevekkel.
165. **Brod** [Bród] (Pozsega): 1450: *Brod* (Cs. 2: 402).
166. **Broden** (Trencsén): 1439: *Broden* (FN. 66).
167. **Bros** (Közép-Szolnok): 1475: *Bros* (Cs. 1: 553).
CSÁNKI szerint esetleg azonos *Bréd*-del (vö. Cs. 1: 553).
168. **Bruzna** [Nyitraborosznó] (Nyitra): 1225: *Bruzna* (Gy 4: 361).
169. **Bruznu** (Krassó): 1437: *Bruznu* (Cs. 2: 99).
170. **Bruzov** (Abaúj): 1270/1272: *Bruzov* (KMHsz. 1: *Bruszó*).
171. **Brwkan** ~ **Bryakay** (Arad): 1479: *Brwkan*, *Bryakay* (Cs. 1: 763).
172. **Brwznyk** (Arad): 1477: *Brwznyk* (Cs. 1: 760).
173. **Brygh** (Valkó): 1443: *Brygh*; 1445: *Breg* (Cs. 2: 298).
174. **Reufalu** (Valkó): 1398: *Reufalu*; 1445: *Brod* (Cs. 2: 299).
CSÁNKI ugyan külön tárgyalja, de lehet, hogy összefügg **Brod** (164) és **Revfolu** (175) helynevekkel.
175. **Revfolu** (Valkó): 1275: *Revfolu*; 1484: *Braad*, *Brood* (Cs. 2: 299).
CSÁNKI ugyan külön tárgyalja, de lehet, hogy összefügg **Brod** (164) és **Reufalu** (174) helynevekkel.

II/B

176. **Berycteluke** [Beresztelke] (Torda): 1319: *Berycteluke*; 1332–1337/PR.: *Briccii* (Cs. 5: 693).
A személynév latin párhuzamához ld. lat. *Briccius*, ol. *Briccio*, FNEsz. *Bereck*.

II/C

177. **Brersoszon** ~ **Bursous** (Gömör): 1246/1383: *Brersoszon*; *Bursous* (Gy. 2: 489).
A *Brersoszon* romlott alaknak tűnik. GYÖRFFY GYÖRGY *Bursoszou*-ra javítja (vö. Gy. 2: 550). Ha kérdőjellel is, de ez esetleges inetimologikus *r* hang miatt mégis megemlítem (vö. NYÍRKOS 1987: 138–139).

Közzsói előfordulásához ld.:

barát: 1195 k.: *bratym* (EWUng. *barát*).

barázda: 1086: *brazda* (EWUng. *barázda*).

berkenye: 1055: *brokina*; 1257: *bereknefa* (EWUng. *berkenye*).

borotva: 1450 u./1450 k.: *megborotualuan*; 1533: *Bredua* (EWUng. *borotva*).

bürü: Torlódásos adata a vizsgált korszakban csak helynévben adatható (1322/1364: *Munkádbrui*, EWUng. *bürü*). S noha az EWUng. nem jelzi, talán megkérdőjelezhető a helynév és a közzsói összekapcsolása.

b + r +t:

II/C

- 178. Brtolehutaya [Budaszállás]** (Nógrád): 1393: *Brtolehutaya*; 1467: *Budalehotha* (Cs. 1: 96).

Az 1393-as adatban magyar birtokos szerkezetet találunk, de a szokatlan mássalhangzó-torlódás miatt nem kizárt az íráshiba lehetősége. Még akkor is, ha nem a *Buda* előtagot keressük benne, hisz a két név összekapcsolása korántsem biztos (vö. Cs. 1: 96).

b + r + z/zs:²

II/A

- 179. Brzioua** (Nyitra): ld. **Brizona ~ Brzioua (163)**.
180. Brzozowytza [Berzevice] (Sáros): ld. **Berzeuice (94)**.

b + z:

I/A

- 181. Bzenicze [Bzenica]** (Pozsega): 1209: *Bzenicze*; 1325: *Bezenicze*; 1331: *Bzenychepotok*; 1415: *Bzenicha* (Cs. 2: 403, F. 3/1: 88).

² Az efféle mássalhangzócsoporthoz kapcsán a régi helyesírás alapján nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy pl. a csehben meglévő *ř*, vagy a lengyelben megfigyelhető *rz* hangot kell-e feltételeznünk mögötte. Ezért a kérdéses alakokat együtt tárgyalom. Az ilyen szerkezetű mássalhangzó-torlódások megléte a magyarban egyébként egyetlen esetben sem igazolható.

I/B

182. **Bzina [Bezine]** (Árva): 1345: *Bzina*; 1348: *Bozina, Bozynou* (KMHsz. 1: *Bezine*). Talán már az 1345-ös adat mögött is magyar használat áll.

II/A

183. **Bzowik** (Trencsén): 1381: *Bzowik* (FN. 168).

c + r:

I/A

184. **Cremoswelge [Ceremošnjak]** (Baranya): 1407: *Cremoswelge* (Cs. 2: 479). Helyesírási szempontból (vö. KNEZSA 1952: 42, 43, 58), illetve a továbbélését is figyelembe véve (vö. *Czeremosnyak*, Cs. 2: 479) az 1407-es adat nagy valószínűséggel *cr-* szókezdettel olvasható.

II/A

185. **(C)rinaci ~ (C)riniaci** (Moson): ld. **(C)rinaci ~ (C)riniaci (673)**.

c + v:³

I/C

186. **Chwethanowcz** (Valkó): 1506: *Chwethanowcz* (Cs. 2: 302).
187. **Chwykowcz** (Pozsega): 1488: *Chwykowcz* (Cs. 2: 404).
CSÁNKI elképzelhetőnek tartja, hogy az 1435-ös *Swgonch* adat idevonható (Cs. 2: 404).

II/C

188. **Czwekfalwa** (Valkó): 1437: *Czwekfalwa* (Cs. 2: 302).
Egyaránt olvasható [*cvekfalva*] és [*cövekfalva ~ cüvekfalva*] formában is.

³ A *v* hang jelölése az egész korszakra vonatkozóan problémát okoz, hiszen általában nehezen lehet megkülönböztetni az *u* vagy az *ü* hangoktól, ráadásul a fokozatosan elterjedő *w* jelölés mássalhangzó után alkalmanként két hangot is jelölt (pl. 1299: *Twysesweulg*, KMHsz. 1: *Tövises-völgy*; 1336: *Kwesd*, KMHsz. 1: *Kövesd II. 2. stb.*).

Közzsói előfordulásához ld.:

cövek: 14. sz.: *Ceuuek, chewk*; 1405 k.: *cheuek*. Idekapcsolása bizonytalan, de talán ld. 1550 k. *czwek* (EWUng. *cövek*).

cs + m:

II/C

- 189. Chemel ~ Schamul** (Bodrog): 1192/1374/1425: *Chemel, Schamul*; 1206: *Chamul*; *1212/1379/1405: *ad generationem Chmil*; 1192/1374/1425: *Chemel*; 1297: *Chemel* (KMHSz. 1: *Csemely*).

Az 1212-re vonatkozó forrás a többszöri átírás és idevonásának bizonytalansága miatt nem biztos, hogy perdöntő. Ezt az adatot PÓCZOS RITA is romlott alaknak tekinti (vö. 2001: 94). A KMHSz. szerint összefügghet a Bács megyei *Csamuly* névvel, amelynek adatai nem utalnak szókezdő mássalhangzó-torlódásra (vö. KMHSz. 1: *Csamuly*).

cs + r:

I/B

- 190. Chreth** (Valkó): 1437: *Chreth*; 1476: *Cherth, Chreth* (Cs. 2: 302).

Helyesírástörténeti szempontból valószínűnek tűnik a név [*csret*] olvasata (KNIE-ZSA 1952: 59).

I/C

- 191. Chremsouch [Cserföld/Črenšovci]** (Zala): 1379: *Chremsouch*; 1481: *Cheremchowcz* (Cs. 3: 43).

Talán összefügg egy korabeli *Csernec* nevű hellyel (1405: *Chernech*, Cs. 3: 43).

d + l:

I/C

- 192. Dleskouch** (Pozsega): 1435: *Dleskouch* (Cs. 2: 418).

d + n:

I/C

- 193. Dnymouch** (Pozsega): 1443: *Dnymouch* (Cs. 2: 405).

II/A

- 194. Dnina** (Baranya): 1481: *Dnyna* (Cs. 2: 480).

d + r:

I/A

- 195. Daroch [Beregdaróc]** (Bereg): [1284]: *Drauch*; 1301: *Daroch*; 1307/1355: *Drauch, Dorauch*; 1327: *Drauch*; 1329: *Darouch* (KMHsz. 1: *Daróc* 2.).
A *Daróc*-féle helynevek belső keletkezéséhez ld. HÓMAN 1920, MELICH 1920.
- 196. Darohc [Királydaróc]** (Szatmár/Ugocsa): 1319: *Darohc*; 1326: *Drauch*; 1370: *Darouch* (FNESz. *Királydaróc*).
A *Daróc*-féle helynevek belső keletkezéséhez ld. HÓMAN 1920, MELICH 1920.
- 197. Darouch ~ Drauch [Szepesdaróc]** (Szepes): 1263: *Darouch, Villa Draucario-
rum, Drauch*; 1436: *Drawcz* (Cs. 1: 256).
A *Daróc*-féle helynevek belső keletkezéséhez ld. HÓMAN 1920, MELICH 1920.
- 198. Derementy** (Somogy): 1486: *Derementy*; 1493: *Drementy*; 1506: *Deremphthy* (Cs. 2: 600).
Pusztá személynévi eredetéhez ld. FNESz. *Dörömtű*.
- 199. Dersfolua** (Baranya): 1339: *Dersfolua*; 1506: *Drysthyewcz* (Cs. 2: 480).
A szóvég redukciója miatt a 16. századi adat mögött is magyar használat sejthető.
- 200. Dorogh [Dorog]** (Esztergom): ?1181/17. sz.: *Dorogh*; 1249: *Durug*; 1278: *Drug*; 1287: *Dorogk* (Gy. 2: 234).
Pusztá személynévi eredetéhez ld. FNESz. *Dorog*. Az első adat a kései átírás miatt nem biztos, hogy hűen tükrözi a 12. századi állapotokat.
- 201. Draakh [Drág]** (Doboka): 1320: *Draakh* (Gy. 2: 67).
A pusztá személynévi eredetéhez ld. FNESz. *Drág*.
- 202. Drag** (Bács): 1332–13327/PR.: *Drag*; 1338–1340/PR.: *Drac*; 1428: *Draagh* (Cs. 2: 148, Gy 1: 218).
Elképzelhető, hogy pusztá személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Drág*).

203. **Draga** (Pozsega): 1324–1411: *Draga* (Cs. 2: 406).
Pusztá személynévi eredetűnek látszik (vö. ÁSz. *Draga, Daraga, Deraga*).
204. **Dragabratfalva [Drágabártfalva]** (Bereg): 1378: *Dragabratfalva* (Cs. 1: 415).
205. **Dragamerfalwa [Dragomirești]** (Temes): 1439: *Dragamerfalwa* (Cs. 2: 35).
206. **Dragchinafalwa** (Baranya): 1447: *Dragchinafalwa* (Cs. 2: 481).
207. **Dragfolwa** (Nyitra): 1318/1318: *Dragfolwa* (Gy. 4: 376).
208. **Dragistheleke ~ Dragyzteleke** (Valkó): 1336: *Dragistheleke, Dragyzteleke* (Cs. 2: 306).
209. **Dragmirfalwa** (Temes): 1444: *Dragmirfalwa* (Cs. 2: 15).
210. **Dragomerfalva** (Zaránd): 1439: *Dragomerfalva* (Cs. 1: 729).
211. **Dragomerfalwa** (Hunyad): 1468: *Dragomerfalwa* (Cs. 5: 87).
212. **Dragomerfalwa [Dragomérfalva]** (Máramaros): 1405: *Dragomerfalwa* (Cs. 1. 447).
213. **Dragonfalwa** (Temes): 1365–1420: *Dragonfalwa* (CS. 2: 35).
214. **Dragosfalwa** (Hunyad): 1453: *Dragosfalwa* (Cs. 5: 87).
215. **Dragotenesth** (Temes): 1464: *Dragotenesth*; 1470 k.: *Dragotenfalva* (Cs. 2: 35).
216. **Dragothafalwa** (Zaránd): 1441: *Dragothafalwa* (Cs. 1: 730).
217. **Dragoyafalwa** (Zaránd): 1441: *Dragoyafalwa* (Cs. 1: 729).
218. **Dragsarewe** (Baranya): 1506: *Dragsarewe* (Cs. 2: 481).
219. **Dragul [Drégelypalánk]** (Hont): 1274: *Dragul* (Gy. 3: 192).
Pusztá személynévi eredetű (vö. FNESz. *Drégelypalánk*).
220. **Dragusfalua** (Baranya): 1403: *Dragusfalua* (Cs. 2: 481).
221. **Dragusfalva [Drágosfalva]** (Belső-Szolnok): 1393: *Dragusfalva* (FNESz. *Drágosfalva*).
222. **Draguthfalwa** (Szerém): 1416: *Draguthfalwa* (Cs. 2: 244).
223. **Dragzel [Drágszél]** (Fejér): 1387: *Dragzel* (Cs. 3: 325, FNESz. *Drágszél*).
224. **Dranifalua** (Temes): 1410: *Dranifalua* (Cs. 2: 33).
225. **Drasanfalva** (Krassó): 1389: *Drasanfalva* (Cs. 2: 100).
226. **Drasey [Zobordarázs]** (Nyitra): 1111/1414: *Drasey*; 1326: *Darasi* (Gy. 4: 369).
A magyar képző kérdéséhez ld. KNIEZSA 1949/2003: 221, illetve a III. fejezet 3. alfejezetének 3.1-es pontja.
227. **Drasinfalwa** (Valkó): 1398: *Drasinfalwa* (Cs. 2: 306).
228. **Draskafeu** (Somogy): 1384: *Draskafeu* (Cs. 2: 601).
229. **Drakfalva [Draskócvölgye]** (Turóc): 1266/1416: *Drafkfalva* (FNESz.

Draskócvölgye).

230. **Drauci ~ Dorouch [Pusztadaróc]** (Szatmár): 1314: *Drauci, Dorouch*; 1444: *Daroch* (FNESz. *Pusztadaróc*).
A *Daróc*-féle helynevek belső keletkezéséhez ld. HÓMAN 1920, MELICH 1920.
231. **Draucy [Lénárddaróc]** (Borsod): *1220/1550: *Drancy* [ɔ: *Draucy*]; 1301/1378: *Darolch*; 1347: *Darocz* (KMHsz. 1: *Daróc* 3., *Daróc(i)*).
A *Daróc*-féle helynevek belső keletkezéséhez ld. HÓMAN 1920, MELICH 1920.
PÓCZOS RITA szerint az első adaton megjelenő szóvégi *-i* nemcsak melléknévi képző, hanem a szláv többesjel is lehetett (vö: 2001: 31–32).
232. **Draufew** (Baranya): 1212/1397/1405: *Draufew* (KMHsz. 1: *Dráv ? -fő*).
233. **Draus [Nagydaróc]** (Nógrád): 1246/1383: *Draus*; 1350: *Daroch* (Gy. 4: 235).
A *Daróc*-féle helynevek belső keletkezéséhez ld. HÓMAN 1920, MELICH 1920.
234. **Drausa ~ Drauza** (Baranya): 1212/1397/1405: *Drausa, Drauza*; 1257: *Draucha*; +1264/[14. sz.]: *Drauch, Drauchfok*; 1349: *Darolcha; Darouch* (KMHsz. 1: *Daróc* 1., *Daróca ~ Drávca, Daróc-fok*).
A *Daróc*-féle helynevek belső keletkezéséhez ld. HÓMAN 1920, MELICH 1920.
235. **Drawabosoka** (Baranya): 1499: *Drawabosoka* (Cs. 2: 475).
1484-ben még *Bosok* formában fordul elő (Cs. 2: 475).
236. **Draxa** (Valkó): 1311: *Draxa* (Cs. 2: 306).
Személynévi eredetéhez ld. ÁSz. *Drassa, Draska* stb., valamint **Draxafalva (237), Draxafalva (238)**. A személynévi előzményhez képest mutatkozó hangátvetés is magyar fejlemény lehet.
237. **Draxafalwa** (Temes): 1442: *Draxafalwa* (Cs. 2: 35).
Lehet, hogy azonos vele 1459: *Drasafalwa* (Cs. 2: 11.).
238. **Draxafalwa** (Valkó): 1421: *Draxafalwa* (Cs. 2: 306).
239. **Draxinfalwa [Drăgșinești]** (Temes): 1454: *Draxinfalwa*; 1464: *Dragzenesth* (Cs. 2: 35). Az 1464-es adat már román hatást mutat.
240. **Drazaad** (Valkó): 1449: *Drazaad*; 1450: *Drawazad* (Cs. 2: 281).
Kétrészes név, utótagjához ld. EWUng. *szád*.
241. **Drobonthafalva [Dobroc]** (Zaránd): 1441: *Drobonthafalva*; 1464: *Dobrothafalwa* (Cs. 1: 729).
242. **Drug ~ Nogdurugfeleg haz [Biharfélegyháza]** (Bihar): [1291–1294]: *Drug, Nogdurugfeleg haz*; 1338: *Dorugeghaza* (KMHsz. 1: *Dorog, Dorogegyháza*).
Pusztaszemélynévi eredetéhez ld. FNESz. *Dorog*.

243. **Druganhege** (Pozsega): 1396: *Poss. Druganhege* (Cs. 2: 407).
244. **Drugfalua** (Valkó): 1364: *Drugfalua* (Cs. 2: 306).
CSÁNKI szerint az 1484-es *Dragowcz* adat is idetartozhat (vö. Cs. 2: 306).
245. **Drugfalwa** (Temes) 1459: *Drugfalwa* (Cs. 2: 11).
246. **Druska [Döröske]** (Vas): 1244: *Druska*; 1276/1328: *Dereske*; 1292: *Duruska*, *Duruske* (FNESz. *Döröske*, KESZLER 1969: 25).
Pusztá személynévi eredetű (vö. FNESz. *Pápadereske*).
247. **Durug** (Vas): 1217: *Durug*; 1258: *Terra Drug*; 1377: *Dorugh* (Cs. 2: 744).
Pusztá személynévi eredetéhez ld. FNESz. *Dorog*.
248. **Durug [Taliándörög]** (Győr): 1252: *Durug*; 1258: *Drug*, *Durug*; 1270 e.: *Drug*; 1273: *Durug* (Cs. 3: 47, FNESz. *Taliándörög*, Gy. 2: 584).
Pusztá személynévi eredetéhez ld. FNESz. *Taliándörög*.
249. **Durugh [Dorogháza]** (Heves): +1153/?+1261/1417: *Durugh*; 1216 [c: 1217]/1230: *Drug*; 1240: *Drug*; *1280/1416/1526: *Diwrig*; 1296>1413: *Dorogh*; 1465: *Dorog* (Gy. 3: 80).
Pusztá személynévi eredetéhez ld. FNESz. *Dorog*.
250. **Fekethewdragomerfalua** (Temes): 1410: *Fekethewdragomerfalua* (Cs. 2: 33).
Valószínűleg ide tartozik még: 1447: *Dragamerfygerghfalwa*; 1462: *Dragamerfi-genghfalwa* (vö. Cs. 2: 33).
251. **Mezesdragomerfalwa ~ Mezewdragomerfalwa** (Hunyad): 1468: *Mezesdragomerfalwa*, *Mezewdragomerfalwa* (Cs. 5: 112).
252. **Narad Dragozlay** (Temes): 1408: *Narad Dragozlay* (Cs. 2: 53).
Vö. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.2-es pontja.
253. **Narad Drugany** (Temes): 1408: *Narad Drugany* (Cs. 2: 53).
Vö. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.2-es pontja.
254. **Sarus Draganyan ~ Suos Draganafey** (Bihar): 1264/1298/1572: *Sarus Draganyan*, *Suos Draganafey* (KMHsz. 1: *Sáros Draganyán*).
Vö. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.2-es pontja.
255. **Veresdragomerfalua** (Temes): 1410: *Veresdragomerfalua* (Cs. 2: 33).

I/B

256. **Derecche ~ Drecche** (Bács): 1346: *Derecche*, *Drecche*; 1464: *Dereczke* (KMHsz. 1: *Derecske* 1.).
A név magyar nyelvhez kapcsolását erősítheti esetleges pusztá személynévi eredet-

te is (vö. FNEsz. *Somogydöröcske*).

257. **Dras [Darázi]** (Hont): 1135/1262/1566: *Dras*; 1267/1287: *Dras*; 1286: *Daras*; 1287: *Dras*; 1305/1322>1388: *Daras*; 1349: *Darasy* (Gy. 3: 190).
258. **Drethoma [Drétoma]** (Trencsén): 1244: *fluvius Drethoma*; 1326: *Derethma*, *Dethma*; 1355: *Drethma*; 1372: *Derethma*; 1397: *Driethma*; 1500: *Felsew Derthoma*, *Drithoma*; 1508: *Felsedretma* (FN. 113).
259. **Drusma ~ Durusma [Kiskundorozsma]** (Csongrád): 1237: *Drusma*, *Durusma*; 1269: *Drusma*; 1299: *Durusma*; 1310: *Drusma*; 1340: *Durusma*; 1477–1478: *Drwsma*; 1485: *Dorosma* (Cs. 1: 680, KMHsz. 1: *Dorozsma*).
260. **Druzmoth [Dozmat]** (Vas): 1238/1260: *Druzmoth*; 1269: *Duruzmot*; 1472: *Drozmath* (Cs. 2: 745)

I/C

261. **Daragunya** (Somogy): 1346: *Daragunya*; 1375: *Dregne*; 1425: *Deregenye* (Cs. 2: 600).
A hangrendi átcsapás kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 5.3-as pontját.
262. **Derekce [Vámosderecske]** (Sopron): 1235–1270/1347: *Derekce*; 1263/1367/1591: *Dregza*; 1359: *Dragze*; 1401: *Derechke* (Cs. 3: 605, FNEsz. *Vámosderecske*, KESZLER 1969: 25).
Az elsődleges szl. **Drezga* névformához képest a *Dregza* és *Dragze* alakok hangátvetése magyar fejlemény (vö. FNEsz. *Vámosderecske*). Német nevéhez ld. 1441: *Derechke al. nom. Traczondorff*; 1498: *Trassendorf* (Cs. 3: 605).
263. **Dragalowcz** (Pozsega): 1499: *Dragalowcz* (Cs. 2: 406).
264. **Dragalyolch** (Krassó): 1431: *Dragalyolch* (Cs. 2: 100).
265. **Dragamanocz** (Arad): 1440: *Dragamanocz* (Cs. 1: 761).
266. **Dragchacz ~ Dragchewcz** (Pozsega): 1455: *Dragchacz*, *Dragchewcz*; (Cs. 2: 406).
267. **Dragilowch** (Valkó): 1395: *Dragilowch* (Cs. 2: 306).
268. **Dragmancz ~ Dragmoncz** (Baranya): 1472: *Dragmancz*, *Dragmoncz* (Cs. 2: 481).
269. **Dragmeroch** (Pozsega): 1413: *Dragmeroch* (Cs. 2: 406).
270. **Dragosincz** (Keve): 1458: *Dragosincz* (Cs. 2: 118).
271. **Dragouch** (Pozsega): 1277: *Dragouch* (Cs. 2: 406).
Talán idevonható 1435-ös *Dragonch* is (Cs. 2: 406).

272. **Dragynch** (Pozsega): 1329: *Dragynch* (Cs. 2: 406).
273. **Dranko [Drenkó/Drenkova]** (Temes): 1451: *Castrum Dranko* (Cs. 2: 13).
274. **Drasseu [Drassó]** (Erdélyi Fehér): 1309/Cod.: *Drasseu* (Gy. 2: 140).
275. **Drasyncz** (Valkó): 1484: *Drasyncz* (Cs. 2: 306).
276. **Drenoch** (Pozsega): 1406: *Drenowch*; 1413: *Drenoch* (Cs. 2: 306, 406).
277. **Dreskolcz [Drškovci]** (Pozsega): 1443: *Dreskolcz* (Cs. 2: 407).
278. **Dreuenizza [Dervence folyó]** (Bars): 1113: *Dreuenizza*; 1229: *Deruenche*; 1275: *Druvenche*; 1355: *Dervenche* (KESZLER 1969: 25, KMHsz. 1: *Dervence ~ Drevenica*).
- Az -i kiesése és a hangrendi kiegyenlítődés már vélhetően magyar fejlemény (vö. TÓTH V. 2001a: 189).
279. **Drino [Csábrágsomos/Drienovo]** (Hont): 1256: *Drino* (Gy. 3: 193).
280. **Droginotz** (Valkó): 1427?: *Droginotz* (Cs. 2: 306).
281. **Drugolyncz** (Valkó): 1428: *Drugolyncz* (Cs. 2: 306).
282. **Tharnow [Zsolnatarnó/Trnové]** (Trencsén): 1393: *Tharnow*; 1438: *Drenow*; 1474: *Thernowe* (FN. 194).

A szláv névváltozat három mássalhangzóval kezdődik (vö. FNESz. *Ipolytarnóc*), ehhez képest az 1438-as adat — a névvég szl. *-ové > m. -ov ~ -ou ~ -ó* változását is figyelembe véve — már magyar használató adatnak látszik.

I/D

283. **Dran [Darány]** (Somogy): 1229/1550: *Dran*; 1323: *Dran*; 1437: *Daran* (AOkt. 7: 289, Cs. 2: 599, FNESz. *Darány*).
- A név idevonását erősíti, hogy a határjárásban, ahol felsorolják, csupa magyar név szerepel (az 1323-ban kelt iratban pl. *Kisstelek, Nogaagh, Ognenhida, Tarda kuta, Zenaligad*, AOkt. 7: 289).
284. **Drauam [Dráva folyó]** (több vármegye irataiban említik): 1057/[1235 e.]/1404: *Drauam*; [+1077–1095]/+1158//15. sz.: *Draua*; 1189: *Dravum* (KMHsz. 1: *Dráva I. 1.*).
- Kiterjedtsége és jelentősége miatt nehezen elképzelhető, hogy többek között éppen a magyar névrendszerből hiányzott volna e víznév. A nagyvizek különböző névközösségekhez való tartozásához ld. GYÖRFFY 2009: 36.

II/A

285. **Derenoua** (Nyitra): +1293/+1293: *Derenoua*; +1327/1519: *Dreunua* (Gy. 4: 411).
Trencsén vármegye adatai közül talán idevonhatóak a következők: 1338: *Torona-pataka*; 1346: *Drenoua*; 1439: *Drenowastudnicze* (vö. FN. 66, 111).
286. **Dersk** [Alsódraskóc, Felsődraskóc] (Trencsén): 1400: *Dersk*; 1440: *Drezko*; 1480: *Derska*; 1497: *Draskowecz*; 1499: *Drssk*; 1507: *Dersky* (FN. 112).
287. **Desernech** [Držimurec] (Zala): 1366: *Desernech*; 1478: *Drasiniewecz* (Cs. 3: 48).
288. **Draa** (Nógrád): 1290: *Draa*; 1332/PR.: *Dia*, *Dra* (Cs. 1: 97; Gy. 4: 236–237).
289. **Drachewycza** (Valkó): 1474: *Drachewycza* (Cs. 2: 306).
290. **Drachy** (Baranya): 1480: *Drachy* (Cs. 2: 481).
A szóvégi *-i* kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1-es és a 4.1.3-as pontját.
291. **Dradewsczy ~ Dradwsczy ~ Dragusczy ~ Drasewczy** (Valkó): 1476: *Dradewsczy*, *Dradwsczy*, *Dragusczy*, *Drasewczy* (Cs. 2: 306).
Talán a szl. *-ovъci* képző található a filológiailag nem túl megbízható adatokban. A képzőhöz, illetve az 1476-os valkói oklevél kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 4.1-es pontját.
292. **Dragadal** (Krassó): 1324/1342: *Dragadal* (Cs. 2: 100; Gy. 3: 480).
293. **Draganecz** (Valkó): 1484: *Draganecz* (Cs. 2: 306).
294. **Dragislawecz** [Kedveshegy/Dragoslavec] (Zala): 1478: *Dragislawecz* (Cs. 3: 48).
295. **Dragmilczy ~ Dragmylczy** (Valkó): 1476: *Dragmilczy*, *Dragmylczy* (Cs. 2: 306).
A szóvégi *-i* kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1-es és a 4.1.3-as pontját.
296. **Dragobratesth ~ Dragobrathesth** (Hunyad): 1468: *Dragobratesth*, *Dragobrathesth* (Cs. 5: 87).
297. **Dragotin** [Dragotin] (Valkó): 1332–1337/PR.: *Dragotin* (Cs. 2: 306).
298. **Draguan** (Baranya): 1251/1328/1374: *Draguan*; 1256 [c: 1266]: *Draguan* (Gy 1: 298).
299. **Draguna** (Bars): 1228: *Draguna* (KMHSZ. 1: *Dragon(y)a*).
300. **Drahosiche** (Nyitra): 1293: *Drahosiche*; 1327/1519: *Drasoycha* (Gy. 4: 411).
301. **Draka** (Somogy): 1489: *Tothfalw al. nom. Draka* (Cs. 2: 652).
302. **Drascina** (Trencsén): 1272: *Drascina* (FN. 213).
303. **Drastkowecz** [Ligetvár/Draškovec] (Zala): 1478: *Drastkowecz* (Cs. 3: 48).

304. **Drawa [Rádfalva]** (Baranya): [+1077–1095]>+1158//1403/PR.: *Drawa*; [+1077–1095]>+1158//15. sz.: *Draua*; [+1077–1095]>+1158//17. sz.: *Drava*; (KMHsz. 1: *Dráva II. I.*).
- A név adatai filológiai szempontból sem tűnnek megbízhatónak. A [+1077–1095]>+1158//18. sz.: *Trana* (KMHsz. 1: *Dráva II. I.*) adat vélhetően romlott. Később már *Rád* néven fordul elő. Vö. 1346: *Raad* (KMHsz. 1: *Rád 3.*).
305. **Drazga** (Hont): 1331/1394: *Drazga* (Gy. 3: 229).
- Esetleges személynévi párhuzamához ld. ÁSz. *Dragsan*, *Dregza*. Ugyanakkor ilyen formájú helynév a szláv nyelvekben is volt (vö. FNE SZ. *Vámosderecske*).
306. **Drenow [Vágsomfalu/Drienové]** (Trencsén): 1458: *Drenow*; 1465: *Dryne*; 1480: *Drzenow*, *Drzenowa*; 1481: *Drienowe* (FN. 112).
- A későbbiekhez képest az 1458-as és 1465-ös névalakok szerkezete magyar használatra is utalhat. Vö. **Tharnow (282)**.
307. **Drennye** (Krassó): 1427: *Drennye* (Cs. 2: 100).
308. **Drescyna** (Nyitra): 1246/1559: *Drescyna* (Gy. 4: 406).
309. **Dresnek [Drežnik]** (Pozsega): 14. sz.: *Dresnek* (Cs. 2: 406).
310. **Dringeliench** (Valkó): 1422: *Dringeliench* (Cs. 2: 306).
311. **Drugowczi** (Valkó): 1476: *Drugowczi* (Cs. 2: 306).
- A szláv képzőhöz, illetve az 1476-os valkói oklevél kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 4.1-es pontját.
312. **Drugowczy** (Arad): 1477: *Drugowczy* (Cs. 1: 760).
- A szláv képzőhöz ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 4.1-es pontját.
313. **Drusilowecz** (Zala): 1478: *Drusilowecz* (Cs. 3: 48).
314. **Drynye** (Valkó): 1506: *Drynye* (Cs. 2: 306).

II/C

315. **Derentsény [Derencsény]** (Gömör): 1297/1358/1399/1405/1776: *Derentsény*; 1332//PR.: *Drenchen*; 1413: *Derenchen* (Gy. 2: 493).
- 1297-re vonatkozó adata vélhetően a későbbi átirat helyesírását tükrözi, a pápai irat névalakjának megbízhatósága pedig nehezen megítélhető.
316. **Dorumbar [Drombár]** (Erdélyi Fehér): 1299: *Dorumbar*; 1332–1335/PR.: *Dru(mb)ar*, *Dumbar*, *Duumbar* (Gy. 2: 140).
- A pápai irat adatai romlott formáknak tűnnek.
317. **Dragoztrynch** (Baranya): 1228/1383/1407: *Dragoztrynch*; 1228/1423:

Dragoztrinch; 1281/1364: *Ccherich aliter Dragozchernuch* (KMHsz. 1: *Dragosz-Csernic* ? ~ -Cseric ?).

Elképzelhető, hogy már az 1228-as adatokban összetett nevet kell látnunk, s nem a szl. *-inec* > m. *-inc* szóvégváltozást.

318. Durugma [Tiszadorogma] (Borsod): +1194/[1230 k.]: *Durugma*; 1210 k.: *Drugma*; 1320>1412: *Dorogma*; 1328: *Dorogma* (KMHsz. 1: *Dorogma*).

Ha az 1332–1335/PR.: *Durugman* adat nem tévesztés, akkor a határozóagnak felfogott *-n* végződés elhagyása lehet magyar fejlemény. A pápai iratok azonban közismerten megbízhatatlanok (vö. PÓCZOS 2001: 33).

Közzsói előfordulásához ld.:

darabont: 1439: *drabant*. Személynévi előfordulásai: 1472: *Darabant*; 1509: *Darabonth*; 1522: *Garabant* (EWUng. *darabont*).

daróc: 1261–1270: *drawc*. (EWUng. *daróc*⁴). Helynévi előfordulásaihoz vö. pl. **Daroch** (195), **Drauci** ~ **Dorouch** (230), **Draucy** (231), **Draus** (233) stb.

dorong: 1519: *dorongokkal*. A *[1291–1294]-as *Drung* személynév idevonása, mely áttételesen igazolná a közzszo mássalhangzó-torlódását is, nem vitán felüli (EWUng. *dorong*).

drága: 1372 u./1448 k.: *dragalatos*; 1456 k. *draghabh*. Személynévi előfordulásai: 1208/1550: *Daragam*; 1213/1550: *Deraga* (EWUng. *drága*).

drót: 1532: *Droth*, *Drott* (EWUng. *drót*).

d + r + z/zs:⁴

II/A

319. Drzenow [Vágsomfalu/Drienové] (Trencsén): ld. **Drenow** (306).

d + v:⁵

I/C

320. Duoranouch (Valkó): 1435: *Duoranouch* (Cs. 2: 307).

321. Dworancz (Valkó): 1477–1478: *Dworancz* (Cs. 2: 307).

⁴ Ld. a **b + r + z/zs** alatt írottakat.

⁵ A mássalhangzó után álló *v* hang jelölésének kérdéséhez vö. a **c + v** hangkapcsolat alatt írottakat.

II/A

322. **Divinka ~ Dwinka reka [Kisdivény/Nagydivény]** (Trencsén): 1325: *Divina*; 1387: *Divinka, Dwinka reka* (FN. 110).
323. **Dworecz [Liborcsaudvard]** (Trencsén): 1435: *Dworecz*; 1475: *Wdwarcz*; 1484: *Dworecz* (FN. 115).
324. **Dworisthya** (Pozsega): 1464: *Dworisthya* (Cs. 2: 407).
Vélhetően idetartozik még 1483: *Dworysthye* (Cs. 2: 407).
325. **Dworyscze** (Trencsén): 1498: *Dworyscze* (FN. 89).
326. **Odwarcz [Bánudvard]** (Trencsén): 1455: *Odwarcz*; 1469: *Dwhoreczk*; 1472: *Odworcz*; 1484: *Sebykowczyk dwor*; 1498: *Wdwarcz*; 1499: *Daworecz*; 1501: *Dwoczecz*; 1505: *Kys Vdwarcz*; 1510: *Dworecz*; 1516: *Wdwarcz*; 1520: *Dworecz* (FN. 115).

f + l:

I/A

327. **Felek [Erdőfelek]** (Kolozs): 1366: *Mons Felek Berch*; 1377: *Mons Flekhegy*; 1415: *Poss. Felek* (Cs. 5: 350).
328. **Florentshaza [Forintosháza]** (Zala): 1412: *Florentshaza*; 1513: *Forenthoshaza* (Cs. 3: 54).
329. **Floriahaza** (Bereg): 1341/1342/18. sz.: *Floriahaza* (KMHsz. 1: *Flóriaháza*).

I/B

330. **Fluchnow** (Szepes): ld. **Plichnaw (764)**.

II/B

331. **Fladdani** (Szepes): 1348: *Petrum Franciscum Cank de villa Fladdani* (F. 9/1. 582.).

Közzsói előfordulásához ld.:

flaska: 1490: *Flasca*. Az EWUng. szerint nem valószínű, hogy magyar nyelvű előfordulás lenne (EWUng. *flaska*).

f + r:

I/A

332. **Forrayfruthafalua** (Temes): 1410: *Forrayfruthafalua* (Cs. 2: 33).
333. **Franceusfelde** (Vas): 1369: *Franceusfelde* (Cs. 2: 748).
334. **Franchiseusfeldy** (Baranya): 1296/1346/1408: *Franchiseusfeldy vel Zeueboogh* (KMHsz. 1: *Frenceusfölde*).
335. **Frankfalwa** (Baranya): 1506: *Frankfalwa* (Cs. 2: 484).
336. **Frankuagasa** (Sáros): 1427: *Frankuagasa* (Cs. 1: 294).
337. **Frankuagasa [Kisfrankvágása, Nagyfrankvágása]** (Szepes): 1320/1334: *Frankuagasa* (FNESz. *Nagyfrankvágása*).
Első említése személynévként történt: 1314: *circa sectionem et villam magistri Frank* (FNESz. *Nagyfrankvágása*).
338. **Frata [Magyarfráta]** (Kolozs): [1243]/1488 [1242-re]: *Frata*; 1331: *Frata* (Cs. 5: 351).
Pusztaszemélynévi névadás eredménye (KNEZSA 1943/2001: 122). Lakosaira vonatkozóan ld. még: 1410: *Fratha hungaricalis*; 1413: *Wolahfratha* (Cs. 5: 351).
339. **Frich [Frics]** (Sáros): 1320: *Frich*; 1330: *Ferych*; 1427: *Frych* (Cs. 1: 294).
Pusztaszemélynévi eredetéhez ld. FNESz. *Frics*.
340. **Fridmanvagasa [Frigyesvágása]** (Szepes): 1320: *Fridmanvagasa* (Cs. 1: 257).
341. **Frigetarka** (Pest): 1284: *Frigetarka* (Gy. 4: 560).
Szerkezete alapján valószínűnek tűnik, hogy az *árok* ~ *árka* földrajzi köznévi utótagot kereshetjük a névben. A határleírásból fölsejlő földrajzi viszonyok ezt az eredeztetést nem zárják ki (vö. pl. *Thuulgwelg*, *Chamba haraztha* és *Monorofeu* dombok, *Kalgria* és *Futrodfew* patakok, BARTFAI SZABÓ 1938: 22). Igaz, az ÁSz. nem tud az előtagban feltételezett személynévről. Mindenesetre a névkörnyezete is magyar névnek mutatja.

I/B

342. **Frys ~ Fýris [Friss]** (Doboka): 1440: *Frys*, *Fýris*; 1473: *Frys* (FNESz. *Friss*, JAKÓ 1990: 743)
Korábbi neve *Greseph* volt, vö. **Greseph (441)**.

I/C

343. **Faruhno [Fraknó]** (Sopron): 1346: *Faruhno*; 1370: *Castrum Frohno* (Cs. 3: 585, 591).
Német neve *Forchtenstein*, vö. 1393: *Vorchtenstain*; 1418: *Vorichtenstain alias ... Frathnoh* (Cs. 3: 585, 591). KISS LAJOS szerint ez az elsődleges a magyar névhez képest, amely végső soron egy ném. **Vorchtenouwe* 'Fraknó várához tartozó berek' névre vezethető vissza (vö. FNEsz. *Fraknó*). Ezek szerint előbb *Farknó*, majd *Fraknó* lett a magyar névalak. A hármas szó belseji mássalhangzótorlódás feloldása hangátvetéssel — még ha az szókezdő torlódást okoz is — előfordul a magyarban (vö. DEME 1943: 36–37).
344. **Francaun [Répcesarud]** (Sopron): 1262/1358/1392: *Villa Francaun ... in qua Franco residebat*; 1286: *Franchnawe*; 1336: *Franklou et al. nom. Sarud*; 1339: *Sarus [...] et alio nomine Franko* (Cs. 3: 608, MOLLAY 1960: 43).
Magyar neve *Sarud* volt, vö. 1156 k./1412: *iuxta Rabazan sursum que Sarud vocatur* (Cs. 3: 608). A *Franchnawe* 'Franch ispáné' a névpár német része. Ugyanakkor a *Franko* és a *Franklou* adat MOLLAY szerint már a magyarban is megjelent (vö. 1960: 43, 55).
345. **Renkouch [Lendvaerdő/Renkovci]** (Zala): 1389: *Renkouch*; 1428: *Frankolch*; 1430: *Renkolch* (Cs. 2: 97).

II/A

346. **Fratest** (Temes): 1415: *Fratest* (Zs. 5: 310).
347. **Fraynbreth** (Vas): 1388: *Fraynbreth*; 1392: *Freybert* (Cs. 2: 748).
348. **Frazen** (Hunyad): 1511: *Part. terre Frazen aliter Andolya in poss. Paros* (Cs. 5: 122).
349. **Frazynath** (Hunyad): 1482: *Frazynath* (Cs. 5: 91).
350. **Frychaw [Alsófricske, Felsőfricske]** (Sáros): 1427: *Frychaw* (Cs. 1: 294).
A német *Fritsch* személynévnek és a *Hau* 'kivágott erdőrészt, irtvány' főnévnek az összetétele. Első biztosan magyar adata csak az 1618-as *Fricska* (vö. FNEsz. *Alsófricska, Felsőfricska*).
351. **Frywald [Frivaldnádas]** (Trencsén): 1474: *Frywald*; 1496: *Rywald* (FN. 118).
Elképzelhető, hogy az 1496-os adat a mássalhangzó-torlódás feloldására utal.

II/B

352. **Franka Villa [Nagyolaszi]** (Szerém): 1297: *Franka Villa* (Cs. 2: 236).

Közzsói előfordulásához ld.:

forint: 1481 e.: *frímt*; 1493: *forintal*; 1496–1499: *frint*; 1518 k. *forentokat*. Tulajdonnévi előfordulásai még *fl-* szókezdetet mutatnak. Vö. **Florenteshaza (328)**, illetve *Florentos* személynév (EWUng. *forint*).

franc 1. 'francia ember': 1525: *Franczws*. Személynévi előfordulásaihoz ld. *1386: *franch*; *1484: *Franczws* (EWUng. *franc*¹). **francia:** 1540/: *francia*. Az ómagyar korszakból csak személynévi adata maradt fenn, vö. 1413: *ffranchias* (EWUng. *francia*).

franc 2. 'vérbaj': 1511: *franczvar*. Személynévként élő alakját korábról is adatolhatjuk, vö. *1440: *Franczas* (EWUng. *franc*²).

frang: 1461: *frange*; 1465: *francha* (EWUng. *frang*).

fráter: 1372 u./1448 k.: *fratera* (EWUng. *fráter*).

frigy: 1395 k.: *frig*; 1519: *ferýget* (EWUng. *frigy*).

friss: 1488: *frys* (EWUng. *friss*). Tulajdonnévi előfordulásaihoz ld. **Frys ~ Fýris (342)**.

g + b:

I/B

353. **Gbelan [Egbelény]** (Trencsén): ld. **Koblen (540)**.

g + l:

I/A

354. **Geledun [Gledény]** (Kolozs): 1319: *Geledun*; 1332–1337/PR.: *Cladino*, *Eledyno*, *Gladino*, *Gleamo*, *Gledyno*, *Kledyn*, *Oledyno*; 1381: *Geleden*; 1519: *Gleden* (Cs. 5: 358, Gy. 3: 348).

Pusztaszemélynévi eredetéhez ld. FNESz. *Gledény*.

355. **Gledenfalwa** (Valkó): 1474: *Gledenfalwa* (Cs. 2: 311).

356. **Glup [Golop]** (Abaúj): 1258: *Glup*; 1323: *Gulup* (KMHsz. 1: *Golop*).

Pusztaszemélynévi eredetéhez ld. FNESz. *Golop*.

I/B

357. **Galadna ~ Gladna [Galadna]** (Temes): 1364: *Galadna, Gladna*; 1371: *Galadnapataka*; 1454: *Felsew Glanda* (Cs. 2: 39, FNEsz. *Galadna*, KESZLER 1969: 27).
A név idekapcsolását tovább erősítik a később föltűnő összetett formák is.
358. **Glod [Glod]** (Hunyad): 1418: *villa volahalis Glod*; 1511: *Galod*; 1518: *Glod* (Cs. 5: 93).

I/C

359. **Glasar [Kiskolozsvár/Glasing]** (Vas): 1427: *Glasar* (Cs. 2: 751).
A német név mindig *-ing* végződéséhez ld. KNEZSA 1943/2001: 31, MOLLAY 1960: 35. Ehhez képest a mai *Kiskolozsvár* név alapjául szolgáló *Glasar* vélhetően magyar fejlemény.
360. **Glosanch** (Valkó): 1427: *Glosanch* (Cs. 2: 311).
361. **Glose [Szentjánosháza/Hloža]** (Trencsén): 1397: *Glose*; 1462: *Hlosa*; 1492: *Loza*; 1496: *Hlose* (Cs. 4: 123).
A szlovákban a 12. század végéig bekövetkező *g > h* változás miatt az 1397-es adat magyarnak tűnik (vö. KNEZSA 1938/2000: 373).

II/A

362. **Ghlewan [Kishelvény, Nagyhelvény]** (Trencsén): ld. **Hleulan (461)**.
363. **Glamboka [Novákfalva/Glimboca]** (Temes): 1475: *Glamboka*; 15. sz.: *Alsognomba, Gnomboka*; 1492: *Glomboka* (Cs. 2: 39, 53).
A helység magyar neve *Novák*, majd *Novákfalva*, vö. 1370: *Nouak*; 1433: *Novakfalva* (Cs. 2: 53). Az *Alsognomba* viszont mutatja, hogy a román névváltozat is élt a magyarban (ld. a *gn-* kezdetű szavak között), ám a *gl-* szókezdetű névforma magyar használata nem bizonyítható.
364. **Globachan** (Trencsén): ld. **Clobuchycz (545)**.
365. **Globok [Globoka]** (Zala): 1478: *Globok* (Cs. 3: 55).
366. **Glod [Glodghilești]** (Hunyad): 1468: *Glod* (Cs. 5: 93).
367. **Glodna** (Nyitra): +1293: *Glodna* (Gy. 4: 393).
368. **Glogonacz** (Valkó): 1446: *Glogonacz* (Cs. 2: 311).
369. **Glossya** (Valkó) 1484: *Glossya* (Cs. 2: 311).
370. **Glosye** (Baranya): +1228/1383/1407: *Glosye*; 1228/1423: *Glosio* (KMHsz. 1: *Glozsje*).

371. **Gluycha** (Zala): 1366: *Gluycha* (Cs. 3: 55).

Közzsói előfordulásához ld.:

glét: 1492: *gleyteth* (EWUng. *glét*).

glóbus: 1531: *globys* (EWUng. *glóbus*).

glossza: 1372 u./1448 k.: *glofanalkewl* (EWUng. *glossza*).

g + n:

I/A

372. **Alsognomba ~ Gnomboka** [Novákfalva/Glimboca] (Temes): ld. **Glamboka** (363).

I/B

373. **Gnezna [Gnézda]** (Szepes): ld. **Knysen** (591).

II/A

374. **Gnoynicha** (Pozsega): 1337: *Gnoynicha* (Cs. 2: 409).

g + r:

I/A

375. **Felgerecha ~ Grecha ~ Olgerecha** (Ung): 1337: *Felgerecha, Grecha et alia Grecha, Olgerecha*; 1358: *Geredche* (Cs. 1: 390).

376. **Gaard ~ Gord ~ Goord** (Abaúj): 1330: *Gaard, Gord, Goord*; 1427: *Gard, pred. Szent-Lőrincz al. nom. F'elgrad* (Cs. 1: 207).

Pusztaszer személynévi eredetéhez ld. TÓTH V. 2001a: 61–62.

377. **Gergerfaya [Gergelyfája]** (Erdélyi Fehér): 1263/1324/1580: *Gergerfaya*; 1304/1307: *Gregorfaya*; 1307: *Gerugurfaya, Gregorfaya*; 1313: *Gregorfaya*; 1320: *Geregurfaya*; 1324: *Gregorfaya*; 1345: *Geregurfaya* (Gy. 2: 161).

378. **Grab [Garáb]** (Nógrád): 1179/Pp.: *Grabensis*; 1240: *Grab*; 1281: *Garab*; 1294/1300/14. sz.: *Graba*; 1320/1633: *Graba*; 1327/1327: *Garaab* (Cs. 1: 98, Gy. 4: 243–244).

Pusztaszer személynévi eredetű (vö. FNEsz. *Garáb*).

379. **Grab [Kálnógaráb]** (Nógrád): 1246/1383; *Grab*; 1271: *Grab*; 1302/1310: *Garab*

(Gy. 4: 244).

Pusztaszemélynévi eredetű (vö. FNEsz. *Garáb*).

380. **Grabsafolua** (Valkó): 1299: *Grabsafolua* (Cs. 2: 312).
381. **Gradpotok** (Pozsega): 1275: *Gradpotok*; 1395: *Garanpataka*; 1401: *Poss. Gradpataka* (Cs. 2: 409).
382. **Gramachnyk ~ Gramachnykpotoka [Gromačnik]** (Pozsega): 1280: *terra Gramachnyk, Gramachnykpotoka* (Cs. 2: 410).
383. **Gregerfystfanfalua** (Valkó): 1422: *Gregerfystfanfalua* (Cs. 2: 311).
384. **Gregorfalva [Gergelylaka]** (Sáros): 1248: *Gregorfalva*; 1274: *Geregurfelde*; 1347: *Gregorfalva*; 1427: *Gergellaka* (Cs. 1: 295).
385. **Gregorwadalaka** (Baranya): 1337: *Gregorwadalaka* (KMHsz. 1: *Gregorvadalaka*).
386. **Gregorwelge** (Barany): 1407: *Gregorwelge* (Cs. 2: 487).
387. **Grendus** (Hont): [1245]/1245: *Grendus* (Gy. 3: 150, 174)
A gerend ~ girind ~ görönd 'mélyen fekvő területből, mocsárból, árvízből kiemelkedő lapos domb, földhát' földrajzi köznév képzett alakja (vö. RESZEGI 2006: 163).
388. **Gres [Géres]** (Közép-Szolnok): 1367: *Gres*; 1475: *Geroz*; 1489: *Gyeres* (Cs. 1: 555, FNEsz. *Géres*).
Pusztaszemélynévből keletkezett magyar névadással (vö. FNEsz. *Géres*).
389. **Grubetenfalwa** (Valkó): 1404: *Grubetenfalwa* (Cs. 2: 312).
390. **Guerdei [Gerde]** (Baranya): 1216/1550: *Guerdei*; 1232: *Gredey*; 1234: *Geredey*; 1235: *Gredey*; 1256: *Gueredey*; 1283: *Gredey, Gredei*; 1296: *Gheredey* (KMHsz. 1: *Gerde, Gerdej*).
Pusztaszemélynévi névadás eredménye (vö. FNEsz. *Gerde*).
391. **Gyrki [Gyerk]** (Hont): 1156: *Gyrki*; 1290: *Greky*; 1292: *Gyriky* (Gy. 3: 197).
A FNEsz. szerint m. **girk* 'görög' népnévből alakulhatott ki, ebből adódóan a 13. század végi torlódásos alak másodlagosan fejlődött (vö. FNEsz. *Gyerk*). Helyesírási szempontból és a név továbbélése miatt az 1292-es adat kapcsán a [*gyriki*] olvasatot sem lehet kizárni (vö. KNIEZSA 1952: 37).
392. **Scenthgerohith ~ Zentgyrolth [Zalaszentgrót]** (Zala): 1247: *Sanctus Gerardus, Scenthgerohith, Zentgyrolth*; 1493: *Zenth Grooth*; 1499: *Zenthyrolth* (Cs. 3: 25).
A Szentgrót névváltozat másodlagosan alakult ki (vö. FNEsz. *Zalaszentgrót*).
393. **Zenthgracia** (Maros-Torda): 1332/PR.: *de Sancta Gerecia*; 1334/PR: *Sancta*

Gratia; 1497: *Zenthgracia* (Er. 2: 158, 414, 415).

I/B

394. **Garadystya ~ Gradisthe** (Temes): 1409: *Garadystya, Gradisthe* (Cs. 2: 38).
395. **Gerech** (Bács): *1210 k.: *in portu Greci*; 1325/1336: *Gerech*; 1520: *Grech, Kysgerech, Naggerech* (KMHsz. *Geréc I.*).
Anonymus *Greci* adatának idevonása bizonytalan, a torlódásos szókezdet így csak a 14–16. század idejéből adatható biztosan.
396. **Gerenas** (Tolna): 1305: *Gerenas*; 1391: *Gyronas*; 1394: *Grynas*; 1406: *Gyrnas* (Cs. 3: 426).
397. **Gran ~ Grana ~ Grane [Garam folyó]** (több vármegye): 1075/+1124/+1217: *Gran, Grana, Grane*; 1125: *Gron*; 1228: *Goron* (KMHsz. 1: *Garam I. 1.*).
A folyó nevének rengeteg adata maradt fenn, amelyek az Árpád-korban végig ingadozást mutatnak a feloldódott és a mássalhangzó-torlódást tartalmazó alakok között. Ennek okai között nemcsak magyar nyelvi ingadozás tehető föl, hanem az is, hogy egyes esetekben latinul, más esetekben magyarul szerepelt. A hozzá kapcsolható település és monostor hangszerkezeti szempontból hasonló váltakozást mutat, vö. 1209: *Sancti Benedicti de Grana*; 1217: *Sancti Benedicti de Goron* (KMHsz. 1: *Garam II. 1.*).
398. **Grech ~ Guerech [Grécipusztá]** (Baranya): 1296: *Grech, Guerech*; 1316: *Gherech* (KMHsz. 1: *Geréc 3.*).
399. **Gred [Grid]** (Hunyad): 1392: *Gred*; 1490: *Gered, Gred*; 1505: *Gyryd* (Cs. 5: 92).

I/C

400. **Garbolch [Rabóc]** (Sáros): 1352: *Garbolch*; 1415: *Grabolch*; 1427: *Garabolch*; 1492: *Hrabocz* (Cs. 1: 295).
A szláv *g > h* változás kronológiája miatt az 1492-es *Hrabocz* újbóli átvételnek tűnik (vö. KNEZSA 1938/200: 373).
401. **Gerende [Aranyosgerend]** (Torda): 1268: *Gerende*; 1362: *Grend*; 1378–1499: *Gerend*; 1391: *Alsow et Felsew Gerendh* (Cs. 5: 706).
A szláv etimon nazális magánhangzójának adaptációjához ld. FNESz. *Gerend*.
402. **Grabolc** (Temes): 1467: *Grabolcz* (Cs. 2: 26).
403. **Grabouch** (Valkó): 1435: *Grabouch*; 1476: *Graboczy, Grabolczy, Grabowczy* (Cs. 2: 312).

Az 1476-os adatok megbízhatóságának kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. 4.1-es pontját.

404. **Grabouch ~ Grabowch [Grabovci]** (Szerém): 1391: *Grabouch, Grabowch* (Cs. 2: 245).

405. **Grabovka [Bélagyertyános/Hrabovka]** (Trencsén): ld. **Hraboka (500)**.

406. **Grabowch** (Szerém): 1404: *Grabowch* (Cs. 2: 245).

407. **Grabuch [Grébicspuszta]** (Komárom): 1235 k.: *Grabuch*; 1284: *Guerebuch* (Cs. 3: 500, Gy. 3: 419).

408. **Gradisa [Muravárhely/Gradišče]** (Vas): 1365: *Gradisa* (Cs. 2: 751).

A szóvég változásának magyarázatához ld. **Hradissa (493)**.

409. **Gradissa** (Hont): ld **Hradyscha (504)**.

410. **Gradna [Hernádpetri]** (Abaúj): 1234/1243: *Petri f-i Houl, vidl. Gradna*; 1260: *Granna*; 1346: *Garadna* (KMHsz. 1: *Garadna II. 1., Petri 1.*)

A név az első adatoktól kezdve magyar használatban lehetett, hiszen a szlovák nyelvben a 12. század vége előtt $g > h$ változás ezt a nevet már nem érintette (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). A $dn > nn$ hasonulás is magyar fejlemény (vö. TÓTH V. 2001a: 61). A mellette folyó patak nevének adatai hasonlóak: 1234/1243: *Grathna*; 1332: *Garadna, Garadnapathaka* (KMHsz. 1: *Garadna I. 1., Garadna-patak, Garadna pataka*).

411. **Gradna [Szulyóvár/álja/Súľov-Hradná]** (Trencsén): ld. **Hradna (520)**.

412. **Gradoch** (Krassó): 1427: *Gradoch* (Cs. 2: 102).

413. **Graduch** (Bars): 1302: *Graduch*; [1328–1349]: *Garaduch* (KMHsz. 1: *Garaduc I. 1., Garaduc II. 1.*).

A szlovákban végbemenő $g > h$ változás miatt a fenti névalakok magyarnak tekinthetők (vö. TÓTH V. 2001a: 195).

414. **Gradwsolch** (Pozsega): 1413: *Gradwsolch* (Cs. 2: 410).

415. **Gradyanch** (Valkó): 1433: *Gradyanch* (Cs. 2: 312).

416. **Gradyncz** (Valkó): 1437: *Gradyncz* (Cs. 2: 312).

417. **Gradyscha [Gradište Bekteško]** (Pozsega): 1343: *Gradyscha*; 1441: *castellum seu fortalicium Hradyscia*; 1471: *Castellum Gradysthya* (Cs. 2: 390, 395).

A szóvég változásának magyarázatához ld. **Hradissa (493)**. Az 1441-es név *hr-*szókezdetű a déli szláv nyelvekben nehezen magyarázható (vö. CARLTON 1991: 307–333, KNIEZSA 1938/2000: 373).

418. **Granaszto** [Határhely/Hraničné] (Szepes): 1342: *Granaszto* (Cs. 1: 258).

A szlovákban végbemenő $g > h$ változáshoz ld. TÓTH V. 2001a: 195.

419. **Granich [Szepesvéghely/Hranovnica]** (Szepes): 1294: *Granich*; 1321: *Grenicz* (FNESz. *Szepesvághely*).
A szlovákban végbemenő $g > h$ változáshoz ld. TÓTH V. 2001a: 195.
420. **Granna [Garadna]** (Abaúj): 1259: *Granna*; 1312: *Gradna*; 1323: *Garadna*; 1327/1354: *Garadna, Gradna*; 1332–1335/PR: *Garadna, Garadud* (KMHsz. 1: *Garadna II. 2.*).
A $dn > nn$ hasonulás a név első előfordulásában magyar fejlemény (vö. TÓTH V. 2001a: 61).
421. **Graynche [Granice]** (Pozsega): 1314: *Graynche*; 1424: *Gerence*; 1471: *Grencze* (Cs. 2: 410).
A név hangszerkezetének és hangalakjának átalakulása magyar fejleménynek látszik.
422. **Grebo [Kisgombás/Gribov]** (Sáros): 1414: *Grebo* (Cs. 1: 295).
423. **Gredyschye** (Baranya): 1332–1335/PR.: *Genedisse, Gerdesse, Gerdische, Kerdiste, Kerdyse, Kordeste*; 1435: *Gredyschye* (Cs. 2: 486, KMHsz. *Gredistye* ?).
Minden bizonnyal összefüggésbe hozható a déli szláv területeken gyakori *Gradišće ~ Gradište* helynevekkel. Ezekhez képest a baranyai név folytonosnak tűnő magas hangrendje magyar fejleménynek látszik.
424. **Gregasovcz** (Baranya): 1407: *Gregasovcz* (Cs. 2: 486).
425. **Gremce** (Pozsega): 1086/13. sz.: *Gremce*; 1086/1456: *Gremce*; 1180 k: *Gremce*; 1272: *fluvius Granicha* (FNESz. *Gerence*, KESZLER 1969: 26).
Az elsődleges szl. *Granica* névalakhoz képest a név első fennmaradt adatai minden bizonnyal magyar hatást tükröznek (vö. FNESz. *Gerence*).
426. **Grincha [Nyitragerencsér]** (Nyitra): 1113: *Grincha*; 1113/0249/1410: *Grichar*; 1251: *Geruncher* (Gy. 4: 390).
Hangszerkezete alapján magyar használatú névnek látszik (vö. a többes számú szl. **Gъrnъčare*, FNESz. *Nyitragerencsér*).
427. **Grofunsh [Árokszállás/Grafenschachen]** (Vas): 1358: *Grofunsh* (Cs. 2: 751).
Eredetéhez ld. FNESz. *Árokszállás*. MOLLAY az 1358-as adatot a névpár magyar változatának tekinti (vö. 1960: 51).
428. **Grussov** (Szepes): 1368: *Grussov* (FEKETE NAGY 1934: 118).
Körtvélyes szláv névpárja lehetett. Talán erre a területre vonatkozik az 1399: *Grancza* (Cs. 1: 261) adat is. A szlovákban végbemenő $g > h$ változás miatt a fenti névalak magyarnak tekinthetőek (vö. TÓTH V. 2001a: 195).

II/A

429. **Gerech** (Baranya): 1228/1383/1407: *Gerech*; *[1263]: *Grech* (KMHsz. 1: *Geréc* 2.).
430. **Grabarya [Grabarje]** (Pozsega): 1400: *Grabarya* (Cs. 2: 409).
431. **Graberya** (Valkó): 1422: *Graberya* (Cs. 2: 312).
432. **Gradach** (Pozsega): 1442: *Gradach* (Cs. 2: 390, 409).
433. **Gradustan** (Baranya): 1251/1328/1374: *Gradustan*; 1256 [o: 1266]: *Gradiscam*; 1296: *Gueredystha vel Hydwygh vocatam*; *Gueredyscha et Hydwyg*; 1332–1335/PR.: *Gerdesse*; *Gerdische*; 1344: *Gradisca* (Cs. 2: 486, KMHsz. 1: *Gradistyán ~ Geredistya*).
Az 1296-os oklevél egyszer azonosnak mondja *Hidvég*-gel, másszor két földnek említi őket (vö. KMHsz. *Hidvég* I.).
434. **Gradysthye** (Valkó): 1506: *Gradysthye* (Cs. 2: 312).
435. **Granch [Garancspetróc]** (Szepes): 1344: *Granch* (Cs. 1: 258).
A fennmaradt névalak a magyar mellett német, de talán még szláv nyelvű is lehet (vö. mai szl. *Granč-Petrovce*, ném. *Grantsch-Petrowitz*). Közvetlen előzményéhez ld. szl. **Graničb* (FNESz. *Garancspetróc*).
436. **Grassa [Garassa]** (Arad): 1515: *Grassa* (Cs. 1: 771).
437. **Graz** (Nyitra): 1252: *Graz*; 1324: *Garaz* (Gy. 4: 390).
438. **Greche** (Vas): 1279: *Greche* (KESZLER 1969: 36).
439. **Greczka** (Pozsega): 1364: *Greczka* (Cs. 5: 213).
440. **Grelethy** (Krassó): 15. sz.: *Grelethy* (Cs. 2: 102).
A szóvégi *-i* kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1-es és a 4.1.3-as pontját.
441. **Greseph** (Doboka): 1319/1323: *Greseph* (Gy. 2: 70).
Későbbi nevéhez ld. **Frys ~ Fýris** (342).
442. **Grezi [Gerédpusztá]** (Somogy): 1238: *Grezi*; 1480: *Gerezd* (KESZLER 1969: 26).
A szóvégi *-i* kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1-es és a 4.1.3-as pontját. A *-d* képzős forma kialakulásához vö. BÉNYEI 2010: 65.
443. **Grofenyk** (Vas): 1366: *Grofenyk* (Cs. 2: 751).
444. **Gros** (Hunyad): 1453: *Gros* (Cs. 5: 143).
Korábban is, később is *Tőkefalva*-ként fordul elő, vö. 1447: *Thwkefalwa*; 1458: *Thekefalwa* (Cs. 5: 143).
445. **Grosuchtha** (Zala): 1366: *Grosuchtha* (Cs. 3: 56).
446. **Grusthyán** (Vas): 1452: *Grusthyán* (Cs. 2: 751).

447. **Grwb [Magyargurab]** (Pozsony) 1335: *Grwb*, 1390: *Grwab* (FNESz. *Magyargurab*).
Eredete vitatott. Puszta személynévi előzménye nem bizonyítható. Hangtani felépítése alapján a német *Grube* 'gödör, verem' jelentésű főnévvel való összekapcsolása esetén talán magyar nyelvű használatot sejthetünk (FNESz. *Magyargurab*).
448. **Grwn [Grúny]** (Temes): 1454: *Grwn* (Cs. 2: 39).
449. **Grya** (Hunyad): ld. **Kryua (707)**.
450. **Gurbusynch** (Valkó) 1364: *Gurbusynch*; 1484: *Grubsycz* (Cs. 2: 312).
Az 1484-es adat mögött talán szláv használat kereshető.
451. **Kebranowalotha** (Trencsén): 1410: *Kebranowalotha*; 1439: *Grebrenelohota*; 1458: *Krebrenowalhatha, Krebrenowalhota*; 1471: *Kebernowalhotha* (FN. 141).
A -ova képzőjük és *lhota* utótagjuk miatt az 1410-es, 1458-as és 1471-es adatok szlávnak tűnnek, mégis bizonytalan a 1439-es névalak magyarnak tekintése. Az *r* lehet inetimologikus is, ami a magyarból került át a szlávba (az inetimologikus *r* kérdéséhez ld. NYÍRKOS 1987: 138–139).

II/B

452. **Greorum** (Csongrád): 1210 k.: *locus ille, ubi Greci mortui fuerunt ... portus Greorum nuncupatur* (HA. 1: [Görög-rév]).
453. **villa Gregorii ~ curia Gregorii** (Komárom): (1237–1240): *villa Gregorii, curia Gregorii* (Gy. 3: 419).

II/C

454. **Egrest** (Trencsén): 1234: *Egrest*; 1405: *Hresdowicz*; 1406: *Egrezd*; 1494: *Hzczdowcz*; 1496: *Egresth*; 1499: *Grezd, Hresowcz, Egrezd*; 1501: *Egrezd* (FN. 116).
A *hr-* szókezdetű névalak a szlovákban alakulhatott ki (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). Az 1494-es *Hzczdowcz* romlott alaknak tűnik. Az 1499-es *Grezd* forma megbízhatósága nehezen megítélhető. Nem zárható ki, hogy romlott alak, de az sem, hogy a szláv névalak szókezdetének hatására állt elő.
455. **Garadma ~ Garadna [Kisradna, Nagyradna]** (Trencsén): 1329: *Garadma, Garadna*; 1332–1337/PR.: *Granensis, Granna*; 1439: *Alsowradna, Felsewradna*; 1493: *Kyshradna, Naghradna* (FN. 126).

A név *gr*-vel kezdődő névalakjainak idevonását elbizonytalanítja, hogy szókezdő torlódást csak a pápai irat adatai tartalmaznak. A *dn > nn* hasonuláshoz egyébként ld. TÓTH V. 2001a: 61. A *g > h* változáshoz pedig vö. KNIEZSA 1938/2000: 373. Ez utóbbiból adódóan az 1493-as adatok újbóli átvételre utalnak.

456. Grazy (Somogy): 1082: *Grazy* (Cs. 2: 633).

CSÁNKI feltételezése szerint az 1478-ban *Orozy* formában előforduló hellyel azonos (vö. Cs. 2: 633). Az 1082-es adat kapcsán egyaránt beszélhetünk íráshibáról, de a későbbi *Oroszi*-től teljesen független névről is.

457. Guncheel ~ Gunchel (Baranya): 1296: *Guncheel*, *Gunchel*; 1449: *Grwnche*; 1456: *Gvnczer* (Cs. 2: 486, KMHsz. 1: *Göncél*?).

Talán pusztai személynévi eredetű (vö. ÁSz. *Gunchel*, *Gunchul*). Az 1449-es adatban szereplő *r* — ha nem íráshiba — inetimologikus hang betoldódása is lehet (vö. NYÍRKOS 1987: 138–139).

Közzsói előfordulásához ld.:

geréb: 1364/1399: *Greb*. Személynévi előfordulásához ld. 1408: *Gereb* (EWUng. *geréb*¹).

grácia: 1525: *graciad*. Korábbi előfordulásához ld. 1307: ? *Gracie* személynév (EWUng. *grácia*), illetve **Zenthgracia (393)** helynév.

grádics: 1416 u./1450 k.: *gradiLokat*. Helynévi előfordulásához ld. 1424: *Garadychhegh* (EWUng. *grádics*).

graduál: 1500 k. *Gradual* (EWUng. *graduál*).

grádus: 1372 u./1448 k.: *gradofazerent*. (EWUng. *grádus*).

grammatika: 1533: *Grammatica* (EWUng. *grammatika*).

gránát 1. 'posztófajta': 1520 k.: *ghranat* (EWUng. *gránát*¹).

gránát 2. 'féldrágakő': 1520: *Granath* (EWUng. *gránát*²).

griff: 1395 k.: *gríph* (EWUng. *griff*).

gróf: 1393: *Grof* (EWUng. *gróf*). Helynévi előfordulásához ld. **Grofunсах (427)**.

g + v:⁶

I/C

458. Gwedonch (Pozsega): 1435: *Gwedonch* (Cs. 2: 402).

⁶ A mássalhangzó után álló *v* hang jelölésének kérdéséhez vö. a **c + v** hangkapcsolat alatt írottakat.

gy + r:

II/C

- 459. Gyriki [Gyerk] (Hont): ld. Gyrki (391).**

h + l:

I/A

- 460. Halap ~ Hlap [Haláp] (Bihar):** 1213/1550: *Halap, Hlap*; 1322: *Halap* (KMHsz. 1: *Haláp*).

Pusztá személynévi háttéréhez ld. RÁCZ A. 2007: 118–119.

- 461. Hleulan [Kishelvény, Nagyhelvény] (Trencsén):** 1276: *Hleulan*; 1323: *Maior villa Helewna, minor villa Helewna*; 1466: *Kysklewen*; 1474: *Helwen*; 1485: *Hleweny*; 1486: *Hylwen*; 1493: *Hlyewen*; 1496: *Chelewen*; 1498: *Hlewen, Kyshelwen, Naghhelben*; 1499: *Kyshelwen, Parva Ghlewan*; 1501: *Ghlewan*; 1505: *Kyshelwen*; 1506: *Kyschlewen*; 1508: *Kyshelwen*; 1513: *Khlywen*; 1522: *Kyshelwen*; 1525: *Chliwen maior, Chliwen minor*; 1525: *Kyselwen* (FN. 121).

A *kl*-lel kezdődő névformák mögött elhallás és elírás is állhat. Valós használatát mégis erősítheti a *gl*-nek jelölt szókezdlet, ami ehhez képest másodlagosnak tűnik. Ehhez ld. **Hlumec (463), Clobuchycz (545)**. Érdemes megemlíteni, hogy KISS LAJOS a név előzményei között a ném. *Clieben* helynevet is megemlíti (vö. FNEsz. *Nagyhelvény*).

- 462. Hlynik [Hlinik] (Liptó):** 1294 [?]: *Hlynik*; 1329: *Hlynnykpotoca* (Gy. 4: 65, 66, 84).

I/B

- 463. Hlumec (Trencsén):** 1438: *Hlumecz*; 1439: *Kolmetze*; 1471: *Chlwnycz*; 1496: *Homecz*; 1504: *Chumecz* (FN. 124).

I/C

- 464. Hlapotyncz (Valkó):** 1437: *Hlapotyncz*; 1446: *Lapotincz*; 1476: *Hlapot(h)incz, Hlapothyncz* (Cs. 2: 316).

- 465. Hlapouch [Lapovci] (Valkó):** 1422: *Hlapouch* (Cs. 2: 316).

- 466. Hoamirowatz (Valkó):** 1422: *Hoamirowatz*; 1428: *Hlemeyewcz*; 1474: *Hlameryewcz* (Cs. 3: 316).

Az 1422-es adata vélhetően romlott forma.

467. **Holoboka** [Alsómélyesd/Dolné Hlboké, Felsőmélyesd/Horné Hlboké] (Trencsén): 1347: *Holoboka*; 1464: *Hlwbok*; 1525: *Hlboka* (FN. 124).

Az adatok alapján jól megfigyelhető, ahogy a név a 15. század második felétől egyre inkább elszlávósodik, de az 1464-es adat kéttagú mássalhangzó-torlódása és mássalhangzós szóvége vélhetően magyar használatra utalhat.

II/A

468. **Hlapacz** (Valkó): 1428: *Hlapacz* (Cs. 2: 316).
469. **Hlapiscsin** [Hlapčina] (Zala): 1478: *Hlapischin* (Cs. 3: 61).
470. **Hlapjan ~ Mapian** (Heves): 1428: *Hlapjan, Mapian* (Cs. 1: 64).
Ha valóban ugyanarra a helyre vonatkozik mindkét adat, akkor elképzelhető, hogy a *Mapian* romlott forma.
471. **Hlapona** (Valkó): 1395: *Hlapona*; 1477–1478: *Halapnya* (Cs. 2: 314).
472. **Hlevischa** [Hegyombás/Hlivištia] (Ung): 1449: *Hlevischa* (Cs. 1: 391).
473. **Hlinsky** [Vágagyagos/Hlinik nad Váhom] (Trencsén): 1439: *Hlinsky*; 1483: *Hlinsky, Lhinnik*; 1492: *Hlynnyk* (FN. 123).
Nem tudni, hogy az 1483-as *Lhinnik* alak írássajátosság, esetleg íráshiba-e, vagy pedig valós névalakot tükröz. Vö. **Hradna (520)**.
474. **Hlosa** [Szentjánosháza/Hloža] (Trencsén): ld. **Glose (361)**.
475. **Hlwczisad** (Trencsén): 1461: *Hlwczisad* (FN. 171).
Utótagjának kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.2.1-es pontja.
476. **Hlyna** (Zemplén): 1448: *Hlyna* (Cs. 1: 349).
477. **Hlynnyk** (Ung): 1427: *Hlynnyk*; 1484: *Hylinczke* (Cs. 1: 391).
478. **Lupohláv** [Sárosfalu/Upohlav] (Trencsén): 1471: *Lwpohlaw*; 1525: *Hlwpoglaw, Hlwpohlaw* (FN. 149.)
A szókeződ *h* elmaradása ebben a névben talán lehet szláv fejlemény is (vö. CARLTON 1991: 259).

h + l + b:

II/A

479. **Hlboka** [Alsómélyesd/Dolné Hlboké, Felsőmélyesd/Horné Hlboké] (Trencsén): ld. **Holoboka (467)**.

h + m:

I/C

- 480. Hmelinica [Muramelence]** (Zala): 1379: *Hmelinica*; 1411: *M[elinche]*; 1428: *Hmelinche*; 1524: *Melynycze* (Cs. 3: 62).

A név magyar használatáról tanúskodhat az 1411-es adatban a mássalhangzótorlódás első elemének elmaradása, illetve az 1428-as adat hangrendje és az eredeti hangalak nyíltszótagi magánhangzójának kiesése.

- 481. Hmelyncz** (Pozsega): 1452: *Hmelyncz* (Cs. 2: 411).

h + n:

II/A

- 482. Hnoyna [Hanajna]** (Ung): 1390: *Hnoyna*; 1489: *Honoyna* (Cs. 1: 397).

Az 1419: *Hnoyna alio numine Rewche* (Cs. 1: 397) esetleg felveti a magyar-szláv névpár lehetőségét, ám az oklevelekben előfordul még továbbá a *Fekesháza* (1419: *Fekeshaza alio nomine Rewche*, Cs. 1: 397) és a *Zavatka* (1419: *Rewche alio nomine Zawathka*, Cs. 1: 397) név is e helyre vonatkozóan *alio nomine*-szerkezetben. Így vélhetően *Hnojna* és *Rőcse* sem pontosan ugyanarra a denotátumra utal (vö. a III. fejezet 2. alfejezetének 2.2-es pontja).

h + r

I/A

- 483. Alsorosnicha ~ Kozephrusnicza [Ruščica]** (Pozsega): 1422: *Alsorosnicha*, *Kozephrusnicza*; 1428: *Tres ville Hrwsnycza*; 1453: *Alsorusticza*, *Felsewrusticza*, *Kezepserusticza*; 1454 k.: *Hrustycza*, *alia Hrystycza et tertia Hrystycza*; 1455: *Alsohrwstycza*, *Felsewhrwstycza*, *Kezepsewhrwstycza*; 1459: *Tres ville Rosnycza*; 1484: *Tres poss. Hrwsycza*; 1498: *Rwsthycza* (Cs. 2: 411).

- 484. Cruchlov potok** (Abaúj) 1327: *Cruchlov potok*; 1327/1378: *patak Chrothlou-patak vocatum* (KMHsz. 1: *Hrotló-patak*, TÓTH V. 2001a: 73).

- 485. Haranfolua** (Valkó): 1323: *Haranfolua*; 1427?: *Szranafalva*; 1438–1439: *Hranafalwa* (AOkl. 7: 297, 298., Cs. 2: 318).

Az 1427-es *Szranafalva* alak lehet elírás is (vö. Cs. 2: 318), mindenesetre vö.

Hwalkouch (537), Zudesthan (531), Hoznucza (534).

486. **Hrabor [Nyitragaráb]** (Nyitra): 1291: *Hrabor*; 1312: *Harabur* (Gy. 4: 396).
Pusztaszemélynévi eredetű (vö. FNEsz. *Nyitragaráb*).
487. **Hrenkhegye** (Pozsega): 1435: *poss. Hrenkhegye* (Cs. 2: 411).
488. **Kyshradna ~ Naghradna [Kisradna, Nagyradna]** (Trencsén): ld. **Garadma ~ Garadna** (455).

I/B

489. **Haraduk [Liptóújvár/Liptovský Hrádok]** (Liptó): 1360: *Haraduk*; 1368: *Hraduk* (FNEsz. *Liptóújvár*).
A település magyar eredetű neve *Újvár*, vö. 1341: *Ujwar* (FNEsz. *Liptóújvár*), de ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 2.3-as és 2.4-es pontja.
490. **Haraschan ~ Hrassan [Harastyán]** (Zala): 1478: *Haraschan, Hrassan* (Cs. 3: 59).
491. **Horussou [Magasmajtény/Hrušov]** (Hont): 1272: *Horussou*; 1279: *Huruso potoka*; 1285>1366/1391: *Hrusso, Huruso*; 1312: *Hursou*; 1343: *Hrwsow* (Gy. 3: 152, 203, 207).
492. **Hrabkow [Harapkó]** (Sáros): 1427: *Hrabkow*; 1428: *Harapko*; 1468: *Rabko* (Cs. 1: 296).
493. **Hradissa [Várkút/Hradište]** (Nógrád): 1435: *Hradissa*; 1454: *Haradihcha* (Cs. 1: 100).
A név magyar nyelvhez kapcsolását erősítheti, hogy a szlovák *Hradište* helynév a magyarban általánosan *-a-ra végződő* formában honosodott meg.
494. **Hrahou [Rimaráhó]** (Kis-Hont): 1326>1379: *Hrahou*; 1339: *Harah*; 1341/1347: *Harha, Hraho*; 1358: *Harahou*; 1366>1379: *Hrahou*; 1379: *Hrahou* (Gy. 3: 269).
A pápai iratban felbukkanó 1332–1337/PR.: *Brato* és *Kraco* (Gy. 3: 269) alakokkal hangtörténeti szempontból vélhetően nincs mit kezdeni.
495. **Hrozallya ~ Hrozawlla ~ Hrozollya [Rozávlya]** (Máramaros): 1390: *Hrozallya, Hrozawlla, Hrozollya*; 1411: *Rozaulya, Rozavlya, Rozavlia, Rozawlya*; 1450: *Hrozawlya*; 1465: *Horozallya*; 1473: *Horozlaule, Hrozallya, Harozlaulye, Horozalya* (Cs. 1: 451, VIŠOVAN 2005: 40).
Egy időben *Jánosvajdafalva* formában is említik: 1430: *Janoswaydafalva* (VIŠOVAN 2005: 40).
496. **Hrussova ~ Hurossov ~ Hurusov [Balogrussó]** (Gömör): 1297/1358/1399/1405/1776: *Hrussova, Hurossov, Hurusov*; 1323>1336: *Horuswa*; 1336: *Hurusua*; 1427:

Hrwsa; 1433: *Hurusua*; 1460: *Hrwsa* (Cs. 1: 137, Gy. 2: 510).

497. **Hrwsow [Hrussó]** (Bars): 1293: *Horsov*; 1343: *Hrwsow*; 1347: *Hurusou* (KMHsz. 1: *Hrussó*).

I/C

498. **Harabowa [Rabó]** (Trencsén): 1347: *Harabowa*; 1353: *Hrabo*; 1364: *Harabo*; 1366: *Hrabou*; 1440: *Harabocz*; 1469: *Hrabowe*; 1505: *Rabowa*; 1506: *Hrabowa*; 1508: *Rabo*; 1520: *Hrabowe*; 1525: *Harabowa*, *Hrabowe* (FN. 125).

499. **Hrabocz [Rabóc]** (Sáros): ld. **Garbolch (400)**.

500. **Hraboka [Bélagyertyános/Hrabovka]** (Trencsén): 1388: *Hraboka*; 1520: *Grabovka* (Cs 4: 126).

Az 1520-as adat magyarhoz kapcsolását erősíti a szlovákban bekövetkezett $g > h$ változás (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). Mindenesetre különös, hogy ez a forma csak 1520-ban tűnik föl először. Másik része (Szúcsgyertyános) 1423-ban *Hraboka* (FN. 126) alakban kerül elő. Vélhetően hozzájuk kapcsolható még a *Hraboka* nevű hegy is: 1498: *Hraboka* (FN. 89).

501. **Hradischa** (Ung): 1423: *Hradischa* (Cs. 1: 391).

A név magyar nyelvhez kapcsolásához ld. **Hradissa (493)**.

502. **Hradissa** (Trencsén): 1242: *Hradissa* (FN. 147).

A név magyar nyelvhez kapcsolásához ld. **Hradissa (493)**.

503. **Hradissa [Hardicsa]** (Zemplén): 1387: *Hradissa*; 1454: *Haradischa* (Cs. 1: 350, FNEsz. *Hardicsa*).

A régi névalakok magyar nyelvhez kapcsolásához ld. **Hradissa (493)**.

504. **Hradyscha** (Hont): 1256 [c: 1266?]/1297//1520: *Hradyscha*; [1266]/1297//15. sz.: *Haradicha*, *Hradischa*; [1277]/1277: *Gradissa*; 1338/1430: *Gradyssa* (Gy. 3: 151, 189, 238).

A *gr*- kezdetű alakok a szlovákban végbemenő korai $g > h$ változás miatt magyar-nak tekinthetők (vö. KNIEZSA 1938/2000: 373). Ettől függetlenül a *Haradicha*, *Hradischa* egyidőben előforduló névformák tanúsága szerint a magyarban is élhetett a *hr*- kezdetű forma. A szóvég kérdéséhez ld. **Hradissa (493)**.

505. **Hradyscya [Gradište Bekteško]** (Pozsega): ld. **Gradyscha (417)**.

506. **Hragista [Hardicsa]** (Sáros): 1427: *Hragista*; 1454: *Haradicha*, *Haradischa* (Cs. 1: 296).

Mai szlovák névpárja *Zemplínske Hradište*. A régi névalakok magyar nyelvhez

kapcsolásához ld. **Hradissa (493)**.

507. **Hraho ~ Hraho** (Trencsén): 1324: *Hraho, Hraho*; 1358: *Arahna; Hrahna* (FN. 127).

Az 1358-as *Arahna* előfordulásra kézenfekvő magyarázat lenne az elírás. Viszont az adatot tartalmazó irat éppen az e birtok körüli pereskedésről szól, s így vélhetően ilyen szintű elírás nem maradhatott volna benne (vö. AOKl. 8: 395). Az *a* határozott névelő névhez tapadása nem valószínű (vö. TÓTH V. 2008: 203–204). A korábbi névváltozattal összevetve — ha ugyanarról a lexémáról van szó — mégis másodlagos fejleménynek látszik.

508. **Hramythyncz** (Szerém): 1520: *Hramythyncz* (Cs. 2: 259).
509. **Hranythawayowch** (Baranya): 1407: *Hranythawayowch* (Cs. 2: 491).
510. **Hrasthycz ~ Hrazthowcz** (Valkó): 1506: *Hrasthycz et Hrazthowcz* (Cs. 2: 318).
511. **Hropkouch** (Valkó): 1436: *Hropkouch* (Cs. 3: 318).
512. **Hrusoch [Újgradiska]** (Pozsega): 1396: *Hrusoch* (Cs. 2: 411).
513. **Hrusoth [Ruševac]** (Pozsega): 1380?: *Hrusoth* (Cs. 2: 411).
514. **Hrwsouc** (Pozsega): 1435: *Hrwsouc* (Cs. 2: 411).
515. **Rabouicz [Kisgyertyános/Vyšný Hrabovec]** (Zemplén): 1448: *Rabouicz*; 1454: *Hrabowcz* (Cs. 1: 350).
516. **Ryzoj [Alsóricsó/Dolný Hričov, Felsőricsó/Horný Hričov]** (Trencsén): 1208: *Ryzoj*; 1254: *Hyrychou*; 1265: *Castrum Hrichou*; 1272: *Castrum Hrychou*. *Herychou*; 1278: *Gastrum Herichou*; 1321: *Castrum Hrychou*; 1370: *Castrum Riczo*; 1385: *Castellanus de Hryczo*; 1397: *Castrum Riczow*; 1401: *Castrum Hricso*; 1405: *Rychow*; 1429: *Castrum Hracho*; 1466: *Castrum Rycho*; 1481: *Castrum Hriczow*; 1497: *Castrum Rycho*; 1509: *Castrum Hrychow*; 1516: *Felssewrycho* (FN. 67, 127).

II/A

517. **Herestien [Nagyherestény]** (Bars): +1209/17. sz.: *Herestien*; 1293: *Chracan seu Herestény*; 1347: *Kysheresthan, Kysheresthen* (KMHsz. 1: *Herestény, Hrascsány, Kisherestény*).
- Vö. a III. fejezet 3. alfejezetének 5.3-as pontjában írottakkal.
518. **Hrabich** (Bars): 1228: *Hrabich* (KMHsz. 1: *Hrabic(s)*).
519. **Hradky** (Trencsén): 1498: *Hradky* (FN. 89).
520. **Hradna [Szulyóvárálja/Súl'ov-Hradná]** (Trencsén): 1193: *Hradna*; 1417:

Gradna; 1431: *Hradna*; 1526: *Rhadna* (FN. 89, 126).

A *hr*-vel kezdődő nevek magyarhoz kapcsolása nem igazolható. Az 1417-es *Gradna* a szlovákban korábban bekövetkezett *g > h* változás miatt viszont magyar nyelvű adatnak tűnik (vö. KNEZSA 1938/2000: 373). A *Rhadna* alakhoz ld. **Hlínky (473)**.

521. **Hraduk** (Liptó) 1287/[14. sz.]: *ad 1 Bercz Hraduk* (Gy. 4: 79).

Nyilvánvalóan nem kétrészes magyar szerkezetről van szó, a *bérc*-hez mint oklevélszóhoz ld. RESZEGI 2004: 150–151.

522. **Hraschicz** (Zala): 1478: *Hraschicz* (Cs. 3: 62).

523. **Hrastiancz ~ Hrastinacz** (Baranya): 1472: *Hrastiancz, Hrastinacz* (Cs. 2: 488).

524. **Hredniztha** (Trencsén): 1362: *Hredniztha* (FN. 92, 141).

525. **Hrencin** (Trencsén): 1439: *Hrencin* (FN. 66).

A szl. *-inъ ~ -ina ~ -ino* képzőhöz ld. KNEZSA 1960: 23.

526. **Hrepyna** (Vas): 1217/1412: *Hrepyna*; 1359: *Herpenye* (FNESz. *Csörnöc-Herpenyő*, KESZLER 1969: 27).

527. **Hrusewa ~ Hrwssewa [Ruševo]** (Pozsega): 1422: *Hrusewa, Hrwssewa*; 1465: *Rwsowa*; 1470: *Hrusewa, Hrwssewa* (Cs. 2: 411).

Az 1465-ös adat első mássalhangzójának eltűnését a szlávban is meg lehet magyarázni (vö. KNEZSA 1938/2000: 373).

528. **Hyast** (Pozsega): 1422: *Hyast*; 1428: *Hraasth*; 1454: *Harazth* (Cs. 2: 410).

Az 1422-es adat vélhetően romlott forma. Az 1428-as és 1454-es adat lejegyzése talán időben már túl távoli ahhoz, hogy a neveket nagyobb biztonsággal egymás fonológiai variánsának tekinthessük.

529. **Ihrzysche [Igricke/Ihřište]** (Trencsén): 1471: *Ihrzysche*; 1475: *Hrysche*; 1515: *Ihrysche* (FN. 128).

A név nagy valószínűséggel a szlávban keletkezett (vö. cseh *(j)hřec*, EWUng. *ig-ric*). A közel egy időben lejegyzett adatok ellenére nem látok egyértelmű bizonyítékot a név (torlódásos formájának) magyar használatára. Igaz, a magyar *Igricke* névalak csak a 19. század végén keletkezett tudatos magyarosításként, addig a magyarban is *Ihristye* volt (vö. FÉNYES 1851: 2/131).

530. **Rakulup [Vágrákó/Rakoľuby]** (Trencsén): 1262: *Rakulup*; 1501: *Hrakolupi, Hrakwlwpa, Rakolwp, Rakolwpy, Rokolwpy*; 1505: *Rakolup* (FN. 178).

A szókezdő *hr*- kapcsolat megszűnése ennek a névnek az esetében valószínűleg szláv fejlemény (vö. CARLTON 1990: 259). Vö. még **Hrusewa ~ Hrwssewa (527)**.

531. **Zudesthan [Radostyán]** (Borsod): *1219/1550: *Zudesthan* [ɔ: *Hradesthan* ?]; 1439: *Hradystyan* (Cs. 1: 172, KMHsz. 1: *Radostyán*).
Eredetéhez ld. PÓCZOS 2001: 65. A *Zudesthan* alakhoz ld. **Haranfolua (485)**, **Hoznucza (534)**, **Hwalkouch (537)**.

h + r + b:

II/A

532. **Horborthyn** (Trencsén): 1408: *Horborthyn*; 1505: *Hrbotin* (FN. 122).
A szl. *-inъ* ~ *-ina* ~ *-ino* képzőhöz ld. KNEZSA 1960: 23.

h + sz/z:

I/C

533. **Hzodozynch [Bírószék/Sodišinci]** (Vas): 1365: *Hzodozynch*; 1366: *Zudysinch* (Cs. 2: 802).
A név második mássalhangzója a régi adatokban akár z-két is olvasható, de a mai szláv névalak miatt inkább sz-ként értelmeztem.

h + v:⁷

I/B

534. **Hoznucza [Fűrészfalu/Hvozdnica]** (Trencsén): 1250: *Hoznucza*; (év nélkül): *Hwosnicza*; 1417: *Hossnycz alias de Zawnycz*; 1439: *Kwoznycz*; 1458: *Hwaznicze*, *Hwoznicze*, *Hwoznycze*; 1471: *Howoznycz*; 1498: *Hwoznycz*; 1525: *Woznycz* (FN. 127).
Az 1417-es *Zawnycz* adat értelmezéséhez talán ld. **Haranfolua (485)**, **Hwalkouch (537)**, **Zudesthan (531)**. A *Kwoznycz* forma akár elhallás vagy elírás is lehet. De vö. **Hleulan (461)**.

I/C

535. **Hwalenowch** (Baranya): 1407: *Hwalenowch* (Cs. 2: 491).
536. **Hwalesyncz** (Valkó): 1428: *Hwalesyncz* (Cs. 2: 319).

⁷ A mássalhangzó után álló v hang jelölésének kérdéséhez vö. a **c + v** hangkapcsolat alatt írottakat.

537. **Hwalkouch** (Pozsega): 14. sz.: *Hwalkouch*; 1428: *Hwalkocz*, *Zwalkocz*; 1448: *Hwalkoucz*; 1454: *Howalkocz*; 1460: *Hwalkocz* (Cs. 2: 412).

A *Zwalkocz* adathoz ld. **Haranfolua (485)**, **Hoznucza (534)**, **Zudesthan (531)**.

538. **Yner** (Fejér): 1226: *Yner*; 1231: *Huinar*, *Hvinar*, *Wynar*; 1269/1275: *Wynar* (Gy. 2: 416).

A *h-* elmaradása talán magyar nyelvi fejlemény.

II/A

539. **Hwoschyna** (Baranya): 1407: *Hwoschyna* (Cs. 2: 491).

k + b

I/B

540. **Koblen [Egbelény]** (Trencsén): 1362: *Koblen*; 1434: *Belene*; 1439: *Kbeleny*; 1469: *Belen*; 1483: *Gbelan*; 1503: *Cebelen*; 1508: *Gbeleny*, *Kbeleny*; 1518: *Beelan*; 1519: *Gbelen*, *Kbelan*; 1520: *Kebeleny*, *Kbeleny* (Cs. 5: 118, FNESz. *Egbelény*).

A különböző formájú magyar adatok hangszerkezeti szempontból mind visszavezethetők az eredeti *Gbelány* ~ *Kbelány* formára (vö. FNESz. *Egbelény*), tehát annak a középkorban végig élnie kellett.

k + l:

I/A

541. **Clus [Kolozsvár]** (Kolozs) 1173: *Clus*; 1201/1272/1285: *Kulus*; [1250k.]1241-re: *Clusa*; 1275: *Kuluswar*; 1321: *Cluswar*; 1326: *Koluswar*; 1365: *Kaluswar*; 1371: *Closuar*, *Kolusuar*; 1429: *Clvsvar*; 1458: *Coloswaar* (Cs. 3: 509, Gy. 3: 356).

A vele összefüggő *Kolozsmonostora* és *Kolozsakna* adatai ugyanezt az ingadozást mutatják, vö. 1214/1550: *Clus*; 1288: *Kulusmunustra*; 1297/1297: *Clusmonustura*; 1299: *Klus*, *Kulus Monustura*; 1415: *Kolosmonostr*a (Cs. 5: 307, Gy. 3: 353–354), illetve 1294: *Clus*; 1314: *Clusakna*; 1326/1358: *Kulusakna* (Cs. 5: 305, Gy. 3: 353).

542. **Klarafalwa [Kláralfalva]** (Csanád): 1488: *Klarafalwa* (Cs. 1: 699).

543. **Kleenfeuld [Kelenföld]** (Pest): ld. **Creynfeld (671)**.

544. **Kysklewen [Kishelvény, Nagyhelvény]** (Trencsén): ld. **Hleulan (461)**.

I/B

545. **Clobuchycz [Klobusic]** (Trencsén): 1229: *Clobuchycz*; 1366: *Kolbucha, Kolbuche*; 1372: *Klobucha*; 1374: *Globachan*; 1375: *Kolbocha*; 1379: *Clubuchan*; 1388: *Kolbocha*; 1408: *Klubucha*; 1428: *Kolbucha*; 1440: *Clobochka, Clobocycz, Globocha, Klwbwchycz*; 1458: *Kolbosicz*; 1461: *Clobuczicz; Klobwczicz*; 1472: *Alsoklobuchich, Clobuczicz; Klobuchycz, Klobwchycz, Klobwchycza* (FN. 133).
546. **Clus [Apátkolos]** (Nyitra): 1230/Pp.: *Clus*; 1293: *Clus*; 1295: *Kolos*; 1308/Pp.: *Clus*; 1317/1329/1347: *Kolusmonustura*; 1324>1341: *Klus*; 1327: *Klus*; 1327/1327/1519: *Kolos*; 1329/1347: *Kolusmonustora*; ?+1327/1430: *Clus*; 1332–1337/Pp.Reg.: *Clus* (Gy. 4: 410).
547. **Klystyna [Kelestény]** (Trencsén): 1408: *Klystyna*; 1466: *Closthina; Kelezchyna*; 1498: *Klezchyne* (FN. 133).
- Talán az 1498-as adat magas hangrendje is magyar fejlemény.

I/C

548. **Cladanch** (Valkó): 1244: *Cladanch* (Cs. 2: 317).
549. **Clechano [Klacsanó]** (Bereg): 1422: *Clechano* (FNESz. *Klacsanó*).
Eredetéhez ld. ukr. *Клячанове, Клечанова* (FNESz. *Klacsanó*).
550. **Clenocz [Klenóc]** (Gömör): 1438: *Clenocz* (FNESz. *Klenóc*).
551. **Clenowcz** (Temes): 1488: *Clenowcz* (Cs. 2: 71).
552. **Clokochuch ~ Clokochwch** (Baranya): 1228/1383/1407: *Clokochuch, Clokochwch*; 1228/1423: *Clockochouch, Clokochouch*; 1281/1364: *Kolboichulch, Kolboulchulch* (KMHsz. 1: *Klokocsóc* ?).
553. **Clusso [Kolossó/Kľcušov]** (Sáros): 1427: *Clusso* (Cs. 1: 300).
Schönwald-ként is említik, vö. 1448: *Schonwald*; 1449: *Sewnwald al. nom. Kluso* (Cs. 1: 300).
554. **Clysolch** (Valkó): 1404: *Clysolch* (Cs. 2: 325).
555. **Kleczen [Kalacsány]** (Trencsén): 1511: *Kleczen* (FN. 133).
Etimológiájához ld. FNESz. *Felsőkelecsény*. A hangrendi kiegyenlítődés vagy átcsapás kérdéséhez vö. III. fejezet 3. alfejezetének 5.3-as pontját.
556. **Kleczen [Kelecsény]** (Liptó): 1474: *Kleczen* (FNESz. *Kelecsény*).
Etimológiájához ld. FNESz. *Felsőkelecsény*. A hangrendi kiegyenlítődés vagy átcsapás kérdéséhez vö. III. fejezet 3. alfejezetének 5.3-as pontját.
557. **Klokoch** (Nyitra): 1293: *Klokoch*; 1324: *Klukuch pataka* (Gy. 4: 326, 411).

558. **Klokocho** [**Hajagos/Klokočov**] (Ung): 1419: *Klokocho*; 1427: *Lokocha*, *Lokowcho*; 1450: *Klokowchow* (Cs. 1: 393).
559. **Klwancz** (Valkó): 1477–1478: *Klwancz* (Cs. 2: 325).

II/A

560. **Cladwa** [**Kalodva**] (Temes): 1454: *Cladwa* (Cs. 2: 46).
561. **Clapatiua** [**Klopotiva**] (Hunyad): 1360: *sacerdos olahalis ecclesie de Clapatiua*; 1440: *Clopaty*, *Clopatya* (Cs. 5: 102).
562. **Clemerch** [**Kelembér**] (Sáros): 1332–1337/PR.: *Clemerch*; 1427: *Klymberk* (Cs. 1: 300).
563. **Clese** (Temes): ld. **Plese (760)**.
564. **Cletinchy** (Valkó): 1424: *Cletinchy* (Cs. 2: 324).
A szóvégi *-i* kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1-es és a 4.1.3-as pontját.
565. **Cletischa** (Hont): [1270]/1270: *Cletischa* (Gy. 3: 151, 259).
566. **Clewchowa** [**Klicső**] (Temes): 1454: *Clewchowa* (Cs. 2: 46).
567. **Clithca** (Komárom): 1268/1347: *Clithca* (Gy. 3: 388, 390, 452).
568. **Clynoa** (Nyitra): 1262: *Clynoa* (Gy. 4: 488).
569. **Kalasta** [**Kalászi/Klastava**] (Hont): [1245]/1245: *Kalasta*; 1249/1321/17. sz.: *Clazywra* [ɔ: *Clazytova*]; 1285>1366/1369: *Chasyta* [*Clasyta*]; 1290: *Kaloscita*; 1319: *Clascitaua* (Gy. 3: 152, 209, 233, 234).
570. **Kladeen ~ Kladien** [**Klazány**] (Zemplén): 1391: *Kladeen*, *Kladien*; 1434: *Klaczan* (Cs. 1: 353, FNESz. *Klazány*).
571. **Klek** (Trencsén): 1351: *Klek* (FN. 117).
572. **Klenek** (Nyitra): 1262: *Klenek* (Gy. 4: 409).
573. **Klep** (Szabolcs): 1411: *Klep* (Cs. 1: 510).
A mai *Elep*-hez (vö. Cs. 1: 510) való viszonya kérdéses. Ha csak elírás, akkor nem tartozik ide.
574. **Kleschwa** (Arad): 1515: *Kleschwa* (Cs. 1: 774).
575. **Klokochowacz** (Pozsega): 1506: *Klokochowacz* (Cs. 2: 414).
576. **Klosthaar** [**Kloštar Podravski**] (Pozsega): 1464: *Klosthaar* (Cs. 2: 414).
577. **Kluchov** [**Kulcsos/Kľúčové**] (Trencsén): 1328: *Kluchov* (FN. 135).
578. **Kluknow** [**Kluknó**] (Szepes): ld. **Plichnaw (764)**.
579. **Kwluch** (Valkó): 1395: *Kwluch*; 1477–1478: *Klwch* (Cs. 2: 327).

II/B

580. **Clety [Balatonkiliti]** (Somogy): 1082: *predio Clety*; 1265: *Kelety* (Cs. 2: 620, FNESz. *Balatonkiliti*).

A torlódást tartalmazó névforma a lat. *Cletus* szn. birtokos esetben álló alakja (vö. FNESz. *Balatonkiliti*). Így végső soron nem lehet eldönteni, hogy az 1082-es adatban személynévi vagy helynévi előfordulással van-e dolgunk. A problémához ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1-es pontját.

II/C

581. **Clesna** (Zala): 1193: *Clesna*; 1245: *Knysa*; 1251: *Canisa* (Cs. 3: 20, KESZLER 1969: 28).

Az 1193-as *Clesna* hangtanilag nehezen magyarázható. Ha nem romlott alak, akkor az is föltehető, hogy etimológiailag nem azonos a későbbi *Kanizsa* névvel.

Közzsói előfordulásához ld.:

klastrom: 1372 u./1448: *clafstromyglan*; 1495: *calaftoromba*; 1508: *claftrombelieknel*. (EWUng. *klastrom*).

k + m:

I/A

582. **Kamund [Kámon]** (Vas): 1226: *Chomud*; 1252: *terra Kamund*; 1266: *Kmun*; 1281: *Kamun* (Cs. 2: 761).

Pusztai személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Kámon*). KISS LAJOS azonban elképzelhetőnek tartja a szl. *kamenъ* 'kő' főnévvel való kapcsolatát is. A torlódás mindkét esetben másodlagos a névben.

II/A

583. **Cumlouch ~ Cumlous [Komlósskeresztes]** (Sáros): 1264: *Cumlouch*, *Cumlous*; 1305: *Chmelow*, 1344: *Komlous*; 1460: *castrum Chmelow*, *Fortalicium Komlos* (AOkl. 1: 339, AOkl. 27: 411., Cs. 1: 281, F. 8: 95).

A 14. századtól *Kmelov* alakban is feltűnik, úgy látszik, ez a szláv neve volt, amely jól elkülönül a magyar képzős alaktól. Szélesebb körű magyar használata így nem bizonyítható.

I/A

- 584. Knez** (Somogy): 1055: *knez* (EWUng. *kenéz*).
Magyar személynévből vagy közszóból alakult metonimikus névadással. Ennek a részleteihez ld. HOFFMANN 2010: 92–93.

I/B

- 585. Cnesa [Magyarkanizsa]** (Bodrog): [1093–1095]: *Cnesa*; 1210 k.: *Kenesna*; 1213: *Kenesa*; 1222: *Knesa*; 1227: *Kanesa*; 1228: *Knesa*; 1237: *Kenesna*; 1262: *Knesa*; 1335: *Canysa* (KMHSZ. 1: *Kanizsa I. 1., Kanizsa II. 2.*).
586. Knesech, Knesecz [Zsitvakenéz] (Bars): +1075/+124/+217: *Knesech, Knesecz*; 1209 P.: *Chenesis*; 1314: *Kenesich*; 1323: *Kenezich*; 1338: *Knesich*; 14. sz./1330-ra: *Kenensih, Kenesich, Keuesich* [ɔ: *Kenesich*] (KMHsz. 1: *Knyeysic*).
587. Knysa (Zala): ld. **Clesna (581)**.

II/A

- 588. Kemnech [Kenyhec]** (Abaúj): 1405: *Felnempty alio nomine Kemnech*; 1431: *Kehnech*; 1449: *Kneynyecz al. nom. Kuszyna* (Cs. 1: 120).
589. Kenez [Temeskenéz] (Csanád): 1192/1374/1425: *Kenez*; 1233: *Kenaz*; 1479: *Knez* (Cs. 1: 698, KMHsz. 1: *Kenéz 3.*).
A név magyar eredete ellenére (vö. HOFFMANN 2010: 92–93) az 1479-es más nyelven — talán németül — is bekerülhetett az oklevélbe.
590. Knezwolhotha (Trencsén): 1471: *Knezwolhotha* (FN. 135).
Utótagjának kérdéséhez ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 3.2.1-es pontját.
591. Knysen [Gnézda] (Szepes): 1286: *Knysen*; 1288: *Villa Gnezna*; 1311: *Gynisna*; 1329: *Gnezda*; 1344: *Genyzd*; 1408: *Gnezda, Knysna*; 1412: *Gnysna* (Cs. 1: 251).
A *kn*-vel kezdődő névalakok mindig torlódással jelennek meg, s talán csak német használatban éltek. Különböző nyelvű használatának kérdéséhez ld. FEKETE NAGY 1934: 247.

⁸ Ennek a mássalhangzó-csoportnak az esetében ismét olvasati problémák merülnek fel, hiszen a korszakban az *n* és az *ny* jelölésére egyaránt használatos volt az *n* betű (vö. KNIEZSA 1952: 15, 37, 48). A kérdés eldöntését a nevek mai továbbélése sem feltétlenül segíti, hiszen a helynév története során palatalizáció vagy depalatalizáció következtében a kérdéses hang könnyen átalakulhatott (vö. BÁRCZI 1958b: 120, 161–162). Így szerencsésebbnek tartottam a két típust együtt tárgyalni.

II/C

592. **Knezeg [Gernyeszeg]** (Torda): 1319: *Knezeg*; 1395: *Gernyeszeg* (Cs. 5: 706, 709). A FNESz. a *gernye* 'száradt, kiaszott' + *szeg* 'sarok' összetételének tartja (vö. FNESz. *Gernyeszeg*). Ha ez helyes, akkor az 1319-es adat romlott, de az is elképzelhető, hogy két független eredetű névről van szó.
593. **Kynesa [Szomfova]** (Bodrog): +1015/+1158//1403/PR.: *Kynesa*; +1015/+1158//17. sz.: *Knyeza* (KMHsz. 1: *Kanizsa II. 1.*). A település a 14. századtól *Asszonyfalva* néven ismert (vö. 1307: *Azunfalua*, KMHsz. *Asszonyfalva 1.*). Az idekapcsolható adatok megbízhatóságát nagyban csökkentik azok hamis, illetve sokszorosán ártírt volta.

Közzsói előfordulásához ld.:

kenéz: 1210 k.: *kenezy* (EWUng. *kenéz*). Az EWUng. szerint torlódást csak a helynévi formák mutatnak, vö. pl. **Cnesa (585)**, **Knez (584)** stb.

k + r:

I/A

594. **Corus [Nyitrakoros]** (Nyitra): 1158/1360/1496: *Corus*; 1235: *Krus*; 1244: *Krus*; ?+1271/1295/1378: *Korus*; 1285/1313: *Korus* (Gy. 4: 412). Puszta személynévi eredetű (FNESz. *Nyitrakoros*). Kérdéses, hogy az 1158-ra vonatkozó adat valóban a név 12. századi alakját tükrözi-e, s nem pedig a 15. század végének állapotát.
595. **Crald [Királd]** (Borsod): 1246/1437: *Crald*; 1281: *Kirald* (KMHsz. 1: *Királd*). Eredetéhez ld. BÉNYEI 2010: 59, FNESz. *Királd*.
596. **Crali [Királyi]** (Nyitra): 1113: *Crali*; 1267/1270: *Kyraly* (Gy. 4: 408). A régebbi szláv etimológiai irodalom vélekedésével szemben elfogadhatónak tűnik KNIEZSA érvelése, miszerint ebben a szóban nem a szláv -y, hanem a magyar -i képző található (vö. 1949/2003: 194–195). Annál is inkább, mert a névnek nincs *Cral* ~ *Kral* formája, ami pedig a szláv -y esetében igen gyakran előáll (vö. III. fejezet 3. alfejezetének 4.1.3-as pontja). De ld. a mai szláv *Horná Král'ová* szóalakot is, amely nem az -y, hanem az -ová formánssal alakult (vö. KNIEZSA i. h.).
597. **Crasoucenmiclos** (Baranya): 1403: *Crasoucenmiclos* (Cs. 2: 456).
598. **Cremnychbana [Körmöcbánya]** (Bars): 1328: *Cremnychbana* (KMHsz.

Kremnicbánya).

599. **Crisan** (Gömör): 1293: *Crisan*; 1427: *Kyrsan* (Cs. 1: 138, Gy. 2: 521).
Pusztá személynévi eredetűnek látszik (vö. ÁSz. *Krisan*).
600. **Cristur [Szécskeresztúr]** (Zemplén): 1263: *Cristur*; 1305/1319: *Kyristur* (FNESz. *Szécskeresztúr*).
601. **Crusolwagasa [Ruzsoly]** (Sáros): 1414: *Crusolwagasa* (Cs. 1: 301).
602. **Crysfew [Körösfő]** (Bihar): 1276: *Crysfew*; 1282: *Keresfew*; 1391: *Crysfew*, *Keresfew*; 1399: *Keresfw* (KMHSz. 1: *Körösfő*, RÁCZ A. 2007: 165).
603. **Cryuinabogdan** (Temes): 1427–1428: *Cryuinabogdan* (Cs. 2: 47).
Az utótagként felismerhető *Bogdán* névelem személynévből válhatott helynévvé (vö. FNESz. *Bogdánd*, *Bogdánfalva*, *Bogdánháza*), ami aztán előtaggal bővült.
604. **Kerchwa [Kricsfalva]** (Máramaros): 1375: *villa Crich*; 1397: *Kerchwa*; 1411: *Criczfalva*, *Kyrychfalwa*; 1516: *Krichfalw* (Cs. 1: 450; KÁZMÉR 1970: 169).
605. **Kerestur [Garamszentkereszt]** (Bars): 1075/+1124/+1217: *Kerestur*; 1237: *Cristur* (KMHSZ. 1: *Keresztúr* 7.).
606. **Kerezthethe [Keresztéte]** (Abaúj): 1299: *Kerezthethe*; 1323/1390: *Creztethe*; 1347: *Kereztete* (KMHSz. 1: *Keresztéte*).
Pusztá személynévi eredetéhez ld. TÓTH V. 2001a: 86–87.
607. **Korozumpataka ~ Krus(n)ugpataka** (Hont): 1341/1347: *Korozumpataka* [ɔ: *Korozno-*], *Krus(n)ugpataka* (Gy. 3: 154, 158, 267).
Bizonytalan olvasatú név, de a szókezdet szempontjából talán megbízható.
608. **Krabanfalu** (Valkó): 1395: *Krabanfalu* (Cs. 2: 327).
609. **Kragunfalu** (Krassó): 1370: *Kragunfalu* (Cs. 2: 104).
610. **Kragyofalwa** (Krassó) 1406: *Kragyofalwa*; 1436: *Kragoyfalwa* (Cs. 2: 104).
611. **Kramarfalu** (Vas): 1366: *Kramarfalu* (Cs. 2: 769).
612. **Kraynokfalu [Krajnikfalva]** (Bihar): 1406: *Kraynokfalu* (FNESz. *Krajnikfalva*).
613. **Krisfalva** (Valkó): 1427: *Krisfalva*; 1438–1439: *Kerisfalwa*, *Kyrisfalwa* (Cs. 2: 323).
614. **Krystur [Keresztfalu]** (Szepes): 1290: *Krystur* (Cs. 1: 260).
1401-ben már poss. *Zenhtkerezth* néven szerepel (FNESz. *Keresztfalu*).
615. **Kryuapatak** (Temes): 1390: *Kryuapatak* (Cs. 2: 47).
616. **Kyrizanhaza** (Vas): 1365: *Kyrizanhaza*; 1366: *Crisanfalu* (Cs. 2: 769).

I/B

- 617. Crazna [Kraszna]** (Kraszna): [1164 k.]: *Crazna*; 1214/1550: *Carasna*, *Carazna*, *Crazna*; 1249: *Karazna*; 1257/1390/1454: *Karazna*, *Kraznawar*; 1263/1347: *Karazna*; 1270: *Crazna*; 1272: *Karazna*; 1331: *Carazna*, *Karazna*; 1481: *Crazna*, *Karazna*, *Krazna* (Cs. 1: 583, Gy. 3: 515).
Az 1263/Pp.: *Harasna* adat a szókezdő mássalhangzó minőségének tekintetében vélhetően figyelmen kívül hagyható.
- 618. Cripech** (Gömör): 1232/1347: *Cripech*; 1323: *Kyriputh*; 1332/PR.: *Krepti*, *Krepuch*; 1335: *Kerpuchy* (Gy. 2: 515).
- 619. Crusan** (Bars): 1236: *Crusan*; 1262: *Korsak*; 1275: *Korsan*; 1309: *Korosan*; 1309/1367: *Crusan*; 1331: *Korosan* (KMHSz. 1: *Korosán*).
- 620. Karazna [Kraszna folyó]** (Kraszna): +1217/1575: *Karazna*; 1259/1390/1454: *Karazna*, *Krazna*; 1270: *Crasna*; 1299: *Karazna* (Gy. 3: 501, 513).
- 621. Karaznahurka [Karasznahorka]** (Gömör): 1322: *Karaznahurka*; 1327: *Kraznahorka*; 1330: *Karaznahorka*; 1341: *Kraznahorka* (Cs. 1: 126, 139, Gy. 2: 520).
- 622. Karaznos [Kiskarasztos, Nagykarasztos]** (Vas): 1458: *Karaznos*; 1469: *Craztos* (Cs. 2: 762).
- 623. Karaznuk [Krasznokvajda]** (Abaúj): 1302/1390: *Karaznuk*; 1302>1398: *Craznok*; 1307>1398: *Kaaznuk*; 1321>1398: *Craznok*; 1323/1390: *Craznuk*, *Karaznok* (KMHSz. 1: *Krasznok*).
Nem világos, hogy az 1307-es oklevél 1398-as tartalmi átírásában szereplő *Kaaznuk* valós formát takar-e (ti. *Kásznok*), vagy pusztán elírásról van szó. A szókezdő mássalhangzó-torlódás második tagjaként álló *r* kiesése ugyan ritkán, de előfordul jövevényszavakban (vö. KESZLER 1969: 44–46). Ezt a formát azonban többször sem ennél a névnél, sem hasonló eredetű neveknél nem látni, úgyhogy nem zárható ki az íráshiba lehetősége.
- 624. Kirua [Máriaalom/Kirwall]** (Esztergom): 1255: *Kirua*; 1275: *Crawa*, *Koróa*; 1282>1424: *Kerwa*; 1312: *Korua* (Gy. 2: 296).
- 625. Kragulwsi [Kraguis]** (Hunyad): 1462: *Kragulwsi*; 1464: *Kargyalus*, *Kragwlws*; 1473: *Kragulus*; 1494: *Kergowos* (Cs. 5: 104).
- 626. Kraznaue [Karasznyán]** (Trencsén): 1349: *Kraznaue* [ɔ: *Krasnane*]; 1354: *Plantatio Karazna*; 1362: *Kraszna* (FN. 141).
- 627. Krogdnugh [Grodnó]** (Vas): 1388: *Krogdnugh*; 1392: *Karadna* (Cs. 2: 762).

628. **Corkoa** (Baranya): 1313: *Corkoa*; 1341>1424: *Crakkoo*; 1347: *Karako*; 1371: *Crakou*; 1400: *Crakofold* (Cs. 2: 500, KMHsz. 1: *Karakó*).

A szóvég redukciója mellett az 1400-as névforma is egyértelműen bizonyítja a név magyar nyelvű használatát.

629. **Crakou** (Zaránd): 1230: *Crakou* (Cs. 1: 738).
 630. **Crakowa [Krakovány]** (Nyitra): 1111/1414: *Crakowa*; 1113: *Crako*; 1258: *Korkov*; 1335/1335: *Craco*; 1347: *Karakow*; 1349: *Crakew* (Gy. 4: 415).

631. **Cralthewcz** (Baranya): 1506: *Cralthewcz*; 1507: *Cralchewcz* (Cs. 2: 500).

632. **Crasow** (Baranya): 1228/1383/1407: *Crasow*; 1228/1423: *Carassou*; 1289/1291: *Krasou*; 1296: *Karaso*; 1312: *Bonahida Crasso* (KMHsz. 1: *Bonahidakrassó*, *Krassó*).

Az 1332–1335/PR. *Bohidagrasso* és *Bona Hydagresso* adatait nem vettem figyelembe (KMHsz. 1: *Bonahidakrassó*).

633. **Crasow ~ Crassow** (Baranya): 1228/1383/1407: *Crasow*, *Crassow*; 1228/1423: *Carassou*; 1251/1335: *Crasw*; 1251/1339: *Karasou*; [1259–1266]/14. sz.: *Krasu*; 1281/1368: *Karaso*; 1296: *Karasu*, *Karasw* (KMHsz. 1: *Karasó I.*).

634. **Creporyewcz** (Valkó): 1474: *Creporyewcz* (Cs. 2: 327).

635. **Crisanouch** (Vas): 1366: *Crisanouch* (Cs. 2: 769).

636. **Crisichkor [Muraszentkereszt/Křižovec]** (Zala): 1458: *Crisichkor*; 1490: *Krisseskoch*, *Krysseskwth*; 1496: *Crisanczy* (Cs. 3: 75).

637. **Cristayn [Köröstyén]** (Vas): 1350: *Cristayn* (FNESz. *Köröstyén*).

KISS LAJOS szláv eredetijeként egy többes számú szl. *Kreštani* formát tesz meg (vö. FNESz. *Köröstyén*), ebből a szóvégi *-i* lekopásával vagy palatalizáló hatásával alakulhatott ki a magyarban az 1350-ből adatolható *Cristayn* alak. Részletebben ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 4.1.3-as pontjában.

638. **Cruchan [Krucsó]** (Sáros): 1414: *Cruchan*; 1427: *Crucho* (Cs. 1: 301).

Az 1416-os *Chynthan* idevonása nem biztos (vö. Cs. 1: 303).

639. **Crumba [Alsókorompa]** (Pozsony): 1113: *Crumba*; 1256: *Kurumpa*; 1390: *Crompa* (F. 10/8: 313; KESZLER 1969: 29).

A szl. $\varphi \sim \xi > m$. *om* adaptáció kérdéséhez ld. KNIEZSA 1943/2001: 12.

640. **Crystanoch [Kristóffalva/Křišťanovec]** (Zala): 1367: *Crystanoch*; 1478: *Cristanowecz* (Cs. 3: 75).

Az 1478-as adat hangszerkezete erős szláv hatást mutat a korábbihoz képest.

641. **Karako** (Hont): 1294: *Karako*; 1324: *Crako* (Gy. 3: 214).
642. **Karako [Boroskrakkó]** (Erdélyi Fehér): 1206/1296–1301: *Karako*; 1291: *Crakow*; 1296–1301: *Karako*; 1299/1369/1570: *Crakoviam*, *Crow*; 1299/1585: *Corkow*, *Crakow*, *Korkou*; [1313–1324]>1338/1367: *Karako*; 1320: *Craco* (Gy. 2: 169–170).
Az 1332–1336/PR.: *Kako* (Gy. 2: 169) adat hangtörténeti szempontból nem valószínű, hogy mérvadó lenne.
643. **Karasso [Szamoskrassó]** (Szatmár): 1300: *Karasso*; 1490: *Krasso* (Cs. 1: 479).
644. **Karasu** (Krassó): 1285: *Karasu*; 1339/1342>1378: *Crassou*; 1350: *Carassou*; 1428: *Crassow* (Gy. 3: 469, 482, 484, 487, 491, 493, 495, 497).
645. **Karazkou [Karaszko]** (Kis-Hont): 1334: *Karazkou*; 1332–1337/PR.: *Crasco*; 1462: *Kraszko* (Cs. 1: 139, Gy. 3: 268).
646. **Keresteleke ~ Kiresteleke** (Baranya): 1392: *Keresteleke*, *Kiresteleke*; 1506: *Krysewcz* (Cs. 2: 496).
A 16. században föltűnő név új fejlemény, s talán etimológiailag összefügg a *Keresteleke* név előzményével (vö. talán FNEsz. *Keresd*, *Kerestelek*). Hangalakja alapján azonban az oklevélbe került *Krysewcz* is magyar használatot sejtet.
647. **Krakov [Karakó]** (Vas): 1156 k./1412: *Crocoyensi*; 1218: *Krakov*; 1257: *Karkou*; 1359?: *castri Craco*; 1359–1382: *Karako*; 1406 e.: *Castrum Crako*; 1428: *Karako*; 1479–1480: *Crako*; 1482: *Karako* (Cs. 2: 762, KESZLER 1969: 28).
648. **Krakwdyncz** (Szerém): 1520: *Krakwdyncz* (Cs. 2: 259).
649. **Kraso [Krassóvár]** (Krassó): 1323: *Kraso*; 1335: *Karasofw*; 1358: *Crassou*; 1389: *Crassofew* (Cs. 2: 96, 104, Gy. 3: 489).
A szóvég redukciója mellett az 1389-es névforma is egyértelműen bizonyítja a név magyar nyelvű használatát. A folyó nevének adatai a település nevéhez hasonló ingadozást mutatnak: *Carasuensis*; 1200: *Krasv*; 1285: *Karasu*; 1304: *Crasso*; 1319/1320: *Karasou*; 1325: *Crasov*; 1329: *Karazov* (Gy. 3: 487–488).
650. **Krasou** (Baranya): 1287/1291: *Krasou*; 1296: *Karaso*; 1301/1377: *Crassow*; 1314: *Karason*; 1332–1355/PR.: *Karasso*; 1340: *Karasou*; 1350: *Crassou* (KMHsz. 1: *Karaso* 2.).
651. **Krazeyncz** (Valkó): 1446: *Krazeyncz* (Cs. 2: 327).
652. **Krekschinch [Kršinci]** (Baranya): 1407: *Krekschinch* (Cs. 2: 500).
653. **Kremelovcz** (Arad): 1440: *Kremelovcz*; 1477: *Kermelewcz* (Cs. 1: 760).
654. **Kreskowcz** (Valkó): 1428: *Kreskowcz* (Cs. 2: 327).

655. **Krezthyncz** (Temes): 1488: *Krezthyncz* (Cs. 2: 29).
656. **Krompa [Bélakorompa]** (Szepes): 1364: *Krompach*; 1437–1469: *Korompah*; 1439: *Krompach* (Cs. 1: 261, FEKETE NAGY 1934: 242–243).
A szl. $\varphi \sim \varepsilon > m$. om adaptáció kérdéséhez ld. KNEZSA 1943/2001: 12.
657. **Krumpach [Korompa]** (Szepes): 1246/1269/1338: *Krumpach*; 1450: *Krompah*; 1460: *Crompach* (Cs. 1: 252, FNESz. *Korompa*).
A szl. $\varphi \sim \varepsilon > m$. om adaptáció kérdéséhez ld. KNEZSA 1943/2001: 12.
658. **Krwsocz** (Valkó): 1428: *Krwsocz* (Cs. 2: 327).
659. **Krwssowcz ~ Krwssowecz [Körtvélypatak/Crušovăț]** (Temes): 1447: *Krwssowcz*, *Krwssowecz* (Cs. 2: 48).
660. **Kwpancz** (Pozsega): 1443: *Kwpancz*; 1506: *Kropancz* (Cs. 2: 414).
Az 1506-os adat *kr-* kapcsolata — feltéve, hogy nem íráshibáról van szó — inetimologikus *r* betoldódásával magyarázható (vö. FNESz. *Kopács*, *Nagykopács*, NYIRKOS 1987: 138–139).
661. **Kyksynch** (Valkó): 1435: *Kyksynch*; 1462: *Kraksyncz* (Cs. 2: 323).

I/D

662. **Crivobara [Krimárvára]** (Arad): 1440: *Crivobara*; 1477: *Krymarwara* (Cs. 1: 761).
Román neve ma is *Crivobara*. Ehhez képest a mai *Krimárvára* szerkezetét tükröző 1477-es adat talán már magyar volt.
663. **Kyrwadia [Krivádia]** (Hunyad): 1453: *Kyrwadia*; 1498: *Criuadia* (Cs. 5: 105).
A név magyarhoz kapcsolását erősíti, hogy a román *Crivadia* magyar közvetítéssel keletkezett (vö. FNESz. *Krivádia*).

II/A

664. **Chrenstorf [Tormafalu/Krendorf]** (Sopron): 1232: *Chrenstorf*; 1367: *Poss. Hereyngh al. nom. Keresdorff*; 1429: *Creynsdorff* (Cs. 3: 610, FNESz. *Tormafalu*).
Részletesebben ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 2.3-as pontjában.
665. **Chrischicze** (Trencsén): 1439: *Chrischicze* (FN. 106).
666. **Crakow** (Bács): 1382: *Crakow* (Cs. 2: 156).
667. **Crascov** (Hont): 1260: *Crascov* (Gy. 3: 205).
668. **Crasnahorka [Zsolnaberkes/Hôrky]** (Trencsén): 1393: *Crasnahorka* (FN. 140).
669. **Cravan [Erzsébetháza/Kravany]** (Szepes): 1398: *Cravan*; 1436: *villa Michaelis*

al. nom. Krawen (Cs. 1: 261).

670. **Cresyna** (Trencsén): 1229: *Cresyna*; 1461: *Kesyna* (FN. 171).

Az 1461-es *Kesyna* folyóként említődik, míg az 1229-es patak. Az is lehet, hogy ugyanebből az oklevélből a *Tressnia* pataknak feleltethető meg (vö. FN. 327).

671. **Creynfeld [Kelenföld]** (Pest): 1225/Pp.: *Creynfeld*; 1269: *Kreynfeld*; 1291: *Keleenfeuld*; 1291: *Kleenfeuld*; 1295: *Kerenfeuld*; 1296/1298: *Greenfeld*; 1297: *Kerenfeuld*; 1297: *Klemfeld*; 1298/1302: *Kereinfeuld*; 1380 u./15. sz.: *de monte Kreenfeld*; 14. sz./1410 k.: *von dem perg Kelenweld*; 14. sz.: *Kelenfeld, Kerenfeld, Kreenfeld* (Gy. 4: 571–573).

Részletesebben ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 3.2.1-es pontjában.

672. **Criminaz** (Zaránd): 1441: *Criminaz* (Cs. 1: 738).

673. **(C)rinaci ~ (C)riniaci** (Moson): 1208: *(C)rinaci, (C)riniaci* (Gy. 4: 134, 150).

Nagyon bizonytalan olvasatú adat. Esetleg *c*-vel is olvasható, de tekintettel a *cr*-kapcsolatok minimális számára, a *Krinaci*, illetve *Krinivaci* olvasat mellett több érv szól (vö. KNIEZSA 1952: 37).

674. **Criua [Krivány]** (Sáros): 1301/1332: *Criua* (FNESz. *Krivány*).

675. **Criuozugye [Bodóka/Krivosúd-Bodovka]** (Trencsén): 1405: *Kysrauazd alio nomine Criuozugye*; 1477: *Krywozwd* (FN. 179).

676. **Criwacz** (Valkó): 1467: *Criwacz* (Cs. 2: 327);

677. **Croac** (Valkó): 1238: *Croac*; 1244: *Urvati*; 1395: *Horuathy* (Cs. 2: 317).

678. **Crokwa [Kopárhegy/Krokava]** (Gömör): 1427: *Crokwa* (Cs. 1: 139).

679. **Cruchanowczy ~ Cruthanowczy** (Valkó): 1476: *Cruchanowczy, Cruthanowczy* (Cs. 2: 327).

A képzőhöz, illetve az 1476-os valkói oklevél kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 4.1-es pontját.

680. **Cruchow [Magyarkrucsó]** (Zemplén): 1327: *Cruchow* (FNESz. *Magyarkrucsó*).

681. **Crudyn** (Zemplén): 1363: *Crudyn* (Cs. 1: 354).

682. **Cryostyan [Gödrös/Krivošťany]** (Zemplén): 1419: *Cryostyan* (Cs. 1: 354).

683. **Crysewzaad** (Valkó): 1437: *Crysewzaad* (Cs. 2: 327).

Vö. III. fejezet 3. alfejezetének 3.2.1-es pontja.

684. **Cryua** (Temes): 1480: *Cryua* (Cs. 2: 42).

685. **Kereua [Tiszakirva]** (Bereg): 1301: *Kereua*; 1341: *Criua*; 1378: *Kyrva* (Cs. 1: 416, KMHsz. 1: *Kirva*).

A folytonos adatolás hiánya miatt a név torlódásos és feloldódott adatai egyaránt

tekinthetők fonológiai névpároknak és variánsoknak is.

686. **Krachinowecz [Kercsinovec]** (Zala): 1478: *Krachinowecz* (Cs. 3: 74).
687. **Kralowecz [Felsőkirályfalva/Gornji Kraljevec, Murakirály/Donji Kraljevec]** (Zala): 1478: *Kralowecz* (Cs. 3: 75).
688. **Kralowenen [Kralován]** (Árva): 1363: *Kralowenen* (FNESz. *Kralován*).
689. **Kralychynlaaz** (Pozsega): 1412: *Kralychynlaaz*; 1414: *Karulfalua* (Cs. 2: 415).
Részletesebben ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 3.2.1-es pontjában.
690. **Krapina [Krapina]** (Varasd): 1193: *Krapina* (FNESz. *Krapina*).
691. **Krasna [Karásznó]** (Trencsén): 1325: *Krasna* (FN. 141).
692. **Krazcza** (Valkó): 1464: *Krazcza* (Cs. 2: 327).
693. **Krazna** (Máramaros): 1402: *Krazna* (Cs. 1: 450).
694. **Kraznaluch** (Trencsén): 1357: *Kraznaluch* (FN. 140).
695. **Krebrenowalhatha ~ Krebrenowalhota** (Trencsén): ld. **Kebranowalotha (451)**.
696. **Krisina [Trsztina]** (Liptó): 1379: *Krisina*; 1422: *Trstena*; 1549: *Trstena* (Gy. 4: 81, FNESz. *Trsztina*).
Magyar megfelelője a *Nádasd* volt (1285: *Nadosd*, Gy. 4: 81). Ennek ellenére az 1379-es adat a bonyolult mássalhangzó-kapcsolat feloldása miatt magyar adat is lehet, a későbbiek aligha.
697. **Kriuina [Alsógörbed/Crivina]** (Temes): 1444: *Kriuina*; 1493: *Kirywyna* (Cs. 2: 15, 47).
698. **Kriva [Görbény/Slovenské Krivé]** (Zemplén): 1478: *Kriva* (Cs. 1: 354).
699. **Krivasz** (Pozsega): 1476: *Krivasz* (Cs. 2: 415).
700. **Kriwokla [Széppatak/Krivoklát]** (Trencsén): 1439: *Kriwokla* (FN. 142).
701. **Krokow** (Nógrád): 1413: *Krokow* (Cs. 1: 103).
702. **Kromnow** (Szepes): 1244: *Kromnow*; 1392: *Kromlow* (Cs. 1: 261, FEKETE NAGY 1934: 246).
703. **Kronhora** (Trencsén): 1362: *Kronhora* (FN. 92, 141).
704. **Krusewecz** (Temes): 1447: *Krusewecz* (Cs. 2: 33).
705. **Krwzck** (Szepes): 1278/1311/1428/1570: *Krwzck* (FNESz. *Krúžok*).
706. **Krychowa ~ Krychyowa** (Temes): 1444: *Krychowa*, *Krychyowa* (Cs. 2: 15, 47).
707. **Kryua** (Hunyad): 1438: *Kryua*; 1482: *Grya*; 1493: *Krywa* (Cs. 5: 105).
708. **Kryua [Kiskirva, Nagykirva]** (Máramaros): 1389: *Kryua*; 1480: *Kirewa*; 1492: *Kyrwa* (Cs. 1: 449).
709. **Krywa [Krivány]** (Sáros): 1454: *Krywa* (Cs. 1: 301).

710. **Krywacz** (Trencsén): 1437: *Krywacz* (FN. 142).
 711. **Kupa** (Zaránd): 1446: *Kupa*; 1463: *Krwppa*, *Kwpa* 1493: *Krwppa* (Cs. 1: 738, F. 3: 246).

Az 1463-as oklevél alakváltozatai közül bármelyik lehet az etimologikus (vö. FNESz. *Korpona*, *Kupa*). Ettől függően beszélhetünk inetimologikus *r* betoldódásáról, illetve az *r* kieséséről (előbbihez ld. NYIRKOS 1987: 138–139, utóbbihoz ld. KESZLER 1969: 44–46).

II/B

712. **Crisi** (Pest): *1219/1550: v. *Crisi* (Gy. 4: 529).
 713. **Crys** (több vármegye): 1075/+1124/+1217: *Crys*; ?1086: *Kyris*; 1138/1329: *Cris*; 1198: *Kewres*; 1223: *Cris*; 1232: *Kyris*; 1279: *Kris*, *Kriss*; 1282: *Keres*; 1324: *Cres*; 1338: *Keres* (KMHsz. 1: *Körös*).

Nehéz megítélni, hogy ezek közül melyik magyar, melyik latin nyelvű adat. Mindenesetre a latinizáló alakok mindig két mássalhangzós szókezdetet tükröznek (vö. KMHsz. 1: *Körös* latin adatait). Ez persze nem zárja ki, hogy a *kr*- szókezdetű formák a magyar nyelvben is használatban voltak. Annak ellenére föltehetjük az efféle szerkezetű lexémák létét, hogy az adatokból több esetben akár a román *Cris* és a német *Kreisch* is kiolvasható. Ami további óvatosságra készítet, hogy az ágai közül *Fehér-Körös*-nek és *Örvénd-Körös*-nek van bizonyíthatóan magyar előfordulása, ezek azonban már a feloldódott formát mutatják (1282: *Vluendkeres*, 1299: *Feyerkeres*, KMHsz. 1: *Fehér-Körös*, *Örvénd-Körös*).

714. **Keresszeg** (Krassó): 1277>1378: *Keresszeg*; [1292]: in *Cris flumine* 1390: *Kereskuz* (Gy. 3: 469, 486).
 715. **Kyrsan** (Bereg): 1312: *Kyrsan*; 1364: *Kirsano*; 1432: *Krisano* (Cs. 1: 415, KMHsz. 1: *Kirsán*).
 716. **Kyryk [Krig]** (Szepes): 1343: *Kyryk*; 1355: *Crygo* (Cs. 1: 261, AOkt. 27: 413).

II/C

717. **Corpona [Korpona]** (Hont): +1135/+1262/1566: *Corpona*; 1238: *Corpona*; +?1265: *Cropune*; 1266/1274: *Corpona*; 1266/1274: *Corponam* (Gy. 3: 151, 210).
 A vélhetően hamis oklevélből származó *Cropune* adat önmagában kevés bizonyítéknak tűnik arra, hogy a név a 13. század elején torlódásos formában is előfordult. Az 1332–1337/PR.: *Gropona* (Gy. 3: 151) adatot hangtörténeti szempontból

figyelemmel kívül hagyhatónak tartom.

- 718. Crathnov** (Nyitra): +1262 [1270]: *Crathnov* [ɔ: *Chunov?*] (Gy. 4: 416).

Bizonytalan olvasatú és lokalizálású név. GYÖRFFY javítása azon alapszik, hogy a helység talán *Kunó* ~ *Kunov* helyén fekketett (vö. Gy. 4: 416). Ha igaza van, akkor a név nem tartozik ide.

- 719. Karachund [Karácsond]** (Heves): 1323: *Karachund*; 1332–1337/Pp.: *Chachund*, *Crachan*, *Karachud*, *Karachund*, *Karacunchd* (Gy. 2: 106).

Csak az általában megbízhatatlan pápai oklevélből származó adatok utalnak torlódó szókezdetre.

- 720. Keresd [Keresd]** (Erdélyi Fehér): 1305/1560/18. sz.: *Keresd*; 1309/Cod.: *Cris*, *Crissh*, *Crisz*, *Criz*, *Crizd*, *Cryis*, *Crys*; 1322: *Keresd* (Gy. 2: 198).

Etimológiai érintettsége ellenére megbízható adatokkal a torlódás ebben a névben nem adatolható.

- 721. Kozultu** (Liptó)? *1319/1321/17. sz. *Kozultu*; 1319/1319/1321/17. sz.: *Crozolan*, *Kroztalan* [ɔ: *Cwztalan*]; 1319/1321: *Khozolonuo*; *Kroztalan* [ɔ: *Cwztalan*] (Gy. 4: 67).

Meglehetősen bizonytalan adatolású név. Ha mégis megbízhatunk a leírt alakokban, s a lexéma összefüggésbe hozható a *Kosztolány* névvel, akkor az egyes adatokban felbukkanó *r* mindenképpen inetimologikusnak tekintendő (vö. FNESz. *Nagykosztolány*, NYÍRKOS 1987: 138–139).

- 722. Senkral [Kalotaszentkirály]** (Bihar): 1332–1337/PR.: *Senkral*; 1437: *Zenthkyral* (Cs. 5: 406, KMHsz. 1: *Szentkirály* 2.).

Egyetlen, pápai oklevélből származó, torlódást mutató adata alapján az idevonhatósága nem teljesen bizonyos. Mindeképpen figyelembe kell venni, hogy a 14. században a névben szereplő lexéma már általánosan [*királ*] ~ [*király*] formájú volt.

Közzsói előfordulásához ld.:

karácsony: 1450 k.: *Karaczon*. Tulajdonnév párhuzamaihoz ld. **Karachund** (719), illetve 1138/1329: ? *Kracin*; 1211: *Karachon* (EWUng. *karácsony*).

kereszt: 1248: *kyrist*. Tulajdonnévi párhuzamaihoz ld. **Cristur** (600), **Kerestur** (605), **Krystur** (614), illetve 1277: *Crestus* személynév (EWUng. *kereszt*¹).

király: 1002 e./1109: *κράλ*; 1287: *Kyralyfia*. Tulajdonnévi párhuzamaihoz ld. **Crald** (595), **Crali** (596), illetve 1202–1203: *Sencural* (EWUng. *király*).

krabát: 1548: *Krabatnak* (EWUng. *krabát*).

krajcár: 1494–1495: *kraycher*; 1544: *karayczart* (EWUng. *krajcár*).

krajnik: 1387: *Kalaynuk*, *karaynuk*; 1442: *Krajnik* (EWUng. *krajnik*). Tulajdonnévi párhuzamaihoz ld. 1389: **Kraynokfalua (612)**.

kredencia: 1540: *kredencze*; 1548: *kelledenczia* (EWUng. *kredencia*).

kréta: 16. sz. közepe: *cretat* (EWUng. *kréta*).

kristály: 1416 u./1490 k.: *kriřtalomat*; 1458: *Cristal* (EWUng. *kristály*).

krizma: 1510 k. *krismaual*; 1527: *korofmat* (EWUng. *krizma*, *korozsma*).

krónika: 1517: *cronicayaban* (EWUng. *krónika*).

k + s/sz:⁹

I/B

723. **Xynna [Kesnyő/Kšinná]** (Trencsén): 1352: *Xynna*; 1389: *Kessyna*; 1429: *Xynna*; 1439: *Ryna*; 1477: *Ksyna*; 1506: *Ksynna*, *Kyssyna* (FN. 142).
Az 1439-es *Ryna* romlott adatnak tűnik.

k + v:¹⁰

I/C

724. **Kwasso [Nemeskvassó]** (Trencsén): 1400 k.: *Kwasso* (FN. 143).
Mai szlovák neve *Zemiansky Kvašov*.

II/A

725. **Quazzow [Kvassó]** (Trencsén): 1471: *Quazzow*; 1475: *Znasow*; 1525: *Kowazo* (FN. 143).
Az 1475-ös adat romlott formának tűnik.

II/C

726. **Kauznia** (Tolna): 1347: *Kauznia*; 1408: *Kweznye al. nom. Zomborfalwa*; 1471: *Keweznye* (Cs. 3: 438).

⁹ A korszakban szórványosan felbukkanó x betű egyaránt jelölhetett *k + s* és *k + sz* hangkapcsolatot. Az *ss* jelölés utalhatna *s* hangértékre, de ugyanúgy jelölhet geminációt is. A mai továbbélés viszont mégis a *ks-* olvasatot valószínűsíti.

¹⁰ A mássalhangzó után álló *v* hang jelölésének kérdéséhez vö. a **c + v** hangkapcsolat alatt írottakat.

Ez esetben a torlódás feltételezése olvasati kérdéseket is felvet, ti. az 1408-as [kö-
ve(s)znye]-ként is olvasható.

Közzsói előfordulásához ld.:

kvárting: 1430: *Quadrinh; Quarting*; 1431: *kathring, Quarthanyk*; 1432: *quertling*;
1433: *kathreng, quarthonyk*; 1434: *quartink* (EWUng. *kvárting*).

m + l:

I/A

727. **Mladinfalua** (Pozsega): 1422: *Mladinfalua* (Cs. 2: 418).

728. **Mlahpataka** (Torda): 15. sz.: *Mlahpataka* (Cs. 5: 679).

I/C

729. **Mladnouch** (Baranya): 1407: *Mladnouch* (Cs. 2: 508).

m + r:

I/C

730. **Mraskowcz** (Trencsén): 1408: *Mraskowcz* (FN. 135).

II/A

731. **Mrazouicz [Bér/Mrázovce]** (Zemplén): 1408: *Mrazouicz* (Cs. 1: 357).

732. **Mrouna [Morovná]** (Nyitra): 1225: *Mrouna* (Gy. 4: 424).

m + sz:

II/A

733. **Zarow** (Trencsén): 1397: *Zarow*; 1462: *Mysarow*; 1467: *Mzarow* (FN. 155).

Ha azonos *Omsár*-ral (1473: *Omsar*, FN. 165), akkor a mássalhangzó-kapcsolat feloldódásának ritka módját találjuk benne, ami viszont a szlávban is végbemehe-
tett szóhatáreltolódással (vö. FNEsz. *Esztergom*). A mássalhangzó-torlódást meg-
szüntető alakok akár már magyarok is lehetnek.

p + l:

I/A

734. **Peleske** (Somogy): 1443: *Peleske*; 1446: *Plyskewelgh* (Cs. 2: 636).
735. **Plast [Palást]** (Hont): 1156: *Plast*; 1232: *Palasth* (Gy. 3: 226).
Pusztá személynévi eredetéhez ld. FNESz. *Palást*.
736. **Plebarthyda [Pelbárthida]** (Bihar): ld. **Priuarthyda (798)**.
737. **Pleska** (Zaránd): 1439: *Pleska*; 1464: *Pleskafalwa* (Cs. 1: 742).
738. **Plofalwa** (Zaránd): 1441: *Plofalwa*; 1525: *Plop* (Cs. 1: 742).
739. **Plopfalva** (Hunyad): 1468: *Plop*; 1516: *Kys Plopfalwa seu Kys Plopfalwa* (Cs. 5: 126).

I/B

740. **Palaticho [Platics]** (Szerém): 1381: *Fenberk al. nom. Palaticho*; 1425: *Palathycho*; 1426: *Fewberk (Fewber) al. nom. Platicho* (Cs. 2: 250).
741. **Platna** (Hont): +1135/+1262/1566: *Platna*; 1292: *Palatnya, Platnya*; 1304: *Feguernekpallagnia* (Gy. 3: 230).
742. **Platna [Alsópalojta, Középpalojta, Felsőpalojta]** (Hont): 1135/1262/1566: *Platna*; 1243: *Palahta*; 1245: *Palohta, Platha*; 1257/1345: *Palahta*; 1264: *Palahta*; 1306: *Plahta*; 1323: *Palahta* (Gy. 3: 231).
743. **Ples** (Pilis): 1187/Pp.: *Ples*; 1225/1365: *Pilisiensi*; 1244/1244: *Pelis, Pelys*; 1254: *Plis, Plys*; 1258: *Pylis*; 1262/1270/1275: *Plis*; 1272: *Plis, Plys, Pylis*; 1273: *Plys, Pylis*; [1274]: *Plis, Plys*; 1278/1300: *Pilis*; 1281: *Plys*; 1285: *Pylis* (Gy. 4: 692).
Az erdő, a település, a hegy és a megye metonimikusan összekapcsolódó neve hasonló váltakozást mutat.
744. **Plesuck [Pelsőc]** (Gömör): 1234/1335: *Plesuck [ɔ: Plesuch]*; 1258/1334: *Peleseuch*; 1258/1336/1430: *Pleseuch*; 1318: *Plusuch*; 1328: *Pilisych* (Gy. 2: 532).
745. **Plisca [Pölöske]** (Zala): 1141–1161: *Plisca*; 1234: *Plyske, Pyliske*; 1270–1272: *Castrum Plyske*; 1318: *Piliskefenerd; Piliskezig; Pyliske*; 1325 e.: *Castrum Pliske*; 1328: *Castrum Pelyske*; 1330: *Castrum Plysca*; 1335: *Pyleske* (Cs. 3: 13, 23, KESZLER 1969: 31).
746. **Ploschina ~ Ploschyn [Plostin]** (Liptó): 1263/1293: *Ploschina, Ploschyn*; 1269/1281: *Poloschin*; 1281: *Ploschin*; 1355: *Palochyn* (Gy. 4: 89).

I/C

747. **Pelhanfalua** (Valkó): 1337: *Pelhanfalua*; 1481: *Plenahowch*; 1491: *Pehanowcz* (Cs. 2: 341).

A 15. századi névalakváltozás szláv hatást mutat, de a lejegyzett névformák magyar nyelvűeknek látszanak (vö. a szóvég redukciója, illetve az egyik mássalhangzó elmaradása).

748. **Plawcz [Detrekővárálja/Plavecké Podhradie]** (Pozsony): 1420: *Plawcz* (FNESz. *Detrekővárálja*).

A település magyar neve *Detre* volt (1247: *sub castro Detre*, 1437: *Detrehkw*). KISS LAJOS szerint ez a szlovák névváltozat volt, ám hangalakja a m. *palóc* szóhoz hasonlóan magyar változást mutat az eredeti szl. *plavec*-hez képest (vö. FNESz. *Detrekővárálja*).

749. **Plesevice** (Nyitra): 1293: *Plesevice* (Gy. 4: 411).

A hangrendi kiegyenlítődésének részleteihez ld. **Plesiucze (750)**.

750. **Plesiucze** (Bars): 1075/+1124/+1217: *Plesiucze*; 1124/1217/1328: *Plesyuiche* (KMHsz. 1: *Plesovice*).

A szlk. *Plešivica* névformából hangrendi kiegyenlítődéssel jött létre a magyar alak (vö. TÓTH V. 2001a: 227).

751. **Pleskoch** (Krassó): 1421: *Pleskoch* (Cs. 2: 106).

752. **Pleternyche [Pleternica]** (Pozsega): 1427: *Pleternyche*; 1463: *Plethernicze zenthmiklos* (Cs. 2: 421).

A hangrendi kiegyenlítődés mellett az 1463-as név szerkezete is egyértelműen utal magyar nyelvű használatára.

753. **Polocha [Palocsa]** (Sáros): 1248/1320: *in fluuium Polocha*; 1269: *Paloucha*; 1368: *Castrum Palocha*; 1382: *Plaucz*; 1480: *Castellanus de Palocha* (Cs. 1: 283, 287, FNESz. *Palocsa*).

II/A

754. **Plas** (Bodrog): [1089–1090]: *Plas* (KMHsz. *Plás* ?).

755. **Plavnich [Palonca]** (Sáros/Szepes): 1368: *Plavnich* (Cs. 1: 307).

756. **Play** (Hunyad): 1491: *Play* (Cs. 5: 125).

757. **Playsor [Puj]** (Hunyad): 1478: *Playsor al. nom. Erwk* (Cs. 5: 120).

758. **Plegrob** (Sopron): ld. **Bleigrob (28)**.

759. **Plesca** (Hont): 1222: *Plesca* (Gy. 3: 150, 250).

760. **Plese** (Temes): 1447: *Plese*; 1475: *Clese* 1495/1563: *Plese* (Cs. 2: 57, PESTY 1878: 52, 86, 319).
Kérdéses, hogy az 1475-ös adat íráshiba-e, vagy pedig valós nyelvhasználatot tükröz.
761. **Plessiva** (Temes): 1486: *Plessiva* (Cs. 2: 57).
762. **Plestkowecz [Bányahegy/Pleškovec]** (Zala): 1478: *Plestkowecz* (Cs. 3: 94).
763. **Plewnyk [Pelyvássomfalu/Plevník-Drienové]** (Trencsén): 1439: *Plewnyk*; 1518: *Perewnyk* (FN. 168).
764. **Plichnaw [Kluknó]** (Szepes): 1304/15. sz.: *Plichnaw*; 1316: *Fluchnow*; 1336: *Kluknow* 1347: *Fylyknou*, 1358: *Fliknou*; 1391: *Klikno*; 1408: *Plicno*; 1454: *Klykno* (Cs. 1: 260, FEKETE NAGY 1934: 146–147, FNESz. *Kluknó*).
Lehet, hogy a *Plichnaw* a 15. századi átírás hatását mutatja. A név háromféle más-salhangzó-torlódást is mutat, s mivel mindegyik többször fordul elő, föltehető, hogy egyik esetben sem pusztán íráshibáról van szó.
765. **Plop [Sztrigyplop]** (Hunyad): 1468: *Plop* (Cs. 5: 126).
Másik nevéhez ld. **Strigfalwa** (Hunyad).
766. **Plugarynwaz** (Valkó): 1474: *Plugarynwaz* (Cs. 2: 343).
767. **Pluzkovec** (Trencsén): 1522: *Plwzkowecz* (FN. 63).
768. **Plwgoua [Ekés/Plugova]** (Temes): 1439: *Plwgoua* (Cs. 2: 57).
Vélhetően hozzákapcsolatható az 1480: *Plugowicza* (Cs. 2: 57) adat is.
769. **Plyska** (Nyitra): 1252: *mons Plyska*; 1295: *mons Piliske* (Gy. 4: 327, 393).

II/B

770. **Plyscam** (Liptó): 1278: *Plyscam* (Gy. 4: 39).
A latinizáló forma bizonytalanságra ad okot a magyar szóalak rekonstrukcióját illetően.

II/C

771. **Plesvic [Tótpelsőc]** (Hont): 1332–1337/PR.: *Plesvic*; 1424: *Tothpelsewch* (Gy. 3: 233).
Szókezdet tekintetében talán nem torzít a pápai regestrumkönyvből származó adat, de önmagában nem elegendő a torlódással kezdődő szó magyar nyelvű használatának bizonyítására.
772. **Podlusan [Berekalja/Podlužany]** (Bars): 1275: *Podlusan*; 1302: *Plosan*

(KMHsz. 1: *Podluzsán*).

A *Plosan* formát TÓTH VALÉRIA romlott alaknak tartja (vö. 2001a: 228).

Közzsói előfordulásához ld.:

palánk: 1405 k: *plank*; 1470: *palank* (EWUng. *palánk*).

palánta: 1372 u./1448 k.: *palantaja*, *palantalny*; 1416 u.: *plantaltoc*; 1488: *planth* (EWUng. *palánta*).

palást: 1372 u./1448 k.: *palajt* EWUng. *palást*). Tulajdonnévi párhuzamaihoz ld. *Plast* (Hont).

pilis: 1405 k.: *plis kēnek*, *piles*. Tulajdonnévi párhuzamaihoz ld. **Ples (743)**, illetve 1499: *Pelyses* személynév (EWUng. *pilis*).

plébánia: 1269: *plebania* (EWUng. *plébánia*).

pléh: 1490: *pleh*; 1490 k.: *vaſpele*; 1518 k.: *plenek* (EWUng. *pléh*).

p + r:

I/A

773. **Alsoprichrew ~ Felsewprichrew** (Somogy): 1406: *Alsoprichrew*, *Felsewprichrew* (Cs. 2: 637).

774. **Nemethporupka ~ Prubka [Németporuba]** (Ung): 1419: *Nemethporupka*, *Prubka*; 1451: *Pwrupka* (Cs. 1: 396).

775. **Perbar [Perbál]** (Pilis): 1258>[1526 e.]: *Perbar*; 1332–1337/PR.: *Prebor*, *Probor*; 1348: *Prebor*; 1401: *Perbar* (Cs. 1: 14, Gy. 4: 689).
Pusztá személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Perbál*).

776. **Porsynfalwa** (Temes): 1472: *Porsynfalwa*; 1473: *Prwsinfalwa*; 1489: *Porsonfalwa*, *Prosynfalwa* (Cs. 2: 19).

777. **Pradanmunustra ~ Pradanmunustura [Porgány]** (Csanád): +1247/+1284//1572: *Pradanmunustra*, *Pradanmunustura*; 1247: *Parada*; 1256: *Paradanmonustura*, *Pradanmunustura*; 1337: *Paradan*, *Pardan*, *Pordan* (KMHsz. 1: *Pordány*, *Pordánymonostora*).

778. **Prauna [Tótpróna]** (Nyitra): 1113: *Prauna*; 1493: *Nemetprona*; 1514: *Tothprona* (Gy. 4: 448).

779. **Prebul [Fehérkút/Príbelce]** (Hont): 1244>1332: *Prebul*; 1245: *Prebul*; 1354: *Felseuprebul*, *Olsouprebul* (Gy. 3: 235).

780. **Prebyl** (Krassó): 1369–1377: *Villa Nicolai filii Prebyl*; 1389: *Pribilfyamiklosfalwa*, *Pribilfyamyklosfalva* (Cs. 2: 106, PESTY 1984: 134).
781. **Prebylfalwa** (Temes): 1468: *Prebylfalwa* (Cs. 2: 16).
782. **Predborhyge** (Trencsén): 1355: *Predborhyge* (FN. 154).
783. **Predmerpathaka** (Trencsén): 1417: *Predmerpathaka* (FN. 141).
Minden bizonnyal már idekapcsolható az 1193: *Predmir* (FN. 89) adat is.
784. **Prekafalwa** (Temes): 1408: *Prekafalwa* (Cs. 2: 58).
785. **Prekolfalwa** (Krassó): 1389: *Prekolfalwa* (Cs. 2: 106).
786. **Premortun [Peremarton]** (Veszprém): 1082?: *Premortun*; 1443: *Peremarthon*; 1476: *Premarthon*; 1488: *Peremarthon* (Cs. 3: 215, FNEsz. *Peremarton*).
Az egyes alakokban föltűnő mássalhangzó-torlódás másodlagos fejlemény lehet (vö. FNEsz. *Nagypirit*, *Pere*, *Pered*, *Peremarton*).
787. **Prepostfelde** (Gömör): 1297: *Prepostfelde* (Gy. 2: 546).
788. **Preseg** (Liptó): 1295: *Preseg*; 1296: *Sicci Prosek potok* (Gy. 4: 39, 41, 66, 90).
789. **Prewlaka** (Baranya): 1506: *Prewlaka* (Cs. 2: 518).
790. **Prezlen [Nyitrapereszlény]** (Nyitra): 1280/1280: *Prezlen*; 1291/1292>1353: *Perezlen*; 1322: *Perezlen* (Gy. 4: 444).
Pusztá személynévi eredetéhez ld. FNEsz. *Pereszlény*.
791. **Priamus [Perjámos]** (Csanád): 1332: *Priamus*; 1347: *Pereamus* (KMHsz. 1: *Perjámos*).
Pusztá személynévi eredetű (vö. FNEsz. *Perjámos*).
792. **Priba** (Bars): 1265/1283: *Priba* (KMHsz. 1: *Priba*).
Pusztá személynévi eredetűnek tűnik (vö. FNEsz. *Pribóc*, TÓTH V. 2001a: 229).
793. **Pribizloutheleke ~ Pribuzloutelek** (Valkó): 1336: *Pribizloutheleke*, *Pribuzloutelek* (Cs. 2: 345).
794. **Priboy** (Krassó): 1427: *Priboy*; 1437: *Kyspriboy* (Cs. 2: 106).
795. **Pribylfalwa [Pribékfalva]** (Közép-Szolnok): 1405: *Pribylfalwa* (Cs. 1: 562).
796. **Prilscan [Pereszlény]** (Hont): 1156: *Prilscan* [ɔ: *Prisclan*]; 1245: *Perezlen* (Gy. 3: 234).
Pusztá személynévi eredetű (vö. FNEsz. *Pereszlény*).
797. **Priscyen [Perestyén/Prisian]** (Temes): 1447: *Priscyen*; 1495: *Alsoprysyen*, *Felsevprysyen* (Cs. 2: 58).
798. **Priuarthyda [Pelbárthida]** (Bihar): 1277/1282: *Priuarthyda vel Vodosa*; 1322: *Plebarthyda*; 1327: *Pelbarthida*, *Perbathyda* (KMHsz. 1: *Pelbárt- ~ Privártháza*).

A $r > l$ változáshoz/váltakozáshoz ld. BÁRCZI 1958b: 130.

799. **Prochfalua [Porócs]** (Sáros): 1427: *Prochfalua* (Cs. 1: 307).
Már 1251-ben említik *Prócs más néven Istvánfalva* formában, de a korabeli helyesírású adatokat nem találtam (vö. Cs. 1: 307).
800. **Prodan** (Temes): 1410: *Prodan*; 1466: *Keethpordan* (Cs. 2: 54).
Esetleges puszta személynévi eredetéhez ld. FNEsz. *Rábapordány*, illetve **Prodanfalwa (801)**.
801. **Prodanfalwa** (Temes): 1454: *Prodanfalwa*; 1464: *Prodanest* (Cs. 2: 58).
A következő századokban a romános forma terjedt el (1514–1516: *Prodeniest*, 1617: *Prodaniesthy*, PESTY 1884: 134).
802. **Prodwfalwa [Prodánfalva]** (Közép-Szolnok): 1475: *Prodwfalwa* (Cs. 1: 562).
803. **Prokpataka** (Trencsén): 1327: *Prokpataka* (FN. 207).
804. **Prosa** (Tolna): 1417: *Prosa* (Cs. 3: 447).
Puszta személynévi eredetéhez ld. FNEsz. *Parassapuszta*.
805. **Prosa [Parassapuszta]** (Hont): 1258: *Prosa*; 1258/1270: *Parassa*; 1427: *Prosa* (Gy. 3: 232).
Puszta személynévi névadás eredménye (vö. FNEsz. *Parassapuszta*).
806. **Prothia [Baráthely/Pretoa]** (Szeben): 1359: *Prothia*; 1369: *Paratee* (FNEsz. *Baráthely*).
Puszta személynévi eredetéhez ld. FNEsz. *Baráthely*.
807. **Prouod [Pród]** (Szatmár): 1067 k./1267: *Prouod*; 1476: *Prodeghaza* (Cs. 1: 524, FNEsz. *Pród*).
Puszta személynévből keletkezett magyar névadással (vö. FNEsz. *Pród*).
808. **Provta [Peres/Pravotice]** (Trencsén): 1232: *Provta*, 1444: *Prawoticz* (FN. 173).
Elsődleges alakja puszta személynévből keletkezett. A 15. században föltűnő, szláv eredetű *Pravotic* is magyarnak látszik (vö. szlk. *Pravotice*, FNEsz. *Peres*).
809. **Prowaznypothok** (Trencsén): 1522: *Prowaznypothok* (FN. 63).
810. **Proznyofolua [Pártosfalva/Prosenjakovci]** (Vas): 1448: *Proznyofolua* (Cs. 2: 787).
811. **Pruchekmal** (Sáros): 1410: *Pruchekmal* (Cs. 1: 291).
CSÁNKI az 1427-es *Pebchermal* alakot is ide kapcsolja (vö. Cs. 1: 291).
812. **Pruthazafalwa** (Temes): 1405: *Pruthazafalwa* (Cs. 2: 42).
813. **Prybyljakabfalwa** (Temes): 1459: *Prybyljakabfalwa*; 1473: *Prebythfalwa* (Cs. 2: 58).

814. **Prybyniemelleke** (Pozsega): 1439: *Kandyncz al. nom. Prybyniemelleke* (Cs. 2: 423).
815. **Puruen [Perény]** (Abaúj): 1220/1550: *Puruen*; 1260: *Puruen*; 1333: *Perwen*, *Prewen*, *Pureun* (KMHsz. 1: *Perény*).
Pusztai személynévi névadás eredménye (vö. FNEsz. *Perény*). Gazdag adatolása a név, mégis csak egyetlen mássalhangzó-torlódásra utaló formája fordul elő az oklevelekben.
816. **Puruzlou [Poroszló]** (Heves): 1210 k.: *Puruzlou*; 1244: *Pruslo*; 1245: *Puruzlov*; 1253: *Prozlow*; 1263: *Puruzlo* (Gy. 3: 126).
Pusztai személynévi névadás eredménye (vö. FNEsz. *Poroszló*).
817. **Pyrin** (Szepes): 1248/1312: *Pyrin*; 1312: villa *Primi*; 1411: *Prymfalva* (Cs. 1: 265, HOkm. 8: 53).

I/B

818. **Perecha [Perecseny]** (Zemplén): 1266: *Perecha*; 1364: *Perecha*, *Pereche*, *Prische* (Cs. 1: 359, FNEsz. *Perecseny*).
819. **Pereche [Perecse]** (Abaúj): 1255: *Pereche*; 1262: *Precha*; 1263/1264: *Pereche*; 1272: *Preche*; 1323/1390: *Pereche*, *Peresee*; 1347: *Pereche* (KMHsz. 1: *Perecse*).
A hangrendi kiegyenlítődés is a név magyar nyelvű használatára utal. Eredetéhez ld. FNEsz. *Piricse*.
820. **Perechke [Bakonypölöske]** (Veszprém): 1314/1359: *Perechke*; 1332: *Perechke*; 1429: *Preske*; 1488: *Perechke* (Cs. 3: 246, FNEsz. *Bakonypölöske*).
A hangrendi kiegyenlítődés is a név magyar nyelvű használatára utalhat (vö. FNEsz. *Bakonypölöske*).
821. **Pered [Kispirit, Nagypirit]** (Veszprém): 1372: *Pered*; 1473: *Pryth*; 1476: *Pereeth*, *Pryth*; 1488: *Preth*, *Pyreth*; 1495: *Naghpyryth* (Cs. 3: 247).
Az egyes alakokban föltűnő mássalhangzó-torlódás másodlagos fejlemény lehet (vö. FNEsz. *Nagypirit*, *Pere*, *Pered*).
822. **Perene** (Zala): 1272–1290: *Perene*; 1392: *Perennye*; 1476: *Prennye*; 1493: *Pewrennye* (Cs. 3: 157).
823. **Perich** (Baranya): 1341: *Perich*; 1390: *Perych*, *Prych*; 1424: *Pyrich* (Cs. 2: 515).
824. **Pezne** (Moson): 1208/1359: *Pezne*; 1266/1269: *Pezna*, *Pezne*, *Prezne* (Gy. 4: 133, 143, 170).
825. **P(i)riza ~ Priza** (Győr): [1153]: *P(i)riza*, *Priza*; 1221: *Preccha*; 1350: *Periche*

(Cs. 3: 555, Gy. 2: 617).

Egyéb magyarázatai mellett a puszta személynévi eredete is elképzelhető (vö. BÉNYEI–PETHŐ 1998: 44–45).

826. **Poroztolnuk ~ Proztolnuk [Mailáth/Prestavlký]** (Bars): 1283: *Poroztolnuk, Proztolnuk* (KMHSZ. 1: *Porosztolnok*).

Eredetéhez ld. TÓTH V. 2001a: 228.

827. **Prelak [Perlak]** (Zala): 1264/1376: *Prelak*; 13. sz.: *Prelaak, Prelak*; 1334: *Perlok*; 1478: *Prilakh*; 1480: *Perlak* (Cs. 3: 24, Gy. 2: 534).

828. **Prezne [Peresznye]** (Sopron): 1194: *Prezne*; 1225: *Pereznam, Prezena*; 1275: *Proznia*; 1318: *Perezne*; 1357: *Peresnye, Pereznye*; 1397: *Peresnye, Pereznye, Prozna*; 1412: *Presna* (Cs. 3: 623).

Német neveként tűnik fel a 15. században a *Dorf Prossing* névalak (Cs. 3: 623).

829. **Pristancz** (Pozsega): 1422: *Pristancz*; 1428: *Prystrancz, Pystrancz*; 1454: *Prystrancz* (Cs. 2: 423).

A név magyar nyelvhez kapcsolását erősíti a szóvég magyarosnak látszó jellege. Vö. III. fejezet 3. alfejezetének 4.1.4-es pontja.

830. **Puna [Pinnye]** (Sopron): 1265k. *Puna*; 1402: *Prwnye, Prunnye*; 1409: *Pynnye* (Cs. 3: 624, FNEsz. *Pinnye*).

Nem világos, hogy az 1402-ben föltűnő *pr-* kezdetű változat etimologikus vagy inetimologikus *r-t* tükröz-e (vö. FNEsz. *Pinnye*, NYÍRKOS 1987: 138–139). Mivel két különböző írásmóddal is előfordul, az íráshiba talán kizárható.

I/C

831. **Perekche [Mecsekpölöske]** (Baranya): 1287: *Perekche*; 1348: *Prekche*; 1381: *Perechke*; 1429: *Prekche* (Cs. 2: 516, F. 10/7: 184, KMHSz. 1: *Perecske*).

A névben bekövetkező hangátvetés és hangrendi kiegyenlítődés a magyar nyelvben ment végbe (vö. *Mecsekpölöske*).

832. **Peresnye ~ Pereznye [Cinfalva]** (Sopron): 1244: *Peresnye, Pereznye*; 1261: *Presnye*; 1366: *Peresnye, Pereznye* (Cs. 3: 623, FNEsz. *Cinfalva*).

A szó hangszerkezeti változásai a magyar nyelvben mehettek végbe (vö. szl. **Prišina*, FNEsz. *Cinfalva*).

833. **Pereuchean [Perócsény]** (Hont): 1254–1259/1398: *Pereuchean*; 1270>1364/18. sz.: *Prenchan [ɔ: Preuchan]*; 1324/1343: *Preuchen* (Gy. 3: 234).

Egy szl. többes számú *Prečani*-féle helynévvel hozható kapcsolatba (vö. FNEsz.

Perőcsény). A szóvégi változáshoz ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 4.1.3-as pontját.

834. **Praznouch [Paraznó]** (Trencsén): 1414: *Praznouch* (FN. 173).
835. **Preczwethowcz** (Valkó): 1473: *Preczwethowcz* (Cs. 2: 344).
836. **Predisynch** (Pozsega): 1372: *Predisynch*; 1489: *Alsoprydisynch, Felsewprydisynch* (Cs. 2: 423).

A szóvég redukciója miatt már a 14. századi adat is magyar nyelvűnek tekinthető, de a 15. században kétrészes névként már egyértelmű a név magyar nyelvhez kapcsolása.

837. **Predonolch [Rónafő/Predanovci]** (Vas): 1365: *Predonolch* (Cs. 2: 787).
838. **Prehtyncz** (Valkó): 1422: *Prehtyncz* (Cs. 2: 345).
839. **Prensincz** (Zemplén): 1408: *Prensincz* (Cs. 1: 360).
840. **Presalub [Bánnyíres/Brezolupy]** (Trencsén): ld. **Brezolup (117)**.
841. **Preuigan [Privigye]** (Nyitra): 1113: *Preuigan*; 1113/1249/1410: *Preuga*; [1260 k.]/15. sz.: *Priudiam*; 1276: *Preuge* (Gy. 4: 447–447).

A szóvégi *n* eltűnése magyar fejlemény, vö. FNESz. *Privigye*, KNIEZSA 1949/2003: 213.

842. **Preuortynouch** (Baranya): 1407: *Preuortynouch* (Cs. 2: 518).
843. **Preznothynch** (Valkó): 1435: *Preznothynch* (Cs. 2: 345).
844. **Preznulch [Práznóc]** (Nyitra) [1183]/1313/1390: *Preznulch*; 1235: *Proznouch* (Gy. 4: 447).
845. **Pribinya ~ Pribinye ~ Pribynye** (Pozsega): 1397: *Pribinya, Pribinye, Pribynye* (Cs. 2: 423).

A hangrendi ingadozás vélhetően magyar használatra utal. Talán idetartozik 1443: *Pribinye* és 1470: *Prybynye* (Cs. 2: 423) is. Vö. **Prybyniemelleke (814)**.

846. **Pribisoucz** (Baranya): 1476: *Pribisoucz* (Cs. 2: 518).
847. **Pribouch [Pribóc]** (Turóc): 1230/1285: *Pribouch* (FNESz. *Pribóc*).
848. **Prothozyncz** (Keve): 1471: *Prothozyncz* (Cs. 2: 120).
849. **Protonch** (Valkó): 1427: *Protonch* (Cs. 2: 345).
850. **Prozach [Porszács]** (Zemplén): 1363: *Prozach* (Cs. 1: 360).

A szóvég redukciójához vö. mai szlk. *Prosačov*.

851. **Proznouch [Práznóc]** (Nyitra): 1235: *Proznouch*; 1287/1291>1359: *Prezniche*; 1301: *Prasnice*; 1354: *Preznolch* (F. 4/1: 26, 9/2: 353, Gy. 4: 447).
852. **Prozorouch** (Valkó): 1364: *Prozorouch* (Cs. 2: 345).
853. **Prus [Poroszi]** (Trencsén): 1208: *Prus*; 1389: *Pruzy* (FN. 176).

Az 1208-as adat -i nélküli alakja talán magyar hatást tükröz (vö. FNEsz. *Poroszi*).

854. **Prysowcz** (Temes): 1488: *Prysowcz* (Cs. 2: 71).

I/D

855. **Prasmar [Prázsmár]** (Brassó): [1235–1270]>1301/1509: *Prasmar*; 1360: *Prasmar* (KMHsz. 1: *Prázsmár*, KNEZSA 1943/2001: 98).

Esetleges személynévi eredetéhez ld. FNEsz. *Prázsmár*. Román és német névpárjaival összevetve a fenti névalak magyarnak tűnik (vö. ném. *Tartlau*, rom. *Preșmer*, KNEZSA 1943/2001: 98).

856. **Preles [Prilesz, Hólak része]** (Trencsén): 1438: *Preles*; 1492: *Przilesky*; 1495: *Prziles*; 1496: *Pryles*; 1497: *Zprylez*; 1498: *Preles*; 1499: *Przieles*; 1500: *Prelowsky*; 1510: *Prieles*, *Przilesi*; 1513: *Prylez* (FN. 175).

A jól elkülönülő hangszerkezetű nevek vélhetően nyelvi különbségre is utalnak.

857. **Pruska [Poroszka]** (Trencsén): 1244: *Pruska* (FN. 176).

A régi adatai mindig torlódással kezdődnek, a mai forma hivatalos névmagyarosítás eredménye. Szlk.változata *Pruské* (vö. FNEsz. *Poroszka*).

II/A

858. **Ezraprocha ~ Procha** (Nógrád): 1271: *Ezraprocha*, *Magna Procha*, *Procha*; 1327: *Paroucha*, *Porocha* (Gy. 4: 210, 283).

859. **Porbozlouhaza [Zalaújvár/Pribislavec]** (Zala): 1366: *Porbozlouhaza*; 1478: *Pribislawecz* (Cs. 3: 96).

Az 1478-as adat szláv hatást mutat a korábbi névformához képest.

860. **Praconis [Prakfalva]** (Szepes): 1368: *villa Praconis* (Cs. 1: 265).

861. **Praga** (Bács): 1382: *Praga* (Cs. 2: 160).

862. **Praga** (Baranya): 1499: *Praga* (Cs. 2: 518).

863. **Praga [Sümegprága]** (Zala): 1436: *Praga* (Cs. 3: 96).

864. **Pratprochstan [Praporčan]** (Zala): 1478: *Pratprochstan* (Cs. 3: 96).

865. **Prazincze** (Trencsén): 1439: *Prazincze* (FN. 66).

866. **Precopa [Révayfalva/Priekopa]** (Turóc): 1271: *Precopa* (FNEsz. *Kossuth-Révayfalva*).

867. **Precupa** (Trencsén): 1242: *Precupa* (FN. 147).

868. **Preczka** (Valkó): 1436: *Preczka* (Cs. 2: 344).

869. **Predicz** (Somogy): 1489: *Predicz* (Cs. 2: 637).

870. **Predwratha** (Trencsén): 1473: *Predwratha* (FN. 174).
1397-ben még *Kewkapu* néven bukkan föl (FN. 174).
871. **Prehod** (Liptó): 1262/1278: *Prehod* (Gy. 4: 76, 84).
872. **Prehodysta** (Hunyad): 1518: *Prehodysta* (Cs. 5: 129).
873. **Prelaz** (Trencsén): 1193: *Prelaz* (FN. 89).
874. **Prelaz [Kisperlász]** (Gömör): 1262/1334: *Prelaz*; 1435: *Perlaz* (Cs. 1: 143, FNESz. *Kisperlász*).
Az 1573-ban feltűnő *Perlasz alias Pryhrade* egy magyar–szlovák szemantikai névpár meglétére utal (vö. FNESz, *Kisperlász*), ám ettől a magyar névváltozattal összekapcsolódó 13. századi *Prelaz* még lehetett szláv nyelvű is.
875. **P[re]mat ~ Primot** (Nyitra): 1324: *P[re]mat, Primot* (Gy. 4: 480).
876. **Premezleylez** (Trencsén): 1259: *Premezleylez* (FN. 114).
877. **Prenez [Pörnec]** (Ugocsa): 1295: *Prenez* (FNESz. *Pörnec*).
878. **presbiteri** (Csongrád): 1075/+1124/+1217: *in monte presbiteri* (KMHsz. 1: [Presbiter-hegy]).
Az, hogy milyen nyelvű és típusú adatról van szó, nem könnyen megítélhető. Az EWUng. nagyon óvatos a *presbiter* közszo magyar nyelvben történő megjelenésével kapcsolatban, biztos adatot csak a 17. század közepéről közöl (EWUng. *presbiter*). Az ÁSz. személynévi előfordulását az Árpád-korból nem ismeri.
879. **Prestownyk** (Trencsén): 1389: *Prestownyk* (FN. 174).
880. **Prestucz** (Bars): 1075/+1124/+1217: *Prestucz*; 1124/1217/1328: *Prestuch*; 1156/1347: *Pristuc*; 1347: *Pristuc fl. vulgo Perecz* (KMHsz. 1: *Pris(z)tuc*).
TÓTH VALÉRIA szerint 1347-es oklevél adatai szláv–magyar megfelelések lehetnek (vö. 2001a: 228). Igaz, a korabeli presztízviszonyok alapján (vö. HOFFMANN 2007: 91) ebben a viszonylatban szokatlan, hogy a magyarnak tűnő névalak áll a *vulgo* latin elem után.
881. **Pretetinecz [Drávaóhíd/Pretetinec]** (Zala): 1478: *Pretetinecz* (Cs. 3: 96).
882. **Pretoka** (Valkó): 1364: *Pretoka* (Cs. 2: 345).
883. **Prezaka [Priszaka]** (Temes): 1496: *Gyepew alio nomine Prezaka* (Cs. 2: 39).
Részletesebben ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 2.4-es pontjában.
884. **Prezlop** (Temes): 1443: *Prezlop* (Cs. 2: 58).
Etimologikusan talán összefüggésbe hozható a **Brezolup (117)** névvel.
885. **Prezteg [Pereszteg]** (Vas): 1086: *Prezteg*; 1268: *Perezteg, Fulperezteg* (Cs. 3: 623, FNESz. *Pereszteg*).

886. **Priazo** (Zala): 1265: *Priazo* (Cs. 3: 96).
887. **Pribina [Pribilina]** (Liptó): 1332/Pp.Reg.: *Pribina* (Gy. 4: 89).
Az egyébként sokszor megbízhatatlan pápai oklevélből származó adat hitelességét — legalábbis ami a szókezdetet illeti — alátámasztja a név következő felbukkanása: 1549: *Pryblyna* (Gy. 4: 89).
888. **Pribwe** (Pozsega): 1435: *Pribwe* (Cs. 2: 423).
889. **Prichen [Soltészperecsény]** (Trencsén): 1385: *Prichen* (FN. 174).
Vö. a közelében lévő erdő nevével: 1408: *silvam vulgio Altialbyk alias sclauonicum Prechnabukowyna* (Zs. 2/2: 154). Ettől még a település neve lehetett magyar használatban is.
890. **Prilipacz [Prilipec]** (Temes): 1484: *Prilipacz* (Cs. 2: 58).
891. **Princs [Berencsfalu]** (Hont): 1266/1274: *Princh*; +1285>1366/1369: *Perendfolua*; 1290: *Princh* (Gy. 3: 235).
Talán összefügg vele a közelben folyó patak neve: [1291]/1291: *Preeych, Preych* (Gy. 3: 152, 222). A *Princs* és *Perendfalva* közül a *Princs* tűnik elsődlegesnek.
892. **Prod [Prod]** (Szeben): 1348: *Prod* (FNESz. *Prod*).
893. **Prodmer** (Trencsén): 1439: *Prodmer* (FN. 66).
894. **Profuma** (Trencsén): 1330: *Profuma* (FN. 158).
895. **Prohwd** (Valkó): 1446: *Prohwd* (Cs. 2: 345).
896. **Prokopa [Perkupa]** (Torna): 1430 k.: *Prokopa* (Cs. 1: 240).
897. **Prometewth** (Valkó): 1422: *Prometewth* (Cs. 2: 345).
898. **Proucha [Prvča]** (Pozsega): 1264: *Proucha* (Cs. 2: 423).
Talán hozzákapcsolható a közelben fekvő 1396: *Prochicha, Prouchicha* (Cs. 2: 423) is.
899. **Prozlop [Priszlop]** (Közép-Szolnok): 1392: *Prozlop*; 1468: *Prezlop* (FNESz. *Priszlop*¹).
900. **Prozna [Kölesfalu/Prosné Nagyudva része]** (Trencsén): 1321: *Prozna* (FN. 175).
901. **Pruk [Dunahidas/Bruck]** (Pozsony): 1283: *Pruk* (FNESz. *Dunahidas*).
902. **Prunc** (Trencsén): 1193: *Prunc* (FN. 89).
903. **Prusina [Barossháza/Pružina]** (Trencsén): 1272: *Prusina* (FN. 177).
Talán összekapcsolható a következő nevekkal: 1330: *Zuhapruzinka* és *Pruzinka* (FN. 158). A fenti település és a két víz közel fekszik egymáshoz, vélhetően metonimikus a kapcsolat közöttük.

904. **Prwhathoczky** (Trencsén): 1516: *Prwhathoczky* (FN. 163).
 905. **Prwkopa [Kapás/Priekopa]** (Ung): 1419: *Prwkopa* (Cs. 1: 396).
 906. **Pryduoricha** (Szerém): 1419: *Pryduoricha* (Cs. 2: 251).
 907. **Prykaych** (Baranya): 1407: *Prykaych* (Cs. 2: 518).
 908. **Pryplathye** (Pozsega): 1464: *Pryplathye* (Cs. 2: 423).
 909. **Prythwlan [Hegyvég/Pritul'any]** (Zemplén): 1454: *Prythwlan* (Cs. 1: 360).

II/C

910. **Perecud [Pereked]** (Baranya): +1015/+1158 [1220 k.]/1323/1403/PR.: *Perecud*; +1015/+1158//15. sz.: *Prekud*; +1015/+1158//17. sz.: *Pezeked*; +1015/+1158//18. sz.: *Brekud*; 1332–1335/PR.: *Perecud*, *Perekud*, *Perekuk*; 1346: *Perekud* (Cs. 2: 516, KMHsz. 1: *Pereked*).
 Pusztá személynévi eredetű (vö. FNESz. *Pereked*). A mássalhangzó-torlódás igazolására viszont hiteles adat nem maradt fenn.
 911. **P(ra)sona [Parasznya]** (Borsod): 1267/1272/1291: *P(ra)sona*; 1281/1341: *Perezne* (KMHsz. 1: *Parasznya*).
 912. **Pribus** (Gömör): 1243/1335/17. sz.: *Pribus*; 1266/1283: *Perbus* (Gy. 2: 534).
 A *pr-* szókezdetre nem találtam eredetiben fennmaradt oklevélből származó adatot. A *Pribus* előfordulás hangtörténeti hitelessége a kései másolatból adódóan megkérdőjelezhető.
 913. **Pristarcosy [Piskárkos]** (Szatmár): 1324: *Georgio filio Elekus de Pristarcosy*; 1330: *Piscarkas* (FNESz. *Piskárkos*).
 Ha nem íráshiba, akkor az 1324-es adatban vélhetőleg inetimologikus *r* található (vö. FNESz. *Piskárkos*, NYÍRKOS 1987: 138–139).

II/D

914. **Peryche ~ Prejtha [Peréte/Prejta]** (Trencsén): 1379: *Peryche*, *Prejtha*; 1390: *Peryche*; 1409: *Proytha*; 1439: *Preritta*; 1447: *Przetica*; 1461: *Preritha* (FN. 174).
 Úgy tűnik, hogy az 1379-es *Prejtha* és az 1409-es *Proytha* adatok hangalakjuk szempontjából elkülönülnek a *Pericse* névformától. Az 1447-es *Przetica* adat magyar nyelvhez való kapcsolása nem valószínű.

Közzsói előfordulásához ld.:

paracskó: 1523: *prachko* (EWUng. *paracskó*).

porosz: 1527: *pruzok* (EWUng. *porosz*¹).

poroszka: 1395 k.: *porozka*. Tulajdonnévi párhuzamaiban fellelhető a torlódás, vö. **Pruska (857)**, illetve 1406: ? *Pruzka* személynév (EWUng. *poroszka*).

poroszló: 1405 k.: *porozlo*. Tulajdonnévi párhuzamaihoz ld. **Puruzlou (816)**.

praktika: 1535 k.: *prakthykayä* (EWUng. *praktika*).

préda: 1495 e.: *predat* (EWUng. *préda*).

prédikáció: 1372 u./1448 k.: *p[re]dicacioyanak*; 1528: *peredicacyoyat*; 1549: *predicacionac* (EWUng. *prédikáció*). **prédikál:** 1372 u./1448 k.: *predicalo* (EWUng. *prédikál*). **prédikátor:** 1372 u./1448 k.: *predicatoroknak* (EWUng. *prédikátor*).

prelátus: 1520: *prelath* (EWUng. *prelátus*).

prépost: 1405 k.: *prepost* (EWUng. *prépost*). Tulajdonnévi párhuzamaihoz ld. **Prepostfelde (787)**.

presbíter: Személynévi előfordulásához talán ld. 1469: ? *presbyter* (EWUng. *presbíter*).

pribék: 1494: *Prybech*. Személynévként ld. 1484: *Pribegh* (EWUng. *pribék*).

prima: 1474: *p[ri]ma*. Személynévként ld. 1199: *prima* (EWUng. *prima*).

prior: 1372 u./1448 k.: *prior* (EWUng. *prior*).

privilegium: 1372 u./1448 k.: *priuilegiumokrol* (EWUng. *privilegium*).

próbál: 1493 k.: *megh probaalak* (EWUng. *próbál*).

prófétál: 1372 u./1448 k.: *p[ro]phetalna*; 1510 k.: *megprofetaltatyk*. **prófétizál:** 1372 u./1448 k.: *profetizalo*. **próféta:** 1405 k.: *p[ro]p[he]ta*. 1510 k.: *profeta*. **prófécia:** 1416 u./: *p[ro]phecica*; 1527: *Proffecya* (EWUng. *prófétál*).

prókátor: 1495: *prokatorfagat*. **prokurátor:** 1470: *procuratorfagrol* (EWUng. *prókátor*).

prológus: 1416 u./: *prologus* (EWUng. *prológus*).

protestál: 1535 k.: *p[ro]testalok* (EWUng. *protestál*).

provinciális: 1474: *puicialifnak* [ɔ: *prouimcialifnac*] (EWUng. *provinciális*).

próza 1533: *Profa* (EWUng. *próza*).

prücsök 1517: *prwchek*; 1519: *pwczók* (EWUng. *prücsök*).

prüszköl 1527: *Ptrewffzkeleonek* (EWUng. *prüszköl*).

p + r + z/zs:¹¹

II/A

915. Przetica [Peréte/Prejta] (Trencsén): ld. **Peryche ~ Prejtha (914).**

916. Przilesky [Prilesz, Hólak része] (Trencsén): ld. **Preles (856).**

p + t:

II/A

917. Ptasnik [Ptacsnik] (Trencsén): 1272: *ad Ptasnik montem* (FNESz. *Ptacsnik*).

918. Ptassicz (Trencsén): 1364: *Ptassicz* (FN. 213).

919. Pterela [Petrilla] (Hunyad): 1493: *Pterela* (Cs. 5: 109).

r + p:

II/C

920. Warpacha (Pozsega): 1422: *Warpacha*; 1428: *Kysrupacza, Kysrwpacha, Rupacha*; 1446: *Rpacha*; 1448: *Rupacha* (Cs. 2: 425).

Egyetlen adat utal e szokatlan hangkapcsolatra, benne is nagy valószínűséggel íráshibáról van szó

s + cs:¹²

II/A

921. Schewnyk [Trencsénselmec/Štiavnik] (Trencsén): 1371: *Schewnyk*; 1439:

¹¹ Ld. a **b + r + z/zs** alatt írottakat.

¹² Közismert probléma, hogy az *s*, *sz* és *z* (esetleg *zs*) hangok a régi helyesírásban általában elkülöníthetetlenek egymástól. Amennyire az lehetséges volt, próbáltam mégis szempontokat találni a kérdés eldöntéséhez. Ez azonban nemcsak a hangjelölési következetlenségek miatt volt nehéz feladat. Számolni kell ugyanis azzal, hogy esetenként már az átvételkor is történhetett helyettesítés, így az etimológia ismerete nem mindig vezet könnyen eredményre. Példa erre a *strázsa* szóra visszavezethető nevek fejlődése. Úgy tűnik, hogy a szláv nevek *sz-szel*, a magyar nevek viszont általában már *s-sel* kezdődtek (vö. EWUng. *strázsa*). Máskor bizonyos hangváltozások módosították a szókezdő mássalhangzó-csoport első mássalhangzójának minőségét. A pozsonyi *Stomfa* esetében úgy látszik, hogy a magyarban az Árpád-kor után bekövetkezett az *sz > s* változás (régi adatai talán inkább még *sz-szel* olvashatók: 1269/1326: *Ztumpa*, 1280: *Uztumpa*, 1288: *Stumpa*, KESZLER 1969: 13), de mai szlovák alakja még mindig *sz-szel* kezdődik (*Stupava*).

Sczewnyk; 1458: *Chewnyk*; 1498: *Schawnyk*; 1507: *Sebnyk* (FN. 183).

II/C

922. **Scytar** (Valkó): 1364: *Scytar*; 1484: *Stythar* (Cs. 2: 349).

A név magyar használatát jelzi a szláv *-i* lekopása (vö. szb.-hv. *Štitary*, FNEsz. *Csatár*). Az adatok vélhetően nem valós szó eleji hangkapcsolatot tükröznek. Az *sc* betűkapcsolat *cs* hangértékéhez ld. KNEZSA 1949/2003: 216, 228). Az *st* itt talán íráshiba, és szintén *cs*-re vonatkozhat, vö. a *c* és *t* betűjének írásképi hasonlóságát. A szl. *scs-/st-* > m. *cs-* változásra ld. még FNEsz. *Csatár*, *Csetnek* stb., illetve KNEZSA 1949/2003: 243.

s + k:

II/A

923. **Skalch** (Baranya): 1281: *Skalch* [ɔ: *Skalth*]; 1293: *Scalch*; 1349: *Iskolth* (KMHsz. 1: *Iskolt*).

E név mássalhangzó-torlódással kezdődő formáinak magyarhoz kapcsolása megnyugtatóan nem bizonyítható. A *c* > *t* hanghelyettesítés, s így a magyar nyelvű használat csak az egyébként is egyértelmű 1349-es *Iskolth* esetében vehető biztosra, az 1281-es adat javítása és az 1293-as adat írásképe alapján nem.

II/C:

924. **Skey [Stejvaspatak]** (Hunyad): ld. **Scley (1055)**.

Közzsói előfordulásához ld.:

skarablya: 1519: *fcarabľyakon* (EWUng. *skarablya*)

skarlát: 1227: ? *scarlatto*; 1395 k.: *fcarlath*; 1405 k.: *focorlath* (EWUng. *skarlát*).

skatulya. 1544: *eskatulat*, *scatulat* (EWUng. *skatulya*).

skófium: 1470: *kophioma*, *cophium*; 1535 k.: *zkwffjawal* (EWUng. *skófium*).

skorpió: 1395 k.: *scorpŷa* (EWUng. *skorpió*).

s + k + r:

I/C

925. **Scrabwthnok [Škrabutnik]** (Pozsega): 1491: *Scrabwthnok* (Cs. 2: 427).

A hangrendi kiegyenlítődés magyar fejleménynek látszik.

II/A

926. **Scraknik** [Škriavnik] (Hont): 1245: *Scraknik* (Gy. 3: 151, 231).
927. **Skribazovicz** (Trencsén): 1502: *parva Skribazovicz* (FN. 182).

s + l:

II/C

Az alábbi nevek olvasattól függően az *szl*- kezdetű szavak közé is tartozhatnak:

928. **Slamerfalua** (Valkó): 1477–1478: *Slamerfalua* (Cs. 2: 354).
929. **Slumpataka** (Hont): 1249/1321/17. sz.: *Slumpataka* (Gy. 3: 152, 233).

Az olvasat mellett a nyelviség kérdése sem ítéltető meg egyértelműen az alábbi nevekben:

930. **Scley** [Stejvaspatak] (Hunyad): ld. **Scley** (1055).
931. **Slano** (Temes): 1379: *Slano* (FN. 147).
932. **Slemk** (Árva): [1272]/1272: *Slemk* (KMHsz. 1: *Slemk* ?).
933. **Slobina** (Trencsén): 1389: *Slobina* (FN. 186).

Közzsói előfordulásához ld.:

islóg: 1488: *Slogh*; 1526: *Islogh* (EWUng. *islóg*).
selejt: 1462: *Sleyth* (EWUng. *selejt*).

s + m:

I/C

934. **Smykolcz** (Temes): 1495: *Smykolcz* (Cs. 2: 61).

II/C

935. **Smewnchkhaza** (Gömör): ld. **Stewrichlehota** (1033).
936. **Smwlich ~ Sumlu ~ Swmluh** (Baranya): +1015/+1158//15. sz.: *Smwlich*, *Sumlu*, *Swmluh*; +1015/+1158//17. sz.: *Smulw*; +1015/+1158//18. sz.: *Smulu*; 1270–90: *Sumlaw*; [1292–1297]: *Sumlow* (KMHsz. 1: *Somló*).

Ha a név kapcsolatba hozható a *somló* folyamatos melléknévi igenévvel (vö. FNESz. *Somló*), akkor etimologikusan nem magyarázható a szókezdő mással-

hangzó-torlódás. Ettől még inetimologikusan kialakulhatott volna benne, mivel azonban az *sm-* szókezdethez utaló alakok mind hamis oklevelekből származnak, hangtörténeti szempontból nem feltétlenül tűnnek mérvadónak.

Közzsói előfordulásához ld.:

smaragd: 1416 u./: *Smaragdofbol*. Személynévi előfordulásához ld. 1166: *Smaragdo* (EWUng. *smaragd*).

s + p:

I/A

937. **Ispanlaka ~ Spanlaka [Ispánlaka]** (Erdélyi Fehér): 1329: *Ispanlaka, Spanlaka*; 1332–1336/PR: *Spanlaka* (Gy. 2: 167).
938. **Oppiskvagasa** (Sáros): 1408: *Oppiskvagasa* 1427: *Spichuagasa* (Cs. 1: 305).
Nem biztos, hogy a két alak közvetlen hangtani kapcsolatban áll egymással.
939. **Peterspanfalua** (Valkó): 1395: *Peterspanfalua* (Cs. 2: 342).
940. **Spacha [Ispáca]** (Pozsony): 1274/1329: *Spacha* (FNESz. *Ispáca*).
Pusztai személynévi eredetű (FNESz. *Ispáca*).
941. **Span** (Heves): 1341/1347: *Span* (Gy. 3: 102).
Vélhetően metonimikus névadással keletkezett a magyarban.
942. **Spanfelde** (Nógrád): 1330: *Spanfelde* (Gy. 4: 253).
943. **Spanmeze [Gömörispánmező]** (Gömör): 1331/1347: *Spanmeze, Spanmezeu* (Gy. 2: 511).
944. **Spanpathaka** (Hont): 1399: *Spanpathaka* (FNESz. *Ispán-patak*).
945. **Spanthoa** (Bereg): +?1248>1393: *Spanthoa*; 1282/1379: *Spantoa* (KMHsz. 1: *Ispán tava*).
946. **Yspank [Ispánk]** (Vas): 1393/1406: *Yspank*; 1409: *Spank*; 1428: *Ispank* (Cs. 2: 758).

II/C

947. **Spyn** (Hunyad): 1418: *villa volahalis Spyn* (Cs. 5: 139).
Olvasattól függően a *szp-* kezdetű szavakhoz is tartozhat.
948. **Spapradna [Kosárfalva/Papradno]** (Trencsén): 1525: *Spapradna* (FN. 167).
Az 1525-ös adat a helynév későbbi szláv alakjait is figyelembe véve problémás-

nak tűnik.

Közzsói előfordulásához ld.:

ispán: 1282 k.: *Spani* (EWUng. *ispán*). Helynévi előfordulásaihoz ld. **Ispanlaka ~ Spanlaka (937), Peterspanfalua (939), Span (941)** stb.

ispotály: 1372 u./1448 k.: *hyfpitalba, Spitalaban*; 1526: *espitalnak, espitalyra*. Személynévként ld. 1498: *Ispotal* (EWUng. *ispotály*).

spanyol: 1539: *spaniolok tul* (EWUng. *spanyol*).

spárga: 1525 k.: *spargafjw*; 16. sz.: *parga* (EWUng. *spárga*¹).

spék: 1544: *Specnek*, 1546: *ispeknek* (EWUng. *spék*).

spenót: 1500 k.: *Spenacz*; 1516 u.: *Ispynacz* (EWUng. *spenót*).

spongya: 1519: *fpongýat* (EWUng. *spongya*).

superlát 1348: *Sparlah*; 1395 k.: *foporlah, foporlath* (EWUng. *superlát*).

s + p + r:

II/A

949. Spreng [Spring] (Erdélyi Fehér): [1290–1295]: *Spreng* (Gy. 2: 184).

s + r:

I/A

950. Sreyberfolwa [Göbölfalva/Schreibersdorf] (Szepes): 1335/1342 e.: *Sreyberfolwa*; 1343: *Saiberfalu*; 1366: *Sriberfalwa* (FNESz. *Göbölfalva*, FEKETE NAGY 1934: 169).

Másik neve *Göbölfalva* volt (1364: *Gebulfalua*, FNESz. *Göbölfalva*), valamint németül is előfordul (1346: *Saiberdorph*, FNESz. *Göbölfalva*).

s + t:

I/A

951. Czepanfalva [Csépánfalu] (Szepes): 1295: *Villa Stephani*; 1307: *Villa Chepani*; 1463: *Czepanfalva*; 1474: *Stepanfalwa*; 1437–1469: *Stepanfalva* (Cs. 1: 256, FNESz. *Csépánfalu*).

Az *István* személynév szláv változatából származik (cseh *Ščepán*, le. *Szczepan*,

vö. FNEsz. *Csépánfalu*). Ennek ellenére a 15. században *Stepanfalwa* ~ *Stepanfalva* formában is föltűnik. Máshol nem mutatkozik a *Csépán* ~ *Stefán* váltakozás (vö. KMHsz. 1: *Csépánfalva* 1-2., *Csépán(falva)*, *Csépánföld*, *Csépánfölde*, *Csépán(földe)*, *Csépánteleg*, *Csépány*, Cs. 2: 301 és 3: 547), így talán nem oklevélírói beavatkozásról van szó.

952. **Deseufiastephanloka** (Baranya): 1337: *Deseufiastephanloka* (KMHsz. 1: *Dezsőfiastefánlaka*).
953. **Scenthstephan [Szentistván]** (Borsod): 1332–1335/PR.: *S. Stephano*; 1333: *Scenthstephan*; 1398: *Senthisthuan*; 1413: *Zenthesthwan* (Cs. 1: 179, KMHsz. 1: *Szentistván I.*).
954. **Stallo** (Hont): 1266/1274: *Stallo*; 1472: *Istalaw* (Gy. 3: 204).
955. **Staul [Alistál, Felistál]** (Nyitra): 1113/1249/1410: *Staul* (Gy. 4: 461).
956. **Staul [Tőnyeistál]** (Komárom): 1256: *Staul*; 1356: *Olastar*; 1378: *Stal*; 1412: *Istal* (FNEsz. *Tőnyeistál*, KESZLER 1969: 12–13).
957. **Staxwagasa ~ Staxtwagasa [Sztaskóc]** (Sáros/Zemplén): ld. **Staskenhaw (1146)**.
958. **Steepkfolua** (Krassó): 1343: *Steepkfolua* (Cs. 2: 107).
959. **Stehpanburbaya [Kővágás]** (Trencsén): 1368: *Stehpanburbaya* (FN. 217).
960. **Stephand** (Küküllő): 1325/1349: *Stephand*; 1344: *Estfand* (Gy. 3: 554).
961. **Stephand** (Zala): 1347: *Stephand* (Cs. 3: 63).
962. **Stephand [Zalaistvánd]** (Zala): 1344: *Stephand*; 1374: *Estfand* (Cs. 3: 63).
963. **Stephand ~ Stephandi [Lesenceistvánd]** (Zala): 1358–1372: *Stephand*, *Stephandi*; 1425: *Istwand* (Cs. 3: 63).
964. **Stephanfolua [Apátistvánfalva]** (Vas): 1350: *Stephanfolua* (FNEsz. *Apátistvánfalva*).
965. **Stephanwagasa [Istvánvágás]** (Sáros): 1331: *villa Steffani*; 1338: *Stephanwagasa*; 1427: *Estuanuagasa* (FNEsz. *Istvánvágás*).
966. **Stephkfalua [Hunfalva]** (Szepes): 1346: *Chepanfalua*; 1383: *Stekchfalua*; 1411: *Stephkfalua* (F. 9/1: 30, 10/1: 122; Zs. 3: 98).
A település *Zopkfalva* néven is előfordult (1325: *Zapchfalua*, FEKETE NAGY 1934: 212), de ez talán egy másik személynevet tükröz.
967. **Stephlaka** (Sáros): 1412: *Stephlaka* (Cs. 1: 310).
968. **Stepkfalwa** (Valkó): 1428: *Stepkfalwa* (Cs. 2: 349).
969. **Stepklehata** (Nógrád): 1329: *Stepklehata*; 1393: *Stoklehutaya* (Gy. 4: 293).
970. **Stokfalva [Leszkovány/Steckensdorf]** (Szepes): 1464: *Stokfalva* (FEKETE NAGY

1934: 105).

971. **Stubna [Stubnyafürdő]** (Turóc): 1474: *Also Lehota alias Stubna*; 1493: *Felsewstubna* (FNESz. *Stubnyafürdő*).

I/C

972. **Stepanouch [Stipanovci]** (Baranya): 1447: *Stepanouch* (Cs. 2: 522).
973. **Stepanouch ~ Stepanowch** (Szerém): 1391: *Stepanouch, Stepanowch* (Cs. 2: 252).
974. **Stephanouch [Drávaszentistván]** (Zala): 1366: *Stephanouch* (Cs. 3: 102).
975. **Stepkovich** (Valkó): 1422: *Stepkovich*; 1428: *Scepcocz*; 1474: *Stepkowcz* (Cs. 1: 349).
- A keletkezés idejének írásgyakorlatát figyelembe véve az 1428-as adat talán *[sepkóc]*-nak is olvasható (vö. KNIEZSA 1952: 59).
976. **Sterkolch** (Arad): 1421: *Sterkolch*; 1477: *Stherkowacz* (Cs. 1: 760, 2: 61).
- A későbbi adatok szláv hatást tükröznek.
977. **Sterkolcz** (Temes): 1427–1428: *Sterkolcz* (Cs. 2: 61).
978. **Sthefanocz [Istvántelke]** (Zemplén): 1479: *Sthefanocz* (Cs. 1: 362).

II/A

979. **Scubun [Edeháza/Stuben]** (Vas): 1388: *Scubun*; 1392: *Stubun* (Cs. 2: 794).
980. **Sthoch [Stósz]** (Gömör): 1407: *Heegalia alio nomine Sthoch* (FNESz. *Stósz*).
981. **Stichnyk [Štitnjak]** (Pozsega): 1382: *Stichnyk*; 1421: *Scythnyk*; 1445: *Stithnyk* (Cs. 2: 425).
982. **Stilicz** (Valkó): 1363: *Stilicz* (Cs. 2: 349).
983. **Stoly [Stóla]** (Szepes): 1330: *Stoly* (FEKETE NAGY 1934: 205).
984. **Stufurka [István/Štefurov]** (Sáros): 1414: *Stufurka* (Cs. 1: 310).
985. **Stuka [Csukás/Štiuca]** (Temes): 1444: *Stuka* (Cs. 2: 15).

II/B

986. **Esthfanfalua [Kisistvánd]** (Gömör): 1320: ? *uille Stephani*; 1384: *Esthfanfalua* (FNESz. *Kisistvánd*).
987. **Zenthestfan** (Borsod): 1333–1335/PR.: *Sancto Stephano*; 1409: *Zenthestfan* (KMHsz. *Szentistván 2.*).

II/C

- 988. Stephandi [Istvándi]** (Somogy): 1332–1337/PR.: *Stephandi*; 1421: *Isthuandy* (Cs. 2: 614, FNEsz. *Istvándi*).

A pápai iratból származó *Stephandi* egy egészen bizonyosan magyar képzéssel alakult névre utal, ám latin személynévi párhuzama miatt talán még itt sem lehet teljes biztonsággal kijelenteni, hogy a háttérében álló magyar név valóban mássalhangzó-torlódással kezdődött, hiszen az esetleg a később is megjelenő [*istvándi*] alak latinizált formájaként is előállhatott a névvég megőrzésével.

- 989. Stythar** (Valkó): ld. **Scytar (922)**.

Olvasattól függően a *szt-* kezdetű szavak közé is tartozhatnak a következő nevek:

- 990. Stakaroch** (Szepes): 1416: *Stakaroch* (Cs. 2: 254).
991. Stanch (Komárom): 1225: *Stanch*; +1233/[1237–47]: *Stanch*; [1230–40]: *Astanch*; 1364: *Vstanch*; 1366: *Stanch* (Cs. 3: 516, Gy. 3: 405).
CSÁNKI *Usztancs*-nak olvassa.
992. Sthokapetherfalva (Temes): 1463: *Sthokapetherfalva* (Cs. 2: 19).
993. Sthoyakfyanusfalua (Temes): 1410: *Sthoyakfyanusfalua* (Cs. 2: 34).
994. Stolhauasa (Máramaros): 1377/1384: *Stolhauasa* (Gy. 4: 111).
995. Stonyafalwa (Temes): 1408: *Stonyafalwa* (Cs. 2: 65).
996. Stoyakyanaffalwa (Temes): 1408: *Stoyakyanaffalwa* (Cs. 2: 65).
997. Stoyanboyarfalwa (Temes): 1405: *Stoyanboyarfalwa* (Cs. 2: 42).
998. Stoyani (Szepes): 1264: *villa Stoyani*; 1340: *Stoyanfalua* (Cs. 1: 267, HOkm. 6: 125).
999. Stoysafalva [Sztosháza] (Liptó): 1374>1381: *Stoysafalva* (Gy. 4: 102).
1000. Sturgou [Stridóvár] (Zala): ld. **Strigo (1021)**.
1001. Ztumpa [Stomfa/Stupava] (Pozsony): 1269/1326: *Ztumpa*; 1280: *Uztumpa*; 1288: *Stumpa* (KESZLER 1969: 13).

Úgy látszik, hogy korai adatai *szt-* mássalhangzó-torlódást mutatnak (vö. a mai szlovák névalakot). A magyar névalakok *m* hangja vélhetően a szl. eredetiben meglévő nazális magánhangzó adaptációjával magyarázható.

Az olvasat mellett a nyelviség kérdése sem ítéltető meg egyértelműen az alábbi nevekben:

- 1002. Stahoy**n (Bars): 1329/1520: *Stahoy*n (KMHsz. 1: *S(z)tahoj*n ?).
1003. Stanischa (Baranya): 1407: *Stanischa* (Cs. 2: 529).

- 1004. Starka** (Szabolcs): 1446: *Starka* (Cs. 1: 527).
Az 1411-es évre datált oklevél másolatban fennmaradt, bizonytalan azonosítású és megbízhatatlan írású *Stata* és *Stirta* adatait nem veszem figyelembe (vö. Cs. 1: 527).
- 1005. Staruch [Sánkfalva]** (Gömör): 1243/1335: *Staruch*; 1266/1283: *Stark* (Gy. 2: 544).
- 1006. Sterhene** (Nyitra): 1281/1321/1324: *Sterhene* (Gy. 4: 461).
- 1007. Stherwacz** (Valkó): 1484: *Stherwacz* (Cs. 2: 355).
- 1008. Stolk** (Trencsén): 1193: *Stolk* (FN. 130).
- 1009. Stowartha** (Temes): 1458: *Stowartha* (Cs. 2: 66).
- 1010. Stoyk** (Árva): [1272]/1272: *Stoyk* (KMHSz. 1: *S(z)tojk* ?).
- 1011. Stoyseitherit** (Baranya): 1228/1383/1407: *Stoyseitherit* (KMHSz. 1: (*Stoyseitherit*)).
- 1012. Studeniche** (Nyitra): 1293: *Studeniche* (Gy. 4: 411).

Közzsói előfordulásához ld.:

istálló: 1291: *Stallo*; 1456 k.: *istalloba* (EWUng. *istálló*). Helynévi előfordulásához ld. **Stallo (954), Staul (955), Staul (956)**.

istamét: 1395 k.: *ftanith* [ɔ: *ftamith*]; 1405 k. *iftanith* [ɔ: *iftamith*]; 1520: *Stameth* (EWUng. *istamét*).

stóla 1416 u./: *ftolat* (EWUng. *stóla*).

stukatúr 1414: *Stukatoros* (EWUng. *stukatúr*).

s + t +r:

I/A

- 1013. Straskháza** (Ung): 1393/1735: *Straskháza*; 1427: *Strazhaza*; 1451: *Trask* (Cs. 1: 398).
- 1014. Strefalwa ~ Stryzfalwa** (Krassó): 1421: *Strefalwa et Stryzfalwa* (Cs. 2: 107).

I/B

- 1015. Stredolcz** (Krassó): 1427: *Stredolcz* (Cs. 2: 107).
- 1016. Stregolcz** (Arad): 1440: *Stregolcz* (Cs. 1: 761).
- 1017. Streym [Strém]** (Vas): 1340: *Streym* (FNESz. *Strém*).

KISS LAJOS szerint a ném. *Strembach* átvétele (vö. FNEsz. *Strém*), s így a redukálódott forma már a magyar nyelvre utalhat. Hasonló átvételre példát BENKŐ a megyéből máshonnan is hoz (vö. 2003b: 125, 127, 132)

- 1018. Strwpkowcz [Muraréthát/Štrukovec]** (Zala): 1458: *Strwpkowcz* (Cs. 3: 102).

II/C

Olvasattól függően az *sztr*- kezdetű szavakhoz is tartozhatnak a következő nevek:

- 1019. Streherocz** (Valkó): 1422: *Streherocz* (Cs. 2: 355).
1020. Strichmiclosteleke (Baranya): 1407: *Strichmiclosteleke* (Cs. 2: 529).
1021. Strigo [Stridóvár] (Zala): 1271: *Castrum Strigo*; 1343: *Castrum Sturgou*; 1350: *Castrum Oztrogou, Oztrogow*; 1397: *Castrum Ztragow, Iztragow*; 1405: *Castrum Strygo, Strigo*; 1415: *Castrum Trygaw*; 1418: *Castrum Strydo*; 1457: *Castrum Trygaw*; 1458: *Castrum Ztrygow*; 1460: *Castrum Trygaw*; 1464: *Castrum Strygo, Strigo* (Cs. 3: 16).

A mai m. *Stridóvár* és hr. *Štrigova* alakok ellenére a hangjelölésekből adódóan a középkorban többnyire *sztr*- hangkapcsolattal kezdődhetett a név.

Az olvasat mellett a nyelviség kérdése sem ítéltető meg egyértelműen az alábbi nevekben:

- 1022. Strakycha** (Zala): 1411: *Strakycha*; 1428: *Strabycha* (Cs. 3: 113).
1023. Stremareka (Trencsén): 1397: *Stremareka* (FN. 183).
1024. String (Borsod): 1319: *String*; 1324: *Iztreng* (KMHsz. 1: *Is(z)tring*).

Ha a következő nevek magyarok, akkor az *str*-, ha szlávok, akkor az *sztr*- olvasatuk a valószínű:

- 1025. Eur [Vágór/Stráže]** (Nyitra): 1298/1299: *Eur*; 1335/1335/15. sz.: *Ewr vulg. Straso*; 1493: *Strazye* (Gy. 4: 441).
 Részletesebben ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 2.1-es pontjában.
1026. Strasa (Gömör): 1296>1589: *Strasa*; 1328>1384: *Straza* (Gy. 2: 553).
1027. Strase [Nemesőr/Stráža] (Trencsén): 1439: *Strase* (FN. 189).
1028. Straso (Nyitra): 1379: *Straso* (Gy. 4: 461).
1029. Straso [Órlak/Strážov] (Trencsén): 1393: *Straso* (FN. 189).
1030. Strason [Rábaőr] (Vas): 1387: *Strason* (Cs. 2: 802).
1031. Straz (Trencsén): 1272: *Straz* (FN. 213).
1032. Strosa (Gömör): 1467: *Strosa* (Gy. 2: 553).

Végül talán e csoportba vonható még egy nagyon bizonytalan olvasatú név, amely kapcsán a fennmaradt adat nyelvének a megállapítása is problémát okoz:

1033. Stewrichlehota (Gömör): 1427: *Stewrichlehota* (Cs. 1: 140).

Lehet, hogy nem így, hanem *Smewnychkaza*-ként olvasható (vö. Cs. 1: 140).

Közzsói előfordulásához ld.:

ostrom: 1464: *struma*; 1519 k.: *oftromlaft* (EWUng. *ostrom*).

strázsa 1535 k.: *ztrassaywl*, 1549: *istrása* (EWUng. *strázsa*). Helynévi előfordulásaihoz esetleg ld. **Eur (1025)**, **Strasa (1026)**, **Straso (1028)**, **Straz (1031)** stb.

strucc 1416/: *frucoket*; 1531: *yztrwcz*; 1533: *Truccz*. Személynévi előfordulásához ld. 1470?: *Thrucz* (EWUng. *strucc*).

s + v:

I/A

1034. Swadler ~ Swedler [Svedlér] (Szepes): 1338: *Swadler*, *Swedler* (Cs. 1: 254).

KISS LAJOS szerint pusztai személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Svedlér*).

1035. Sweui [Svábfalva] (Szepes): 1268: *Villa Sweui*; 1294/1314: *Svaph*; 1509: *Swapfalwa* (FNESz. *Svábfalva*).

Közzsói előfordulásához ld.:

sváb: 1284/: *Suap* hn.; 1538: *Suab* (EWUng. *sváb*). Helynévi előfordulásához ld. **Sweui (1035)**.

sz + k:

I/A

1036. Scarus [Szkáros] (Gömör): 1266/1283: *Scarus*; 1266/1384: *Scarus*, *Zakalus*; 1384: *Izkarus*, *Scarus*, *Skarws* (Cs. 1: 147, Gy. 2: 552).

Pusztai személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Szkáros*). Az 1332/PR.: *Krus* (Gy. 2: 552) adat véleményem szerint figyelmen kívül hagyható.

1037. Skarus [Eszkáros] (Abaúj): 1270/1272: *Skarus*; [1304–1311]: *Zakarus*; 1327: *Zkarus*; 1416: *Eskarus*; 1427: *Skaros*; 1468: *Izkaros* (KMHsz. 1: *Szkáros*).

Pusztai személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Szkáros*).

1038. Zcorná (Hont): 1135/1262/1566: *Zcorná*; 1260: *Scornapotaca*; 1331/1394:

Zakarna (Gy. 3: 151, 204, 205, 227, 229, 259).

I/B

- 1039. Zacolcha [Szakolca]** (Nyitra): 1217/1410/1515: *Zacolcha*; 1217/1410/1524: *Zkalza*; 1217/1410/1550: *Zaculza*; 1332/Pp.Reg.: *Sacalo* (Gy. 4: 463).
- 1040. Zakachan [Szkacsány]** (Nyitra): [1260 k.]/15. sz.: *Zakachan*; 1271/1295/1378: *Scachán*; 1310: *Zakachan*; 1318: *Scakachan*; 1321: *Scachan* (Gy. 4: 470).
- Egyes adatok esetében a *[szacsán]* és a *[szkacsán]* olvasat egyaránt elképzelhető. Utóbbit a mai névforma és a feloldást mutató adatok szerkezete támogatja.

I/C

- 1041. Zkálnuk [Alsósziklás/Nižný Skálnik, Felsősziklás/Vyšný Skálnik]** (Kis-Hont): 1334: *Zkálnuk* (Gy. 3: 272).
- A hangrendi kiegyenlítődés miatt magyar használatúnak látszik.
- 1042. Zkorenocz ~ Zkronovecz** (Keve): 1412–1440: *Zkorenocz*, *Zkronovecz* (Cs. 2: 120).
- 1043. Zkorenowcz** (Pozsega): 1422: *Zkorenowcz*; 1428: *Scuronyncz* (Cs. 2: 427).
- 1044. Zkorotyncz** (Valkó): 1437: *Zkorotyncz* (Cs. 2: 354).
- 1045. Zkurbyn** (Abaúj): ld. **Screbyn ~ Screbyna (1057)**.

II/A

- 1046. Scala [Vágsziklás/Skalka nad Váhom]** (Trencsén): 1113: *Scala*; 1338: *Skala* (FN. 184).
- Etimológiájához ld. KNIEZSA 1949/2003: 215.
- 1047. Scalla [Szigetfalu/Sculia]** (Temes): 1332–1337/PR.: *Scalla*; 1410 *Ozkolla* (Cs. 2: 54).
- A későbbi névalak hangalakját figyelembe véve a szókezdet szempontjából ez esetben talán megbízható a pápai irat.
- 1048. Skalycha** (Trencsén): 1327: *Skalycha* (FN. 27).
- Eredetéhez és olvasatához ld. FNESz. *Szakolca*.
- 1049. Zkomyath** (Temes): 1462: *Zkomyath*; 1471/1477: *Zkonyath* (Cs. 2: 16).
- 1050. Zkork** (Kis-Hont): 1334: *Zkork* (Gy. 3: 272).

II/C

- 1051. Scurubuchhyda** (Baranya): 1228/1383/1407: *Scurubuchhyda*; 1228/1423: *Sturubuchhyda*; 1281/1364: *Scurubuch hyda* (KMHsz. 1: *Sz(k)urubuc(s) ? hídja*). Idevonása olvasati problémákat vet föl. Ld. még **Zakachan (1040)**. Az *sz* hang *st* betűkapcsolattal való jelöléséhez vö. KMHsz. 1: *Szalatina*, *Szekcső*, *Szendrő*, *Szentiván*, *Szépnyír* stb.

Közzsói előfordulásához ld.:

eszkába: 1348: *Scaba* (EWUng. *eszkába*).

sz + k + l:

I/C

- 1052. Sclabonia [Szklabonya]** (Nógrád): 1323: *Sclabonia*; 1330: *Sklabanya* (FNESz. *Szklabonya*, Gy. 4: 300).
A hangrendi kiegyenlítődés magyar használatra utalhat.
- 1053. Zklabonŷa [Szklabinya]** (Turóc): 1242: *Zklabonŷa* (FNESz. *Szklabonya*).
Vö. **Sclabonia** (Nógrád).

II/A

- 1054. Zkledra** (Vas): 1365: *Zkledra* (Cs. 2: 800).

II/C

- 1055. Scley [Stejvaspatak]** (Hunyad): 1438: *Scley*; 1480: *Skey*; 1516: *Eskey* (Cs. 5: 139).
Első adata olvasható *szl*- kezdetűként is.

sz + k + r:

I/A

- 1056. Skrofafalva [Szkrófa]** (Zaránd): 1439: *Skrofafalva*; 1525: *Scroph*a (Cs. 1: 745).

II/A

- 1057. Screbyn ~ Screbyna** (Abaúj): 1278: *Screbyn*, *Screbyna*; 1318: *Zkurbyn*; 1319: *Scribyn* (KMHsz. 1: *Szkrebin*).

A *szkr*- hangkapcsolattal kezdődő eredeti névformához képest a *szk*-val kezdődő alak már magyar fejleménynek tűnik.

1058. **Skronovecz** (Fejér): *Skronovecz* (vö. Cs. 3: 313)
1059. **Zkorenocz ~ Zkronovecz** (Keve): ld. **Zkorenocz ~ Zkronovecz (1042)**.
1060. **Zkroc** (Temes): 1485: *Zkroc* (Cs. 2: 65).

sz + l:

I/A

1061. **Alsozleueche ~ Felseueche** [**Alsócsalogány/Dolnji Slaveči, Felsőcsalogány/Gornji Slaveči**] (Vas): 1365: *Alsozleueche; Felseueche*; 1366: *Alsozaloucha, Felsozaloucha, Wyzatoucha* (Cs. 2: 795).
CSÁNKI idekapcsolja az 1387-es *Zalocha* és *Zaloucha* adatokat is (Cs. 2: 795).
1062. **Kiss Szlavnica [Szalonca]** (Trencsén): 1379: *Zlaunicha*; 1504: *Kyszlawnicza alias Wazka* (FN. 202).
1063. **Salatna [Alsószalatna, Felsőszalatna]** (Trencsén): 1332–1337: *Salatna*; 1389: *Slatyna*; 1450: *Zalatna*; 1477: *Zlathyna*; 1483: *Kyssebzlathyna, Naghzlathyna* (FN. 184).
Talán e névhez kapcsolhatóak az 1229: *Zlatina*; 1461: *Zlatina* (FN. 171) adatok is.
1064. **Sclausfalva [Nagyszabos]** (Gömör): 1320/1420: *Sclausfalva*; 1498: *Zlauos* (FNESz. *Nagyszabos*).
1065. **Slanica [Szalonca]** (Trencsén): 1374: *Slanica*; 1381: *Eyzlaunicha*; 1456: *Slawnycza*; 1484: *Naghzlawnycz* (FN. 185).
1066. **Slathanyfalwa** (Máramaros): 1360: *Slathanyfalwa, Zlatina, Zlathyna* (Cs. 1: 452).
1067. **Slauk** (Zala): 1318: *Slauk*; 1323: *Zolouk*; 1347: *Slawkfalva* (KESZLER 1969: 32).
1068. **Slovyk Keve** (Hont): 1281/1416: *Slovyk Keve* (Gy. 3: 150).
1069. **Zalok [Alsószalók, Felsőszalók]** (Sáros): 1322: *Zalok*; 1447: *Zlawkfalwa*; 1480: *Also Zalok* (Cs. 1: 310).
1070. **Zalowk [Egerszalók]** (Heves): 1248/1402/1438: *Zalowk*; 1256: *Zolouk*; 1275: *Zalouk; Zluok*; 1297: *Zalauk, Zolouk* (Gy. 3: 132).
Pusztá személynévi névadás eredménye (Vö. FNESz. *Egerszalók*).
1071. **Zlanafalua** (Temes): 1410: *Zlanafalua* (Cs. 2: 33).
1072. **Zlauynfalua** (Pozsega): 1467: *Zlauynfalua* (Cs. 2: 427).

- 1073. Zlouk ~ Zloukfelde [Nemesszalók]** (Veszprém): 1271: *Zlouk, Zloukfelde*; 1307: *Zolouk, Zolowk* (Cs. 3: 251).
- 1074. Zloymuk [Ószalónak]** (Vas): 1271: *Castrum Zloymuk*; 1273: *Castrum Zlaunuk*; 1371: *Castrum Zalonuk* (Cs. 2: 719, 729).
Pusztá személynévi eredetéhez ld. FNESz. *Ószalónak*. Egyéb kérdéseire ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 3.2-es, valamint 3. alfejezetének 2-es pontját.
- 1075. Zolchwa [Alsószolcsva/Felsőszolcsva]** (Torda): 1365: *Zolchwa*; 1473: *Also Sloczwa et Felsew Sloczwa*; 1474: *Also Zolchwa et Felsew Zolchwa* (Cs. 5: 739).
- 1076. Zolok [Kisszalók, Nagyszalók]** (Szepes): 1251/1281: *Zolok*; 1318: *Slauk*; 1431: *Kyszalok* (Cs. 1: 254, FNESz. *Kisszalók, Nagyszalók*).
Pusztá személynévi névadás eredménye (Vö. FNESz. *Abádszalók, Kisszalók, Nagyszalók*).

I/B

- 1077. Scyluzche [Szeleste]** (Gömör): 1331/1347: *Scyluzche*; 1413: *Slysche*; 1427: *Scylische* (Cs. 1: 147, Gy. 2: 552).
- 1078. Szlopna [Szolopna]** (Trencsén): 1277>1760: *Szlopna*; 1330: *Zlopna, Zolopna*; 1339: *Zalapna*; 1385: *Zlopna, Zolopna*; 1399: *Zlopna*; 1408: *Zolopna*; 1421: *Zlopna* (FN. 186).
- 1079. Zalatna [Szalatnya]** (Hont): 1245: *Zalatna*; 1276>1398: *Zalath*; 1299: *Zlatna*; 1324: *Zalathnya* (Gy. 3: 247).
- 1080. Zlathna [Szalatna]** (Nógrád): 1263: *Zlathna*; 1283: *Zalathna*; 1327: *Zlatna*; 1331: *Zalathna* (Gy. 4: 210, 233, 265, 295, 303).
- 1081. Zlatina [Alsószlatina/Felsőszlatina]** (Ung): 1421: *Zlatina*; 1427: *Salathyna* (Cs. 1: 398).

I/C

- 1082. Slakocz ~ Zlakocz [Slakovci]** (Valkó): 1495: *Slakocz, Zlakocz* (Cs. 2: 276).
- 1083. Stalatina** (Arad): 1337: *Stalatina* [ɔ: *Scalatina*], 1455: *Zlathana, Zlathyna* (Cs. 1: 778, KMHsz. 1: *Szalatina*).
Az 1455-ös *Zlathana* hangrendi kiegyenlítődése magyar használatot sejtet, hiszen az etimonként feltehető szláv alakok kivétel nélkül *Slatina ~ Slatna* formában rekonstruálhatók (vö. FNESz. *Szalatnak*). Vö. **Zlathana (1104)**.

I/D

- 1084. Slowynka [Alsószalánk, Felsőszalánk]** (Szepes): 1405: *Slowynka* (Cs. 1: 267, FNESz. *Alsószalánk*).
1460-ban *Zlowinka utraque*, 1550-ben pedig *Alsoszlowinka* és *Felsewszlovinka* formában szerepel. Elképzelhető, hogy már az ómagyar adatok magyar használatot (is) tükröznek (vö. Cs. 1: 267, FNESz. *Alsószalánk*).

II/A

- 1085. Sclathyna ~ Slathyna** (Arad): 1479: *Sclathyna, Slathyna* (Cs. 1: 763).
- 1086. Slathina ~ Szlatina ~ Zlatina** (Temes): 1433–1495: *Slathina, Szlatina, Zlatina* (Cs. 2: 15).
- 1087. Slathina ~ Zlatina [Temesszlatina]** (Temes): 1433–1495: *Slathina, Zlatina* (Cs. 2: 65).
- 1088. Slemphao** (Sáros): 1427: *Slemphao* (Cs. 1: 312).
Későbbi továbbélése alapján *Szlenhau*, utótagjában pedig a német *Hau* ’kivágott erdőrészt, irtvány’ főnevet találhatjuk (vö. LUMTZER–MELICH 1900: 21–22).
- 1089. Zabadfalw** (Pozsega): 1435: *Zabadfalw*; 1470: *Zlobochyna*; 1488: *Zloboghyane* (Cs. 2: 425).
- 1090. Zlathwina [Szlatvina]** (Szepes): 1525: *Zeek sive Zlathwina* (FNESz. *Szlatvina*).
A neve korábban *Szék* volt (1246/1269: *Zek*, FNESz. *Szlatvina*), amit aztán felváltott a szláv eredetű *Szlatvina* (FEKETE NAGY 1934: 143–144).
- 1091. Zlobochyna** (Pozsega): 1491: *Zlobochyna* (Cs. 2: 427).
- 1092. Zlobochyna** (Valkó): 1437: *Zlobochyna*; 1476: *Zlobodnyachy, Zlobodnyaczy, Zlobonyaczy* (Cs. 2: 354).
- 1093. Zlobodnycza** (Pozsega): 1483: *Zlobodnycza* (Cs. 2: 427).
- 1094. Zlobothyna** (Valkó): 1506: *Zlobothyna* (Cs. 2: 354).
- 1095. Zobodnycza** (Pozsega): 1428: *Zobodnycza*; 1464: *Zlobothnycha* (Cs. 2: 427).
- 1096. Zoloncamen [Szalánkemén]** (Szerém): 1210 k.: *Zoloncamen*, 1439: *Szalakemen, Slakemünd, Slankament* (Cs. 2: 139, FNESz. *Szalánkemén*).

II/C

Olvasattól függően a *zl-* kezdetű szavak közé is tartozhatnak a következő nevek:

- 1097. Zelechk** (Valkó): 1395: *Zelechk*; 1477–1478: *Zlethkowcz* (Cs. 2: 350).
Talán nem is ugyanaz a két helység (vö. Cs. 2: 350).

- 1098. Zlanafalua** (Temes): 1410: *Zlanafalua* (Cs. 2: 33).
- 1099. Zlanchfalwa** (Valkó): 1435: *Zlanchfalwa* (Cs. 2: 365).
- 1100. Zlanfalua [Bácsfalua]** (Brassó): 1336: *Zlanfalua* (FNESz. *Bácsfalua*).
- 1101. Zlatewacz** (Valkó): 1422: *Zlatewacz*; 1428: *Zlawkocz* (Cs. 2: 354).
- 1102. Zlathana** (Hunyad): 1455: *Zlathana*; 1468: *Zlathyna*, *Zlatina*, *Zlatyna* (Cs. 5: 139).
Vö. **Stalatina (1083)**.
- 1103. Zlawkolcz** (Krassó): 1427: *Zlawkolcz* (Cs. 2: 107).
- 1104. Zlawkowcz** (Valkó): 1455: *Zlawkowcz*; 1467: *Zlawiwocz* (Cs. 2: 354).
- 1105. Zlawotynch** (Krassó): 1364: *Zlawotynch* (Cs. 2: 107).
- 1106. Zlawsynafalwa** (Temes): 1471/1477: *Zlawsynafalwa*; 1483: *Zlassafalwa* (Cs. 2: 16).
- 1107. Zlywkocz** (Valkó): ld. **Zwilkowcz (1298)**.

Az olvasat mellett a nyelviség kérdése sem ítéltető meg egyértelműen az alábbi nevekben:

- 1108. Zlathna** (Zólyom): 1266: *Zlathna* (KESZLER 1969: 34).
- 1109. Zlathyna** (Gömör): 1413: *Zlathyna* (Cs. 1: 147).
- 1110. Zlatynyk** (Temes): 1485: *Zlatynyk* (Cs. 2: 71).
- 1111. Zlauthym ~ Zlautim** (Szerém): 1391: *Zlauthym*; *Zlautim* (Cs. 2: 256).
- 1112. Zlezaygnek** (Trencsén): 1272: *Zlezaygnek*; 1364: *Zlezainek* (FN. 213).
- 1113. Zlopchenyk** (Pozsega): 1275: *Zlopchenyk* (Cs. 2: 395).

Olvasattól függően a *sl-* kezdetű szavak közé is tartozhatnak a következő nevek:

- 1114. Slamerfalua** (Valkó): ld. **Slamerfalua (928)**.
- 1115. Slumpataka** (Hont): ld. **Slumpataka (929)**.

Az olvasat mellett a nyelviség kérdése sem ítéltető meg egyértelműen az alábbi nevekben:

- 1116. Scley [Stejvaspatak]** (Hunyad): ld. **Scley (1055)**.
- 1117. Slano** (Temes): ld. **Slano (931)**.
- 1118. Slemk** (Árva): ld. **Slemk (932)**.
- 1119. Slobina** (Trencsén): ld. **Slobina (933)**.

sz + m:

I/A

- 1120. Semelnech [Szomolnok]** (Szepes): 1327: *Semelnech*; 1332: *Smulnuczbanya*; 1397: *Szmolnicza* (Cs. 1: 254).
- 1121. Shmula [Szomolya]** (Heves): 1222/1550: *Shmula*; 1269: *Ighazoszumula* (FNESz. *Szomolya*).
Pusztá személynévi eredetéhez ld. FNESz. *Szomolya*.

I/C

- 1122. Zemelnja [Szemelnye]** (Sáros): 1250/1355: *Zemelnja*; 1347: *Scemelnye*; 1492: *Zmylno* (Cs. 1: 311, FNESz. *Szemelnye*).
A névben bekövetkező hangrendi változások magyar nyelvű használatra utalnak (vö. cseh *Smolná*, le. *Smolnia*, FNESz. *Szemelnye*).
- 1123. Zemerchen [Szmrecsán]** (Liptó): 1272–90/1299: *Zemerchen*; 1349: *Szmrecsan* (Gy. 4: 102, FNESz. *Szmrecsán*).
Az 1549: *Szmrecsén* adat a hangrendi kiegyenlítődés és a szóvég redukciója miatt már magyarnak tűnik (vö. szlk. *Smrečany*, FNESz. *Szmrecsán*).

II/A

- 1124. Szmarnicza** (Valkó): 1422: *Swarnicha in districtu Smarnicza* (Cs. 2: 355).

sz + m + r:

Csak közszoí előfordulása regisztrálható:

zemerek fa (Liptó): 1278: *zemerek fa*; 1300/18. sz.: *smrek*; 1326: *scemerek* (Gy. 4: 83, 99, 104). Ennek a Liptó vármegyében található határjelnek számos adata közül csupán egyetlen adat utal *szmr*- szókezdetre. A bizonytalanságot fokozza, hogy az is csak egy igen késői másolatban maradt fenn, valamint a nyelvhez kapcsolása sem egyértelmű (vö. EWUng. *szemerek*).

sz + n:

I/C

- 1125. Sneznycz [Havas/Snežnica]** (Trencsén): 1426: *Sneznycz* (FN. 187).

II/A

- 1126. Znopkowazka [Kardosvaszka]** (Trencsén): 1501: *Znopkowazka* (FN. 202).
Korábban csak *Vászka* néven említik (1471: *Wazka*, FN. 202).

sz + p:

II/A

- 1127. Spyn** (Hunyad): ld **Spyn (947)**.
1128. Zpatha (Arad): 1477: *Zpatha* (Cs. 1: 760).

Közzsói előfordulásához ld.:

szpáhi: 1532: *fpahyakath* (EWUng. *szpáhi*).

sz + p + r

II/A

- 1129. Zprylez [Prilesz, Hólak része]** (Trencsén): ld. **Preles (856)**.

sz + r:

I/C

- 1130. Sradincz** (Valkó): ld. **Ztrahynyncz (1237)**.

II/A

- 1131. Scro [Csányoszró]** (Baranya): [1177]/1500 k.: *Scro*; 1191 [ɔ: 1251]: *Ztro*; 1475: *Oztro* (Cs. 2: 492, FNEsz. *Csányoszró*).
KISS LAJOS etimológiájából nem magyarázhatóak a torlódásos kezdetek (vö. FNEsz. *Csányoszró*)
1132. Zremtura (Hunyad): ld. **Streptura (1273)**.

II/C

- 1133. Scrou** (Csongrád): 1299: *Scrou* [ɔ: *Strou* ?] (KMHsz. 1: *Osztoró*).

I/A

1134. **Alztenik ~ Felsewztenik** (Pozsega): 1422: *Felsewztenik et Alztenik*; 1427: *Ztenycz* (Cs. 2: 427).
1135. **Eztuer** (Esztergom): 1233: *Eztuer*; 1394: *Zteuerfalu*; 15. sz./16. sz.: *Öztöwér falu* (Gy. 2: 305).
1136. **Schtarduna** (Baranya): 1247: *Schtarduna* (KMHSz. 1: *Sztára-Duna*).
1137. **Stamer [Isztimér]** (Fejér): 1193: *Stamer* (Gy. 2: 389).
Pusztaszemélynévi eredetű (FNESz. *Isztimér*).
1138. **Stan ~ Stanfeu** (Borsod): 1315/1339: *Stan, Stanfeu* (KMHSZ. 1: *Sztan, Sztan-fő*).
1139. **Stanfalwa** (Temes): 1454: *Stanfalwa* (Cs. 2: 65).
1140. **Stanisafalwa ~ Stanizlafalwa [Sztanizsa]** (Zaránd): 1439: *Stanisafalwa, Stanizlafalwa*; 1525: *Zthanycza* (Cs. 1: 745).
1141. **Stanizlohaza** (Arad): 1337: *Stanizlohaza, que al. nom. Gyurthyanus vocatur* (KMHSz. 1: *Sztaniszlóháza*).
1142. **Stanuk [Kissztankóc, Nagysztankóc]** (Trencsén): 1345: *Stanuk*; 1439: *Noghstankouecz*; 1488: *Kysthank* (FN. 188).
1143. **Stanysahaza** (Valkó): 1364: *Stanysahaza* (Cs. 2: 355).
1144. **Starchan** (Hont): 1247: *Starchan*; 1358: *Ztarchan, Ztarchanpatak* (Gy. 3: 257).
1145. **Starduna** (Moson): 1262: *Starduna*; 1265/18. sz.: *Starduncygeth* (Gy. 4: 134, 183).
1146. **Staskenhaw [Sztaskóc]** (Sáros/Zemplén): 1408: *Staskenhaw*; 1414: *Staskwagasa, Staxwagasa, Staxtwagasa* (Cs. 1: 312, 364).
Az 1408-as adat még német nyelvűnek látszik. Az 1414-es előfordulások olvasata [*sztaskvágása*] és [*stakszvágása*] formában valószínűsíthető (vö. LUMTZER–MELICH 1900: 22).
1147. **Sthanylafyademetterfalwa** (Temes): 1410: *Sthanylafyademetterfalwa* (Cs. 2: 65).
1148. **Sztamafolua ~ Ztamateleke ~ Ztamnateleky ~ Ztamnafolua [Sajószárnya]** (Gömör): IV. Béla kora/1375: *Sztamafolua, Ztamateleke, Ztamnateleky, Ztamnafolua*; 1291: *Starna, Starnafalwa* (Cs. 1: 147, Gy. 2: 553).
1149. **Sztanfalfa [Sztánfalva]** (Bereg): 1378/1562: *Sztanfalfa* (FNESz. *Sztánfalva*).
1150. **Sztiriz [Trizs]** (Gömör): 1275/Más: *Sztiriz*; 1283/1375: *Zeres [ɔ: Ztres]*; 1295/1315: *Strys*; 1332/PR.: *Scris, Zeriz*; 1496: *Triss* (Cs. 1: 147, Gy. 2: 556).

Pusztá személynévi névadás eredménye (vö. FNESz. *Trizs*). Bizonytalan adatolási név.

- 1151. **Ztanehnafalua** (Vas): 1366: *Ztanehnafalua* (Cs. 2: 801).
- 1152. **Ztankfolua** (Krassó): 1378: *Ztankfolua*; 1437: *Stanko* (Cs. 2: 108).
- 1153. **Ztara [Drávasztára]** (Baranya): 1322: *Ztara*; 1472: *Thothstara*; 1536: *Izthara* (Cs. 2: 394, KMHsz. 1: *Sztára II. I.*).
- 1154. **Ztarazada** (Bereg): +?1248>1393: *Ztarazada*; 1326: *Stara* (KMHsz. 1: *Sztára I. I., Sztára százda*).
- 1155. **Zthanafalwa** (Temes): 1471: *Zthanafalwa* (Cs. 2: 65).
- 1156. **Zthanchofalwa** (Temes): 1462: *Zthanchofalwa*; 1471: *Ztanchafalwa* (Cs. 2: 16).
- 1157. **Zthepanfalwa** (Temes): 1471/1477: *Zthepanfalwa*; 1483: *Isthwanfalwa* (Cs. 2: 16).
- 1158. **Ztoykwlgé** (Vas): 1387: *Ztoykwlgé* (Cs. 2: 801).

I/B

- 1159. **Estergur ~ Vzturgar [Alsóesztergály, Felsőesztergály]** (Nógrád): 1243: *Estergur, Vzturgar*; 1243/1412: *Vztugar*; 1244: *St(ru)gar*; 1247: *St(ru)gar, Stugar, Terra Strugar*; 1251: *Ztragar*; 1273: *Ztorgar*; 1278: *Vztugar*; 1332/PR.: *Straguar* (Cs. 3: 230, Gy. 4: 239).
- 1160. **Oztupan [Osztopán]** (Somogy): 1229: *Oztupan*; 1284: *Ztupan*; 1299: *Wztupan*; 1317: *Stupuan*; 1348: *Ztupan*; 1353: *Vztupan* (Cs. 2: 633, KESZLER 1969: 13).
- 1161. **Yztharij [Esztár]** (Bihar): 1215/1550: *Egiud de v. Yztharij*; [1291–1294]: *Star*; [1300 k.]: *Vzta*; 1309: *Star*; 1332–1337/PR.: *Istar, Star, Schar, Sthar*; 1341: *Vzta*; 1400: *Staar*; 1412: *Ezta*; 1456: *Ztaar* (KMHsz. 1: *Esztár*, RÁCZ A. 2007: 93).
- 1162. **Zthana [Sztána]** (Kolozs): 1288: *Zthana*; 1391: *Eztana*; 1444: *Stana*; 1469: *Ezthana*; 1473: *Zthana*; 1483: *Ezthana* (Cs. 5: 348).

I/C

- 1163. **Stanicz [Kerkaszabadhegy/Stanjevci]** (Vas): 1448: *Stanicz*; 1476: *Zthanyncz* (Cs. 2: 801).
- 1164. **Stankoch [Sztankóc]** (Zemplén): 1335: *Stankoch*; 1353: *Ztankocz* (FNESz. *Sztankóc*).
- 1165. **Sthanchesd [Sztancsesdohába]** (Hunyad): 1491: *Sthanchesd* (Cs. 5: 140).
Vélhetően az elsődlegesnek látszó román *Stânțești* névformában előforduló *-ești* képző magyar –d képzővel való helyettesítését láthatjuk már a 15. századi adatban

is (vö. BÉNYEI 2010: 15).

1166. **Stholch** (Zala): 1327: *Stholch*; 1330: *Vztolch*; 1341: *Oztolch*, *Stolch*, *Zthoulch*; 1375: *Ozthoulch*; 1459: *Stolcz*; 1465: *Stolcz*; 1493: *Izthocz* (Cs. 3: 113).
1167. **Stirih, Stirik, Stryg** (Hunyad): ld. **Strig (1229)**.
1168. **Stupnok [Brodski Stupnik]** (Pozsega): 1358: *Stupnok* (Cs. 2: 428).
A hangrendi kiegyenlítődés miatt magyar használatú névnek látszik.
1169. **Sztorgoua, Ztorgoua; Ztorgowa [Felsősztrégova]** (Nógrád): ld. **Strogowa (1234)**.
1170. **Zersenouch ~ Ztersenouch** (Pozsega): 1407: *Zersenouch*; *Ztersenouch*; 1418: *Stersenowch* (Cs. 2: 427).
Az 1407-es *Zersenouch* egyaránt tükrözhet íráshibát és mássalhangzó-kiesést is.
1171. **Ztainocz** (Arad): 1440: *Ztainocz*; 1471/1477: *Sthoyanowczy* (Cs. 2: 108, 760).
A későbbi adat már szlávós hangszerkezetet tükröz.
1172. **Ztanylowcz** (Temes): 1437: *Ztanylowcz* (Cs. 2: 14):
1173. **Zthandincz** (Arad): 1440: *Zthandincz* (Cs. 1: 761).

II/A

1174. **Ezthank** (Somogy): 1417: *Ezthank*; 1463: *Ztank*, *Zthank* (Cs. 2: 649).
1175. **Stamur [Alsósztamora, Felsősztamora]** (Temes): 1411: *Stamur* (Cs. 2: 65).
Esetleges személynévi eredetéhez ld. FNESz. *Isztimér*.
1176. **Stanch [Isztáncs]** (Zemplén): 1290–1300: *Stanch*; 1346: *Stanch* (Cs. 1: 363, FNESz. *Isztáncs*).
Az 1332–1337/PR.: *Zanch* (Cs. 1: 363) pápai oklevélből származó adat vélhetően nem utal valós hangtörténeti változásra.
1177. **Stankovan [Sztankován]** (Liptó): 1425: *Stankovan* (FNESz. *Sztankován*).
1178. **Stara [Sztára]** (Zemplén): 1273: *Stara* (Cs. 1: 364).
1179. **Stino** (Nagy-Küküllő): 1392: *Stino* (FNESz. *Isztina*).
1180. **Stipnic [Vághidas/Istebnik]** (Trencsén): 1208: *Stipnic* (FN. 128).
1181. **Studenecz [Studence patak]** (Trencsén): 1351: *Studenecz* (FN. 117).
1182. **Studuna [Sztudinca patak]** (Liptó): 1295/1296: *Studuna* (Gy. 4: 67).
Eredetéhez és olvasatához ld. GYÖRFFY 2009: 134.
1183. **Stulyan [Varjúfalva/Stul'any]** (Sáros): 1401: *Paulus Varyu dictus de Stulyan* (FNESz. *Varjúfalva*).
Később már *Varjúfalva*-ként említik (1427: *Waryufalua*, FNESz. *Varjúfalva*).

1184. **Stupiczna [Osztopna]** (Trencsén): 1416: *Stupiczna* (FN. 190).
1185. **Sztholna [Isztolna]** (Kolozs): 1448: *Sztholna* (Cs. 5: 415).
1186. **Ztebnyche** (Nyitra): 1246/1569: *Ztebnyche* (Gy. 4: 357).
1187. **Ztharnik** (Temes): 1454: *Ztharnik* (Cs. 2: 65).
1188. **Ztharygrad** (Pozsega): 1499: *Ztharygrad* (Cs. 2: 427).
1189. **Zthawonycza** (Trencsén): 1522: *Zthawonycza* (FN. 63).
1190. **Zthebnyk [Esztebnek]** (Sáros): 1492: *Zthebnyk* (Cs. 1: 312).
Korábban *Szobapataka ~ Zadnapataka* formában szerepel (1415: *Zobapathaka*; 1427: *Zadnapathaka*, Cs. 1: 312).
1191. **Zthwpar** (Pozsega): 1499: *Zthwpar* (Cs. 2: 428).
1192. **Ztudua** (Valkó): 1364: *Ztudua* (Cs. 2: 304).
Vö. talán **Studuna (1182)**.

II/C

Olvasattól függően az *st*- kezdetű szavak közé is tartozhatnak a következő nevek:

1193. **Stakaroach** (Szepes): ld. **Stakaroach (990)**.
1194. **Stanch** (Komárom): ld. **Stanch (991)**.
1195. **Sthokapetherfalva** (Temes): ld. **Sthokapetherfalva (992)**.
1196. **Sthoyakfyanusfalua** (Temes): ld. **Sthoyakfyanusfalua (993)**.
1197. **Stolhauasa** (Máramaros): ld. **Stolhauasa (994)**.
1198. **Stonyafalwa** (Temes): ld. **Stonyafalwa (995)**.
1199. **Stoyakyanaffalwa** (Temes): ld. **Stoyakyanaffalwa (996)**.
1200. **Stoyanboyarfalwa** (Temes): ld. **Stoyanboyarfalwa (997)**.
1201. **Stoyani** (Szepes): ld. **Stoyani (998)**.
1202. **Stoysafalva [Sztosháza]** (Liptó): ld. **Stoysafalva (999)**.
1203. **Sturgou [Stridóvár]** (Zala): ld. **Sturgou (1000)**.
1204. **Ztumpa [Stomfa/Stupava]** (Pozsony): ld. **Ztumpa (1001)**.

Az olvasat mellett a nyelviség kérdése sem ítéltető meg egyértelműen az alábbi nevekben:

1205. **Stahoy** (Bars): ld. **Stahoy (1002)**.
1206. **Stanischa** (Baranya): ld. **Stanischa (1003)**.
1207. **Starka** (Szabolcs): ld. **Starka (1004)**.
1208. **Staruch [Sámkfalva]** (Gömör): ld. **Staruch (1005)**.
1209. **Sterhene** (Nyitra): ld. **Sterhene (1006)**.

1210. **Stherwacz** (Valkó): ld. **Stherwacz (1007)**.
 1211. **Stolk** (Trencsén): ld. **Stolk (1008)**.
 1212. **Stowartha** (Temes): ld. **Stowartha (1009)**.
 1213. **Stoyk** (Árva): ld. **Stoyk (1010)**.
 1214. **Stoysentherit** (Baranya): ld. **Stoysentherit (1011)**.
 1215. **Studeniche** (Nyitra): ld. **Studeniche (1012)**.

sz + t + r:

I/A

1216. **Sthrigzenthemrich ~ Zentemrich** (Hunyad): 1431: *Sthrigzenthemrich, Zentemrich* (Cs. 5: 137).
 1217. **Straak [Eszterágpusztá]** (Baranya): 1329/14. sz.: *Straak*; 1336: *Ztraak* (KMHsz. 1: *Sztrák*).
 Puszta személynévi eredetéhez esetleg ld. FNEsz. *Eszterágpusztá*.
 1218. **Strece [Kissztrice, Nagysztrice]** (Trencsén): 1193: *Strece*; 1332–1337/PR.: *Stracha, Tracha*; 1439: *Also Streche, Felse Streche* (FN. 189).
 Nehéz megítélni, hogy a pápai oklevélben szereplő *Tracha* valós névváltozatra utal-e, vagy csupán romlott alak.
 1219. **Stregen** (Somogy): 1381: *Stregen*; 1390: *Stregenhy Zenthpeter vulgariter appellate*; 1410: *Poss. Sentpeterfalua in territorio Strigen*; 1416: *Fratres heremite de Stergench al. nom. de Zenthpether*; 1420: *Strigen* (Cs. 2: 646).
 1220. **Streleclaca [Őrszentvid/Strehovci]** (Zala): 1379: *Streleclaca*; 1524: *Ztrelczylakos* (Cs. 3: 113).
 A *lakos* utótaghoz ld. JUHÁSZ 1988: 88.
 1221. **Stroyafalwa [Stroia]** (Hunyad): 1366: *Stroyafalwa* (Cs. 5: 140).
 1222. **Strys [Trizs]** (Gömör): ld. **Sztiriz (1150)**.
 1223. **Stryz [Eszterézs/Striežovce]** (Gömör): 1413: *Stryz* (Cs. 1: 147).
 Puszta személynévi eredetéhez ld. FNEsz. *Trizs*.
 1224. **Ztrahonafalua** (Vas): 1366: *Ztrahonafalua* (Cs. 2: 801).
 1225. **Ztroyfalwa [Sztrojna, Malmos része]** (Bereg): 1430: *Ztroyfalwa* (Cs. 1: 419).

I/B

1226. **Ezturmen** (Vas): 1157/13. sz.: *Ezturmen*; 1257: *Eztermeg*; 1265: *Ztremen*; 1284:

Izturmen (KESZLER 1969: 12).

1227. **Strachyna** [Szorocsány/Stročín] (Sáros): 1342: *Strachyna*; 1416: *Oostrathina*, *Oztrachina*; 1427: *Struchina* (AOkl. 26: 343, Cs. 1: 305).
1228. **Stranska** [Alsóosztorány/Stránske] (Trencsén): 1368: *Stranska*; 1473: *Stranczka*, *Tranczka*; 1496: *Ztranska* (FN. 188).
Egy időben *Sztranya*-ként is említik (1474: *Stranya*, FN. 188).
1229. **Strig** (Hunyad): 1276: *Strig*; 1377: *Stirih*, *Stirik*, *Stryg*; 1387?: *Strig* (Cs. 5: 36, 57, 137, Gy. 3: 277, 298).
1230. **Strig** (Hunyad): 1376: *Strig*; 1406: *Istrigh*; 1409: *Strigh*; 1454: *Strig falwa*; 1455: *Izthrggy*; 1475: *Stryg*; 1495: *Hyzthrygh*, *Zthrygh*; 1499: *Isthrygh*, *Iztrugh*; 1501: *Zthrygye* (Cs. 5: 140).
A név magyar használatát az 1454-es *Strig falwa* adat teszi biztossá. Nyelvi értelemben talán idetartozik az 1404: *Stryg* (Cs. 5: 140) adat is.
1231. **Strogowa** [Felsősztrégova] (Nógrád): 1245/1498/1588: *Strogowa*; 1251: *Strigoa*; 1269/18. sz.: *Sztorgoua*, *Ztorgoua*; *Ztorgowa*; 1281/1298: *Strogea*; 1281/1416: *Stergo*; 1283: *Oztorgoa*; 1298: *Stregoa*; 1327: *Ztorgowa*; 1327: *Strigua*, *Strugua*, *Ztrigua*; 1461: *Stregwa*; 1487: *Ztrehowa* (Gy. 4: 302).
1232. **Ztragar** [Alsóesztergály, Felsőesztergály] (Nógrád): ld. **Estergur** ~ **Vzturgar** (1159).

I/C

1233. **Stracin** [Kishalom/Malé Straciny, Nagyhalom/Vel'ké Straciny] (Nógrád): 1236: *Stracin*; 1259: *Ztrachun* (Gy. 4: 301).
A szláv nyelvek -i többesjelének eltűnéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 4.1.3-as pontját.
1234. **Strechun** [Sztrecsény] (Trencsén): 1300 k.: *Strechun*; 1321: *Strechen* (FN. 76, 190).
Egy szl. *Strečno*-féle helynévre vezethető vissza (vö. FNESz. *Sztrecsény*). Ehhez képeset a fennmaradt adatok mögött magyar hangváltozások sejtehetők.
1235. **Strigfalwa** (Hunyad): 1453: *Strigfalwa* (Cs. 5: 149).
Másik nevéhez ld. **Plop** (Hunyad).
1236. **Stro** [Osztro] (Nyitra): 1111/1414: *Stro*; 1113: *Strov*; 1263/1273: *Vztov* [ɔ: *Vztrov*], 1335: *Oztro* (Gy. 4: 440, KNEZSA 1949/2003: 208).
KNEZSA szerint az 1111-es adat szókezdeté szlovák nyelvi elvonással keletkezett:

v *Ostrove* > vo *Strove* (vö. 1949/2003: 208). Ettől függetlenül a későbbi adatok szó eleji magánhangzója vélhetően magyar fejlemény.

1237. **Ztrahynyncz** (Valkó): 1437: *Ztra[h]ynyncz*; 1446: *Sradincz*; 1476: *Ztrahinincz*, *Ztrahynyncz*, *Zthraynyncz* (Cs. 2: 355).

Az 1446-os adat mögött íráshiba és valós hangváltozás is állhat.

1238. **Ztrany** [Felsőosztorány/Stráňavy] (Trenyén): 1439: *Ztrany*; 1483: *Stranyawa* (FN. 188).

1239. **Ztrelocz** (Szerém): 1477: *Ztrelocz* (Cs. 2: 254).

1240. **Ztropko** [Sztropkó] (Zemplén): 1245: *Ztropko* (Cs. 1: 335, 338).

Az 1408-as *Oppidum Ztropko et castellum Toporo* szerkezet második tulajdonnévi része ugyanerre a várra utal, de vélhetően romlott alakról van szó (vö. Cs. 338).

1241. **Ztrykolch** [Sűrűház/Strukovci] (Vas): 1366: *Ztrykolch* (Cs. 2: 802).

1242. **Ztrypkouch** (Vas): 1366: *Ztrypkouch* (Cs. 2: 802).

II/A

1243. **Istrog** (Zala): 1359: *Istrog*; 1450 k.: *Zthrak al. nom. Zygeth* (Cs. 3: 51).

1244. **Sthregowanya** ~ **Stregowanya** [Sztregonya] (Hunyad): 1491: *Sthregowanya*, *Stregowanya* (Cs. 5: 140).

1245. **Strachina** (Zemplén): 1370: *Strachina* (Cs. 1: 364).

1246. **Strahoninecz** [Drávanagyfalu/Strahoninec] (Zala): 1478: *Strahoninecz* (Cs. 3: 113).

1247. **Strahora** ~ **Ztrahura** (Nógrád): 1324: *Strahora*, *Ztrahura* (Gy. 4: 301).

1248. **Stranya** (Bars): +1209/17. sz.: *Stranya* (KMHSz. 1: *Sztranya* ?).

1249. **Strasenylia** [Stražeman] (Pozsega): 1332–1337/PR.: *Strasonila*, *Strazembla*; 1375: *Strasenylia*; 1435: *Ztrasemplye*; 1445: *Strasemlie*, *Strasemlye* (Cs. 2: 393, 427).

1250. **Strawyschia** (Nógrád): 1502: *Strawyschia* (Cs. 1: 108).

1251. **Streca** (Nyitra): 1113: *Streca*; +1252 [1270]: *Stroyka*; 1297/Pp.: *Wztroyka* (Gy. 4: 472).

Eredetéhez ld. KNEZSA 1949/2003: 193.

1252. **Strelye** (Hunyad): 1426: *Strelye* (Cs. 5: 140).

CSÁNKI szerint az 1411-es *Stroya* is idevonható (vö. Cs. 5: 140).

1253. **Stresnycza** [Kebeles/Streženice] (Trencsén): 1408: *Stresnycza* (FN. 190).

1254. **Strigoniensi** [Esztergom] (Esztergom): [1077]: *Strigoniensi*; 1111: *Strigoniensis*;

1147: *Estrigun*; 1156: *Stigranensi*; [1250 k.]: *Trigonii*; 1250: *Strigonio*; Dalimil [14. sz. in.]: *Střěhomě*; [14. sz./1517]: *Eztergamot*, *Eztergamy*; 1404: *Strigonium* (Gy. 2: 237–245, 250–255, 271–273, 275–280, 283–288).

Vitatott eredetű név (vö. FNEsz. *Esztergom*), ráadásul a szinte kizárólagos latinizáló formák miatt nehéz rekonstruálni a magyar alakokat.

1255. **Stripo [Strypa folyó]** (Ung): 1451: *Stripo* (Cs. 1: 399).

1256. **Strisin** (Bodrog): [1089–1090]: *Strisin*; +1055/[1416 k.]: *Srten*; +1092/+1274//1399: *Strisin* (KMHsz. 1: *Sztrisin* ?).

Az 1055-ös datálású hamis oklevél másolatában föltűnő *Srten* forma romlott alak lehet.

1257. **Stroluca [Osztroluka]** (Zólyom): 1332: *Stroluca*; 1393: *Oztralika* (FNEsz. *Osztroluka*).

KISS LAJOS etimológiájából nem magyarázhatóak a torlódásos szókezdetek (FNEsz. *Osztroluka*).

1258. **Strou** (Csongrád): ld. **Scrou (1133)**.

1259. **Strusicha** (Baranya): 1312: *aque Strusicha al. nom. Bleza vocatum* (KMHsz. 1: *Sztrusica*).

1260. **Strute [Szürte]** (Ung): 1281: *Strute*; 1393: *Ztrythe* (Cs. 1: 399).

Eredetéhez ld. FNEsz. *Szürte*.

1261. **Vzturgar [Esztergályhorváti]** (Zala): 1273: *Vzturgar*; 1335: *Stregar*, *Strygar*; 1452: *Esthergar* (Cs. 3: 51).

A település 1266-ban *Horwat* néven szerepel (FNEsz. *Esztergályhorváti*).

1262. **Ztraas [Őrhalom/Trázs]** (Nógrád): 1327: *Ztraas* (Gy. 4: 302).

1263. **Ztragar** (Szepes): 1286: *Ztragar* (F. 5/3. 330).

1264. **Ztrang** (Kolozs): 1461: *Ztrang* (Cs. 5: 338).

1265. **Ztranyan** (Ung): 1419: *Ztranyan* (Cs. 1: 387).

1266. **Ztredna** (Trencsén): 1462: *Ztredna* (FN. 190).

1267. **Ztrekle** (Hunyad): 1485: *Ztrekle* (Cs. 5: 140).

1268. **Ztremba** (Temes): 15. sz.: *Ztremba* (Cs. 2: 66).

1269. **Ztremenyk** (Pozsega): 1443: *Ztremenyk*; 1446: *Zeremenik*; 1500: *Zthrwmenyk* (Cs. 2: 428).

1270. **Ztro** [Csányoszró] (Baranya): ld. **Scro (1133)**.

1271. **Ztroh** (Nógrád): 1269/18. sz.: *Ztroh* (Gy. 4: 298).

1272. **Ztrug** (Valkó): 1445: *Ztrug*; 1465: *Zwrok* (Cs. 2: 288).

A *Zwrok* vélhetően népetimológia útján jött létre. Azt hiszem, idevonható még CSÁNKI 1275: *Strug* és 1364: *Zthru*gh adata is (Cs. 2: 355).

II/C

1273. **Stremptura** (Hunyad): 1420: *Stremptura*; 1503: *Zremtura* (Cs. 2: 66, PESTY 1884: 213).

Az is előfordulhat, hogy az 1420-as adatot is [*szremptura*] formában kell olvasni. Ebben a névalakban a *p* hang lehet inetimologikus is (vö. TÓTH V. 2004b: 464).

Olvasattól függően a *str*- kezdetű szavak közé is tartozhatnak a következő nevek:

1274. **Streherocz** (Valkó): ld. **Streherocz (1019)**.
1275. **Strichmiclosteleke** (Baranya): ld. **Strichmiclosteleke (1020)**.
1276. **Strigo** [**Stridóvár**] (Zala): ld. **Strigo (1021)**.

Az olvasat mellett a nyelviség kérdése sem ítélnél meg egyértelműen az alábbi nevekben:

1277. **Strakycha** (Zala): ld. **Strakycha (1022)**.
1278. **Stremareka** (Trencsén): ld. **Stremareka (1023)**.
1279. **String** (Borsod): ld. **String (1024)**.

Ha a következő nevek magyarok, akkor az *str*-, ha szlávok, akkor az *sztr*- olvasatuk a valószínű:

1280. **Eur** [**Vágőr/Stráže**] (Nyitra): ld. **Eur (1025)**.
1281. **Strasa** (Gömör): ld. **Strasa (1026)**.
1282. **Strase** [**Nemesőr/Stráža**] (Trencsén): ld. **Strase (1027)**.
1283. **Straso** (Nyitra): ld. **Straso (1028)**.
1284. **Straso** [**Órlak/Strážov**] (Trencsén): ld. **Straso (1029)**.
1285. **Strason** [**Rábaőr**] (Vas): ld. **Strason (1030)**.
1286. **Straz** (Trencsén): ld. **Straz (1031)**.
1287. **Strosa** (Gömör): ld. **Strosa (1032)**.

Közzsói előfordulásához ld.:

eszterág: 1395 k.: *ftrak*. Helynévi előfordulásaihoz ld. **Straak (1217)**, illetve 1369: ? *Eztrak* (EWUng. *eszterág*).

esztergár: Csak tulajdonnévi előfordulása adatható, vö. **Estergur ~ Vzturgar (1159)**, **Vzturgar (1261)**, illetve 1405: *Eztergar* személynév (EWUng. *esztergár*).

sz + ty:

I/B

- 1288. Istyen** (Baranya): +1093/1404: *Istyen*; 1324>1344: *Styen*; 1325/1340: *Eztyen*; 1338: *Izcyen* [ɔ: *Iztyen*] (KMHsz. 1: *Esztyén*).

sz + v:

I/A

- 1289. Scywynne [Szinóbánya]** (Nógrád): 1279: *Scywynne, a parte ville et sylue Suine*; 1342: *Sciuina, Schiuina*; 1342: *Zwynobana*; 1393: *Zannabanya, Zennabanya*; 1460: *Zwynyebanya* (Gy. 4: 300).
- 1290. Zedernek [Szedernye]** (Trencsén): 1392: *Zedernek*; 1438: *Zvedernik*; 1458: *Kisswedernek*; 1483: *Sedernye*; 1494: *Nagh Zwedernyk* (FN. 193):
- 1291. Zuynna** (Pozsega): 1313: *Zuynna*; 1454: *Felseuzwynna* (Cs. 2: 428).
- 1292. Zvinefeu [Szinyefő]** (Sáros): 1426: *Zvinefeu*; 1448: *Synefew* (Cs. 1: 308).
- 1293. Zwetehnafalua** (Vas): 1366: *Zwetehnafalua* (Cs. 2: 802).

I/B

- 1294. Scerepecz [Lejtős/Sverepec]** (Trencsén): 1327: *Scerepecz*; 1369: *Suerepech*; 1396: *Zerepecz*; 1402: *Seuerepecz*; 1487: *Zwerebecz* (FN. 193).

I/C

- 1295. Fersow [Ferzsó/Sveržov]** (Sáros): 1415: *Fersow*; 1416: *Fersow*; 1427: *Zeuersso*; 1481: *Swerso* (Cs. 1: 312).
- 1296. Swetosincz** (Baranya): 1441: *Swetosincz* (Cs. 2: 529).
- 1297. Zetekolcz [Muraszentes/Svetahovci]** (Vas): 1365: *Zetekolcz*; 1366: *Zuethelhouch* (Cs. 2: 802).
- 1298. Zwikowcz** (Valkó): 1422: *Zwikowcz*; 1428: *Zlywkocz*; 1474: *Zwyłkowcz* (Cs. 2: 354).
- 1299. Zyner [Szinyér]** (Zemplén): 1438: *Zyner*; 1444: *Zwynyer* (Cs. 1: 363).

II/A

- 1300. Scina [Abaújszina]** (Abaúj): +1232/1384/1393: *Scina*; 1249: *Scena, Schena*; 1454: *Swynye*; 1482: *Zynye*; 1487: *Swynye* (Cs. 1: 201, KMHsz. 1: *Szina*).

A puszta személynévi *Szina* ~ *Szena* eredetéhez képest az *szv*- szókezdetet mutató alakok másodlagosan, esetleg analógiásan alakulhattak ki (vö. FNESz. *Abaújszina*, *Szinóbánya*, *Szinye*). Hogy melyik nyelvben, az nehezen megítélhető.

- 1301. Sudnici [Felsővízköz/Svidník]** (Sáros): 1330: *Sudnici*; 1355: *Scyuidnik*; 1415: *utraque Zwydnegh* (Cs. 1: 312, Kiss L. 2006: 505).
- 1302. Swarnicha** (Valkó): 1422: *Swarnicha in districtu Smarnicza* (Cs. 2: 355).
- 1303. Szvituva** (Trencsén): 1367/1753: *Szvituva*; 1500: *Swythawa* (FN. 194).
- 1304. Zwynna [Bercsény/Svinná]** (Trencsén): 1439: *Zwynna* (FN. 194).
- 1305. Zwynygerm** (Valkó): 1437: *Zwynygerm*; 1476: *Zynnigerm* (Cs. 2: 355).
- 1306. Zyma** (Valkó): 1422?: *Zyma*; 1428: *Zywynna*; 1474: *Zwynna* (Cs. 2: 355).
Talán azonos a **Zuynna** (Pozsega) hellyel.
- 1307. Zyne [Litvaszinye]** (Trencsén): 1393: *Zyne*; 1474: *Swynna* (FN. 194).
- 1308. Zynna [Szinye]** (Sáros): 1249: *Zynna*; 1307: *Swyna*; 1427: *Sywne* (A. 2: 79, Cs. 1: 312, FNESz. *Szinye*).

t + r:

I/A

- 1309. Scenththrinitas** (Somogy): 1230: *sancte trinitatis*; 1309: *Scenththrinitas*; 1341: *Scenturuntas*; 1378: *Zenttrinitas* (Cs. 2: 646).
Az 1341-es adat feloldódott formája mögött közvetlen népetimológiás hatás sejthető.
- 1310. Scenthtrinitas [Saca]** (Abaúj): 1319: *S. Trinitatis*; 1328: *Zethyce al. nom. Scenthtrinitas* (KMHSZ. 1: *Szenttrinitás I.*).
- 1311. Scentrynitas [Velemér]** (Vas): 1360: *Welemer. al. nom. Scentrynitas* (Cs. 2: 808).
- 1312. Teryan [Tarján]** (Nyitra): 1269/18. sz.: *Teryan*; 1272: *Taran*; 1294: *Taranteluky*, *Tranteluky*; 1300: *Taran* (Gy. 4: 474).
A 13. század végén föltűnő *Tranteluky*, *Tranteleky* (vö. SZENTPÉTERY–BORSA 1987: 129) adatok inetimologikus *r* betoldódását mutatják (vö. FNESz. *Tarján*, NYÍRKOS 1987: 138–139).
- 1313. Threfa Almas ~ Treffaalmas** (Hunyad): 1511: *Threfa Almas*, *Treffaalmas* (Cs. 5: 67).
- 1314. Thretefeu** (Abaúj): 1320: *Thretefeu* (KMHSz. 1: *Tret(y)e-fő*).

1315. **Trebedid [Terbeléd]** (Nógrád): 1246/1383: *Trebedid*; 1279: *Trepded*; 1332/PR.: *Tebedes, Terbeded*; 1467: *Therbeded* (Cs. 1: 109, Gy. 4: 306).
Pusztá személynévi eredetű (vö. FNESz. *Terbeléd*).
1316. **Trebenpathaka** (Trencsén): 1394: *Trebenpathaka* (FN. 136).
1317. **Trebeta [Vágterbété]** (Nyitra): +1111/1414: *Trebeta*; 1113: *Trebeta* (Gy. 4: 476).
Pusztá személynévi eredetű (vö. FNESz. *Vágterbete*).
1318. **Trekvölgye ~ Trekvölgy** (Vas): 1387: *Trekulge, Trekwlggh* (Cs. 2: 805).
1319. **Trestyefalva [Tresztia]** (Zaránd): 1439: *Trestyefalva*; 1464: *Teresthe*; 1525: *Trezthe* (Cs. 1: 747).
1320. **Triskai [Tereske]** (Nógrád): 1219/1550: *Triskai*; 1255: *Touthtriska, Touttriska, Tottriske, Triske*; 1383: *Thereske* (Gy. 4: 307).
1321. **Triss [Trizs]** (Gömör): ld. **Sztiriz (1162)**.
1322. **Trochan [Trocsány]** (Sáros): 1270: *Trochan*; 1427: *Kystrochan, Nagtrochan* (Cs. 1: 313).
1323. **Trokkamyhalfalwa** (Temes): 1459: *Trokkamyhalfalwa* 1473: *Throkfalwa* (Cs. 2: 11).
1324. **Tryakfolua** (Somogy): 1376. *Tryakfolua* (Cs. 2: 653).
1325. **Zent trinitas [Szentháromság]** (Moson): 1332–1337/PR.: *Sancta Trinitate*; 1412: *Zent trinitas* (FNESz. *Szentháromság*).
1326. **Zenthrintas [Trinitás]** (Baranya): 1183/1326/1363: *S. Trinitatis*; 1247: *S. Trinitatis*; 1475: *Zenthrintas* (KMHsz. 1: *Szenttrinitás 2.*)

I/B

1327. **Humuk Terenne [Homokterenye]** (Nógrád): 1274: *Humuk Terenne*; 1297: *Trenne*; 1307: *Humukterenye* (Gy. 4: 307).
1328. **Terebes [Túrterebe]** (Szatmár): 1216: *Terebes*; 1319: *Therebes, Threbes* 1430: *Turterebe* (AOKlt. 5: 181, KESZLER 1969: 33, TRINGLI 2008: 203).
1329. **Threzyen [Térnadasd/Trstie]** (Trencsén): 1483: *Threzyen*; 1496: *Thersthyen, Threzyen*; 1510: *Therstena, Trstena*; 1518: *Therzthe* (FN. 158).
Magyar eredetű párja a *Nadasd* volt (1330: *Nadasd*, FN. 158), de a fenti adatok némelyike is magyar nyelvű használatot tükröz.
1330. **Treptusa** (Pozsega): 1375: *Treptusa*; 1414: *Terptusa*; 1421: *Treptusa*; 1483: *Terptusa* (Cs. 2: 429).

1331. **Trusmer** (Nyitra): 1113: *Trusmer*; 1274: *Truzmer*; 1304: *Torozmel*; 1361: *Trozmel*; 1416: *Thorozmel* (Gy. 4: 478, KNEZSA 1949/2003: 219).
1332. **Turozkeu [Torockó]** (Torda): 1289: *Castrum Turozkeu*; 1321: *Trozkou*; 1336: *Turusco*; 1493–1494 k.: *Castrum Trosko, Trosko, Zenthgyergh* (Cs. 5: 676, 689).
A 15. század második felétől a másik neve *Szentgyörgy* lett (1470: *Zenthgywrg*, Cs. 5: 689).

I/C

1333. **Tereboch** (Trencsén): 1338: *Tereboch*; 1517: *Trebesowcz* (FN. 196).
1334. **Terepche ~ Tripche** (Nyitra): 1271/1272: *Terepche, Tripche* (Gy. 4: 326, 372).
1335. **Torbochanch** (Valkó): 1409: *Torbochanch*; 1474: *Therbwsancz*; 1482: *Threbo-sancz, Throbosancz* (Cs. 2: 356).
1336. **Trebogoch [Terbegec]** (Hont): 1247>1400: *Trebogoch*; 1260: *Trebogost*; 1277: *Terbegezd*; 1295: *Trebegezt*; 1316/1404: *Terbegech*; 1381: *Terbebech* (Gy. 3: 257).
Az 1332–1337/PR.: *Chrelchzer* (Gy. 3: 257) adat vélhetően figyelmen kívül hagyható.
1337. **Trebozfou [Kistorboszló]** (Turóc): 1262/1384/1612: *Trebozfou [ɔ: Treboztou]*; 1267: *Turbuztou*; 1309: *Tribuzlow*; 1323: *Treboztou*; 1384: *Kyftorbozlo* (FNESz. *Kistorboszló*, KESZLER 1969: 33).
1338. **Trethlyewcz** (Pozsega): 1428: *Trethlyewcz* (Cs. 2: 429).
1339. **Trinsin [Trencsén]** (Trencsén): 1086: *Trinsin*; 1111: *Treinchen*; 1193: *Trenchin* (FN. 79, 90, KESZLER 1969: 34).
A szlk. *-inb/-ina/-ino* képző a magyarban rendszeren *-én(y)* formában jelenik meg (vö. KNEZSA 1960: 23).
1340. **Tropoch [Murafüzes/Tropovci]** (Vas): 1365: *Tropoch* (Cs. 2: 805).

II/A

1341. **Therpen [Szásztörpény]** (Beszterce): 1332–6/PR.: *Tripimo, Tripinio, Tripio, Tripunio, Typinio, Cupimo*; 1343: *Therpen* 1412/1443: *Tripling* (KMHSZ. 1: *Törpény*).
Az 1412/1443-as *Tripling* az *-ing* végződés miatt németnek tűnik (KNEZSA 1943/2001: 31, MOLLAY 1960: 35).
1342. **Traja** (Gömör): 1427: *Traja* (Cs. 1: 148).

1343. **Trebech** (Zemplén): 1414: *Trebech* (Cs. 1: 364).
1344. **Trebes** [**Terpes**] (Heves): 1409: *Trebes*; 1466: *Therpes* (Cs. 1: 73)
1345. **Trebes** [**Tiribespusztá**] (Nógrád): 1401: *Trebes*; 1465: *Thereebes* (FNESz. *Tiribespusztá*).
1346. **Trebichava** [**Terbók/Trebichava**] (Trencsén): 1396: *Trebichava*; 1477: *Therbok*; 1481: *Trebychawa* (FN. 196).
1347. **Trebin** ~ **Tribin** (Trencsén): 1467: *Trebin, Tribin* (FN. 196).
1348. **Trebisc** [**Tribecs**] (Bar): 1113: *Trebisc*; 1395: *montem Trebech* (KMHsz. 1: *Tribecs*, KNEZSA 1949/2003: 215).
1349. **Trebotzotnicze** (Trencsén): 1504/18. sz.: *Trebotzotnicze* (FN. 196).
Egyszer fordul pusztán elő, akkor is egy kétes hitelű oklevél kései másolatában.
1350. **Treipin** (Zala): 1137: *Treipin*; 1270: *Terpen* (KESZLER 1969: 34).
1351. **Trepk** (Nyitra): 1240: *Trepk* (Gy. 4: 478).
1352. **Tristiany** [**Terestyénfa**] (Baranya) 1267: *ad villam Tristiany*; 1270/1435: *Terestyanfolua* (FNESz. *Terestényfa*).
Az 1267-es adat értelmezéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 3.1.1-es pontját.
1353. **Triti** ~ **Tritri** (Liptó): +1086/[1100 k.]: *Triti, Tritri*; [1200 k.]: *Turtur* (Gy. 4: 39).
1354. **Trochan** (Tolna): 1391: *Trochan* (Cs. 3: 455).
1355. **Trudovachehora** (Trencsén): 1330: *Trudovachehora* (FN. 158).
1356. **Trynchyl** (Valkó): 1435: *Trynchyl* (Cs. 2: 358).
1357. **Turpucz** (Vas): 1217: *Turpucz*; 1399: *Trebech*; 1448: *Terebicz* (Cs. 2: 805).

II/C

1358. **Tracha** [**Kissztrice, Nagysztrice**] (Trencsén): ld. **Strece** (1218).

Közzsói előfordulásához ld.:

torontál: 1395 k.: *torontayl*. Tulajdonnévi előfordulásaihoz ld. 1234: ? *Truntayl* személy-név, 1323: *Turuntal* helynév (EWUng. *torontál*).

trágár: 1494–1495: *Tragar* (EWUng. *trágár*).

trágya: 1529: *tragha* (EWUng. *trágya*).

tréfál: 1456 k.: *trufalnak*. **tréfa**: 1498 e.: ? *trufe* (EWUng. *tréfál*).

tretina. 1524: *tregynabwl* (EWUng. *tretina*).

t + r + n/ny:¹³

II/A

- 1359. Trnie [Zólyomternye] (Zólyom): 1283: *Trnie* (FNESz. *Zólyomternye*).**

t + r + sz + t:

II/A

- 1360. Trstena [Trstina] (Liptó): ld. *Krisina* (696).**
1361. Trstena [Térnadasd/Trstie] (Trencsén): ld. *Threztien* (1329).

t + v:

I/A

- 1362. Thurospathak [Alsótaróc/Felsőtaróc] (Sáros): 1427: *Thurospathak*; 1492: *Alsothwarocz, Felsewthwarocz* (Cs. 1: 313).**

I/B

- 1363. Therdich ~ Therdygh ~ Tordych ~ Tverdygh (Pozsega): 1339: *Therdich, Therdygh, Tordych, Tverdygh*; 1374: *Twerdyth*; 1414: *Turdych, Twerdygh* (Cs. 2: 429).**

II/A

- 1364. Thwerdissygbzelo ~ Thwerdissyghzelo ~ Thwerdysythzelo (Valkó): 1476: *Thwerdissygbzelo, Thwerdissyghzelo, Thwerdysythzelo* (Cs. 2: 358).**
Szláv utótagja miatt kevésbé valószínű az idetartozása

v + k:¹⁴

II/C

- 1365. Voconicz (Valkó): 1422: *Voconicz*; 1428: *Wkonyncz* (Cs. 2: 363).**

¹³ Az *n* és az *ny* megkülönböztetésével kapcsolatban ld. a **k + n/ny** alatt írottakat.

¹⁴ A régi helyesírásban a *v* és *sz* *u* jelölésére általában ugyanazok a betűk szolgáltak. Így a *v*-vel és az *u*-val kezdődő szavak sok esetben megkülönböztethetetlenek egymástól (vö. KNEZSA 1952: 17–18, 22, 24, 30, 37, 51, 60). A kérdést bonyolítja, hogy a magyarban a szókezdő *v* (β) olykor vokalizálódott is.

1366. **Wkoyovch [Vukojevci]** (Baranya): 1407: *Wkoyovch* (Cs. 2: 536).

v + l:

I/A

1367. **Desimir [Dezmér]** (Kolozs): 1315: *Desimir*; 1446: *Vladesmir*; 1451: *Magyar-dezmer*, *Wolahdezmer* (Cs. 5: 345).

1368. **Wladesthfalwa** (Hunyad): 1516: *Wladesthfalwa*; 1519: *Vladesd* (Cs. 5: 148).

I/C

1369. **Vlasolch** (Krassó): 1367: *Vlasolch* (Cs. 2: 109).

1370. **Wlachkouch** (Trencsén): 1369: *Wlachkouch* (FN. 207).

1371. **Wladamerowcz** (Valkó): 1484: *Wladamerowcz* (Cs. 2: 363).

1372. **Wlasthyncz** (Valkó): 1484: *Wlasthyncz* (Cs. 2: 363).

II/A

1373. **Vlogesch** (Temes): 1440: *Vlogesch* (Cs. 2: 70).

Nem zárható ki, hogy azonos **Bladost (21)** névvel.

1374. **Waddisko [Vladicsa]** (Zemplén): 1430: *Waddisko*; 1454: *Wladycha* (Cs. 1: 366).

1375. **Wladisty** (Temes): ld. **Bladost (21)**.

1376. **Wlazenyak** (Baranya): 1407: *Wlazenyak* (Cs. 2: 536).

1377. **Wleza** (Baranya): ld. **Bleza (29)**.

II/C

1378. **Vlach** (Valkó): 1275: *villa Vlach* (Cs. 2: 363).

1379. **Wlanpathaka** (Temes): 1450 u.: *Wlanpathaka* (Cs. 2: 70).

v + l + cs:¹⁵

II/C

1380. **Wlczetinecz [Oskolahegy/Vučetinec]** (Zala): 1478: *Wlczetinecz* (Cs. 3: 124).

¹⁵ Vö. a **v + k** hankapcsolat alatt írottakkal.

v + n:¹⁶

II/C

- 1381. Vanakatelke [Unoka]** (Torda): 1268/Más.: *Vanakatelke*; 1319/1323: *Vnkateluke*; 1446: *Onoka*; 1459: *Wnoka*; 1462: *Onoka*; 1468: *Vnoka, Wnoka* (Cs. 5: 743).

A másolatban fennmaradt 1268-as adat alapján rekonstruálható a *vn-* szókezd, de az ismert helyesírási problémákból adódóan ezt igazolni nem lehet.

v + ny:

II/A

- 1382. Vnorch [Vonyarcvashegy]** (Zala): 1335: *Babucha al. nom. Vnorch*; 1433: *Wanyarcz* (Cs. 3: 124).

v + r:

I/A

- 1383. Wrasynfalwa** (Baranya): 1506: *Wrasynfalwa* (Cs. 2: 537).

I/C

- 1384. Vranolcz [Vranovci]** (Pozsega): ld. **Branocz (100)**.
1385. Vreskouch (Zemplén): 1414: *Vreskouch* (Cs. 1: 366).
1386. Vrutk [Ruttka] (Turóc): 1255: *Vrutk*; 1271: *Vruthk*; 1285/1287: *Ruthk* (KESZLER 1969: 41–42).
A szlk. *Vrútky* helynév átvétele (vö. FNESz. *Ruttka*). A szláv szóvégi *-i* kérdéséhez ld. a III. fejezet 3. alfejezetének 4.1.3-as pontját.
1387. Wrathysyncz (Valkó): 1484: *Wrathysyncz* (Cs. 2: 363).
1388. Wrekolcz (Arad): 1440: *Wrekolcz, iterum Wregkolcz*; 1477: *Wyrygkowcz* (Cs. 1: 761).

II/A

- 1389. Uranye ~ Vraneye ~ Wranye [Varjad/Vranie]** (Trencsén): 1438: *Uranye*; *Vraneye*; *Wranye*; 1496: *Wranye* (FN. 208).

¹⁶ Vö. a **v + k** hankapcsolat alatt írottakkal.

1390. **Varachev** (Nyitra): 1293: *Varachev*; 1327/1519: *Vrachka* (Gy. 4: 411).
1391. **Wran** [Alsóvárány] (Krassó): 1442: *Wran*; 1476: *Waran* (Cs. 2: 108).
1392. **Wrapchyan** (Valkó): 1506: *Wrapchyan* (Cs. 2: 363).
1393. **Wrathna** (Pozsega): 1484: *Wrathna* (Cs. 2: 431).
Lehet, hogy idekapcsolható az 1220 k.: *Uaratna* adat is (vö. Cs. 2: 431)
1394. **Wrechewcze** (Arad): 1477: *Wrechewcze* (Cs. 1: 761).
1395. **Wrezniche** [Kisberezsnye, Nagyberezsnye] (Zemplén): 1404: *Wrezniche*; 1454: *Kysbriznicze*; *Nagbriznicze* (Cs. 1: 344).
A *b ~ v* kérdéséhez ld. **Bladost** (21).

Közzsói előfordulásához ld.:

varádics: 1395 k.: *varadích*; 1531: *Wratjch koro* (EWUng. *varádics*).

vereten: 1265: *vreten*, *wereten* (EWUng. *vereten*).

v + r + b:

II/A

1396. **Vrbouk** [Csábrágvarbók] (Hont): 1274: *Vrbouk* (Gy. 3: 262).
Bizonytalan olvasatú név. A mellette folyó névadó patak neve — igaz, egy nem túl megbízható forrás alapján — már korábban [*varbókpathaka*] olvasatú volt (vö. +1135/+1262/1566: *Warbokpathaka*, Gy. 3: 262).

v + r + n/ny:¹⁷

II/C

1397. **Vrnafalua** (Valkó): 1328: *Vrnafalua* (Cs. 2: 362).

z + b:

I/A

1398. **Zbugya** [Izbugya] (Zemplén/Ung): 1235–1270/1409: *Zbugya*; 1317: *Sbugya*; 14. sz.: *Alsouzubugya*, *Felzubugya*, *Olzubugya*; 1408: *Zbugya*; 1419: *Alsozubugya*, *Felsewzbugya* (Cs. 1: 366).

¹⁷ Az *n* és az *ny* megkülönböztetésével kapcsolatban ld. a **k + n/ny** alatt írottakat.

I/B

1399. **Zboro [Zboró]** (Sáros): 1355: *Zboro*; 1415: *Wzbrew*; 1618: *Zboron* (Cs. 1: 306).

II/A

1400. **Izben [Zebény]** (Trencsén): 1407: *Izben*; 1474: *Zbynyowe*; 1496: *Zmyno*; 1525: *Zbynow* (FN. 213).

1496-os adata *zm-* szókezdetű mögött — noha hangtanilag nem elképzelhetetlen az ilyen hangtani átcsapás — talán mégis romlott alakot kell feltételeznünk.

1401. **Zbosze [Zbore]** (Trencsén): 1471: *Zbosse*; 1475: *Zbore* (FN. 213).

1402. **Zboyna [Bajna]** (Zemplén/Ung): 1463: *Zboyna* (Cs. 1: 366).

II/C

1403. **Zebehgleb [Szebelléb]** (Hont): 1135/1262/1566: *Zebehgleb*; 1156: *Scebechleb*; 1222: *Zbehle*, *Zebehleb*; 1232: *Scebehle* (Gy. 3: 249).

Az 1222-ben megjelenő szókezdetű mássalhangzó-torlódás etimologikusan nem magyarázható (vö. FNEsz. *Szebelléb*), s mivel csak egyszer fordul elő így, felmerülhet az íráshiba lehetősége is.

z + d:

I/A

1404. **Sdoba [Izdoba]** (Abaúj): 1335/1382: *Sdoba*; 1337: *Sdoba*; 1410/1769: *Ozdoba*; 1427: *Zdoba* (KMHsz. 1: *Zdoba*).

Pusztaszemélynévi eredetű (vö. FNEsz. *Izdoba*).

I/B

1405. **Ozdabugh [Zubogy]** (Gömör): 1278/1281/1386: *Ozdabugh*; 1282: *Zubud*; 1299: *Zdubugh*; 1325: *Wzbud*; 1325: *Wzdubud*; 1357: *Zubud* (Cs. 1: 149, Gy. 2: 558):

Pusztaszemélynévi eredetű (vö. FNEsz. *Zubogy*).

1406. **Zdencz** (Pozsega): 1464: *Zdencz*; 1483: *Izdencz*; 1498: *Zdencz* (Cs. 2: 433).

Vö. **Ezdench (1408)**.

I/C

1407. **Zdenkolcz [Zoltánháza/Zenkovci]** (Vas): 1366: *Zdenkolcz*; 1499: *Zwenkowcz*

(Cs. 2: 810).

II/A

- 1408. Ezdench [Zdenci]** (Kőrös): 1244: *Ezdench*; 1249: *Zdency* (FNESz. *Zdenci*).

Az 1249-es adat szlávors morfológiája elbizonytalanítja annak magyar nyelvhez kapcsolását.

- 1409. Zdyhaua [Balogér/Ratkovská Zdychava]** (Gömör): 1427: *Zdyhaua*; 1450: *Zdysowa* (Cs. 1: 149).

z + d +r:

I/A

- 1410. Zdragurfalva [Seszur]** (Zaránd): 1439: *Zdragurfalva* (Cs. 1: 748).

z + l:

I/C

- 1411. Zlasd [Zalasd]** (Hunyad): 1362: *Zlasd*; 1363: *Zalasd* (FNESz. *Zalasd*).

A bolgár **Злаумъ* helynévből a románban *Zlaști* lett (vö. FNESz. *Zalasd*). Az oklevelekben feltűnő következetesen -d-vel jelölt végződés és a szinkrón ingadozás magyar használatra utal.

- 1412. Zlatouice [Vágaranyos/Zlatovce]** (Trencsén): 1244: *Zlatouice*; 1493: *Zlathocz* (FN. 213).

II/A

- 1413. Zlathkowych** (Zala): 1481: *Zlathkowych* (Cs. 3: 125).

- 1414. Zlieho [Zsolt/Zliechov]** (Trencsén): 1272: *Zlieho* (FN. 213).

II/C

Olvasattól függően a szl- kezdetű szavak közé is tartozhatnak a következő nevek:

- 1415. Zelech** (Valkó): ld. **Zelech (1097)**.

- 1416. Zlanafalua** (Temes): ld. **Zlanafalua (1098)**.

- 1417. Zlanchfalwa** (Valkó): ld. **Zlanchfalwa (1099)**.

- 1418. Zlanfalua [Bácsfalua]** (Brassó): ld. **Zlanfalua (1100)**.

- 1419. Zlatewacz** (Valkó): ld. **Zlatewacz (1101)**.

1420. **Zlathana** (Hunyad): ld. **Zlathana (1102)**.
 1421. **Zlawkolcz** (Krassó): ld. **Zlawkolcz (1103)**.
 1422. **Zlawkowcz** (Valkó): ld. **Zlawkowcz (1104)**.
 1423. **Zlawotynch** (Krassó): ld. **Zlawotynch (1105)**.
 1424. **Zlawsynafalwa** (Temes): ld. **Zlawsynafalwa (1106)**.
 1425. **Zlywkocz** (Valkó): ld. **Zlywkocz (1107)**.

Az olvasat mellett a nyelviség kérdése sem ítéltető meg egyértelműen az alábbi nevekben:

1426. **Zlathna** (Zólyom): ld. **Zlathna (1108)**.
 1427. **Zlathyna** (Gömör): ld. **Zlathyna (1109)**.
 1428. **Zlatynyk** (Temes): ld. **Zlatynyk (1110)**.
 1429. **Zlauthym ~ Zlautim** (Szerém): ld. **Zlauthym ~ Zlautim (1111)**.
 1430. **Zlezaygnek** (Trencsén): ld. **Zlezaygnek (1112)**.
 1431. **Zlopchenyk** (Pozsega): ld. **Zlopchenyk (1113)**.

z + m:

II/C

1432. **Zmyno [Zebény]** (Trencsén): ld. **Izben (1400)**.

z + n:

II/A

1433. **Znio [Znióváralja]** (Turóc): 1503: *Castrum Znio* (FNESz. *Znióváralja*).
 Eredeti neve *Turócvár* volt (1243: *castrum Turuz*, FNESz. *Znióváralja*). Az alatta
 elterülő település 1347-ben *Warallya* (AOkt. 31: 35) 1602-ben *Znio Várallya*
 (FNESz. *Znióváralja*).

Olvasattól függően talán idekapcsolható még:

1434. **Znopkowazka [Kardosvaszka]** (Trencsén): ld. **Znopkowazka (1126)**.

z + r:

II/A

1435. **Zrebarnagora** (Pozsega): 1464: *Zrebarnagora* (Cs. 2: 433).

Köznemesi család nevében: 1495: *Zrebarnagoricza* (Cs. 2: 433).

1436. **Zrin [Zrin]** (Zágbráb): 1302/1315>1323: *Zyrin*; 1328/1481: *Ziryn*; 1332–1337/PR.: *Zrin*; 1406: *Zrin* (AOkl. 1: 141, FNESz. *Zrin*, Zs. 2/1: 624).

z + v:

I/A

1437. **Zuezdaneue** (Valkó): 1364: *Zuezdaneue*; 1461: *vadum Zawe Zazthan* (Cs. 2: 365).
1438. **Zwatoz reth** (Liptó): 1295: *Zwatoz reth* (Gy. 4: 58, 82).

I/C

1439. **Zwenkowcz** (Vas): ld. **Zdenkolcz** (1407).

II/A

1440. **Zwerinacz [Paka]** (Pozsega): 1461: *Kispaka alio nomime Zwerinacz* (Cs. 2: 420).
Részletesebben ld. a III. fejezet 2. alfejezetének 2.2-es pontjában.
1441. **Zwoysin** (Pozsega): 1435: *Zwoysin* (Cs. 2: 433).

II/C

1442. **Zouayk** (Vas): 1268: *Zouayk*; 1347: *Zwayk, Zuayk*; 1446: *Zowayk*; 1481: *Zwayk* (Cs. 2: 810).

A felmerülő helyesírási problémákhoz vö. a **c + v** hangkapcsolat alatt írottakkal.

zs + d:

II/A

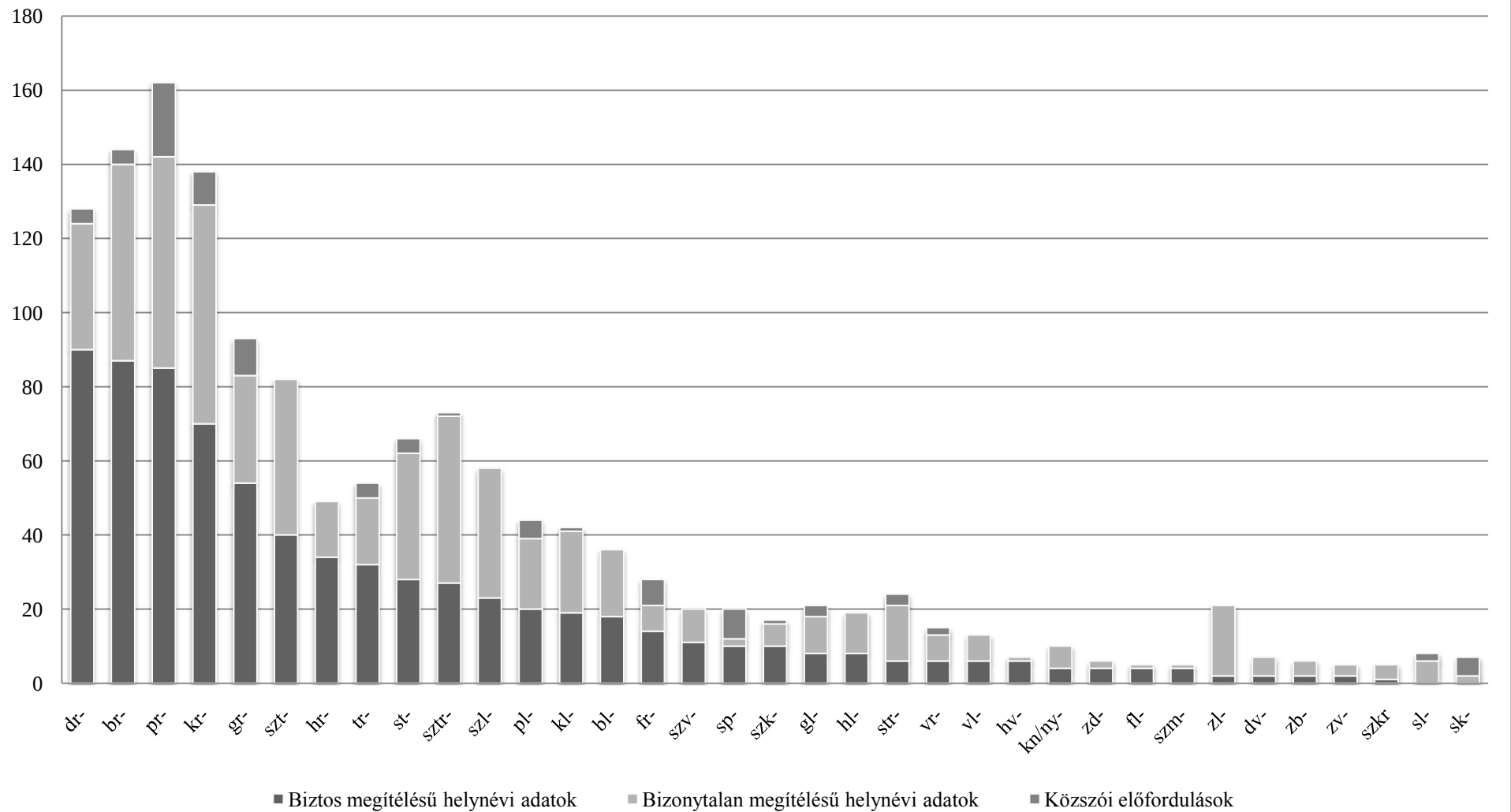
1443. **Sdala** (Bereg): +?1248>1393: *Sdala* (KMHsz. 1: *Zsdála*).

3. Az ómagyar kori szókezdő mássalhangzócsoporthoz elemzése

1. Az 1. ábrán a fent bemutatott adatok statisztikai elemzése látható. Ahogy az adatközlés során végig, itt is elválasztottam egymástól a biztos olvasatú és biztosan magyarhoz köthető lexémákat a bizonytalan olvasatú és megítélésű lexémáktól. Az egyes mássalhangzócsoporthoz közszói megterheltségének szemléltetésére e szócsoporthoz elemeit szintén külön mutatja a sta-

tisztika. A táblázatban csak a minimum öt előfordulással rendelkező mássalhangzócsoporthoz szerepelnek. Az ábra adatainak sorba rendezése — a dolgozat célkitűzéseinek megfelelően — a biztos helynévi előfordulások szerint történt. Igaz, az egyes kapcsolatok egymáshoz viszonyított arányát a közzsói, illetve a valamilyen szempontból bizonytalan helynévi előfordulások néhol módosítják. A szókezdő mássalhangzó-torlódások típusainak a számszerű összefoglalása megtalálható az 1. függelékben.

A szókezdő mássalhangzócsoporthok típusai a régi magyar nyelvben

1. ábra

2. A következőkben a régi magyar nyelvben meglévő kételemű mássalhangzó-kapcsolatok típusai láthatóak az azokat felépítő mássalhangzók szerint rendszerezve (1. táblázat). A függőleges oszlop az első, a vízszintes pedig a második tagként előforduló hangokat mutatja. A (+) a legalább egy biztos magyar adattal rendelkező kapcsolatokat jelöli, míg a (–) azokat, amelyek megléte okleveles előfordulásuk ellenére a magyarban nem bizonyítható. Az üresen maradt részek által kijelölt hangkapcsolatokra okleveles adatot nem találtam.¹

	p	b	t	d	ty	k	v	s/sz	z	cs	m	n	ny	l	r
p			–											+	+
b				–					+					+	+
t							–								+
d							+					+		+	+
gy															–
k		+					+	+			+	+	+	+	+
g		+					+					+		+	+
f														+	+
v						–						–	–	+	+
sz	–		+		+	+	+				+	+		+	+
z		+		+			+				–	–		+	+
s	+		+			+	+			–	+			+	+
zs				–											
h							+	+			+	–		+	+
c							+								+
cs											+				+
m								–						+	+
r	–														

1. táblázat

A táblázatból világosan látszanak a következők:

- a) A kételemű mássalhangzó-kapcsolatok második tagja általában *r*, *l* vagy *v*. Közülük az *r* az, ami — egy kivétellel — minden mássalhangzó után előfordulhat. Egyedül *zs* után nem áll, ez azonban véletlen hiánynak tekinthető, hiszen *zs*-vel kezdődő mássalhangzó-

¹ A mássalhangzók rendszerezésénél és elemzésénél SIPTÁR PÉTER felosztását vettem alapul (vö. 1998: 328).

torlódás a régiségből eleve csak egyetlen szóban igazolható: +?1248>1393: *Sdala* (KMHsz. 1: *Zsdála*). E három hang megterheltségét — az átadó nyelvek befolyásán túl — fonológiai jellegükből lehet magyarázni: az *l* és az *r* nem nazális zengőhangok, s az újabb fonológiai rendszerezések szerint a *v* ilyen pozícióban szintén nem réshangként, hanem az *l*-hez és az *r*-hez hasonló zengőhangként viselkedik (vö. SIPTÁR 1998: 367, TÖRKENCZY 2001: 283).²

- b) Az *l* és *r*, valamint a *v* közti különbséget mégis mutatja, hogy amíg a *v* első pozícióban is előfordult — bizonyíthatóan éppen *l* és *r* előtt —, addig az *l* és az *r* csak második tagként igazolható.
- c) Megemlíthető még a zengőhangok másik csoportjának, az orrhangoknak a második mássalhangzóként való szerepe. Az illet az előforduló szavak száma alapján ritka típusnak kell tekintenünk, de az orrhangok többé-kevésbé bizonyítható módon zárhangok és réshangok után többféle variációban is előfordultak.
- d) Réshang második elemként csak egy-egy alkalommal fordul elő. Egyedül a *v* tekinthető kivételnek, de vö. az a) pontban elmondottakkal.
- e) Második tagként zárhang csak *s*, *sz*, *z* és *zs* után igazolható. A hangkapcsolat különlegességét mutatja, hogy az effélék rendszeren előtéthanggal oldódtak fel a régiségben (*is*). A rendhagyónak mondható *Gbelény* ~ *Kbelény* néven kívül a felmerülő kapcsolatok egy-két adattal rendelkeznek, ráadásul a magyarban nem is igazolhatóak.³
- f) A *Gbelény* ~ *Kbelény* kivételével azonos képzési módú mássalhangzók nem állnak egymás mellett.

3. A régiségben a következő háromelemű mássalhangzó-kapcsolatok adatolhatóak (2. táblázat):

	dr	kl	kr	tr
s			+	+
sz		+	+	+
z	+			

2. táblázat

² Ennek vélhetően az sem mond ellent, hogy *v* az ómagyar kor első felében inkább még *β* lehetett. A két hang fonológiai hasonlóságára utal, hogy amíg a magyarban csak *β* volt, addig a jövevényszavak *v*-je vele helyettesítődött.

³ A *Gbelény* ~ *Kbelény* név különlegességét mutatja, hogy a vokalizáción kívül — érthető módon — mindenféle feloldási mód megfigyelhető hangalakjának fejlődésében: 1362: *Koblen*, 1434: *Belene*, 1503: *Cebelen*, illetve 1907-ben magyarosított formában, *Egbelény*-ként jelenik meg (vö. Cs. 5: 118, FNESz. *Egbelény*).

A táblázat alapján a következő jellegzetességeket lehet megállapítani:

- a) A magyarban háromtagú mássalhangzó-kapcsolatok első eleme *s* vagy *sz*. (A *zdr*- kapcsolat csak egyetlen névben fordul elő: 1439: *Zdragurfalva* (Cs. 1: 748), ám itt zöngéségi szempontból nem is lehetne másként.) Így nem meglepő, hogy második elemként csak zöngétlen hang, mégpedig *k* és *t* áll. A *p* ez esetben nem biztos, hogy hiányként tűnik fel, de az [1290–1295]: *Spreng* (Gy. 2: 184) adatot nem lehet egyértelműen a magyar nyelvhez kötni.
- b) Háromtagú kapcsolatban a harmadik elem az *l* és *r*, melyek kapcsán láttuk, hogy kételemű mássalhangzócsoportokban is a leggyakrabban töltik ki a második tag helyét. Ennek oka könnyen belátható. Mai közszavak vizsgálata alapján SIPTÁR PÉTER megállapítja, hogy a háromtagú kapcsolatok „bizonyos értelemben a kétfelé ágazók két fajtájának kombinációi” (1998: 368). Ezt SIPTÁR azzal magyarázza, hogy háromtagú kapcsolat csak akkor lehetséges, ha első két tagja és második két tagja is előfordul(hat) kéttagú kapcsolatban (i. h.). S mivel a régiségben második tagként zárhang csak részhang után állt, illetve zárhang után lényegében csak *l* és *r* következett, a háromelemű kapcsolatok sem nagyon építkezhettek másként.

Hangtörténeti szempontból utóbbi megállapításnak az lehet a bizonyítéka, hogy sok esetben a hármas mássalhangzó-kapcsolatok úgy oldódtak fel, mintha kételeműek lettek volna: 1278: *Screbyn* > 1318: *Zkurbyn* (KMHsz. 1: *Szkrebin*); 1276: *Strig* > 1377: *Stirih*, *Stirik* (Gy. 3: 277). 1298: *Stregoa*, 1327: *Ztorgowa* (Gy. 4: 302). Azaz megmaradt a kapcsolat első eleme, a második és harmadik mássalhangzó közé pedig bontóhang került, ami kéttagú kapcsolatok esetében zárhang és *r* kapcsolatában egyébként kizárólagosnak mondható. A hármas kapcsolatok kettős kapcsolatokból való felépülését az előtétangos feloldási mód sem cáfolja, hiszen az *s*, *sz*, *z* és zárhang kéttagú kapcsolata is általában előtétanggal oldódott fel: 1327: *Stholch* > 1330: *Vztolch* (Cs. 3: 113), s ugyanígy történik hármas torlódás esetében is: 1113: *Strov* > 1335: *Oztro* (Gy. 4: 440). A mássalhangzó-kieséssel történő feloldási mód kapcsán megfigyelhető, hogy a háromtagú kapcsolatok esetében mindig az első hang esik ki: 1295/1315: *Strys* > 1496: *Triss* (Cs. 1: 147, Gy. 2: 556). Kéttagú, *s*, *sz* és zárhang kapcsolatából álló hangcsoportok esetében ez a feloldási mód ritka, de a régiségben a kiesés általában sem mutatható ki nagyobb arányban. Részhang és zárhang esetében talán ld. szl. *stoklas* > m. *toklász* (vö. KESZLER 1969: 41), illetve mai közszói példáihoz ld. még *spárga* > *párga*, *spenót* > *penót*, *sparhelt* > *pórhelt* (vö. i. m. 46). Értelemszerűen a feloldási módok kombinálódása sem mond ellent SIPTÁR megállapításának. A nógrádi *Esztergály* helynév kapcsán erre is találunk példát: 1243: *Estergur* és 1247: *Strugar*. Ám az elmondottak alapján ebben az esetben a

következő hangfejlődési sor tűnik valószínűnek: [sztrugár] > [szturgár] > [uszturgár], vö.: 1251: Ztragar > 1273: Ztorgar > 1278: Vztugar (Gy. 4: 239).⁴

4. Mindezek alapján összefoglalóan megállapítható, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódások kapcsán már az ómagyar korban is megvoltak azok a jellegzetességek, amelyek a mai magyar nyelv közszói állománya alapján elvégzett vizsgálatok alapján kimutathatóak (vö. TÖRKENCZY 2001: 283). A mai közszói anyagból készült listával való összevetés után csak periférikusnak mondható különbségeket találunk: A régi nyelvben például nem voltak meg a következő kapcsolatok: *pt-*, *pf-*, *psz-*, *pn-*, *ph-*, *tv-*, *ft-*, *ff-*, *szc-*, *szf-*, *sn-*, *mn-*, *ng-*, *hj-*. Azonban ha megvizsgáljuk azokat a szavakat, amelyek ma efféle hangokon kezdődnek, akkor egyrészt belső keletkezésű indulatszavakat vagy újabb átvételeket (elsősorban szakszavakat), másrészt nem a Kárpát-medencei nyelvekből valókat látunk: *ptózis*, *pfűj*, *pszichológus*, *pneumatikus*, *phű*, *tviszt*, *ftálsav*, *ffjord*, *szcéna*, *szféra*, *sznób*, *mnemotechnika*, *nganaszán*, *hja* (vö. TÖRKENCZY 2001: 281–282, illetve az etimológiákhoz az EWUng. megfelelő címszavát). Ezeknek a hangkapcsolatoknak a nagy részét egyrészt előfordulásuk ritkasága miatt, másrészt felépítésükből adódóan az újabb fonológiai elemzések is rendhagyónak tekintik (vö. TÖRKENCZY 2001: 282).⁵

Ezzel szembeállíthatók azok a mássalhangzó-párok, amelyek csak a régiségben fordultak elő: *hl-*, *vr-*, *hv-*, *zd-*, *ml-*, *bz-*, *csr-*, *dv-*, *szkr-*, *zb-*, *zv-*, *cr-*, *csm-*, *dl-*, *dn-*, *gb-*, *hsz-*, *kb-*, *km-*, *mr-*, *szr-*, *zdr-*. Azt azonban ismét fontos megemlíteni, hogy ez az eltérés elsősorban abból adódik, hogy az összehasonlítás alapjául szolgáló minta különbözik az ómagyar koritól: a mai anyag nem tartalmaz ugyanis tulajdonneveket. Meg kell jegyezni továbbá azt is, hogy utóbb felsorolt hangkapcsolatok a régi helynévi anyagban is csak alig néhány adattal képviseltetik magukat.

5. Mivel szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok elsősorban jövevényszavak útján kerültek a magyarba, az itt bemutatott szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok értékelésekor mindenképpen szem előtt kell tartani azt, hogy a fenti típusok nemcsak a régi magyar nyelvtől függenek, hanem elsősorban a magyarral érintkező nyelvekben szó elején meglévő mássalhangzó-csoportokból következnek. Való igaz, mindez a magyar nyelv szűrőjén keresztül mutatkozik meg, de ha a szláv nyelvekben, németben, románban vagy latinban nem volt meg egy bizonyos torlódástípus, akkor az nyilvánvalóan a magyarban sem igen tudott megjeleni, illetve

⁴ Mindez természetesen egyetlen lépésben is megtörténhetett. Az *r* kiesés az 1278-as névalakban vélhetően már nem a szókezdetet érintő folyamatokkal van összefüggésben.

⁵ A generatív fonológiai elemzés részletei nem tartoznak a dolgozat tárgykörébe, így ezek részletezésétől ezúttal eltekintek.

elterjedni. A magyarban belső keletkezéssel létrejövő kapcsolatok is könnyen magyarázható módon ezeket a mintákat követték. Éppen ezért érdemes az efféle statisztikákat mindig valamilyen összefüggésbe helyezni. Az ugyanis már mindenképpen a magyar nyelvről fog vallani, ha azt vizsgáljuk meg, hogy a környező népek nyelveiben megjelenő mássalhangzó-torlódások közül melyek voltak azok, amelyek soha, vagy csak egy-egy esetben jelentek meg a magyarban.

A problémát azonban egy ilyen vizsgálat elvégzésekor az jelenti, hogy nincs olyan statisztikai jellegű feldolgozás, amely a lehetőségekhez mérten világosan megmutatná, hogy a Kárpát-medence nyelveiben, nyelvjárásaiban a középkor második felében milyen mássalhangzó-torlódásos szókezdetek fordultak elő. Nem azért, mert a kérdés maga esetleg másodrendű lenne, hiszen a mai fonológiai kutatásoknak az első szótag szerkezete iránt tanúsított kiemelt érdeklődése is mutatja, hogy hangszerkezeti szempontból nem lényegtelen a szókezdet változásainak a vizsgálata. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy más nyelvek kutatói is ugyanazokkal a problémákkal találják szembe magukat, mint amelyekről dolgozatom első felében magam is szóltam. A korabeli magyar nyelv szupercentrális szerepéből adódóan pedig hatványozottan hátrányos helyzetben vannak, hiszen az adatok jó része azért vélhetően nem szláv, német vagy román, hanem magyar nyelven került be az oklevelekbe, s így a Kárpát-medencében hajdan beszélt többi nyelv hangtörténetírása konkrét adatok helyett sokszor csak a magyar oklevelekben előforduló adatok alapján rekonstruált nyelvi formákra támaszkodhat. Ahogy KNIEZSA fogalmaz: „a mi okleveleink volnának erre [ti. a hangtörténeti kutatásokra] a legelső, legrégibb forrásaink, ha fel lehetne tenni, hogy névanyaguk a tót⁶ nép ajkáról közvetlenül van lejegyezve. Ez azonban a legtöbb esetben nem áll” (1949/2003: 238). Éppen ezért a mindig feloldódó szókezdő mássalhangzó-torlódásokra vonatkozó pontos tipológia elkészítése jelenleg még nem könnyű feladat. Így dolgozatomban magam is csak néhány alapvető jellemző kiemelésére vállalkozhatom.

5.1. Oklevelekben fennmaradt, de a magyar nyelvhez nem kapcsolható mássalhangzókapcsolatok a következők:⁷ *bd-*, *hn-*, *msz-*, *pt-*, *scs-/st-*, *vk-*, *vn-*, *zm-*, *zn-*, *zsd-*, illetve *brzs-*, *drzs-*, *hlb-*, *hrb-*, *przs-*, *spr-*, *szmr-*, *szpr-*, *trny-*, *trszt-*, *vlcs-*, *vrb-*, *vrn-*. Mindezekhez talán hozzákapcsolhatóak még azok a típusok is, amelyek oklevélben ugyan nem jelennek meg, de

⁶ KNIEZSA a zabori oklevél alapján mondja mindezt, de mondandójának lényege szempontjából nincs különbség az egyes szláv nyelvek között, hiszen azok az ómagyar korban a magyar királyság területén lényegében mindenhol periférikus nyelvek voltak (vö. HOFFMANN 2007: 90–91). Ugyanígy idekapcsolható még a román, s bizonyos területeken a német nyelv is.

⁷ Most csak azokat tárgyalom, amelyek esetében olvasati problémák nem merülnek fel.

az EWUng. és a FNEsz. egyes korai átvételek etimológiájában feltételezi meglétüket. Ezek közül a gyakoribbak: *zsl-* (FNEsz. *Alsózsolca*), illetve *blh-* (EWUng. *bolha*), *drn-* (FNEsz. *Darnó*¹⁻²), *hlm-* (EWUng. *halom*), *hrv-* (EWUng. *horvát*), *szrny-* (FNEsz. *Szernye-mocsár*), *trzs-* (FNEsz. *Terebő*), *tvrd-* (FNEsz. *Badacsontördemic*), *vlk-* (FNEsz. *Valkó*), *vrs-* (FNEsz. *Varsolc*).

A következőkben lehetne összefoglalni ezek jellegzetességeit:

- a) Az 1. táblázatban bemutatott kétagú mássalhangzó-csoportok tulajdonságai alapján ezek közül vélhetően véletlen hiánynak tekinthetők a *hn-*, *zm-*, *zn-*, *zsd-* és *zsl-*. A *vk-* és *vn-* megítélése nem egyszerű, hiszen esetükben olvasati problémák is felmerülhetnek, ráadásul ezekben a *v* (β) gyakran vokalizálódott. A kételemű kapcsolatok közül így a *bd-*, az *msz-* és a *pt* az, amelyekről feltehetjük, hogy eredeti formájukban nem kerültek be a magyarba, illetve bizonyítékok híján a *scs-* is idevonható. E négy hangkapcsolat megszűnésével kapcsolatban egyedül az *scs* > *cs* változásra vannak példáink (vö. KNEZSA 1949/2003: 243). Ennek a hátterében az is állhat, hogy *bd-*, *msz-* és *pt-* kezdetű nevek nem kerültek át a magyarba.
- b) A háromelemű kapcsolatok közül az őket felépítő kétagú kapcsolatok alapján elképzelhető lett volna a régi magyarban is a *spr-*, *szmr-* és *szpr-*, ám ezek meglétére egyértelmű bizonyítékok nincsenek.
- c) A *brzs-*, *drzs-*, *przs-*, illetve etimológiák alapján talán *trzs-* hangkapcsolatok csak a legészakibb megyékben (Nyitra, Sáros és Trencsén) fordultak elő, s okleveles leírásuk mögött (*brz*, *drz*, *prz*) vélhetően egy zárhang, valamint egy *r* és *zs* egyidejű kapcsolatát kell látnunk ($\check{r}$),⁸ ami megvan a cseh nyelvben, s ez a cseh nyelvi hatás Trencsénben és Nyitrában akár el is hihet. A *przs-* kapcsolatot nehéz megítélni. Mivel mindkét előforduló név a magyarban *p*-vel kezdődik (vö. 1390: *Peryche* és 1447: *Przetica*, FN. 174, illetve 1498: *Preles* és 1499: *Przieles*, FN 175), elképzelhető, hogy bennük a kérdéses réshang zöngétlen változata ($\check{r}$) jelent meg. A *trzs-* esetében talán ugyanezt láthatjuk (vö. cseh. *Třebějice* hn., FNEsz. *Terebő*). A sárosi *Brzozowytza* (Cs. 1: 280) adatban földrajzi fekvéséből adódóan talán inkább a hasonló lengyel *rz* réshangot érthetjük. Erről a típusról végső soron megállapítható, hogy nem tekinthető valódi háromtagú kapcsolatoknak. A $\check{r} \sim \check{r}^{\circ} \sim rz$ a régiségben rendszeren *r*-rel helyettesítődött.
- d) A *vlcs-*, *vlk-*, *vrb-*, *vrn-* és *vrs-* hangkapcsolatok megléte a magyarban nem mutatható ki, ezek általában ugyanis már csak feloldódott formájukban jelennek meg magyarul:

⁸ Az írásképen túl vö. ehhez pl. a magyar *Berzenke* helynévhez etimológiailag kapcsolódó cseh *Březinka* és lengyel *Brzezinka* helynevek szerkezetét (FNEsz. *Berzenke*).

1425/1426: *Walko*, FNESz. *Valkó*. Más esetekben pedig a vokalizáció miatt nem bizonyítható a szókezdő mássalhangzó-torlódás: 1328: *Vrnafalua* (Cs. 2: 362). Az mindenestre megállapítható, hogy az efféle kapcsolatok *v*-je után mindig *l* vagy *r* zengőhang következik azokban a szláv szavakban is, amelyek vélhetően bekerültek a magyar nyelvbe is.

- e) Hasonló tulajdonságokkal rendelkeznek a *h**l**b*-, *h**r**b*-, *h**l**m*- és *h**r**v*- mássalhangzó-kapcsolatok is. A *v*-vel kezdődő hármastorlódásokhoz hasonlóan ezek esetében is az első és a második mássalhangzó között történik meg a feloldás: 1408: *Horborthyn* és 1505: *Hrbotin* (FN. 122). De ld. 1347: *Holoboka*, 1464: *Hlwbok*, 1525: *Hlboka* (FN. 124).
- f) A fennmaradó egyéb három- és négyelemű kapcsolatok (*blh*-, *drn*-, *szrny*-, *trny*-, *trszt*-, *tvrd*-) elemzése mind a felépítésükben, mind a magyar nyelvű adaptációjukban hasonló jellegzetességeket mutat.

Az itt bemutatott kapcsolatokról általában elmondható, hogy a mai magyarban sem fordulnak elő, vagy ha mégis, akkor nem gyakoriak. A *d*), *e*) és *f*) pontokban tárgyalt mássalhangzó-torlódások hiánya a régi magyarban vélhetően azzal a fonológiai szabályszerűséggel magyarázható, hogy sem első két tagjuk, sem második két tagjuk nem fordult elő magyar szóban, így a velük kezdődő lexémák más torlódást tartalmazó szavakhoz képest is valóban szokatlan hangszerkezetűnek számítottak. Ezért ezekben az esetekben — szemben az egyéb két- és háromtagú mássalhangzócsoportokkal — magyar nyelven mindig megtörtént a feloldódásuk.

6. Az egyes típusok gyakoriságon és fonológiai jellegzetességeiken túl érdemesnek tűnik még két dolgot megvizsgálni. Egyrészt a mássalhangzó-torlódással kezdődő szavak megjelenésének idejét, másrészt a mássalhangzó-kapcsolatok állandóságát.

6.1. A nagy valószínűséggel magyarnak tekinthető adatokon belül a következő kronológiai viszonyok állnak fenn: a torlódással kezdődő nevek 23%-a már az Árpád-korban megjelent a magyarban, míg 77%-uk csak az ómagyar kor második felében. E nagy különbség mögött vélhetően összetett okok állnak. Egyrészt feltételezhető, hogy a korai évszázadokban a jövevényszavak mássalhangzó-torlódásai valóban inkább feloldódtak, mint megmaradtak. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni az adatok fennmaradásának körülményeit, hiszen ezek nagyban befolyásolhatják azt, hogy miként áll elénk egy-egy hangtörténeti változás statisztikája. Egyrészt közismert, hogy a korai időszakokban kevesebb oklevél született, ráadásul ezek közül jóval kevesebb maradt ránk, mint a később születettek közül. Azaz az Árpád-korból eleve kevesebb adattal tudunk számolni. Másrésztől elgondolkodtató azoknak a ne-

veknek az esete, amelyek kapcsán a mássalhangzó-torlódások feloldódásának éppen fordított iránya látszik. A gömöri *Beretke* korai ómagyar korra vonatkozó adata nem tartalmazott mássalhangzó-kapcsolatot: 1286: *Beretke* (Gy. 2: 487), ám a későbbiekben már megjelent a feloldódott forma mellett a mássalhangzó-torlódással kezdődő is: 1427: *Berethke*, *Brethke* (Cs. 1: 131).⁹ Ennek háttérében számos dolog állhat, úgymint egyéb tulajdonnevek analógiás hatása, szláv használat, íráshiba stb. Sokszor esély sincs kideríteni, hogy ezek közül pontosan melyik volt az, ami valójában a fenti látszólagos ellentmondás háttérében állt. Mégis a legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a két forma párhuzamosan élt egymással, viszont az egyik valamilyen oknál fogva nem került bele az oklevélbe. BENKŐ LORÁND úgy véli, hogy — főként a korai ómagyar kori írásgyakorlatban — „a magyar nyelvi elemek lejegyzésében többé-kevésbé érvényesült bizonyos közös eljárás mód, írásnormaszerű egységesítő igyekezet, melynek a királyi kancellária és a hiteles helyek, illetőleg a szerzetesrendek, kolostorok voltak a legfőbb letéteményesei” (1997: 175). Más helyütt erre példaként Anonymus *ő*-zését hozza fel: „a geszta tárgyalt jelensége mögött — írója saját nyelviségének érvényesítési lehetőségét sem teljesen kizárva — valószínűbben olyan tudatos írásbeli törekvés húzódik meg, amely bizonyos fokú írásnorma követését jelenti” (2003a: 159). Mindezek alapján talán nem túlzás a mássalhangzó-torlódások megjelenésének kronológiája kapcsán sem arra gondolni, hogy az ilyen szerkezetű szavak esetében is érvényesülhetett valamiféle normatörekvés, azaz — ha a név fonológiai variánsokban élt — akkor a két változat közül a magyaros szerkezetű, feloldódott forma került be az oklevelekbe.¹⁰ Ennek a bizonyítását jelenlegi ismereteink alapján nem tartom elképzelhetőnek, de talán érdemes az oklevélírói normát is olyan tendenciaként elképzelni, amely a keletkező és fennmaradó oklevelek száma és a későbbi nyelvi fejlemények mellett közrejátszott abban, hogy az Árpád-korból jóval kevesebb mássalhangzó-torlódással kezdődő adat áll rendelkezésünkre, mint az ómagyar kor második feléből.

6.2. Mint azt már korábban említettem, a magyar szakirodalomban általánosnak tekinthető az az elképzelés, miszerint a szókezdő mássalhangzó-csoportok — elsősorban szokatlanságuk miatt — eleve feloldásra voltak ítélve a régi magyar nyelvben. Ebből adódóan pedig csak valamiféle átmeneti állapotként értelmeződik az, ha egy név adatai között megjelenik a mással-

⁹ Néhány további példa: 1268: *Gerende*, 1362: *Grend*, 1391: *Alsow et Felsew Gerendh* (Cs. 5: 706); 1300: *Karasso*, 1490: *Krasso* (Cs. 1: 479); 1266: *Perecha*, 1364: *Perecha*, *Pereche*, *Prische* (Cs. 1: 359, FNESz. *Perecseny*); 1216: *Terebes*, 1319: *Therebes*, *Threbes* (AOKlt. 5: 181, KESZLER 1969: 33).

¹⁰ A csupán egy alakban élő nevek esetében nyilván ilyen nem történt, legföljebb esetenként, egyfajta névmagyarosító eljárásaként. Az oklevélírók névalakító tevékenységéről egyébként megoszlanak a vélemények. A kérdés szakirodalmának összefoglalásához ld. HOFFMANN 2007: 87–90.

hangzó-torlódásos szókezdet is. Éppen ezért hasznosnak tartottam adatállományomban össze-számolni azokat az eseteket, amelyekben a mássalhangzó-torlódás átmenetileg vagy véglegesen feloldódott, illetve azokat, amelyek az egész korszak alatt megőrizték eredeti, torlódásos alakjukat. E tekintetben a következő arány állítható fel: a tárgyalt nevek 65%-ában az ómagyar kor idejéből csak a több mássalhangzóval kezdődő forma adatolható, míg 35%-uk esetében mutatható ki a feloldásra irányuló tendencia.

Ez a számadat az előbbiekhöz hasonlóan számos bizonytalansági tényezőt tartalmaz, így részleteiben mindenképpen óvatosan kezelendő. Nyilvánvalóan hiba lenne a korábbi álláspontok ellentétére következtetni belőle, ti. a feloldási tendencia a magyarban a legkorábbi időkben is már periférikus változás volt. Vélhetően nem erről lehet szó. Az adatok fennmaradásának esetlegességén túl ugyanis itt komolyan számolni kell az olyan nevek torzító hatásával, amelyek csak egy-egy előfordulással rendelkeznek az egész korszakot illetően. Ezek között ráadásul jórészt olyanok találhatók, amelyek csak a 15–16. században bukkannak fel, amikor vélhetően a feloldásra irányuló tendencia ereje csökkenőben volt. Az adatállományomban szereplő nevek száma mellett mindenesetre ez az adat is azt mutatja, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódás egyáltalán nem volt ritka az ómagyar helynevek körében.

V. Hangváltozás, adaptáció, analógia

1. A régi magyar nyelvben meglévő szókezdő mássalhangzócsoporthoz bemutatása után mindenképpen szólni kell a szókezdet megváltoztatást eredményező folyamat másik oldaláról is. A szókezdő mássalhangzócsoporthoz körüli nyelvi változáshoz természetesen a megmaradt torlódások mellett a torlódások feloldására irányuló törekvés is ugyanúgy hozzátartozik. Hiszen nem lehet letagadni, hogy a magyar nyelvbe kerülő szavak nagy részében valóban megszűnt a szó eleji mássalhangzó-kapcsolat. Dolgozatom utolsó fejezetében erről a kérdésről szeretnék röviden szólni. Azt, hogy a torlódás megszüntetésére milyen feloldási módok alakultak ki a magyarban, a korábbi hangtörténeti munkák már mind elméleti, mind gyakorlati szempontból alaposan feldolgozták. Közszavak és helynevek együttes vizsgálatával elsőként KESZLER BORBÁLA (vö. 1969), legutóbb pedig széles helynévi anyagon TÓTH VALÉRIA (2003) mutatta be azokat a folyamatokat, amelyek a szókezdő mássalhangzócsoporthoz megszüntetéséhez vezethettek.¹ Dolgozatom témájához leginkább kapcsolódva ezért nem látom szükségesnek ezek filológiai bemutatását, hanem csupán a feloldás bekövetkezésének és lefolyásának az értelmezéséhez szeretnék néhány gondolatot hozzáfűzni.

2. HOFFMANN ISTVÁN „A Tihanyi alapítólevél mint nyelvtörténeti forrás” című dolgozatában a *Balaton* név hangalakjának kialakulása kapcsán a hagyományosan föltett szabályos hangváltozás² mellett a hangtani adaptáció lehetőségét is figyelembe véve úgy fogalmaz, hogy „egy **Blatъnъ*-féle vagy ehhez hasonló szláv hangsorból már az *á t v é t e l k o r* kialakult egy a magyar nyelv fonotaktikai szabályaihoz alkalmazkodó *balatin* vagy akár *balaton* forma” (2007: 127, kiemelés tőlem, K. R.). Véleményem szerint a szó eleji mássalhangzókapcsolatok feloldásának adaptációs elképzelése — mint arra az alábbiakban igyekszem rámutatni — lényegét érintően eltér a feloldásra vonatkozó eddigi elképzelésektől, s ebből adó-

¹ Ennek a hangszerkezeti integrációnak fonológiai környezettől függően négy jól ismert fajtáját különíti el a szakirodalom (vö. BÁRCZI 1958b: 138–40). A kérdés tudománytörténetének áttekintéséhez ld. KESZLER 1969 és NYÍRKOS 1993 vonatkozó fejezeteit.

² A dolgozatban a *szabályos hangváltozás* terminust teljes egészében a BÁRCZI-féle *hangfejlődési tendencia* értelmében használom (vö. 1958b: 8). Ahol mégis konkrétan hangfejlődésről beszélek, ott szándékosan kapcsolódok BÁRCZI GÉZA szóhasználatához, hogy ezzel is hangsúlyozzam munkásságának a magyar hangtörténetírásban máig meglévő befolyását, illetve kiemeljem az ebben a fejezetben bemutatott adaptációs elképzelés ettől eltérő voltát. Természetesen elismerem, hogy a *hangfejlődési tendencia* elnevezés ma már téves asszociációkat kelthet az olvasóban, s túlhaladott fogalom (vö. KISS J. 2003: 50–1).

dóan a belőle levonható következtetések is alaposan különböznek attól, amit a hangtörténet eddig a szókezdő mássalhangzó-torlódásokkal és azok feloldásával kapcsolatban hangsúlyozott. Ahhoz azonban, hogy a kétféle magyarázat közti különbség nyilvánvalóvá váljon, szükséges néhány szót szólni a változás megindulásának okairól, illetve lefolyásának jellegéről.

3. A hangtörténeti szakirodalomban meglehetősen egyetértés uralkodik a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok státuszát illetően: a magyar nyelv ősi hangszerkezeti viszonyai következtében nem kedveli a szókezdő mássalhangzó-torlódásokat, s ebből adódóan egész története során megfigyelhető az a tendencia, ami megszünteti, de legalábbis jelentős mértékben csökkenti a nyelvbe torlódásos formában bekerülő lexémák számát (vö. BÁRCZI 1958b: 137).³

Az alapnyelvre kikövetkeztetett hangszerkezeti típusokból valóban pontosan kitűnik, hogy a magyar nyelv finnugor örökségként olyan hangszerkezeti rendszerrel kezdte meg önálló életét, amelyben szókezdő helyzetben nem fordult elő egymás mellett két mássalhangzó (vö. pl. BAKRÓ-NAGY 1998: 235). Ez a hangszerkezeti jellegzetesség az ősmagyar kor vándorlásai során sem változott meg, azokban a — zömében törökségi — nyelvekben ugyanis, amelyekkel a magyarság vándorlásai során huzamosabb nyelvi kontaktusba került, nem volt példa szókezdő mássalhangzó-torlódásra, azaz lényegében a honfoglalásig nem érte a magyar nyelvet olyan jelentősebb külső hatás, amely a magával hozott alapnyelvi mintában változást okozott volna. Így a szókezdetre jellemző erős fonotaktikai egyenműség miatt érthető, hogy a korai ősmagyar kor időszakában a megváltozott nyelvi környezet következtében nyelvünkbe kerülő torlódást tartalmazó szókezdetek új, s ezért értelemszerűen szokatlan fonológiai szerkezeteknek számítottak. A nyelvtörténeti irodalom ezzel a szokatlansággal magyarázza azt, hogy a magyar nyelv a mássalhangzó-kapcsolattal kezdődő jövevényszavak átvételekor az esetek többségében megszüntette a torlódásokat, ezáltal illesztve be az egyes elemeket saját hangszerkezeti rendszerébe.

Ezen a ponton azonban adódik egy érdekesnek mondható megfigyelés. BÁRCZI GÉZA a kölcsönszavak hangtani beilleszkedésével kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy „a jövevényszavak az átvevő nyelvben rendesen azzal a [...] hangalakkal kezdik életüket, amelyet az átadó nyelvből hoztak magukkal. Kivételt alkotnak azok az esetek, amikor egy jövevényszóban olyan hang vagy hangcsoport fordul elő, mely az átvevő nyelvben vagy egyáltalán nincs meg, vagy abban a helyzetben (pl. szó kezdetén) hiányzik, amelyet a jövevényszóban elfoglal” (1958a: 46). Ez utóbbi esetekben hanghelyettesítés, adaptáció történik.

³ KÁLMÁN BÉLA egyenesen „hangtani törvény”-nek nevezi a mássalhangzó-torlódások szó eleji felbontását (1953: 59).

Ha tehát BÁRCZI különbségtételéből kiindulva a változás tipológiai besorolása során a szókezdő mássalhangzó-torlódásokhoz kapcsolódó nyelvi változás okát vesszük alapul, azt tudni illik, hogy az első átvételek idején a magyarban még nem fordult elő szó kezdetén több mássalhangzó, illetve megvizsgáljuk, hogy a nyelv hogyan reagált az idegen hangszerkezeti mintára, akkor a mássalhangzó-kapcsolatok feloldása a BÁRCZI GÉZA által felállított elméleti keretben nem is nagyon lehet más, mint hangtani adaptáció. Így igazat adhatunk HOFFMANN ISTVÁNNak abban, hogy a TA. *balatin* szórványának esetében talán valóban nem szükséges véletlen hiányt föltenni azzal kapcsolatosan, hogy a névnek miért nem adatolható a magyarban **blatin* formája: azért, mert vélhetően nem is létezett ilyen fok a magyarban. Az adaptációból adódóan ugyanis a név nem torlódó szókezdettel, hanem közvetlenül a magyar fonotaktikai rendszernek megfelelő *Balaton* (esetleg *Balatin*) formában került a nyelvbe. Mindezeket végiggondolva különösnek tűnik, hogy a magyar hangtörténeti irodalomban — amelyet éppen BÁRCZI munkássága határozott meg leginkább — korábban miért nem hangsúlyozták a feloldási tendencia hanghelyettesítéshez hasonlatos voltát, mikor pedig ez olyannyira kínálkozó gondolat, s ehelyett kimondva-kimondatlanul miért inkább szabályos hangfejlődési tendenciaként képzelték el a lefolyását. S mivel — nézetem szerint — hanghelyettesítés és szabályos hangváltozás között lényeges különbségek vannak, egyáltalán nem mindegy — már csak az adott változástípus jellegzetességeiből levonható következtetések miatt sem —, hogy egy változást miként írunk le.

Jelen írásnak nem célja ugyan, hogy részleteiben bemutassa a két hangtörténeti változás közötti különbségeket, a dolgozat gondolatmenetének továbbvitele érdekében azonban két dolgot mindenképpen érdemes kiemelni. A hangfejlődési tendenciák — már a kifejezés is utal erre — eleve csak a fő csapásvonalát írják le bizonyos hangtani változásoknak, amely ingadozáson és regresszióon át adott esetben akár 100%-os eredményre is vezethet. A hanghelyettesítés viszont hangtani szükségszerűségéből adódóan — minthogy egy fonológiai hiány áll a háttérben⁴ — amíg aktív, azaz amíg meg nem gyökerezik a nyelvben a helyettesített hang, mindig végbemegy, vagyis újgrammatikus értelemben is hangtörvény. A két változás lényegesen eltér továbbá a lefolyásának ütemében is. Míg a szabályos hangváltozások legfontosabb jellemzője a fokozatosság, azaz a változás során rendszerint egyszerre csak egy képzési mozzanat, egy képzési jegy módosul (vö. E. ABAFFY 2003: 109–110), addig a hanghelyettesítések ugrásszerűen, átmeneti fokok nélkül zajlanak le. Mindezeket szem előtt tartva érdemes lehet

⁴ A labializáció megindulásának azonban például nem az volt a kiváltó oka, hogy a magyarban nem volt *a* és *ö*, ezeknek a fonémáknak a kialakulása bizonyos szempontból csak rendszerbeli eredménye volt a hangváltozásnak.

mérlegelni, hogy egy nyelvi jelenséget milyen keretek között próbálunk meg leírni, mert ha az eredmények — lévén filológiai tények — adott esetben nem is különböznek egymástól, az okok és magyarázatok feltárása terén számos fontos eltérés mutatható ki. Azt ugyanis könnyen beláthatjuk, hogy hangtörténeti szempontból óriási különbség van aközött, hogy a *Balaton* név hangszerkezetének kifejlődését egy az etimon szerkezetéhez hasonló torlódásos forma szabályos hangváltozás útján történő átalakulásaként vagy pedig közvetlen átvételkor lezajló adaptációként képzeljük-e el.

4. Az elméleti fejtegetések közepette nem szabad szemet hunynunk a felett sem, hogy a nyelvi adatok a változás egy másfajta realizációját is tükröztetik, mint amit a *Balaton* név hangalaki fejlődésének kapcsán láthatunk, és hangtani helyettesítésként magyarázhatunk. A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatakor ugyanis számos olyan lexémával találkozunk, amelyekben a torlódás ideig-óráig adatolhatóan fennmaradt, s csak később oldódott fel. Ennek alapján — mivel tudjuk, hogy a hanghelyettesítéssel esetek kivételével a jövevényszavak az átvevő nyelvben rendszeresen azzal a hangalakkal kezdik életüket, amelyet az átadó nyelvből hoztak magukkal, s csak később, hangfejlődési tendencia révén alakulnak fokozatosan át az átvevő nyelv rendszerének megfelelő formába — úgy tűnik, hogy a mássalhangzó-torlódások körüli jelenségek mégiscsak úgy működnek, mint a szabályos hangváltozások, s nem mint a hangtani helyettesítések. HOFFMANN ISTVÁN munkájának idézett részéhez fűzött lábjegyzetében ugyan azt írja, hogy az adaptáció lehetőségét nem kérdőjelezi meg azok a példák sem, amelyek azt mutatják, hogy a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok akár hosszabb ideig is megmaradhatnak az átvett szavakban, mielőtt feloldódnak, ám ha következetesen ragaszkodni akarunk az eddig elmondottakhoz, továbbra sem szabad összemoznunk a szabályos hangváltozást és az adaptációt, ugyanis — eltérő hátterű és lefolyású folyamatok révén — egy jelenség kapcsán szükségszerűen vagy az egyik következik be, vagy a másik.

Ha ugyanis a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok megszűnésének esetében valóban hangváltozási tendenciáról van szó, mint arra a torlódásos fokon történő feloldást alátámasztó példák utalhatnak, akkor azt kell mondanunk, hogy a látszólag közvetlen átvételkor feloldódó torlódások, mint a *Balaton* is — noha ez adatokkal nem igazolható —, valamiféle torlódásos fokon keresztül kellett, hogy illeszkedjenek a magyar hangrendszerbe. Egy szabályos hangváltozás terepét előkészítő átvétel másképpen nem is történhetett. S így a helyettesítést mutató átvételek kapcsán sem beszélhetünk közvetlen adaptációról, mert ha elfogadjuk, hogy a feloldási tendencia csakugyan hangváltozás, akkor nem lehet egyszerre adaptáció is. A *Balaton* esetében így előbb szükségszerűen kellett lennie egy etimologikus torlódásos foknak, s csak aztán következhetett be a feloldás. KNIEZSA egyenesen úgy fogalmaz, hogy „a mássalhangzó-

csoportok kiküszöbölése a magyarban azonban nem hanghelyettesítésszerűen, ugrásszerűen, hanem hosszú fejlődés során, fokozatosan történt” (1949/2003: 243). Ehhez kapcsolódóan KESZLER BORBÁLA úgy véli, hogy azokban a szavakban, amelyekben a mássalhangzó-torlódás feloldása megtörtént, nem egyszerre ment végbe a folyamat, hanem sokszor évszázadok teltek el, mielőtt a feloldás bekövetkezett volna (1969: 5). Ha ezt elfogadjuk, akkor a mássalhangzó-kapcsolatok megszűnése továbbra is kényelmesen magyarázható BÁRCZINAK a hangfejlődési tendenciákról alkotott modelljével.

A feloldást hangtani adaptációként magyarázva ugyanis az olyan szavakban, mint a legkorábbi időkben *brat* formában adatható *barát*, látszólag megmagyarázhatatlanul, éppen megfordítva történik a változás, mint az az elmélet szerint elvárható lenne: előbb eredeti formájában átkerül egy szerkezet — több generációs *brat* fok (vö. BENKŐ 1980: 67) —, s csak aztán következik be a helyettesítés: *barát*. Ez a nyelvi elemek hangtani beillesztésének logikája szerint ellentmondásnak tűnik. Miért nem marad meg a torlódásos alak, ha egyszer már abban a formában is megtörténhetett az átvétele, és az átvétel pillanatában nem volt szükség helyettesítésre? Ahhoz tehát, hogy az adaptáció lehetőségét ne kelljen teljesen kizárnunk a szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok feloldásának magyarázatakor, el kell döntenünk: vagy azt mondjuk, hogy minden átmeneti torlódást mutató korai adat csakis szláv elem lehet, s így az ómagyar fonotaxis leírásának szempontjából érdektelen, s majd csak az első torlódást hangtani adaptáció útján feloldó lexéma lesz magyar, vagy pedig mindenképpen értelmeznünk kell azokat az adatokat, amelyek egymás után való illesztése egy-egy lexéma esetében a torlódásos fokon át történő szabályos hangváltozást sugallja. Az első állítás az előző fejezet alapján világosan cáfolható, így a következőkben csak a második probléma áthidalásával foglalkozom.

5. Ha a feloldás feltételezett okát — tudniillik azt, hogy a magyar hangszerkezettől idegen volt a szó eleji torlódás — végig szem előtt tartjuk, akkor fonológiai szempontból azt kell mondanunk, hogy a változásnak az a fajta elképzelése sem problémamentes, ahogyan a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok megszűnését mint hangfejlődési tendenciát képzeljük el, azaz nyelvünk a torlódásokat átmenetileg megőrizte, majd szabályosan feloldotta, integrálta a magyar hangrendszerbe. Az ugyanis az ismertetett nyelvtörténeti okok miatt könnyen belátható, hogy a magyar nyelv rendszere akkor volt úgymond a leginkább „torlódásmentes”, s így hangszerkezeti szempontból vélhetően a legellenállóbb a szó eleji mássalhangzó-kapcsolatokkal szemben, amikor a magyarság a Kárpát-medencébe érkezett, s ez a jellege nyelvünknek az idegen hatások következtében aztán időről időre csökkent. Egészen odáig, hogy a 19. század elején átvett *kredenc* ’szekrény’ jelentésű német jövevényszó (vö. TESz.) hangalakja máig nem alakult **keredenc*-cé, **kerdenc*-cé, hiszen az átvételekor már nem volt a magyarban olyan

hangszerkezeti ok, ami ezt a változást indukálta volna.⁵ És mivel a mássalhangzó-torlódások feloldásának okául minden szerző egységesen éppen egyfajta hangszerkezeti konzervativizmust tesz meg, hogyan lehet az, hogy már azokból a korai időkből is nagy számban adatolhatóak torlódásos alakok, amikor erre fonotaktikai okok miatt még nem számítanánk? Az Árpád-kori társadalmi és etnikai viszonyokról kialakult ismeretek alapján elképzelhetetlennek tűnik, hogy az oklevélírók jelentősebb számban rögzítettek volna pusztán szláv vagy német ajkakon élő közszavakat és tulajdonneveket. A szövegemlékek esetében pedig még problémásabb a torlódásos lexémák kizárólag idegen elemként való magyarázata. Megválaszolatlan kérdés marad továbbá az is, hogy miért csak akkor oldódik fel sok torlódás, amikor fonotaktikai okok miatt már nem várnánk, de legalábbis nem jósolnánk?

Ez nem pusztán logikai szempontból ellentmondás: mai ismereteink alapján a nyelvi érintkezés következtében beinduló változások iránya ugyanis éppen fordított. Az ma már széles körben elfogadott nézet, hogy bármiféle nyelvi kölcsönzésnek alapvető feltétele a kétnyelvűség valamilyen foka (vö. BAKRÓ-NAGY 1999: 285, KONTRA 1981: 6). Két nyelv érintkezésének kezdetén valóban — nyelvi-rendszertani és azon kívül álló tényezők (pl. artikuláció, percepció stb.) együtteséből adódóan — a kölcsönzések eredményeképpen átvett elemeknek valamely összetevőjét vagy szerkezetét lényegében nem fogadja be az átvevő nyelv, hanem saját elemmel vagy szerkezettel helyettesíti, azaz adaptálja, mint ahogyan azt BÁRCZI is megállapította. Hosszan tartó nyelvi kontaktus következtében azonban a kétnyelvűség kiteljesedhet, aminek következményeképpen már nem szükséges a helyettesítés, s az nem is valósul meg feltétlenül. S ha rendszerbeli összefüggések, fonológiai, morfológiai vagy egyéb okok nem zárják ki, kétnyelvű közösségekben már megtörténhet az idegen fonémák átvétele, más terminussal adoptálása is⁶ (vö. BAKRÓ-NAGY 1999: 284–5, SULÁN 1963: 258–9). S ez — a folyamat lényegéből adódóan — nem történhet meg fordítva.

Mint ahogyan a *c* fonematizálódása során is egy hasonló változás ment végbe a nyelvi rendszerben. Az ómagyar kor legelején ez a fonéma még nem volt a magyar mássalhangzórendszer része. Erre utal legalábbis az a tény, hogy a korai kölcsönzések esetében a nyelv hangszerkezeti pozíciótól függően — szókezdő helyzetben *cs*, szóvégen *t* fonémával — he-

⁵ Mivel a nyelv változásának iránya kevéssé kiszámítható, természetesen elképzelhető, hogy a jövőben ismét felerősödik a feloldásra irányuló tendencia, s akkor majd megváltozik a *kredenc* hangszerkezeti felépítése. Ilyen esetekben azonban a legóvatosabb jóslat is kockázatos.

⁶ A fonéma átvétele valószínűsíthetően nem konkrét átvételt jelent, hanem csupán azt, hogy az adott fonéma külső nyelvi behatás következtében, de a magyar nyelv belső tényezőinek működése révén alakul ki (vö. ROT 1968: 46). Ez a körülmény azonban, azt hiszem, dolgozatom szempontjából nem döntő. Továbbá azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az adaptációnak nem egyenes következménye az adoptáció. (Vö. pl. a szláv nazális magánhangzók adaptációját a magyarban.)

lyettesítette, azaz adaptálta az átadó nyelv *c*-jét. A szláv *nemьcb*-ből így lett a magyarban *német*, a *cerь*-ből pedig *cser*. Miután azonban — belső fejlődéstől is támogatva — jövevénytörzsek útján a fonémaállományban kitöltődött a zöngétlen alveoláris affrikáta helye, majd az újabb jövevénytörzsekkel a hang egyre jobban elterjedt, a nyelvtörténeti adatok tanúsága szerint újabb jövevénytörzsek átvételekor már nem történt meg a hanghelyettesítés, a tényleges adaptáció, mert az átvett lexéma már eredeti hangalakjában — *c* fonémával — tudta elkezdni életét a nyelvben (vö. BÁRCZI 1958b: 111–2).

6. A *c* és a szókezdő mássalhangzó-kapcsolatok adoptálása közti hasonlóságok ellenére továbbra sincs megmagyarázva, hogy mire utalnak egy adaptációs keretben a torlódásos fokon át történő feloldások.⁷ A *c* hang esetében ugyanis nincs példa arra, hogy egy *c*-t tartalmazó szót előbb *c*-vel vette volna át a magyar, s azt csak később változtatta volna *cs*-vé vagy *t*-vé. Mint-hogy esetében mindenki által elfogadottan hanghelyettesítésről van szó, erre a szakirodalomban nem is gondolt senki. Egy helynévi példán szemléltetve a kérdés tehát a következő: miként következhetett be az, hogy a Bars vármegyei *Baratka* település névalakja egy 1156/1347-es és egy 1209-es datálású oklevélben egyaránt az etimologikus *br*- mássalhangzós szókezdetet mutatja, s majd csak egy kései, 1347-es oklevélben jelenik meg először *Barathka* formában (KMHsz. 1: *Baratka*)? A különös változás mögött elképzelésem szerint az állhat, hogy a *Bratka* névforma elején található mássalhangzó-kapcsolat 14. század közepi feloldásának nem közvetlenül volt okozója a magyar fonotaktikai rendszer konzervatívnak mondott jellege, aminek következtében esetleg képtelenség lett volna torlódásos formában átvenni az érintett lexémákat. Okait mindenképpen a magyar hangszerkezethez kapcsolódóan, de nem fonológiai szinten kell keresnünk.

A mássalhangzó-torlódásokat kísérő nyelvi változás adaptációs modelljét továbbra is fenn-tartva azt mondhatjuk a *Baratka* névről, hogy mivel már a 12. századból vannak torlódásos alakjai, s csak ilyenek vannak, a környéken élő, a kétnyelvűségnek vélhetően magasabb fokán álló beszélőközösség már eleve adoptálni tudta az etimologikus hangszerkezeti formát. S ha már egy beszélőközösség nyelvváltozatának fonotaxisában adoptálva van egy szerkezeti modell, akkor szükségtelen pusztán valamiféle fonotaktikai kényszer miatt azt később mégis feloldania. Hiszen itt, azt gondolom, nem arról van szó, hogy a nyelv eleve feloldásra ítélte volna a *Bratká*-t és a többi hasonló alakot, mint azt a jelenség hangváltozásként való értelmezése su-

⁷ Természetesen a két változás nem tekinthető teljes mértékben analógnak, hiszen az egyik esetben egy fonéma, a másikban pedig egy hangszerkezeti forma megjelenéséről van szó. Minthogy azonban a két változás háttere nagyrészt azonos, mégis indokolt az egymás mellé állításuk. A hangtani helyettesítés kapcsán egyébként BÁRCZI is együtt beszél hangokról és hangcsoportokról (vö. 1958a: 46).

gallja. Ezen szavak alakulásában a torlódásos fokok — ezt a nyelvi tények és a józan ész is megengedi — nem csak átmenetiségre predesztinált, mellékes, hanem teljes jogú magyar alakzatok voltak, csak éppen számos esetben — de nem kivétel nélkül — egy újabb nyelvi változás „áldozatai lettek”. Szemléletesebben: nem csak egy nyelvbotlásos időszakról van szó, amikor még ízlelgetik, hogyan kéne magyarul mondani azt, hogy *brat*, vagy azt, hogy *Bratka*. Ezt a nyelvbotlásos szakaszt kétnyelvű környezetben — amely a torlódásos lexémák átvételéhez elengedhetetlen — általában egyébként is hang- és szerkezetkölcsonzések követik, mint ahogy azt az interferenciajelenségek kapcsán többen meg is jegyzik (vö. KONTRA 1981: 9, LANSTYÁK 2000: 192, SULÁN 1963: 264). Ha pedig nem elég erős az idegen nyelvi hatás, adott esetben az ingadozások szakasz sem következik be.

Így inkább az valószínűsíthető, hogy egy másik, az adaptációhoz képest másodlagos változás volt az, aminek a következtében a *Bratka* névalakból *Baratka* alakult, s nem szabályos hangváltozás. A felmerülő kérdésekre tehát azt válaszolhatjuk, hogy azoknak a lexémáknak az esetében, amelyekben a torlódás ideiglenesen megmaradt, s majd csak később oldódott fel, az etimon hangalakja feloldás nélkül lett átvéve, azaz adaptálódott, majd aztán összetett — de csak áttételesen fonotaktikai — okok miatt másodlagosan helyettesítődött, azaz adaptálódott. Az ellentmondások elkerülésének érdekében szükséges tehát a változás két szintje között különbséget tennünk azoknak a szavaknak az esetében, amelyekben a torlódásos fok megléte után történt a feloldódás.

7. Az általam jobb híján másodlagos adaptációnak nevezett tendencia — nyelvi változásról lévén szó — végtelenül összetett okokból következik. Legfőképp mégis az ősi szótagminták,⁸ illetve az elsődlegesen adaptált alakok hangszerkezeti hatásával, analógiaként való működésével kell számolnunk. BÁRCZI GÉZA szerint a nyelv fejlődésében a hangváltozási tendenciákkal szinte egyenlő fontosságú tényező az analógia, melynek különösen az egyes fonológiai változatok terjedésében van nagy szerepe (vö. 1958b: 11). S természetesen nemcsak a terjedésében, hanem adott esetben bizonyos kölcsönzési mechanizmusok (vö. KONTRA 1981: 33) kialakításában is számolhatunk analógiás hatásokkal, amikor például akkor is adaptálódik átvételkor egy szóalak, amikor már fonotaktikai szempontból adott területen akár eredeti formájában is átkerülhetett volna a magyarba.

Az analógia hatásának erőssége összefüggésben lehet az idegen nyelvi hatás változásának irányával. Azokon a területeken, ahol a szlávság nem asszimilálódott a honfoglalást követő évtizedekben, évszázadokban, kevésbé, míg más, tisztán magyar területeken erősebben hatha-

⁸ Ezeket KASSAI ILONA találóan iránytűnek nevezi a nyelvi kölcsönzésekben (1999: 117).

tott. Az analógia hatásának, azaz tulajdonképpen a másodlagos adaptációnak mint nyelvi változásnak a feltárásához elengedhetetlen a jelenség pontos filológiai feldolgozása. KESZLER BORBÁLA négy évtizede kiadott monográfiája óta nem jelent meg összefoglaló munka a feloldások történetével kapcsolatosan. A filológiai háttér hiánya miatt befejezésként az analógiának ezért csupán egyetlen összetevőjével szeretnék néhány gondolat erejéig foglalkozni.

8. Azzal együtt, hogy elképzelésem szerint a torlódásos szókezdet mint fonotaktikai alakzat az első adoptálódott, azaz több mássalhangzóval kezdődő szavunkkal együtt ténylegesen megjelent a magyar nyelv fonológiai rendszerében, nem állítom, hogy ne lenne igaza a hangtörténeti irodalomnak, amikor azt sugallja, hogy az egy mássalhangzóval kezdődő szavak magyarosak, míg a kettővel vagy hárommal kezdődőek nem magyarosak, s a nyelv az előbbieket jobban kedveli, ezért — ha csak teheti — a torlódásokat feloldja. Mert az, hogy valami lehetőségessé válik a nyelvben, még nem jelenti azt, hogy rögtön át is alakítja annak egész karakterét. Az viszont tény, hogy időben előrehaladva fokozatosan gyengült az a tendencia, ami a jövevényszavak útján magyarba kerülő szó eleji mássalhangzó-kapcsolatokat megszüntette.⁹ A szó eleji torlódásos szótagminták fonotaktikailag ténylegesen produktívvá egyébként is majd csak valamikor a 16. században válnak, amikor — igaz, hogy hangutánzó, de — már belső keletkezésű szavakban (vö. pl. 1517: *prwchek*, EWUng. *prücsök*, 1527: *Ptrewffzkeleon*, EWUng. *prüszköl*) is megjelennek.

Azt hiszem, az elmondottak éppen, hogy megerősítik azt az elképzelést, miszerint az analógiás hatást valóban táplálta a magyar nyelv ősi hangszerkezeti jellege, sőt, a nyelvet használók erről való ismerete, ítélete is, amely szerint a torlódást megszüntető forma magyaro-sabb. Nyelvtörténeti korokra vonatkozóan természetesen merészség lenne bármiféle metanyelvi, metafonotaktikai kompetenciát, tudást magyarázó tényezőként föltenni, ám véleményem szerint részben éppen ennek a tudásnak bukkanhatunk a nyomaira, ha a torlódásokkal valamilyen módon kapcsolatba hozható lexémák alakulását próbáljuk értelmezni. Legyen szó bár közvetlenül átvételkor vagy torlódásos fokon keresztül történő feloldásról.

Annak a szemléltetésére, hogy az analógián túl vagy annak a keretein belül egy analógiából táplálkozó metanyelvi kompetencia is közrejátszhatott a mássalhangzó-kapcsolatok körüli változás alakításában, végezetül elég, ha csak egy pillantást vetünk az újabb kori névváltozások és névváltoztatások jellegére. Függetlenül attól, hogy hivatali vagy spontán változtatásról

⁹ A tendencia erejének változásával kapcsolatban a szakirodalomban különböző véleményekkel találkozhatunk (vö. BÁRCZI 1958b: 139–40, NYÍRKOS 1993: 74, 1997: 116, TÖRKENCZY 1994: 293–4). Egyes nyelvjárásokban azonban még újabb jövevényszavak esetében is megfigyelhető a köznyelvitől eltérő formát eredményező feloldási tendencia, vö. például *drót* ~ *dérót*, *dirót*; *krumpli* ~ *kolompri*, *kurompi*; *krajcár* ~ *karicár* (ÚMTsz.); *traktor* ~ *táráktor* (KÁLMÁN 1956: 128) stb.

volt szó, föltűnő, hogy a szókezdő mássalhangzó-torlódásoknak az egyes nyelvekben való különböző megítélése mennyire jellegzetes terepe volt a szlávósítási, illetve magyarosítási eljárásoknak.¹⁰ Így csináltak a magyar hatóságok a nyitrai *Brusznó*-ból 1886-ban *Borosznó*-t — noha a név korábbi magyar életében is végig mássalhangzó-torlódással kezdődött — (vö. Gy. 4: 361, MEZŐ 1999: 68), a szlovákok pedig a pusztai személynévből magyar névadással keletkezett *Garany*-t 1948-ban szintén hatósági úton tudatosan szlovákosították *Hraň*-ra (FNESz. *Garany*). Esetenként a spontán változtatásokat is támogathatta etimologikus előzmény, mint ezt a barsi *Szelepcsény* 18. századtól élő *Slepčany* formájú szlovák változata kapcsán láthatjuk (vö. Gy. 1: 475, FNESz. *Szelepcsény*). Máskor pedig egy másik név közvetlen analógiás hatása játszhatott szerepet az efféle módosításokban: az etimologikusan torlódást nem tartalmazó bácskai *Palona* szerb-horvát *Plavna* változata úgy keletkezett, hogy a magyar helységnevet hozzáigazították a szerbiai *Plavna* helynévhez (vö. FNESz. *Palona*).

Az újkori példák jellegzetességei alapján nincs okunk tehát azt feltételezni, hogy a némely területeken kiterjedtnek is sejthető kétnyelvűség következtében az Árpád-korban ne gondolkodtak volna hasonlóan az efféle feltűnő hangszerkezeti különbségeket illetően. Számos egyéb októl támogatva vagy tiltva ez a tény is közrejátszhatott a mássalhangzó-torlódások magyarban történő feloldásában akkor is, amikor már torlódásos formában adoptált lexémában oldódott fel a szókezdő mássalhangzó-kapcsolat.

9. Amikor tehát olyasféle megfogalmazásokat olvasunk a szakirodalomban, hogy az elsődleges *Bratka* alakból a szó eleji mássalhangzó-torlódás feloldásával jött létre a *Baratka* névforma, a megállapítást cáfolni nem szükséges, viszont érdemes megfontolni, hogy — ha már a *Balaton* név esetében megengedhetőnek tűnik a hangtani adaptáció —, a szókezdő mássalhangzó-torlódás feloldására irányuló tendenciát ebben az esetben se a mennyiségi és minőségi változások mintájára elképzelt szabályos hangváltozásként, hanem másodlagos analógiás-adaptációs jelenséggént értékeljük. Véleményem szerint a változás efféle felfogásával együtt válik értelmezhetővé a feloldási tendencia egész hangtörténeten átívelő működése és a szó eleji mássalhangzó-torlódások folyamatos jelenléte a magyarban.

¹⁰ A hivatalos névadással összefüggésben ezt a jelenséget MEZŐ ANDRÁS hangzásbeli átalakításnak nevezi (1982: 92–4).

VI. Összegzés

Már dolgozatom alcíméből is egyértelműen kiderül, hogy célom e munka megírásával nem pusztán a szókezdő mássalhangzó-torlódások bemutatása és elemzése volt, hanem — mintegy esettanulmányként — a helynevek hangtörténeti forrásértékének bizonyítása egy egyébként még feldolgozatlan nyelvtörténeti kérdés kapcsán. Ez a szócsoport ugyanis amellet, hogy jelentős számú nyelvi elemet biztosít a kutatásokhoz, további fogódzókat is nyújthat az egyébként csak töredékes adatokból hozzáférhető ómagyar kori nyelvállapot vizsgálata során. A helynevek kutatásba vonása azonban szükségszerűen maga után vonta az egész vizsgálat névrendszertani összefüggésbe való helyezését.

Úgy vélem, a feldolgozott helynévi anyag publikálásából és elemzéséből világosan látszik, hogy a szókezdő mássalhangzócsoportok státuszával kapcsolatban ártértékelésre szorul a hangtörténeti szakirodalom általános vélekedése, miszerint a magyar nyelv — különösen a régebbi időkben — nem tűrte meg a több mássalhangzóval kezdődő szavakat. Azt hiszem, hogy a több mint 900 nagy valószínűséggel a magyarhoz kapcsolható mássalhangzó-torlódással kezdődő lexémát semmilyen körülmények között nem lehet letagadni. Még akkor sem, ha ezek egy része a későbbi időszakok során esetleg fel is oldódott.¹ A mássalhangzó-kapcsolatok magas számából adódóan szükségesnek láttam újragondolni azok feloldásának a kérdését is. Az V. fejezetben leírtak alapján azt gondolom, hogy a feloldás háttérében mindenképpen érdemes elkülöníteni az adaptáció és az analógia útján bekövetkező hangalakai változásokat, hiszen így a szókezdetekhez kapcsolódó nyelvi változás egészének az értelmezése is sokkal árnyaltabbá tehető.²

Egyébiránt mind a mássalhangzó-csoportok elemzésében, mind a feloldási tendencia értelmezésében a hagyományos hangtörténeti megközelítés alapvetéseiből indultam ki. Jóllehet,

¹ Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a nevek nagy része nem fonológiai folyamatok révén, hanem a 19–20. század névmagyarosításai során, névváltoztatás útján nyerte csak el mai, torlódásmentes formáját.

² A dolgozat célkitűzéseiből adódóan nem ejtettem szót arról, hogy nemcsak a feloldási módok általános értelmezése, hanem az egyes feloldási módok is abból indulnak ki, hogy a mássalhangzó-kapcsolatok feloldódása fokozatosan, lépésről lépésre következett be. Nyilvánvaló, hogy adaptációs keretben ezeket is szükséges újragondolni. Ráadásul a szabályos hangváltozás és az analógia egymáshoz való viszonyának újbóli átgondolása is tartogathat eredményeket a hangtörténeti kutatások számára. Mivel dolgozatom középpontjában a szókezdő mássalhangzó-torlódások, illetve a helynevek hangtörténeti felhasználhatóságának vizsgálata állt, ezeknek a kérdéseknek a tárgyalása már túlságosan áthelyezte volna a hangsúlyokat a hangtörténeti változások elméleti tárgyalására.

a posztgeneratív fonológiai elméletek is nagy érdeklődést mutatnak a szókezdő mássalhangzó-csoportok szerkezete és megszűnése iránt (vö. SIPTÁR 1980, TÖRKENCZY 2001, illetve SZIGETVÁRI 1998: 203, CZICZELSZKI–ROMEISZ 2005: 12–15, sőt néhány írásomban magam is érintettem a kérdést ebből a szempontból, vö. 2006a, 2006b, 2006c, 2009: 103–105), mégis úgy gondoltam, hogy disszertációmban a problémát a még mindig erősen újgrammatikus szemléletű hagyományos hangtörténetírás fogalmi és elemzési keretei között közelítem meg. Dolgozatomban így elsősorban azokat a kérdéseket és problémákat kívántam körüljárni, amelyek az elmúlt időszakok hangtörténeti kutatásaiban ugyan felmerültek, de rájuk — a kérdés alaposabb filológiai vizsgálatának hiányában — megnyugtató válasz nem született. Az elméleti keret megválasztásának hátterében nem az újabb fonológiai elméletek kritikája áll. Úgy gondolom, hogy egy probléma kapcsán felmerülő kérdések és a rájuk adható válaszok legteljesebben csak abban az elméleti keretben oldhatóak meg, amelyben felmerültek.

INITIAL CONSONANT CLUSTERS IN THE OLD HUNGARIAN AGE (THE RELEVANCE OF TOPONYMS AS SOURCES IN HISTORICAL SOUND CHANGE)

It is a widely accepted notion in the Hungarian literature of historical sound changes that the Hungarian language, due to its Finno-Ugric origins, does not prefer word-initial consonant clusters. When loan words with such structure appeared in the language, the original initial consonant clusters vanished, due to regular change. Because of this approach it is hard to find works on historical sound changes that do not focus on the discussion of the modes of reduction. However, in most cases the word-initial clusters had remained unchanged for hundreds of years before the reduction happened and some clusters are still present in words. It led me to consider the importance of another aspect of this element of language change, the examination of problems related to word-initial consonant clusters documented in the Old Hungarian Age.

The subtitle of my paper, however, reveals that the presentation and analysis of initial consonant clusters was not my sole objective. My purpose was to present a case study to confirm the relevance of toponyms as sources, in connection with a problem of historical linguistics still largely undiscussed. This group of words, besides providing a large amount of linguistic units for studies, can assist in the examination of the linguistic conditions of the Old Hungarian Age, from which we only have fragmented data today. These words, as they are correlated to locations, can be examined in connection with their neighbouring words and may be a great help in the reconstruction of the ethnical and linguistic conditions of a particular area. Thus by correlating them to other units in the system of names their actual linguistic context may be determined. As a result, the determination of their direct etimon and the allocation of the date of formation is made easier. In addition to this, they can contribute to the designation of the territorial spread of a sound change. These aspects show that toponyms provide much more information than common names, especially in connection with linguistic changes. At the same time the utilization of toponyms in the research required the entire study to be positioned within the context of onomastics.

I think the presentation and analysis of the examined toponyms clearly shows that the common conception of the theory of historical sound changes – that the Hungarian language, especially in the Old Age, did not tolerate words with consonant clusters in initial position – should be revised. I believe that the group of more than 900 lexemes from the Old Hungarian

Age, which have initial consonant clusters, should not be disregarded. Obviously, in my thesis I could not ignore the fact that most of these clusters were reduced in time. The number of consonant clusters, however, convinced me to reconsider the problem of the modes of reductions.

According to the common concept, the Hungarian language did not "like" such structures, thus they were reduced. Yet the incidence in old historical toponyms indicates that a great number of words with initial consonant clusters can be documented from the very beginnings of the history of the Hungarian language. This gives rise to a contradiction: if so many words with such phonological structures could appear in the language, why was the reduction needed later? Behind the motivation of reduction it seemed necessary to separate 2 types of sound changes: changes due to adaptation, which is the result of the unfamiliarity of initial clusters, and changes due to analogy, which can be considered subsidiary. I presume that this could make the explanation of sound changes related to word initials more complex and refined.

Függelék

1. A IV. fejezetben közölt szókezdő mássalhangzó-torlódások típusainak statisztikai viszonyai

Típus	Biztos megítélésű helynév	Bizonytalan megítélésű helynév	Közzsói előfordulás	Összesen (db)
bd-	0	1	0	1
bl-	18	18	0	36
br-	87	53	4	144
brt-	0	1	0	1
brz/zs-	0	2	0	2
bz-	2	1	0	3
cr-	1	1	0	2
cv-	2	1	0	3
csm-	1	0	0	1
csr-	2	0	0	2
dl-	1	0	0	1
dn-	1	1	0	2
dr-	90	34	4	128
drz/zs-	0	1	0	1
dv-	2	5	0	7
fl-	4	1	0	5
fr-	14	7	7	28
gb-	1	0	0	1
gl-	8	10	3	21
gn-	2	1	0	3
gr-	54	29	10	93
gv-	1	0	0	1
gyr-	0	1	0	1
hl-	8	11	0	19
hlb-	0	1	0	1
hm-	2	0	0	2
hn-	0	1	0	1
hr-	34	15	0	49
hrb-	0	1	0	1
hsz/z-	1	0	0	1
hv-	6	1	0	7
kb-	1	0	0	1
kl-	19	22	1	42
km-	1	1	0	2
kn/ny-	4	6	0	10
kr-	70	59	9	138

ks/sz-	1	0	0	1
kv-	1	2	1	4
ml-	3	0	0	3
mr-	1	2	0	3
msz-	0	1	0	1
pl-	20	19	5	44
pr-	85	57	20	162
prz/zs-	0	2	0	2
pt-	0	3	0	3
rp-	0	1	0	1
scs-	0	2	0	2
sk-	0	2	5	7
skr-	1	2	0	3
sl-	0	6	2	8
sm-	1	2	1	4
sp-	10	2	8	20
spr-	0	1	0	1
sr-	1	0	0	1
st-	28	34	4	66
str-	6	15	3	24
sv	2	0	1	3
szk-	10	6	1	17
szkl	2	2	0	4
szkr	1	4	0	5
szl-	23	35	0	58
szm-	4	1	0	5
szmr-	0	1	0	1
szn-	1	1	0	2
szp	0	2	1	3
szpr-	0	1	0	1
szr	1	3	0	4
szt-	40	42	0	82
sztr-	27	45	1	73
szty	1	0	0	1
szv-	11	9	0	20
tr-	32	18	4	54
trn/ny-	0	1	0	1
trszt-	0	2	0	2
tv-	2	1	0	3
vk-	0	2	0	2
vl-	6	7	0	13
vlcs-	0	1	0	1

vn-	0	1	0	1
vny-	0	1	0	1
vr-	6	7	2	15
vrb-	0	1	0	1
vrn/ny-	0	1	0	1
zb-	2	4	0	6
zd-	4	2	0	6
zdr-	1	0	0	1
zl-	2	19	0	21
zm-	0	1	0	1
zn-	0	2	0	2
zr-	1	1	0	2
zv-	2	3	0	5
zsd-	0	1	0	1

Irodalom

- A. = *Anjoukori okmánytár*. 1–6. NAGY IMRE szerk. Budapest, 1878–1891. 7. TASNÁDI NAGY GYULA szerk. Budapest, 1920.
- E. ABAFFY ERZSÉBET (2003): Az ómagyar kor. Hangtörténet. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk.: *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó. 301–351.
- AOklt. = KRISTÓ GYULA főszerk. (1990–): *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res hungaricas tempore regum andegavensium illustrata*. Budapest–Szeged, József Attila Tudományegyetem.
- ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN (2004): *Árpád-kori személynévtár. (1000–1301)*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BALÁZS JÁNOS (1970): A nevek általános nyelvészeti vonatkozásai. *Nyelvtudományi Értekezések* 70: 295–301.
- BAKRÓ-NAGY MARIANNE (1998), Hangváltozás — artikuláció — percepció. In: GÓSY MÁRIA szerk.: *Szófonetikai vizsgálatok*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézete. 231–240.
- BAKRÓ-NAGY MARIANNE (1999), Fonémakölcsönzés és jelöltségelmélet. *Magyar Nyelv* 95: 282–9.
- BARABÁS ANDRÁS–KÁLMÁN C. GYÖRGY–NÁDASDY ÁDÁM (1977): Van-e a magyarban tulajdonnév? *Nyelvtudományi Közlemények* 79: 135–155.
- BÁRCZI GÉZA (1958a): *A magyar szókincs eredete*. Második, bővített kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.
- BÁRCZI GÉZA (1958b): *Magyar hangtörténet*. Második, bővített kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.
- BÁRCZI GÉZA (1958c): *Magyar történeti szóalaktan I. A szótövek*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ (1938): *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig*. Budapest.
- BENKŐ LORÁND (1950): -ka, -ke képzős helységneveink kérdéséhez. *Magyar Nyelv* 46: 143–145.
- BENKŐ LORÁND (1965): A földrajzi nevek nyelvtörténeti tanulságai. *Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei* 1: 69–76.
- BENKŐ LORÁND (1967): A tulajdonnevek története. In: BÁRCZI GÉZA–BENKŐ LORÁND–BERRÁR JOLÁN: *A magyar nyelv története*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 374–388.

- BENKŐ LORÁND (1980), *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegeimlékei*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BENKŐ LORÁND (1997), A honfoglaló magyarság nyelvi viszonyai és ami ezekből következik. In: KOVÁCS LÁSZLÓ–VESZPRÉMY LÁSZLÓ szerk.: *Honfoglalás és nyelvészet*. Budapest, Balassi Kiadó. 163–176.
- BENKŐ LORÁND (1998): Ómagyar kori helyneveink vizsgálatának néhány szempontja (Különös tekintettel a település- és népességtörténeti kutatásokra). In: *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korból*. Budapest, Akadémia Kiadó. 111–120.
- BENKŐ LORÁND (2003a): Anonymus ö-ző tulajdonnevei. In: BENKŐ LORÁND: *Beszélnek a múlt nevei. (Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről)*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 151–160.
- BENKŐ LORÁND (2003b): Vázlat a Pinka felső vízgyűjtőjének településtörténetéhez. In: BENKŐ LORÁND: *Beszélnek a múlt nevei. (Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről)*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 124–132.
- BÉNYEI ÁGNES–PETHŐ GERGELY (1998): *Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése*. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- BÉNYEI ÁGNES 2007: A -j képző szerepe a helynevekben. In: HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ szerk.: *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói. (Nyelv, nemzet, identitás 3. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai)*. Debrecen–Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság. 67–77.
- BÉNYEI ÁGNES (2010): *Helynévképzés a magyarban*. Doktori disszertáció. Kézirat. Debrecen.
- CARLTON, TERENCE R. (1991): *Introduction to the Phonological History of the Slavic Languages*. Columbus, Ohio, Slavica Publishers, Inc.
- CZICZELSZKI JUDIT–ROMEISZ KATALIN (2005): *On Historical Sound Changes of Hungarian. (A Government Phonology Analysis)*. OTDK-dolgozat. Kézirat. Budapest.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ (1890–1913): *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. 1–3., 5. Budapest.
- DEME LÁSZLÓ (1943): *Hangátvetés a magyarban*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 69. Budapest.
- DI = *Diplomatikai Levéltár*. Országos Levéltár Mohács előtti gyűjtemény.
- EB. = PROCIKOVÁ, ANNA főszerk. (1999–): *Encyclopaedia Beliana. (Slovenská všeobecná encyklopédia v dvanástich zväzkoch)*. 1–. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied.

- Er. = *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. (Codex diplomaticus Transsylvaniae. Diplomata, epistolae et alia instrumenta litteraria res Transsylvanas illustrantia)*. 1–. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi: Jakó Zsigmond. Budapest, Akadémiai Kiadó–Magyar Országos Levéltár, 1997–.
- EtSz. = GOMBOCZ ZOLTÁN–MELICH JÁNOS (1914–1930): *Magyar etymologiai szótár*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- EWUng. = BENKŐ LORÁND főszerk. (1993–1995): *Etymologisches Wörterbuch Ungarischen*. 1–2. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- F. = FEJÉR GEORGIUS (1829–1844): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. 1–11. Buda.
- FEKETE NAGY ANTAL (1934): *A Szepesség területi és társadalmi kialakulása*. Budapest.
- FÉNYES ELEK (1851): *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik*. 1–4. Pest.
- FN. = FEKETE NAGY ANTAL (1941): *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* 4. *Trencsén vármegye*. Budapest.
- FNESz. = KISS LAJOS (1988): *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. 1–2. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GOMBOCZ ZOLTÁN (1950): *Hangtörténet*. Második kiadás. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 77. Budapest.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY (1963–1998): *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. 1–4. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2009): *Korai ómagyar kori folyóvíznevek*. Doktori disszertáció. Kézirat. Debrecen.
- HA. = HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA: *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból*. 1. *(Abauj–Csongrád vármegye)*. A Magyar Névachívum Kiadványai 1. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 1997. 2. *(Doboka–Győr vármegye)*. A Magyar Névachívum Kiadványai 3. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 1999.
- HOFFMANN ISTVÁN (1997): Kiss Lajos: Földrajzi neveink nyelvi fejlődése. *Magyar Nyelv* 93: 87–95.
- HOFFMANN ISTVÁN (2004): Az oklevelek helynévi szórványainak nyelvi hátteréről. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok* 1. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 9–61.

- HOFFMANN ISTVÁN (2007): *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás. (A régi magyar helynevek vizsgálatának alapkérdései)*. Akadémiai doktori értekezés. Kézirat. Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN (2010): *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás*. A Magyar Névvarchívum Kiadványai 16. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- HOKM = *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*. 1–5. Kiadják: NAGY IMRE–PAUR IVÁN–RÁTH KÁROLY–VÉGHÉLY DEZSŐ. Győr, 1865–1873. 6–8. Kiadják: IPOLYI ARNOLD–NAGY IMRE–VÉGHÉLY DEZSŐ. Budapest, 1876–1891.
- HÓMAN BÁLINT (1920): Darócz. *Magyar Nyelv* 16: 116–119.
- HORGER ANTAL (1921), Szókezdő magánhangzók fejlődése: *Magyar Nyelv* 17: 78–86.
- JAKÓ ZSIGMOND (1990): *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556) 1*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- JUHÁSZ DEZSŐ (1988): *A magyar tájnévadás*. Nyelvtudományi Értekezések 126. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KÁLMÁN BÉLA (1953): A szókezdő mássalhangzó-csoport egyik feloldási módja a magyarban. *Magyar Nyelvjárások* 2: 59–70.
- KASSAI ILONA (1999), Nyelvek és kultúrák érintkezésének tükröződése a magyar szótag szerkezetében. In: BORBÉLY ANNA szerk.: *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében. (A 10. Élőnyelvi Konferencia előadásai)*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézete. 113–119.
- KÁZMÉR MIKLÓS (1970): *A falu a magyar helynevekben. (XIII–XIX. század)*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KENYHERCZ RÓBERT (2006a): Szótagvizsgálatok ómagyar kori lexémákon. A szókezdő mássalhangzó-torlódás a korai ómagyar korban. In: KOVÁCS ZOLTÁN–SZIRÁK PÉTER szerk.: *Juvenilia I. Debreceni bölcsész diákkörösök antológiája*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó. 45–57.
- KENYHERCZ RÓBERT (2006b): Szótagvizsgálatok ómagyar kori lexémákon. In: BALOGH LÁSZLÓ–MEZŐ FERENC–TÓTH LÁSZLÓ szerk.: *A Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programjának II. Konferenciája. Tanulmányok*. Debrecen. 269–274.
- KENYHERCZ RÓBERT (2006c): Az s, sz kezdetű szó eleji mássalhangzó-kapcsolatok a régi helynevekben. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok* 2. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 195–206.
- KENYHERCZ RÓBERT (2009): A szókezdő mássalhangzó-torlódások vizsgálatának néhány kérdéséről. *Magyar Nyelvjárások* 45: 99–109.

- KESZLER BORBÁLA (1969): *A szókezdő mássalhangzó-torlódások feloldása korai jövevény-szavainkban*. Nyelvtudományi Értekezések 63. Budapest.
- KISS JENŐ (2003): Általános kérdések. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk.: *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó. 11–68.
- KISS LAJOS (1995): *Földrajzi neveink nyelvi fejlődése*. Nyelvtudományi Értekezések 139. Budapest.
- KISS LAJOS (2006): Helynévmagyarázatok. *Magyar Nyelv* 102: 493–505.
- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk. (2005): *Korai magyar helynévszótár 1000–1350. 1. (Abaúj–Csongrád vármegye)*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 10. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- KNIEZSA ISTVÁN (1938/2000): Magyarország népei a XI. században. In: SERÉDI JUSZTINIÁN szerk.: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján 2*. Budapest. 365–472. Újraközlése: *Kisebbségkutatási könyvek*. Budapest, Lucidus Kiadó.
- KNIEZSA ISTVÁN (1943/2001): Keletmagyarország helynevei. In: DEÉR JÓZSEF–GÁLDI LÁSZLÓ szerk.: *Magyarok és románok 1*. Budapest, Athenaeum. 111–313. Újraközlése: *Kisebbségkutatási könyvek*. Budapest, Lucidus Kiadó.
- KNIEZSA ISTVÁN (1943/2003): Az Ecsedi-láp környékének szláv eredetű helynevei. In: *Helynév- és családnévvizsgálatok*. Budapest, Lucidus Kiadó. 59–114. Az 1943-as *Magyar Néprajz*-ben megjelent tanulmány újraközlése.
- KNIEZSA ISTVÁN (1949/2003): A zabori apátság 1111. és 1113. évi oklevele. In: *Helynév- és családnévvizsgálatok*. Budapest, Lucidus Kiadó. 185–254. Az 1949-es *Magyar Néprajz*-ben megjelent tanulmány újraközlése.
- KNIEZSA ISTVÁN (1952): *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig*. Nyelvészeti tanulmányok 2. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KNIEZSA ISTVÁN (1960): A szlovák helynévtípusok kronológiája. In: PAIS DEZSŐ közreműködésével MIKESY SÁNDOR szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 19–26.
- KONTRA MIKLÓS (1981), *A nyelvek közötti kölcsönzés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre*. Nyelvtudományi Értekezések 109. Budapest.
- KRISTÓ GYULA (1986): A Kárpát-medence -grad ~ -grád utótagú helyneveiről. *Névtani Értesítő* 11: 31–41.
- KRISTÓ GYULA–MAKK FERENC–SZEGFÜ LÁSZLÓ (1973), Szempontok és adatok a korai magyar határvédelem kérdéséhez. *Hadtörténeti közlemények* 20: 639–660.

- LANSTYÁK ISTVÁN (2000), *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony, Kalligram.
- LUMTZER VIKTOR–MELICH JÁNOS (1900): *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes*. Quellen und Forschungen zur Geschichte, Litteratur und Sprache Österreichs und seiner Kronländer 6. Innsbruck.
- MELICH JÁNOS (1920): Darócz, draucarii. *Magyar Nyelv* 16: 23–28.
- MEZŐ ANDRÁS (1982), *A magyar hivatalos helységnévadás*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MEZŐ ANDRÁS (1999), *Adatok a magyar hivatalos helységnévadáshoz*. Nyíregyháza, Besseyei György Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke.
- MOLLAY KÁROLY (1960): A német helynévtípusok kronológiája a középkori Nyugat-Magyarországon. In: PAIS DEZSŐ közreműködésével MIKESY SÁNDOR szerk.: *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 35–56.
- MUNKÁCSI BERNÁT (1882): A magyar nyelv eredete. *Magyar Nyelvőr* 11: 550–563.
- NYIRKOS ISTVÁN (1972): Az inetimologikus hangokról. *Magyar Nyelv* 68: 66–77.
- NYIRKOS ISTVÁN (1981): Az inetimologikus hangok a magyarban és a rokon nyelvekben. In: BERECKZI GÁBOR–GULYA JÁNOS szerk.: *Congressus Quartus Internationalis Fenno-Ugristarum* 3. Budapest, Akadémiai Kiadó. 212–228.
- NYIRKOS ISTVÁN (1987): Az inetimologikus mássalhangzók a magyarban. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványa. Debrecen.
- NYIRKOS ISTVÁN (1992): Az inetimologikus magánhangzó. Az előtét hangok. *Magyar Nyelvjárások* 30: 69–81.
- NYIRKOS ISTVÁN (1993a): A hangsúlyos helyzetben előforduló bontóhangok a magyarban. *Magyar Nyelvjárások* 31: 69–90.
- NYIRKOS ISTVÁN (1993b): *Az inetimologikus magánhangzók a magyarban*. Debrecen.
- NYIRKOS ISTVÁN (1997): A szóeleji mássalhangzó-torlódások feloldásának módjairól. *Folia Uralica Debreceniensis* 4: 113–156.
- OKlSz. = SZAMOTA ISTVÁN–ZOLNAI GYULA (1902–1906): *Magyar Oklevél-szótár*. Budapest.
- PAPP ISTVÁN (1966): *Leíró magyar hangtan*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- PESTY FRIGYES (1878): A szőrényi bánság és Szőrény vármegye története 3. (Oklevéltár 1.) Budapest.
- PESTY FRIGYES (1884): *Krassó vármegye története* 2/2. Budapest.

- PÓCZOS RITA (2001): *Az Árpád-kori Borsod és Bodrog vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 5. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- PÓCZOS RITA (2006): Az Árpád-kori Borsod vármegye lakosságának nyelvi-etnikai összetételéhez. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok 2*. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 87–105.
- PÓCZOS RITA (2007): Jövevénynév, jövevényszó. In: HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ szerk.: *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói. (Nyelv, nemzet, identitás 3. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus nyelvészeti előadásai)*. Debrecen–Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság. 21–28.
- PÓCZOS RITA (2010): *Nyelvi érintkezés és a helynévrendszerek kölcsönhatása*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 18. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- PROHÁSZKA JÁNOS (1928): Szókezdő mássalhangzócsoporthoz. *Magyar Nyelvőr* 57: 106–109.
- RÁCZ ANITA (2002): Mássalhangzó-torlódások ómagyar kori helyneveinkben. In: GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ–KOVÁCS MÁRIA szerk.: *Köszöntő kötet B. Gergely Piroska tiszteletére*. A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Miskolc, 2002. 155–159.
- RÁCZ ANITA (2003): Újra az ómagyar helynevek mássalhangzó-torlódásairól. *Magyar Nyelvjárások* 41: 497–507.
- RÁCZ ANITA (2005): *A régi Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti vizsgálata*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 9. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- RÁCZ ANITA (2007): *A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 12. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- RESZEGI KATALIN (2004): *Bérc, hegy és halom a régi helyneveinkben*. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk. *Helynévtörténeti tanulmányok 1*. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 145–165.
- RESZEGI KATALIN (2006): Két hegyvonulat Árpád-kori névállományának összevető vizsgálata. In: HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok 2*. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 159–180.

- RMGL. = BERRÁR JOLÁN–KÁROLY SÁNDOR szerk. (1984): *Régi magyar glosszárium. (Szótárak, szójegyzékek és glosszák egyesített szótára)*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- ROT, A. M. (1968), A magyar nyelv keleti szláv jövevényszavai fonológiai meghonosodásának kérdései. *Magyar Nyelv* 64: 38–47.
- SIPTÁR PÉTER (1980): Magyar és angol mássalhangzó-csoportok. *Nyelvtudományi Közlemények* 82: 325–337.
- SIPTÁR PÉTER (1998): Hangtan. In: É. KISS KATALIN–KIEFER FERENC–SIPTÁR PÉTER: *Új magyar nyelvtan*. Budapest, Osiris. 293–387.
- ŠMILAUER, VLADIMÍR (1970): *Příručka Slovanské Toponomastiky. (Handbuch des slawischen Toponomastik)*. Praha, Academia.
- SÓFALVI ANDRÁS (2008): Ioan Marian Țiplic: Organizarea defensivă a Transilvaniei în evul mediu (secolele X–XIV). *Castrum* 8: 152–175.
- SULÁN BÉLA (1963), A kétnyelvűség néhány kérdéséhez. A magyar–szláv szókinsbeli kölcsönhatások tanulságai alapján. *Magyar Nyelv* 59: 253–265.
- SZENCZI MOLNÁR ALBERT (1610/2004): *Novae Grammaticae Ungaricae libri duo (1610). Új magyar grammatika két könyvben*. Fordítás, jegyzetekkel és bevezető tanulmánnyal ellátta: C. VLADÁR ZSUZSA. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 222. Budapest.
- SZENTPÉTERY IMRE–BORSA IVÁN (1987): *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 2. kötet 4. füzet 1290–1301*. Magyar Országos Levéltár kiadványai 2. Forráskiadványok 13. Budapest.
- SZIGETVÁRI PÉTER (1998), Kormányzás a fonológiában. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 19: 165–213.
- TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk. (1967–1984): *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára*. 1–3., 4. Mutató. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- TÓTH KRISZTINA (2001): *A Palástthy család levéltára 1256–1847. (Kutatási segédlet)*. Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyvei 7. Esztergom.
- TÓTH VALÉRIA (2001a): *Az Árpád-kori Abaúj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 4. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- TÓTH VALÉRIA (2001b): *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 6. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- TÓTH VALÉRIA (2003): Inetimologikus magánhangzók a magyar helynevekben. *Magyar Nyelvjárások* 41: 627–640.

- TÓTH VALÉRIA (2004a), Archaizmusok és neologizmusok a magyar helynevekben. In: HOFFMANN ISTVÁN–Tóth VALÉRIA szerk.: *Helynévtörténeti tanulmányok 1*. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. 183–207.
- TÓTH VALÉRIA (2004b): Az inetimologikus mássalhangzók a magyar helynevekben 1–2: *Magyar Nyelv 100*: 321–331, 454–470.
- TÓTH VALÉRIA (2008): *Településnevek változástudományja*. A Magyar Névtudományi Kiadványai 14. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- TÓTH VALÉRIA (2009): Adalékok személynévi eredetű településneveink nyelvi kérdéseiről. *Magyar Nyelvjárások 47*: 43–59.
- TÖRKENCZY MIKLÓS (2001): A szótag. In: KIEFER FERENC szerk.: *Strukturális magyar nyelvtan. 2. Fonológia*. Második kiadás. Budapest. 273–392.
- TRINGLI ISTVÁN (2008): *A Perényi család levéltára 1222–1526*. Magyar Országos Levéltár kiadványai 2., Forráskiadványok 44. Budapest, 2008.
- ÚMTsz. = B. LÖRINCZY ÉVA főszerk. (1979–2010): *Új magyar tájszótár 1–5*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- VÁLYI ANDRÁS (1799): *Magyar Országának leírása 3*. Buda.
- VÁMBÉRY ÁRMIN (1882): *A magyarok eredete. (Ethnológiai tanulmány)*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- VIȘOVAN, ȘTEFAN (2005): Considerații sociolingvistice asupra localităților de pe valea izei, județul Maramureș. In: *Buletin Științific, Fa Scicula Filologie, Seria A. 15*: 33–46.
- Zs. = *Zsigmondkori oklevéltár. 1–2*. MÁLYUSZ ELEMÉR összeáll. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1951–1958. 3–7. BORSA IVÁN–MÁLYUSZ ELEMÉR összeáll. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993–2001. 8–9. BORSA IVÁN–C. TÓTH NORBERT összeáll. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003–2004. 10. C. TÓTH NORBERT összeáll. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007.